നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

# അങ്ഗുത്തരനികായേ

# അട്ഠകനിപാത-അട്ഠകഥാ

### ൧. പഠമപണ്ണാസകം

## ൧. മേത്താവഗ്ഗോ

### ൧. മേത്താസുത്തവണ്ണനാ

൧. അട്ഠകനിപാതസ്സ പഠമേ **ആസേവിതായാ**തി ആദരേന സേവിതായ. **ഭാവിതായാ**തി വഡ്ഢിതായ. **ബഹുലീകതായാ**തി പുനപ്പുനം കതായ. **യാനികതായാ**തി യുത്തയാനസദിസകതായ. **വത്ഥുകതായാ**തി പതിട്ഠാനട്ഠേന വത്ഥു വിയ കതായ. **അനുട്ഠിതായാ**തി പച്ചുപട്ഠിതായ. **പരിചിതായാ**തി സമന്തതോ ചിതായ ഉപചിതായ. **സുസമാരദ്ധായാ**തി സുട്ഠു സമാരദ്ധായ സുകതായ. **ആനിസംസാ**തി ഗുണാ. **സുഖം സുപതീ**തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം ഏകാദസകനിപാതേ വക്ഖാമ.

**അപ്പമാണ**ന്തി ഫരണവസേന അപ്പമാണം. **തനൂ സംയോജനാ ഹോന്തി, പസ്സതോ ഉപധിക്ഖയ**ന്തി മേത്താപദട്ഠാനായ വിപസ്സനായ അനുക്കമേന ഉപധിക്ഖയസങ്ഖാതം അരഹത്തം പത്തസ്സ ദസ സംയോജനാ പഹീയന്തീതി അത്ഥോ. അഥ വാ **തനൂ സംയോജനാ ഹോന്തീ**തി പടിഘഞ്ചേവ പടിഘസമ്പയുത്തസംയോജനാ ച തനുകാ ഹോന്തി. **പസ്സതോ ഉപധിക്ഖയ**ന്തി തേസംയേവ കിലേസൂപധീനം ഖയസങ്ഖാതം മേത്തം അധിഗമവസേന പസ്സന്തസ്സ. **കുസലീ തേന ഹോതീ**തി തേന മേത്തായനേന കുസലോ ഹോതി. **സത്തസണ്ഡ**ന്തി സത്തസങ്ഖാതേന സണ്ഡേന സമന്നാഗതം, സത്തഭരിതന്തി അത്ഥോ. **വിജേത്വാ**തി അദണ്ഡേന അസത്ഥേന ധമ്മേനേവ വിജിനിത്വാ. **രാജിസയോ**തി ഇസിസദിസാ ധമ്മികരാജാനോ. **യജമാനാ**തി ദാനാനി ദദമാനാ. **അനുപരിയഗാ**തി വിചരിംസു.

**അസ്സമേധ**ന്തിആദീസു പോരാണകരാജകാലേ കിര സസ്സമേധം, പുരിസമേധം, സമ്മാപാസം, വാചാപേയ്യന്തി ചത്താരി സങ്ഗഹവത്ഥൂനി അഹേസും, യേഹി രാജാനോ ലോകം സങ്ഗണ്ഹിംസു. തത്ഥ നിപ്ഫന്നസസ്സതോ ദസമഭാഗഗ്ഗഹണം **സസ്സമേധം** നാമ, സസ്സസമ്പാദനേ മേധാവിതാതി അത്ഥോ. മഹായോധാനം ഛമാസികം ഭത്തവേതനാനുപ്പദാനം **പുരിസമേധം** നാമ, പുരിസസങ്ഗണ്ഹനേ മേധാവിതാതി അത്ഥോ. ദലിദ്ദമനുസ്സാനം ഹത്ഥതോ ലേഖം ഗഹേത്വാ തീണി വസ്സാനി വിനാ വഡ്ഢിയാ സഹസ്സദ്വിസഹസ്സമത്തധനാനുപ്പദാനം **സമ്മാപാസം** നാമ. തഞ്ഹി സമ്മാ മനുസ്സേ പാസേതി ഹദയേ ബന്ധിത്വാ വിയ ഠപേതി, തസ്മാ സമ്മാപാസന്തി വുച്ചതി. ''താത, മാതുലാ''തിആദിനാ നയേന പന സണ്ഹവാചാഭണനം **വാചാപേയ്യം** നാമ, പിയവാചാതി അത്ഥോ. ഏവം ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി സങ്ഗഹിതം രട്ഠം ഇദ്ധഞ്ചേവ ഹോതി, ഫീതഞ്ച, ബഹുഅന്നപാനം, ഖേമം, നിരബ്ബുദം. മനുസ്സാ മുദാ മോദമാനാ ഉരേ പുത്തേ

നച്ഛേന്താ അപാരുതഘരാ വിഹരന്തി. ഇദം ഘരദ്വാരേസു അഗ്ഗളാനം അഭാവതോ **നിരഗ്ഗള**ന്തി വുച്ചതി. അയം പോരാണികാ പവേണി.

അപരഭാഗേ പന ഓക്കാകരാജകാലേ ബ്രാഹ്മണാ ഇമാനി ചത്താരി സങ്ഗഹവത്ഥൂനി ഇമഞ്ച രട്ഠസമ്പത്തിം പരിവത്തേത്വാ ഉദ്ധംമൂലകം കത്വാ **അസ്സമേധം പുരിസമേധ**ന്തിആദികേ പഞ്ച യഞ്ഞേ നാമ അകംസു. തേസു അസ്സമേത്ഥ മേധന്തി വധേന്തീതി **അസ്സമേധോ**. ദ്വീഹി പരിയഞ്ഞേഹി യജിതബ്ബസ്സ ഏകവീസതിയൂപസ്സ ഏകസ്മിം പച്ഛിമദിവസേയേവ സത്തനവുതിപഞ്ചപസുസതഘാതഭിംസനസ്സ ഠപേത്വാ ഭൂമിഞ്ച പുരിസേ ച അവസേസസബ്ബവിഭവദക്ഖിണസ്സ യഞ്ഞസ്സേതം അധിവചനം. പുരിസമേത്ഥ മേധന്തീതി **പുരിസമേധോ**. ചതൂഹി പരിയഞ്ഞേഹി യജിതബ്ബസ്സ സദ്ധിം ഭൂമിയാ അസ്സമേധേ വുത്തവിഭവദക്ഖിണസ്സ യഞ്ഞസ്സേതം അധിവചനം. സമ്മമേത്ഥ പാസന്തീതി **സമ്മാപാസോ**. ദിവസേ ദിവസേ യുഗച്ഛിഗ്ഗളേ പവേസനദണ്ഡകസങ്ഖാതം സമ്മം ഖിപിത്വാ തസ്സ പതിതോകാസേ വേദിം കത്വാ സംഹാരിമേഹി യൂപാദീഹി സരസ്സതീനദിയാ നിമുഗ്ഗോകാസതോ പഭുതി പടിലോമം ഗച്ഛന്തേന യജിതബ്ബസ്സ സത്രയാഗസ്സേതം അധിവചനം. വാജമേത്ഥ പിവന്തീതി **വാജപേയ്യോ**. ഏകേന പരിയഞ്ഞേന സത്തരസഹി പസൂഹി യജിതബ്ബസ്സ ബേലുവയൂപസ്സ സത്തരസകദക്ഖിണസ്സ യഞ്ഞസ്സേതം അധിവചനം. നത്ഥി ഏത്ഥ അഗ്ഗളാതി **നിരഗ്ഗളോ**. നവഹി പരിയഞ്ഞേഹി യജിതബ്ബസ്സ സദ്ധിം ഭൂമിയാ ച പുരിസേഹി ച അസ്സമേധേ വുത്തവിഭവദക്ഖിണസ്സ സബ്ബമേധപരിയായനാമസ്സ അസ്സമേധവികപ്പസ്സേതം അധിവചനം.

**കലമ്പി തേ നാനുഭവന്തി സോളസി**ന്തി തേ സബ്ബേപി മഹായാഗാ ഏകസ്സ മേത്താചിത്തസ്സ വിപാകമഹന്തതായ സോളസിം കലം ന അഗ്ഘന്തി, സോളസമം ഭാഗം ന പാപുണന്തീതി അത്ഥോ. **ന ജിനാതീ**തി ന അത്തനാ പരസ്സ ജാനിം കരോതി. **ന ജാപയേ**തി ന പരേന പരസ്സ ജാനിം കാരേതി. **മേത്തംസോ**തി മേത്തായമാനചിത്തകോട്ഠാസോ ഹുത്വാ. **സബ്ബഭൂതാന**ന്തി സബ്ബസത്തേസു. **വേരം തസ്സ ന കേനചീ**തി തസ്സ കേനചി സദ്ധിം അകുസലവേരം വാ പുഗ്ഗലവേരം വാ നത്ഥി.

### ൨. പഞ്ഞാസുത്തവണ്ണനാ

൨. ദുതിയേ **ആദിബ്രഹ്മചരിയികായാ**തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദിഭൂതായ. **പഞ്ഞായാ**തി വിപസ്സനായ. **ഗരുട്ഠാനിയ**ന്തി ഗാരവുപ്പത്തിപച്ചയഭൂതം ഗരുഭാവനീയം. **തിബ്ബ**ന്തി ബഹലം. **പരിപുച്ഛതീ**തി അത്ഥപാളിഅനുസന്ധിപുബ്ബാപരം പുച്ഛതി. **പരിപഞ്ഹതീ**തി പഞ്ഹം കരോതി, ഇദഞ്ചിദഞ്ച പടിപുച്ഛിസ്സാമീതി വിതക്കേതി. **ദ്വയേനാ**തി ദുവിധേന. **അനാനാകഥികോ**തി അനാനത്തകഥികോ ഹോതി. **അതിരച്ഛാനകഥികോ**തി നാനാവിധം തിരച്ഛാനകഥം ന കഥേതി. **അരിയം വാ തുണ്ഹീഭാവ**ന്തി അരിയതുണ്ഹീഭാവോ നാമ ചതുത്ഥജ്ഝാനം, സേസകമ്മട്ഠാനമനസികാരോപി വട്ടതി. **ജാനം ജാനാതീ**തി ജാനിതബ്ബകം ജാനാതി. **പസ്സം പസ്സതീ**തി പസ്സിതബ്ബകം പസ്സതി. **പിയത്തായാ**തി പിയഭാവത്ഥായ. **ഗരുത്തായാ**തി ഗരുഭാവത്ഥായ. **ഭാവനായാ**തി ഭാവനത്ഥായ ഗുണസമ്ഭാവനായ വാ. **സാമഞ്ഞായാ**തി സമണധമ്മത്ഥായ. **ഏകീഭാവായാ**തി നിരന്തരഭാവത്ഥായ.

### ൩-൪. അപ്പിയസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

**൯-൪**. തതിയേ **അപ്പിയപസംസീ**തി അപ്പിയജനസ്സ പസംസകോ വണ്ണഭാണീ. **പിയഗരഹീ**തി പിയജനസ്സ നിന്ദകോ ഗരഹകോ. ചതുത്ഥേ **അനവഞ്ഞത്തികാമോ**തി “അഹോ വത മം അഞ്ഞേന അവജാനേയ്യു”ന്തി അനവജാനനകാമോ. **അകാലഞ്ഞൂ**തി കഥാകാലം ന ജാനാതി, അകാലേ കഥേതി. **അസുചീ**തി അസുചീഹി കായകമ്മാദീഹി സമന്നാഗതോ.

### ൫. പഠമലോകധമ്മസുത്തവണ്ണനാ

൫. പഞ്ചമേ ലോകസ്സ ധമ്മാതി **ലോകധമ്മാ**. ഏതേഹി മുത്താ നാമ നത്ഥി, ബുദ്ധാനമ്പി ഹോന്തി. തേനേവാഹ - **ലോകം അനുപരിവത്തന്തീ**തി അനുബന്ധന്തി നപ്പജഹന്തി , ലോകതോ ന നിവത്തന്തീതി അത്ഥോ. **ലോകോ ച അട്ഠ ലോകധമ്മേ അനുപരിവത്തതീ**തി അയഞ്ച ലോകോ ഏതേ അനുബന്ധതി ന പജഹതി, തേഹി ധമ്മേഹി ന നിവത്തതീതി അത്ഥോ.

**ലാഭോ അലാഭോ**തി ലാഭേ ആഗതേ അലാഭോ ആഗതോയേവാതി വേദിതബ്ബോ. **അയസാദീ**സുപി ഏസേവ നയോ. **അവേക്ഖതി വിപരിണാമധമ്മേ**തി “വിപരിണാമധമ്മാ ഇമേ”തി ഏവം അവേക്ഖതി. **വിധൂപിതാ**തി വിധമിതാ വിദ്ധംസിതാ. **പദഞ്ച ഞത്വാ**തി നിബ്ബാനപദം ജാനിത്വാ. **സമ്മപ്പജാനാതി ഭവസ്സ പാരഗൂ**തി ഭവസ്സ പാരം ഗതോ നിപ്ഫത്തിം മത്ഥകം പത്തോ, നിബ്ബാനപദം ഞത്വാവ തം പാരം ഗതഭാവം സമ്മപ്പജാനാതീതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടവിവട്ടം കഥിതം.

### ൬. ദുതിയലോകധമ്മസുത്തവണ്ണനാ

൬. ഛട്ഠേ **കോ വിസേസോ**തി കിം വിസേസകാരണം. **കോ അധിപ്പയാസോ**തി കോ അധികപ്പയോഗോ. **പരിയാദായാ**തി ഗഹേത്വാ പരിനിട്ഠപേത്വാ. ഇധാപി വട്ടവിവട്ടമേവ കഥിതം.

### ൭. ദേവദത്തവിപത്തിസുത്തവണ്ണനാ

൭. സത്തമേ **അചിരപക്കന്തേ**തി സങ്ഘം ഭിന്ദിത്വാ ന ചിരപക്കന്തേ. **ആരബ്ഭാ**തി ആഗമ്മ പടിച്ച സന്ധായ. **അത്തവിപത്തി**ന്തി അത്തനോ വിപത്തിം വിപന്നാകാരം. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **അഭിഭുയ്യാ**തി അഭിഭവിത്വാ മദ്ദിത്വാ.

### ൮. ഉത്തരവിപത്തിസുത്തവണ്ണനാ

൮. അട്ഠമേ **വടജാലികായ**ന്തി ഏവംനാമകേ വിഹാരേ. സോ കിര വടവനേ നിവിട്ഠത്താ വടജാലികാതി സങ്ഖം ഗതോ. **പാതുരഹോസീ**തി ഇമമത്ഥം ദേവരഞ്ഞോ ആരോചേസ്സാമീതി ഗന്ത്വാ പാകടോ അഹോസി. **ആദിബ്രഹ്മചരിയകോ**തി സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹസ്സ സകലസാസനബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദിഭൂതോ.

### ൯. നന്ദസുത്തവണ്ണനാ

**൯**. നവമേ **കുലപുത്തോ**തി ജാതികുലപുത്തോ. **ബലവാ**തി ഥാമസമ്പന്നോ. **പാസാദികോ**തി രൂപസമ്പത്തിയാ പസാദജനകോ. **തിബ്ബരാഗോ**തി ബഹലരാഗോ.

**കിമഞ്ഞത്രാതി**ആദീസു അയമത്ഥോ - കിം അഞ്ഞേന കാരണേന കഥിതേന, അയം നന്ദോ ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ ജാഗരിയമനുയുത്തോ സതിസമ്പജഞ്ഞേന സമന്നാഗതോ, യേഹി നന്ദോ സക്കോതി പരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം ചരിതും. സചേ ഇമേഹി കാരണേഹി സമന്നാഗതോ നാഭവിസ്സ, ന സക്കുണേയ്യാതി. **ഇതിഹ തത്ഥാ**തി ഏവം തത്ഥ. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടമേവ കഥിതം.

**൧൦. കാരണ്ഡവസുത്തവണ്ണനാ**

**൧൦**. ദസമേ **അഞ്ഞേനാഞ്ഞം പടിചരതീ**തി അഞ്ഞേന കാരണേന വചനേന വാ അഞ്ഞം കാരണം വചനം വാ പടിച്ഛാദേതി. **ബഹിദ്ധാ കഥം അപനാമേതീ**തി ബാഹിരതോ അഞ്ഞം ആഗന്തുകകഥം ഓതാരേതി. **അപനേയ്യേസോ**തി അപനേയ്യോ നീഹരിതബ്ബോ ഏസ. **സമണദൂസീ**തി സമണദൂസകോ. **സമണപലാപോ**തി വീഹീസു വീഹിപലാപോ വിയ നിസ്സാരതായ സമണേസു സമണപലാപോ. **സമണകാരണ്ഡവോ**തി സമണകചവരോ. **ബഹിദ്ധാ നാസേന്തീ**തി ബഹി നീഹരന്തി. **യവകരണേ**തി യവഖേത്തേ. **ഫുണമാനസ്സാ**തി ഉച്ചേ ഠാനേ ഠത്വാ മഹാവാതേ ഓപുനിയമാനസ്സ. **അപസമ്മജ്ജന്തീ**തി സാരധഞ്ഞാനം ഏകതോ ദുബ്ബലധഞ്ഞാനം ഏകതോ കരണത്ഥം പുനപ്പുനം അപസമ്മജ്ജന്തി, അപസമ്മജ്ജനിസങ്ഖാതേന വാതഗ്ഗാഹിനാ സുപ്പേന വാ വത്ഥേന വാ നീഹരന്തി. **ദദ്ദര**ന്തി ദദ്ദരസദ്ദം.

**സംവാസായ**ന്തി സംവാസേന അയം. **വിജാനാഥാ**തി ജാനേയ്യാഥ. **സന്തവാചോ**തി സണ്ഹവാചോ. **ജനവതീ**തി ജനമജ്ഝേ. **രഹോ കരോതി കരണ**ന്തി കരണം വുച്ചതി പാപകമ്മം, തം രഹോ പടിച്ഛന്നോ ഹുത്വാ കരോതി. **സംസപ്പീ ച മുസാവാദീ**തി സംസപ്പിത്വാ മുസാവാദീ, മുസാ ഭണന്തോ സംസപ്പതി ഫന്ദതീതി അത്ഥോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടമേവ കഥേത്വാ ഗാഥാസു വട്ടവിവട്ടം കഥിതന്തി.

മേത്താവഗ്ഗോ പഠമോ.

# ൨. മഹാവഗ്ഗോ

## ൧. വേരഞ്ജസുത്തവണ്ണനാ

൧൧. ദുതിയസ്സ പഠമേ **അഭിവാദേതീ**തി ഏവമാദീനി **ന സമണോ ഗോതമോ**തി ഏത്ഥ വുത്തനകാരേന യോജേത്വാ ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ "ന വന്ദതി നാസനാ വുട്ഠാതി, നാപി 'ഇധ ഭോന്തോ നിസീദന്തൂ'തി ഏവം ആസനേന വാ നിമന്തേതീ"തി. ഏത്ഥ ഹി വാ-സദ്ദോ വിഭാവനേ നാമ അത്ഥേ "രൂപം നിച്ചം വാ അനിച്ചം വാ"തിആദീസു വിയ. ഏവം വത്വാ അഥ അത്തനോ അഭിവാദനാദീനി അകരോന്തം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ആഹ - **തയിദം, ഭോ ഗോതമ, തഥേവാ**തി. യം തം മയാ സുതം, തം തഥേവ, തം സവനഞ്ച മേ ദസ്സനഞ്ച സംസന്ദതി സമേതി, അത്ഥതോ ഏകീഭാവം ഗച്ഛതി. ന ഹി ഭവം ഗോതമോ...പേ॰... ആസനേന വാ നിമന്തേതീതി. ഏവം അത്തനാ സുതം ദിട്ഠേന നിഗമേത്വാ നിന്ദന്തോ ആഹ - **തയിദം, ഭോ ഗോതമ, ന സമ്പന്നമേവാ**തി തം അഭിവാദനാദീനം അകരണം അയുത്തമേവാതി.

അഥസ്സ ഭഗവാ അത്തുക്കംസനപരവമ്ഭനദോസം അനുപഗമ്മ കരുണാസീതലേന ഹദയേന തം അഞ്ഞാണം വിധമിത്വാ യുത്തഭാവം ദസ്സേതുകാമോ **നാഹം തം ബ്രാഹ്മണാ**തിആദിമാഹ. തത്രായം സങ്ഖേപത്ഥോ - അഹം, ബ്രാഹ്മണ, അപ്പടിഹതേന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണചക്ഖുനാ ഓലോകേന്തോപി തം പുഗ്ഗലം ഏതസ്മിം സദേവകാദിഭേദേ ലോകേ ന പസ്സാമി, യമഹം അഭിവാദേയ്യം വാ പച്ചുട്ഠേയ്യം വാ ആസനേന വാ നിമന്തേയ്യം. അനച്ഛരിയം വാ ഏതം, സ്വാഹം അജ്ജ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ ഏവരൂപം നിപച്ചാകാരാരഹം പുഗ്ഗലം ന പസ്സാമി. അപിച ഖോ യദാപാഹം സമ്പതിജാതോവ ഉത്തരേന മുഖോ സത്തപദവീതിഹാരേന ഗന്ത്വാ സകലം ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഓലോകേസിം, തദാപി ഏതസ്മിം സദേവകാദിഭേദേ ലോകേ തം പുഗ്ഗലം ന പസ്സാമി, യമഹം ഏവരൂപം നിപച്ചകാരം കരേയ്യം. അഥ ഖോ മം സോളസകപ്പസഹസ്സായുകോ ഖീണാസവമഹാബ്രഹ്മാപി അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ "ത്വം ലോകേ മഹാപുരിസോ, ത്വം സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അഗ്ഗോ ച ജേട്ഠോ ച സേട്ഠോ ച, നത്ഥി തയാ ഉത്തരിതരോ"തി സഞ്ജാതസോമനസ്സോ പതിമാനേസി. തദാപി ചാഹം അത്തനാ ഉത്തരിതരം അപസ്സന്തോ ആസഭിം വാചം നിച്ഛാരേസിം - "അഗ്ഗോഹമസ്മി ലോകസ്സ, ജേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ, സേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സാ"തി. ഏവം സമ്പതിജാതസ്സാപി മയ്ഹം അഭിവാദനാദിരഹോ പുഗ്ഗലോ നത്ഥി, സ്വാഹം ഇദാനി സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ കം അഭിവാദേയ്യം. തസ്മാ ത്വം, ബ്രാഹ്മണ, മാ തഥാഗതാ ഏവരൂപം പരമനിപച്ചകാരം പത്ഥയി. യഞ്ഹി, ബ്രാഹ്മണ, തഥാഗതോ അഭിവാദേയ്യ വാ...പേ॰... ആസനേന വാ നിമന്തേയ്യ, മുദ്ധാപി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ രത്തിപരിയോസാനേ പരിപാകസിഥിലബന്ധനം വണ്ടാ മുത്തതാലഫലം വിയ ഗീവതോ ഛിജ്ജിത്വാ സഹസാവ ഭൂമിയം നിപതേയ്യ.

ഏവം വുത്തേപി ബ്രാഹ്മണോ ദുപ്പഞ്ഞതായ തഥാഗതസ്സ ലോകജേട്ഠഭാവം അസല്ലക്ഖേന്തോ കേവലം തം വചനം അസഹമാനോ ആഹ - **അരസരൂപോ ഭവം ഗോതമോ**തി. അയം കിരസ്സ അധിപ്പായോ - യം ലോകേ അഭിവാദനപച്ചുട്ഠാനഅഞ്ജലികമ്മസാമീചികമ്മം "സാമഗ്ഗിരസോ"തി വുച്ചതി, തം ഭോതോ ഗോതമസ്സ നത്ഥി. തസ്മാ അരസരൂപോ ഭവം ഗോതമോ, അരസജാതികോ അരസസഭാവോതി. അഥസ്സ ഭഗവാ ചിത്തമുദുഭാവജനനത്ഥം ഉജുവിപച്ചനീകഭാവം പരിഹരന്തോ അഞ്ഞഥാ തസ്സ വചനസ്സ അത്ഥം അത്തനി സന്ദസ്സേന്തോ **അത്ഥി ഖ്വേസ, ബ്രാഹ്മണ, പരിയായോ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **അത്ഥി ഖ്വേസാ**തി അത്ഥി ഖോ ഏസ. **പരിയായോ**തി കാരണം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - അത്ഥി ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, ഏതം കാരണം, യേന കാരണേന മം "അരസരൂപോ ഭവം ഗോതമോ"തി വദമാനോ പുഗ്ഗലോ സമ്മാ വദേയ്യ, അവിതഥവാദീതി സങ്ഖം ഗച്ഛേയ്യ. കതമോ പന സോതി? യേ തേ, ബ്രാഹ്മണ, രൂപരസാ...പേ॰... ഫോട്ഠബ്ബരസാ, തേ തഥാഗതസ്സ പഹീനാതി. കിം വുത്തം ഹോതി? യേ തേ ജാതിവസേന വാ

# ൩. ഗഹപതിവഗ്ഗോ

## ൧. പഠമഉഗ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൨൧. തതിയസ്സ പഠമേ **പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദീ**തി തസ്സ കിര ഘരേ പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം പഞ്ച ആസനസതാനി നിച്ചം പഞ്ഞത്താനേവ ഹോന്തി, തേസു അഞ്ഞതരസ്മിം ആസനേ നിസീദി. **തം സുണാഹീ**തി തേ സുണാഹി, തം വാ അട്ഠവിധം അച്ഛരിയധമ്മം സുണാഹി. **ചിത്തം പസീദീ**തി ''ബുദ്ധോ നു ഖോ ന ബുദ്ധോ നു ഖോ''തി വിതക്കമത്തമ്പി ന ഉപ്പജ്ജി, അയമേവ ബുദ്ധോതി ചിത്തുപ്പാദോ പസന്നോ അനാവിലോ അഹോസി. **സകാനി വാ ഞാതികുലാനീ**തി അത്തനോ യാപനമത്തം ധനം ഗഹേത്വാ ഞാതിഘരാനി ഗച്ഛതു. **കസ്സ വോ ദമ്മീ**തി കതരപുരിസസ്സ തുമ്ഹേ ദദാമി, ആരോചേഥ മേ അത്തനോ അധിപ്പായം. **അപ്പടിവിഭത്താ**തി ''എത്തകം ദസ്സാമി എത്തകം ന ദസ്സാമി, ഇദം ദസ്സാമി ഇദം ന ദസ്സാമീ''തി ചിത്തം ഉപ്പാദേന്തേന ഹി പടിവിഭത്താ നാമ ഹോതി, മയ്ഹം പന ന ഏവം. അഥ ഖോ സങ്ഘികാ വിയ ഗണസന്തകാ വിയ ച സീലവന്തേഹി സദ്ധിം സാധാരണായേവ. **സക്കച്ചംയേവ പയിരുപാസാമീ**തി സഹത്ഥാ ഉപട്ഠഹാമി, ചിത്തീകാരേന ഉപസങ്കമാമി.

**അനച്ഛരിയം ഖോ പന മം, ഭന്തേ**തി, ഭന്തേ, യം മം ദേവതാ ഉപസങ്കമിത്വാ ഏവം ആരോചേന്തി, ഇദം ന അച്ഛരിയം. യം പനാഹം തതോനിദാനം ചിത്തസ്സ ഉണ്ണതിം നാഭിജാനാമി, തം ഏവ അച്ഛരിയന്തി വദതി. **സാധു സാധു, ഭിക്ഖൂ**തി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി ഭിക്ഖും ആമന്തേതി, ഉപാസകസ്സേവ പന വേയ്യാകരണസമ്പഹംസനേ ഏസ സാധുകാരോതി വേദിതബ്ബോ.

## ൨. ദുതിയഉഗ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൨൨. ദുതിയേ **നാഗവനേ**തി തസ്സ കിര സേട്ഠിനോ നാഗവനം നാമ ഉയ്യാനം, സോ തത്ഥ പുരേഭത്തം ഗന്ധമാലാദീനി ഗാഹാപേത്വാ ഉയ്യാനകീളികം കീളിതുകാമോ ഗന്ത്വാ പരിചാരിയമാനോ ഭഗവന്തം അദ്ദസ. സഹ ദസ്സനേനേവസ്സ പുരിമനയേനേവ ചിത്തം പസീദി, സുരാപാനേന ച ഉപ്പന്നമദോ തങ്ഖണംയേവ പഹീയി. തം സന്ധായേവമാഹ. **ഓണോജേസി**ന്തി ഉദകം ഹത്ഥേ പാതേത്വാ അദാസിം. **അസുകോ**തി അമുകോ. **സമചിത്തോവ ദേമീ**തി ''ഇമസ്സ ഥോകം, ഇമസ്സ ബഹുക''ന്തി ഏവം ചിത്തനാനത്തം ന കരോമി, ദേയ്യധമ്മം പന ഏകസദിസം കരോമീതി ദസ്സേതി. **ആരോചേന്തീ**തി ആകാസേ ഠത്വാ ആരോചേന്തി. **നത്ഥി തം സംയോജന**ന്തി ഇമിനാ ഉപാസകോ അത്തനോ അനാഗാമിഫലം ബ്യാകരോതി.

## ൩. പഠമഹത്ഥകസുത്തവണ്ണനാ

൨൩. തതിയേ **ഹത്ഥകോ ആളവകോ**തി ഭഗവതാ ആളവകയക്ഖസ്സ ഹത്ഥതോ ഹത്ഥേഹി സമ്പടിച്ഛിതത്താ ഹത്ഥകോതി ലദ്ധനാമോ രാജകുമാരോ. **സീലവാ**തി പഞ്ചസീലദസസീലേന സീലവാ. **ചാഗവാ**തി ചാഗസമ്പന്നോ. **കച്ചിത്ഥ, ഭന്തേ**തി, ഭന്തേ, കച്ചി ഏത്ഥ ഭഗവതോ ബ്യാകരണട്ഠാനേ. **അപ്പിച്ഛോ**തി അധിഗമപ്പിച്ഛതായ അപ്പിച്ഛോ.

## ൪. ദുതിയഹത്ഥകസുത്തവണ്ണനാ

൨൪. ചതുത്ഥേ **പഞ്ചമത്തേഹി ഉപാസകസതേഹീ**തി സോതാപന്നസകദാഗാമീനംയേവ അരിയസാവകഉപാസകാനം പഞ്ചഹി സതേഹി പരിവുതോ ഭുത്തപാതരാസോ ഗന്ധമാലവിലേപനചുണ്ണാനി ഗഹേത്വാ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി. **സങ്ഗഹവത്ഥൂനീ**തി സങ്ഗണ്ഹനകാരണാനി. **തേഹാഹ**ന്തി തേഹി അഹം. **തം ദാനേന സങ്ഗണ്ഹാമീ**തി നങ്ഗലബലിബദ്ദഭത്തബീജാദീനി ചേവ ഗന്ധമാലമൂലാദീനി ച ദത്വാ സങ്ഗണ്ഹാമി. **പേയ്യവജ്ജേനാ**തി അമ്മ, താത, ഭാതര, ഭഗിനീതിആദികേന കണ്ണസുഖേന മുദുകേന പിയവചനേന സങ്ഗണ്ഹാമി. **അത്ഥചരിയായാ**തി “ഇമസ്സ ദാനേന വാ പിയവചനേന വാ കിച്ചം നത്ഥി, അത്ഥചരിയായ സങ്ഗണ്ഹിതബ്ബയുത്തകോ അയ”ന്തി ഞത്വാ ഉപ്പന്നകിച്ചനിത്ഥരണസങ്ഖാതായ അത്ഥചരിയായ സങ്ഗണ്ഹാമി. **സമാനത്തതായാ**തി “ഇമസ്സ ദാനാദീഹി കിച്ചം നത്ഥി, സമാനത്തതായ സങ്ഗണ്ഹിതബ്ബോ അയ”ന്തി ഏകതോ ഖാദനപിവനനിസജ്ജാദീഹി അത്തനാ സമാനം കത്വാ സങ്ഗണ്ഹാമി. **ദലിദ്ദസ്സ ഖോ നോ തഥാ സോതബ്ബം മഞ്ഞന്തീ**തി ദലിദ്ദസ്സ കിഞ്ചി ദാതും വാ കാതും വാ അസക്കോന്തസ്സ, യഥാ ദലിദ്ദസ്സ നോ തഥാ സോതബ്ബം മഞ്ഞന്തി, മമ പന സോതബ്ബം മഞ്ഞന്തി, ദിന്നോവാദേ തിട്ഠന്തി, ന മേ അനുസാസനിം അതിക്കമിതബ്ബം മഞ്ഞന്തി. **യോനി ഖോ ത്യായ**ന്തി ഉപായോ ഖോ തേ അയം. ഇമേസു പന ദ്വീസുപി സുത്തേസു സത്ഥാരാ സീലചാഗപഞ്ഞാ മിസ്സകാ കഥിതാതി വേദിതബ്ബാ.

## ൫-൬. മഹാനാമസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൫-൨൬. പഞ്ചമേ **അത്ഥൂപപരിക്ഖിതാ ഹോതീ**തി അത്ഥാനത്ഥം കാരണാകാരണം ഉപപരിക്ഖിതാ ഹോതി. ഛട്ഠേ സദ്ധാസീലചാഗാ മിസ്സകാ കഥിതാ.

## ൭. പഠമബലസുത്തവണ്ണനാ

൨൭. സത്തമേ **ഉജ്ഝത്തിബലാ**തി ഉജ്ഝാനബലാ. ബാലാനഞ്ഹി “യം അസുകോ ഇദഞ്ചിദഞ്ച ആഹ, മം സോ ആഹ, ന അഞ്ഞ”ന്തി ഏവം ഉജ്ഝാനമേവ ബലം. **നിജ്ഝത്തിബലാ**തി “ന ഇദം ഏവം, ഏവം നാമേത”ന്തി അത്ഥാനത്ഥനിജ്ഝാപനംയേവ ബലം. **പടിസങ്ഖാനബലാ**തി പച്ചവേക്ഖണബലാ. **ഖന്തിബലാ**തി അധിവാസനബലാ.

## ൮. ദുതിയബലസുത്തവണ്ണനാ

൨൮. അട്ഠമേ **ബലാനീ**തി ഞാണബലാനി. **ആസവാനം ഖയം പടിജാനാതീ**തി അരഹത്തം പടിജാനാതി. **അനിച്ചതോ**തി ഹുത്വാ അഭാവാകാരേന. **യഥാഭൂത**ന്തി യഥാസഭാവതോ. **സമ്മപ്പഞ്ഞായാ**തി സഹവിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ. **അങ്ഗാരകാസൂപമാ**തി സന്താപനട്ഠേന അങ്ഗാരകാസുയാ ഉപമിതാ ഇമേ കാമാതി. **വിവേകനിന്ന**ന്തി ഫലസമാപത്തിവസേന നിബ്ബാനനിന്നം. **വിവേകട്ഠ**ന്തി കിലേസേഹി വജ്ജിതം ദൂരീഭൂതം വാ. **നേക്ഖമ്മാഭിരത**ന്തി പബ്ബജ്ജാഭിരതം. **ബ്യന്തിഭൂത**ന്തി വിഗതന്തഭൂതം ഏകദേസേനാപി അനല്ലീനം വിസംയുത്തം വിസംസട്ഠം. **ആസവട്ഠാനിയേഹീ**തി സമ്പയോഗവസേന

ആസവാനം കാരണഭൂതേഹി, കിലേസധമ്മേഹീതി അത്ഥോ. അഥ വാ **ബ്യന്തിഭൂതന്തി** വിഗതവായന്തി അത്ഥോ. കുതോ? **സബ്ബസോ ആസവട്ഠാനിയേഹി ധമ്മേഹി,** സബ്ബേഹി തേഭൂമകധമ്മേഹീതി അത്ഥോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ അരിയമഗ്ഗോ ലോകിയലോകുത്തരോ കഥിതോ.

### ൯. അക്ഖണസുത്തവണ്ണനാ

**൨൯**. നവമേ ഖണേ കിച്ചാനി കരോതീതി **ഖണകിച്ചോ,** ഓകാസം ലഭിത്വാവ കിച്ചാനി കരോതീതി അത്ഥോ. **ധമ്മോ**തി ചതുസച്ചധമ്മോ. **ഓപസമികോ**തി കിലേസൂപസമാവഹോ. **പരിനിബ്ബായികോ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനകരോ. ചതുമഗ്ഗഞാണസങ്ഖാതം സമ്ബോധിം ഗച്ഛതി സമ്പാപുണാതീതി **സമ്ബോധഗാമീ. ദീഘായുകം ദേവനികായന്തി** ഇദം അസഞ്ഞം ദേവനികായം സന്ധായ വുത്തം. **അവിഞ്ഞാതാരേസൂ**തി അതിവിയ അവിഞ്ഞൂസു.

**സുപ്പവേദിതേ**തി സുകഥിതേ. **അന്തരായികാ**തി അന്തരായകരാ. **ഖണോ വേ മാ ഉപച്ചഗാ**തി അയം ലദ്ധോ ഖണോ മാ അതിക്കമി. **ഇധ ചേവ നം വിരാധേതീ**തി സചേ കോചി പമത്തചാരീ ഇധ ഇമം ഖണം ലഭിത്വാപി സദ്ധമ്മസ്സ നിയാമതം അരിയമഗ്ഗം വിരാധേതി ന സമ്പാദേതി. **അതീതത്ഥോ**തി ഹാപിതത്ഥോ. **ചിരത്തം അനുതപിസ്സതീ**തി ചിരരത്തം സോചിസ്സതി. യഥാ ഹി ''അസുകട്ഠാനേ ഭണ്ഡം സമുപ്പന്ന''ന്തി സുത്വാ ഏകോ വാണിജോ ന ഗച്ഛേയ്യ, അഞ്ഞേ ഗന്ത്വാ ഗണ്ഹേയ്യും, തേസം തം അട്ഠഗുണമ്പി ദസഗുണമ്പി ഭവേയ്യ. അഥ ഇതരോ ''മമ അത്ഥോ അതിക്കന്തോ''തി അനുതപേയ്യ, ഏവം യോ ഇധ ഖണം ലഭിത്വാ അപ്പടിപജ്ജന്തോ സദ്ധമ്മസ്സ നിയാമതം വിരാധേതി, സോ അയം വാണിജോവ അതീതത്ഥോ ചിരം അനുതപിസ്സതി സോചിസ്സതി. കിഞ്ച ഭിയ്യോ **അവിജ്ജാനിവുതോ**തി തഥാ. **പച്ചവിദുന്തി** പടിവിജ്ഝിംസു. **സംവരാ**തി സീലസംവരാ. **മാരധേയ്യപരാനുഗേ**തി മാരധേയ്യസങ്ഖാതം സംസാരം അനുഗതേ. **പാരങ്ഗതാ**തി നിബ്ബാനം ഗതാ. **യേ പത്താ ആസവക്ഖയന്തി** യേ അരഹത്തം പത്താ. ഏവമിധ ഗാഥാസു വട്ടവിവട്ടം കഥിതം.

### ൧൦. അനുരുദ്ധമഹാവിതക്കസുത്തവണ്ണനാ

**൩൦**. ദസമേ **ചേതീസൂ**തി ചേതിനാമകാനം രാജൂനം നിവാസട്ഠാനത്താ ഏവംലദ്ധവോഹാരേ രട്ഠേ. **പാചീനവംസദായേ**തി ദസബലസ്സ വസനട്ഠാനതോ പാചീനദിസായ ഠിതേ വംസദായേ നീലോഭാസേഹി വേളൂഹി സഞ്ഛന്നേ അരഞ്ഞേ. **ഏവം ചേതസോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദീ**തി ഥേരോ കിര പബ്ബജിത്വാ പഠമഅന്തോവസ്സമ്ഹിയേവ സമാപത്തിലാഭീ ഹുത്വാ സഹസ്സലോകധാതുദസ്സനസമത്ഥം ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം ഉപ്പാദേസി. സോ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ഏവമാഹ - ''ഇധാഹം, ആവുസോ സാരിപുത്ത, ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന സഹസ്സലോകം ഓലോകേമി. ആരദ്ധം ഖോ പന മേ വീരിയം അസല്ലീനം, ഉപട്ഠിതാ സതി അസമ്മുട്ഠാ, പസ്സദ്ധോ കായോ അസാരദ്ധോ, സമാഹിതം ചിത്തം ഏകഗ്ഗം. അഥ ച പന മേ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം ന വിമുച്ചതീ''തി. അഥ നം ഥേരോ ആഹ - ''യം ഖോ തേ, ആവുസോ അനുരുദ്ധ, ഏവം ഹോതി 'അഹം ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ...പേ॰... ഓലോകേമീ'തി, ഇദം തേ മാനസ്മിം. യമ്പി തേ, ആവുസോ, അനുരുദ്ധ ഏവം ഹോതി 'ആരദ്ധം ഖോ പന മേ വീരിയം...പേ॰... ഏകഗ്ഗ'ന്തി, ഇദം തേ ഉദ്ധച്ചസ്മിം. യമ്പി തേ,

ആവുസോ അനുരുദ്ധ, ഏവം ഹോതി ‘അഥ ച പന മേ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം ന വിമുച്ചതീ’തി, ഇദം തേ കുക്കുച്ചസ്മിം. സാധു വതായസ്മാ അനുരുദ്ധോ ഇമേ തയോ ധമ്മേ പഹായ ഇമേ തയോ ധമ്മേ അമനസികരിത്വാ അമതായ ധാതുയാ ചിത്തം ഉപസംഹരതൂ”തി ഏവമസ്സ ഥേരോ കമ്മട്ഠാനം കഥേസി. സോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സത്ഥാരം ആപുച്ഛിത്വാ ചേതിരട്ഠം ഗന്ത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോ അട്ഠമാസം ചങ്കമേന വീതിനാമേസി. സോ പധാനവേഗനിമ്മഥിതത്താ കിലന്തകായോ ഏകസ്സ വേളുഗുമ്ബസ്സ ഹേട്ഠാ നിസീദി. അഥസ്സായം ഏവം ചേതസോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദി, ഏസ മഹാപുരിസവിതക്കോ ഉപ്പജ്ജീതി അത്ഥോ.

**അപ്പിച്ഛസ്സാ**തി ഏത്ഥ പച്ചയപ്പിച്ഛോ, അധിഗമപ്പിച്ഛോ, പരിയത്തിഅപ്പിച്ഛോ, ധുതങ്ഗപ്പിച്ഛോതി ചത്താരോ അപ്പിച്ഛാ. തത്ഥ പച്ചയപ്പിച്ഛോ ബഹും ദേന്തേ അപ്പം ഗണ്ഹാതി, അപ്പം ദേന്തേ അപ്പതരം ഗണ്ഹാതി, ന അനവസേസഗ്ഗാഹീ ഹോതി. അധിഗമപ്പിച്ഛോ മജ്ഝന്തികത്ഥേരോ വിയ അത്തനോ അധിഗമം അഞ്ഞേസം ജാനിതും ന ദേതി. പരിയത്തിഅപ്പിച്ഛോ തേപിടകോപി സമാനോ ന ബഹുസ്സുതഭാവം ജാനാപേതുകാമോ ഹോതി സാകേതതിസ്സത്ഥേരോ വിയ. ധുതങ്ഗപ്പിച്ഛോ ധുതങ്ഗപരിഹരണഭാവം അഞ്ഞേസം ജാനിതും ന ദേതി ദ്വേഭാതികത്ഥേരേസു ജേട്ഠത്ഥേരോ വിയ. വത്ഥു വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ കഥിതം. **അയം ധമ്മോ**തി ഏവം സന്തഗുണനിഗുഹനേന ച പടിഗ്ഗഹണേ മത്തഞ്ഞുതായ ച അപ്പിച്ഛസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അയം നവലോകുത്തരധമ്മോ സമ്പജ്ജതി, നോ മഹിച്ഛസ്സ. ഏവം സബ്ബത്ഥ യോജേതബ്ബം.

**സന്തുട്ഠസ്സാ**തി ചതൂസു പച്ചയേസു തീഹി സന്തോസേഹി സന്തുട്ഠസ്സ. **പവിവിത്തസ്സാ**തി കായചിത്തഉപധിവിവേകേഹി വിവിത്തസ്സ. തത്ഥ കായവിവേകോ നാമ ഗണസങ്ഗണികം വിനോദേത്വാ ആരമ്ഭവത്ഥുവസേന ഏകീഭാവോ. ഏകീഭാവമത്തേനേവ കമ്മം ന നിപ്ഫജ്ജതീതി കസിണപരികമ്മം കത്വാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേതി, അയം ചിത്തവിവേകോ നാമ. സമാപത്തിമത്തേനേവ കമ്മം ന നിപ്ഫജ്ജതീതി ഝാനം പാദകം കത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണാതി, അയം സബ്ബാകാരതോ ഉപധിവിവേകോ നാമ. തേനാഹ ഭഗവാ -
“കായവിവേകോ ച വിവേകട്ഠകായാനം നേക്ഖമ്മാഭിരതാനം,
ചിത്തവിവേകോ ച പരിസുദ്ധചിത്താനം പരമവോദാനപ്പത്താനം,
ഉപധിവിവേകോ ച നിരുപധീനം പുഗ്ഗലാനം വിസങ്ഖാരഗതാന”ന്തി (മഹാനി॰ ൭, ൪൯).

**സങ്ഗണികാരാമസ്സാ**തി ഗണസങ്ഗണികായ ചേവ കിലേസസങ്ഗണികായ ച രതസ്സ. **ആരദ്ധവീരിയസ്സാ**തി കായികചേതസികവീരിയവസേന ആരദ്ധവീരിയസ്സ. **ഉപട്ഠിതസ്സതിസ്സാ**തി ചതുസതിപട്ഠാനവസേന ഉപട്ഠിതസ്സതിസ്സ. **സമാഹിതസ്സാ**തി ഏകഗ്ഗചിത്തസ്സ. **പഞ്ഞവതോ**തി കമ്മസ്സകതപഞ്ഞായ പഞ്ഞവതോ.

**സാധു സാധൂ**തി ഥേരസ്സ വിതക്കം സമ്പഹംസേന്തോ ഏവമാഹ. **ഇമം അട്ഠമ**ന്തി സത്ത നിധീ ലദ്ധപുരിസസ്സ അട്ഠമം ദേന്തോ വിയ, സത്ത മണിരതനാനി, സത്ത ഹത്ഥിരതനാനി, സത്ത അസ്സരതനാനി ലദ്ധപുരിസസ്സ അട്ഠമം ദേന്തോ വിയ സത്ത മഹാപുരിസവിതക്കേ വിതക്കേത്വാ ഠിതസ്സ അട്ഠമം ആചിക്ഖന്തോ ഏവമാഹ. **നിപ്പപഞ്ചാരാമസ്സാ**തി

തണ്ഹാമാനദിട്ഠിപപഞ്ചരഹിതത്താ നിപ്പപഞ്ചസങ്ഖാതേ നിബ്ബാനപദേ അഭിരതസ്സ. ഇതരം തസ്സേവ വേവചനം. **പപഞ്ചാരാമസ്സാ**തി യഥാവുത്തേസു പപഞ്ചേസു അഭിരതസ്സ. ഇതരം തസ്സേവ വേവചനം.

**യതോ**തി യദാ. **തതോ**തി തദാ. **നാനാരത്താന**ന്തി നിലപീതലോഹിതോദാതവണ്ണേഹി നാനാരജനേഹി രത്താനം. **പംസുകൂല**ന്തി തേവീസതിയാ ഖേത്തേസു ഠിതപംസുകൂലചീവരം. **ഖായിസ്സതീ**തി യഥാ തസ്സ പുബ്ബണ്ഹസമയാദീസു യസ്മിം സമയേ യം ഇച്ഛതി, തസ്മിം സമയേ തം പാരുപന്തസ്സ സോ ദുസ്സകരണ്ഡകോ മനാപോ ഹുത്വാ ഖായതി, ഏവം തുയ്ഹമ്പി ചീവരസന്തോസമഹാഅരിയവംസേന തുട്ഠസ്സ വിഹരതോ പംസുകൂലചീവരം ഖായിസ്സതി ഉപട്ഠഹിസ്സതി. **രതിയാ**തി രതിഅത്ഥായ. **അപരിതസ്സായാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിപരിതസ്സനാഹി അപരിതസ്സനത്ഥായ. **ഫാസുവിഹാരായാ**തി സുഖവിഹാരത്ഥായ. **ഓക്കമനായ നിബ്ബാനസ്സാ**തി അമതം നിബ്ബാനം ഓതരണത്ഥായ.

**പിണ്ഡിയാലോപഭോജന**ന്തി ഗാമനിഗമരാജധാനീസു ജങ്ഘാബലം നിസ്സായ ഘരപടിപാടിയാ ചരന്തേന ലദ്ധപിണ്ഡിയാലോപഭോജനം. **ഖായിസ്സതീ**തി തസ്സ ഗഹപതിനോ നാനഗ്ഗരസഭോജനം വിയ ഉപട്ഠഹിസ്സതി . **സന്തുട്ഠസ്സ വിഹരതോ**തി പിണ്ഡപാതസന്തോസമഹാഅരിയവംസേന സന്തുട്ഠസ്സ വിഹരതോ. **രുക്ഖമൂലസേനാസനം ഖായിസ്സതീ**തി തസ്സ ഗഹപതിനോ തേഭൂമകപാസാദേ ഗന്ധകുസുമവാസസുഗന്ധം കൂടാഗാരം വിയ രുക്ഖമൂലം ഉപട്ഠഹിസ്സതി. **സന്തുട്ഠസ്സാ**തി സേനാസനസന്തോസമഹാഅരിയവംസേന സന്തുട്ഠസ്സ. **തിണസന്ഥാരകോ**തി തിണേഹി വാ പണ്ണേഹി വാ ഭൂമിയം വാ ഫലകപാസാണതലാനി വാ അഞ്ഞതരസ്മിം സന്ഥതസന്ഥതോ. **പൂതിമുത്ത**ന്തി യംകിഞ്ചി മുത്തം. തങ്ഖണേ ഗഹിതമ്പി പൂതിമുത്തമേവ വുച്ചതി ദുഗ്ഗന്ധത്താ. **സന്തുട്ഠസ്സ വിഹരതോ**തി ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരസന്തോസേന സന്തുട്ഠസ്സ വിഹരതോ.

ഇതി ഭഗവാ ചതൂസു ഠാനേസു അരഹത്തം പക്ഖിപന്തോ കമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ "കതരസേനാസനേ നു ഖോ വസന്തസ്സ കമ്മട്ഠാനം സപ്പായം ഭവിസ്സതീ"തി ആവജ്ജേന്തോ "തസ്മിഞ്ഞേവ വസന്തസ്സാ"തി ഞത്വാ **തേന ഹി ത്വം, അനുരുദ്ധാ**തിആദിമാഹ. **പവിവിത്തസ്സ വിഹരതോ**തി തീഹി വിവേകേഹി വിവിത്തസ്സ വിഹരന്തസ്സ. **ഉയ്യോജനികപടിസംയുത്ത**ന്തി ഉയ്യോജനികേഹേവ വചനേഹി പടിസംയുത്തം, തേസം ഉപട്ഠാനഗമനകംയേവാതി അത്ഥോ. **പപഞ്ചനിരോധേ**തി നിബ്ബാനപദേ . **പക്ഖന്ദതീ**തി ആരമ്മണകരണവസേന പക്ഖന്ദതി. **പസീദതീ**തിആദീസുപി ആരമ്മണവസേനേവ പസീദനസന്തിട്ഠനമുച്ചനാ വേദിതബ്ബാ. ഇതി ഭഗവാ ചേതിരട്ഠേ പാചീനവംസദായേ ആയസ്മതോ അനുരുദ്ധസ്സ കഥിതേ അട്ഠ മഹാപുരിസവിതക്കേ പുന ഭേസകളാവനമഹാവിഹാരേ നിസീദിത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ വിത്ഥാരേന കഥേസി.

**മനോമയേനാ**തി മനേന നിബ്ബത്തിതകായോപി മനോമയോതി വുച്ചതി മനേന ഗതകായോപി, ഇധ മനേന ഗതകായം സന്ധായേവമാഹ. **യഥാ മേ അഹു സങ്കപ്പോ**തി യഥാ മയ്ഹം വിതക്കോ അഹോസി, തതോ ഉത്തരി അട്ഠമം മഹാപുരിസവിതക്കം ദസ്സേന്തോ തതോ ഉത്തരിം ദേസയി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

## ഗഹപതിവഗ്ഗോ തതിയോ.

# ൪. ദാനവഗ്ഗോ

## ൧. പഠമദാനസുത്തവണ്ണനാ

**൩൧**. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **ആസജ്ജ ദാനം ദേതീ**തി പത്വാ ദാനം ദേതി. ആഗതം ദിസ്വാ തം മുഹുത്തംയേവ നിസീദാപേത്വാ സക്കാരം കത്വാ ദാനം ദേതി, ദസ്സാമീതി ന കിലമേതി. **ഭയാ**തി ''അയം അദായകോ അകാരകോ''തി ഗരഹഭയാ, അപായഭയാ വാ. **അദാസി മേ**തി മയ്ഹം പുബ്ബേ ഏസ ഇദം നാമ അദാസീതി ദേതി. **ദസ്സതി മേ**തി അനാഗതേ ഇദം നാമ ദസ്സതീതി ദേതി. **സാഹു ദാന**ന്തി ദാനം നാമ സാധു സുന്ദരം ബുദ്ധാദീഹി പണ്ഡിതേഹി പസത്ഥന്തി ദേതി. **ചിത്താലങ്കാരചിത്തപരിക്ഖാരത്ഥം ദാനം ദേതീ**തി സമഥവിപസ്സനാചിത്തസ്സ അലങ്കാരത്ഥഞ്ചേവ പരിക്ഖാരത്ഥഞ്ച ദേതി. ദാനഞ്ഹി ചിത്തം മുദും കരോതി. യേന ലദ്ധോ, സോ ''ലദ്ധം മേ''തി മുദുചിത്തോ ഹോതി. യേന ദിന്നം, സോപി ''ദിന്നം മയാ''തി മുദുചിത്തോ ഹോതി. ഇതി ഉഭിന്നം ചിത്തം മുദും കരോതി. തേനേവ ''അദന്തദമന''ന്തി വുച്ചതി. യഥാഹ -

> ''അദന്തദമനം ദാനം, അദാനം ദന്തദൂസകം;
> ദാനേന പിയവാചായ, ഉന്നമന്തി നമന്തി ചാ''തി.

ഇമേസു പന അട്ഠസു ദാനേസു ചിത്താലങ്കാരദാനമേവ ഉത്തമന്തി.

## ൨. ദുതിയദാനസുത്തവണ്ണനാ

**൩൨**. ദുതിയേ **സദ്ധാ**തി യായ സദ്ധായ ദാനം ദേതി, സാ സദ്ധാ. **ഹിരിയ**ന്തി യായ ഹിരിയാ ദാനം ദേതി, സാവ അധിപ്പേതാ. **കുസലഞ്ച ദാന**ന്തി അനവജ്ജഞ്ച ദാനം. **ദിവിയ**ന്തി ദിവങ്ഗമം.

## ൩. ദാനവത്ഥുസുത്തവണ്ണനാ

**൩൩**. തതിയേ **ദാനവത്ഥൂനീ**തി ദാനകാരണാനി. **ഛന്ദാ ദാനം ദേതീ**തി പേമേന ദാനം ദേതി. **ദോസാ**തി ദോസേന കുദ്ധോ ഹുത്വാ യം അത്ഥി, തം വേഗേന ഗണ്ഹിത്വാ ദേതി. **മോഹാ**തി മോഹേന മൂള്ഹോ ദേതി. **ഭയാ**തി ഗരഹഭയേന വാ അപായഭയേന വാ, തസ്സ തസ്സേവ വാ പന ഭയേന ദേതി. **കുലവംസ**ന്തി കുലപവേണിം.

## ൪. ഖേത്തസുത്തവണ്ണനാ

**൩൪**. ചതുത്ഥേ **ന മഹപ്ഫലം ഹോതീ**തി ധഞ്ഞഫലേന മഹപ്ഫലം ന ഹോതി. **ന മഹസ്സാദ**ന്തി യമ്പിസ്സ ഫലം ഹോതി, തസ്സ അസ്സാദോ ന മഹാ ഹോതി മന്ദസ്സാദം ന മധുരം. **ന ഫാതിസേയ്യ**ന്തി സേയ്യാപിസ്സ ന ഹോതി വുഡ്ഢി, തസ്സ മഹന്തം വീഹിഥമ്ഭസന്നിവേസം ന ഹോതീതി അത്ഥോ. **ഉന്നാമനിന്നാമീ**തി ഥലനിന്നവസേന വിസമതലം. തത്ഥ ഥലേ ഉദകം ന സണ്ഠാതി, നിന്നേ അതിബഹു തിട്ഠതി. **പാസാണസക്ഖരിക**ന്തി പത്ഥരിത്വാ ഠിതപിട്ഠിപാസാണേഹി ച ഖുദ്ദകപാസാണേഹി ച സക്ഖരാഹി ച സമന്നാഗതം. **ഊസര**ന്തി ഉബ്ഭിന്നലോണം. **ന ച ഗമ്ഭീരസിത**ന്തി ഥദ്ധഭൂമിതായ

ഗമ്ഭീരാനുഗതം, നങ്ഗലമഗ്ഗം കത്വാ കസിതും ന സക്കാ ഹോതി, ഉത്താനനങ്ഗലമഗ്ഗമേവ ഹോതി. **ന ആയസമ്പന്ന**ന്തി ന ഉദകാഗമനസമ്പന്നം. **ന അപായസമ്പന്ന**ന്തി പച്ഛാഭാഗേ ഉദകനിഗ്ഗമനമഗ്ഗസമ്പന്നം ന ഹോതി. **ന മാതികാസമ്പന്ന**ന്തി ന ഖുദ്ദകമഹന്തീഹി ഉദകമാതികാഹി സമ്പന്നം ഹോതി . **ന മരിയാദസമ്പന്ന**ന്തി ന കേദാരമരിയാദാഹി സമ്പന്നം. **ന മഹപ്ഫല**ന്തിആദീനി സബ്ബാനി വിപാകഫലവസേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

**സമ്പന്നേ**തി പരിപുണ്ണേ സമ്പത്തിയുത്തേ. **പവുത്താ ബീജസമ്പദാ**തി സമ്പന്നം ബീജം രോപിതം. **ദേവേ സമ്പാദയന്തമ്ഹീ**തി ദേവേ സമ്മാ വസ്സന്തേ. **അനീതിസമ്പദാ ഹോതീ**തി കീടകിമിആദിപാണകഈതിയാ അഭാവോ ഏകാ സമ്പദാ ഹോതി. **വിരൂള്ഹീ**തി വഡ്ഢി ദുതിയാ സമ്പദാ ഹോതി. **വേപുല്ല**ന്തി വിപുലഭാവോ തതിയാ സമ്പദാ ഹോതി. **ഫല**ന്തി പരിപുണ്ണഫലം ചതുത്ഥീ സമ്പദാ ഹോതി. **സമ്പന്നസീലേസൂ**തി പരിപുണ്ണസീലേസു. **ഭോജനസമ്പദാ**തി സമ്പന്നം വിവിധഭോജനം. **സമ്പദാന**ന്തി തിവിധം കുസലസമ്പദം. **ഉപനേതീ**തി സാ ഭോജനസമ്പദാ ഉപനയതി. കസ്മാ? **സമ്പന്നഞ്ഹിസ്സ തം കതം,** യസ്മാസ്സ തം കതകമ്മം സമ്പന്നം പരിപുണ്ണന്തി അത്ഥോ. **സമ്പന്നത്ഥൂധാ**തി സമ്പന്നോ അത്ഥു ഇധ. **വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ**തി തീഹി വിജ്ജാഹി ച പഞ്ചദസഹി ചരണധമ്മേഹി ച സമന്നാഗതോ. **ലദ്ധാ**തി ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ ചിത്തസ്സ സമ്പദം അവേകല്ലപരിപുണ്ണഭാവം ലഭിത്വാ. **കരോതി കമ്മസമ്പദ**ന്തി പരിപുണ്ണകമ്മം കരോതി. **ലഭതി ചത്ഥസമ്പദ**ന്തി അത്ഥഞ്ച പരിപുണ്ണം ലഭതി. **ദിട്ഠിസമ്പദ**ന്തി വിപസ്സനാദിട്ഠിം. **മഗ്ഗസമ്പദ**ന്തി സോതാപത്തിമഗ്ഗം. **യാതി സമ്പന്നമാനസോ**തി പരിപുണ്ണചിത്തോ ഹുത്വാ അരഹത്തം യാതി. **സാ ഹോതി സബ്ബസമ്പദാ**തി സാ സബ്ബദുക്ഖേഹി വിമുത്തി സബ്ബസമ്പദാ നാമ ഹോതീതി.

### ൫. ദാനൂപപത്തിസുത്തവണ്ണനാ

**൩൫**. പഞ്ചമേ **ദാനൂപപത്തിയോ**തി ദാനപച്ചയാ ഉപപത്തിയോ. **ദഹതീ**തി ഠപേതി. **അധിട്ഠാതീ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **ഭാവേതീ**തി വഡ്ഢേതി. **ഹീനേ വിമുത്ത**ന്തി ഹീനേസു പഞ്ചസു കാമഗുണേസു വിമുത്തം. **ഉത്തരി അഭാവിത**ന്തി തതോ ഉത്തരിമഗ്ഗഫലത്ഥായ അഭാവിതം. **തത്രൂപപത്തിയാ സംവത്തതീ**തി യം ഠാനം പത്ഥേത്വാ കുസലം കതം, തത്ഥ നിബ്ബത്തനത്ഥായ സംവത്തതി. **വീതരാഗസ്സാ**തി മഗ്ഗേന വാ സമുച്ഛിന്നരാഗസ്സ സമാപത്തിയാ വാ വിക്ഖമ്ഭിതരാഗസ്സ. ദാനമത്തേനേവ ഹി ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തിതും ന സക്കാ, ദാനം പന സമാധിവിപസ്സനാചിത്തസ്സ അലങ്കാരപരിവാരം ഹോതി. തതോ ദാനേന മുദുചിത്തോ ബ്രഹ്മവിഹാരേ ഭാവേത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തതി. തേന വുത്തം - ''വീതരാഗസ്സ നോ സരാഗസ്സാ''തി.

### ൬. പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുസുത്തവണ്ണനാ

**൩൬**. ഛട്ഠേ പുഞ്ഞകിരിയാനി ച താനി തേസം തേസം ആനിസംസാനം വത്ഥൂനി ചാതി **പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി**. ദാനാദീനഞ്ഹി ലക്ഖണേ ചിത്തം ഠപേത്വാ ''ഏവരൂപം നാമ അമ്ഹേഹി ദാനം ദാതബ്ബം, സീലം രക്ഖിതബ്ബം, ഭാവനാ ഭാവേതബ്ബാ''തി സത്താ പുഞ്ഞാനി കരോന്തി. ദാനമേവ **ദാനമയം,** ദാനചേതനാസു വാ പുരിമചേതനാതോ നിപ്ഫന്നാ സന്നിട്ഠാപകചേതനാ **ദാനമയം** സീലാദീഹി സീലമയാദീനി വിയ. സേസദ്വയേസുപി ഏസേവ നയോ. **പരിത്തം കതം ഹോതീ**തി ഥോകം മന്ദം കതം ഹോതി. **നാഭിസമ്ഭോതീ**തി ന

നിപ്ഫജ്ജതി. **അകതം ഹോതീ**തി ഭാവനായയോഗോയേവ അനാരദ്ധോ ഹോതീതി അത്ഥോ. **മനുസ്സദോഭഗ്യ**ന്തി മനുസ്സേസു സമ്പത്തിരഹിതം പഞ്ചവിധം നീചകുലം. **ഉപപജ്ജതീ**തി പടിസന്ധിവസേന ഉപഗച്ഛതി, തത്ഥ നിബ്ബത്തതീതി അത്ഥോ. **മത്തസോ കത**ന്തി പമാണേന കതം, ഥോകം ന ബഹു. **മനുസ്സസോഭഗ്യ**ന്തി മനുസ്സേസു സുഭഗഭാവം തിവിധകുലസമ്പത്തിം. **അധിമത്ത**ന്തി അധികപ്പമാണം ബലവം വാ. **അധിഗണ്ഹന്തീ**തി അഭിഭവിത്വാ ഗണ്ഹന്തി, വിസിട്ഠതരാ ജേട്ഠകാ ഹോന്തീതി അത്ഥോ.

## ൭. സപ്പുരിസദാനസുത്തവണ്ണനാ

**൩൭**. സത്തമേ **സുചി**ന്തി പരിസുദ്ധം വണ്ണസമ്പന്നം ദേതി. **പണീത**ന്തി രസൂപപന്നം. **കാലേനാ**തി യുത്തപത്തകാലേന. **കപ്പിയ**ന്തി യം കപ്പിയം, തം ദേതി. **വിചേയ്യ ദേതീ**തി "ഇമസ്സ ദിന്നം മഹപ്ഫലം ഭവിസ്സതി, ഇമസ്സ ന മഹപ്ഫല"ന്തി ഏവം പടിഗ്ഗാഹകപരിയേസനവസേന ദാനം വാ പണിധായവസേന ദാനം വാ വിചിനിത്വാ ദേതി.

## ൮. സപ്പുരിസസുത്തവണ്ണനാ

**൩൮**. അട്ഠമേ **അത്ഥായാ**തി അത്ഥത്ഥായ. **ഹിതായ സുഖായാ**തി ഹിതത്ഥായ സുഖത്ഥായ. **പുബ്ബപേതാന**ന്തി പരലോകഗതാനം ഞാതീനം. ഇമസ്മിം സുത്തേ അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ ചക്കവത്തിരാജാനോ ബോധിസത്താ പച്ചേകബുദ്ധാ ലബ്ഭന്തി, ബുദ്ധകാലേ ബുദ്ധാ ചേവ ബുദ്ധസാവകാ ച. യഥാവുത്താനഞ്ഹി ഏതേസം അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായ സംവത്തന്തി. **ബഹുന്നം വത അത്ഥായ, സപ്പഞ്ഞോ ഘരമാവസ**ന്തി സപ്പഞ്ഞോ ഘരേ വസന്തോ ബഹൂനം വത അത്ഥായ ഹോതി. **പുബ്ബേ**തി പഠമേവ. **പുബ്ബേകതമനുസ്സര**ന്തി മാതാപിതൂനം പുബ്ബകാരഗുണേ അനുസ്സരന്തോ. **സഹധമ്മേനാ**തി സകാരണേന പച്ചയപൂജനേന പൂജേതി. **അപചേ ബ്രഹ്മചാരയോ**തി ബ്രഹ്മചാരിനോ അപചയതി, നീചവുത്തിതം നേസം ആപജ്ജതി. **പേസലോ**തി പിയസീലോ.

## ൯. അഭിസന്ദസുത്തവണ്ണനാ

**൩൯**. നവമേ **ദാനാനീ**തി ചേതനാദാനാനി. **അഗ്ഗഞ്ഞാനീ**തിആദീനം അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ.

## ൧൦. ദുച്ചരിതവിപാകസുത്തവണ്ണനാ

**൪൦**. ദസമേ **പാണാതിപാതോ**തി പാണാതിപാതചേതനാ. **സബ്ബലഹുസോ**തി സബ്ബലഹുകോ. **അപ്പായുകസംവത്തനികോ**തി തേന പരിത്തകേന കമ്മവിപാകേന അപ്പായുകോ ഹോതി, ദിന്നമത്തായ വാ പടിസന്ധിയാ വിലീയതി മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖന്തമത്തേ വാ. ഏവരൂപോ ഹി ന അഞ്ഞസ്സ കസ്സചി നിസ്സന്ദോ, പാണാതിപാതസ്സേവ ഗതമഗ്ഗോ ഏസോതി. **ഭോഗബ്യസനസംവത്തനികോ**തി യഥാ കാകണികാമത്തമ്പി ഹത്ഥേ ന തിട്ഠതി, ഏവം ഭോഗബ്യസനം സംവത്തേതി. **സപത്തവേരസംവത്തനികോ ഹോതീ**തി സഹ സപത്തേഹി വേരം സംവത്തേതി. തസ്സ ഹി സപത്താ ച ബഹുകാ ഹോന്തി. യോ ച നം പസ്സതി, തസ്മിം വേരമേവ ഉപ്പാദേതി ന നിബ്ബായതി. ഏവരൂപോ ഹി പരസ്സ രക്ഖിതഗോപിതഭണ്ഡേ അപരാധസ്സ നിസ്സന്ദോ.

**അഭൂതബ്ഭക്ഖാനസംവത്തനികോ ഹോതീ**തി അഭൂതേന അബ്ഭക്ഖാനം സംവത്തേതി, യേന കേനചി കതം തസ്സേവ ഉപരി പതതി. **മിത്തേഹി ഭേദനസംവത്തനികോ**തി മിത്തേഹി ഭേദം സംവത്തേതി. യം യം മിത്തം കരോതി, സോ സോ ഭിജ്ജതിയേവ. **അമനാപസദ്ദസംവത്തനികോ**തി അമനാപസദ്ദം സംവത്തേതി. യാ സാ വാചാ കണ്ടകാ കക്കസാ കടുകാ അഭിസജ്ജനീ മമ്മച്ഛേദികാ, ഗതഗതട്ഠാനേ തമേവ സുണാതി, മനാപസദ്ദസവനം നാമ ന ലഭതി. ഏവരൂപോ ഫരുസവാചായ ഗതമഗ്ഗോ നാമ. **അനാദേയ്യവാചാസംവത്തനികോ**തി അഗ്ഗഹേതബ്ബവചനതം സംവത്തേതി, "ത്വം കസ്മാ കഥേസി, കോ ഹി തവ വചനം ഗഹേസ്സതീ"തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. അയം സമ്ഫപ്പലാപസ്സ ഗതമഗ്ഗോ. **ഉമ്മത്തകസംവത്തനികോ ഹോതീ**തി ഉമ്മത്തകഭാവം സംവത്തേതി. തേന ഹി മനുസ്സോ ഉമ്മത്തോ വാ ഖിത്തചിത്തോ വാ ഏളമൂഗോ വാ ഹോതി. അയം സുരാപാനസ്സ നിസ്സന്ദോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടമേവ കഥിതന്തി.

ദാനവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

# ൬. ഉപോസഥവഗ്ഗോ

## ൪. വാസേട്ഠസുത്തവണ്ണനാ

**൪൪**. പഞ്ചമസ്സ ചതുത്ഥേ **ഇമേ ചേപി, വാസേട്ഠ, മഹാസാലാതി** പുരതോ ഠിതേ ദ്വേ സാലരുക്ഖേ ദസ്സേന്തോ പരികപ്പോപമം ആഹ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഇമേ താവ മഹാസാലാ അചേതനാ. സചേ ഏതേപി സചേതനാ ഹുത്വാ അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ഉപോസഥം ഉപവസേയ്യും, ഏതേസമ്പി സോ ഉപോസഥവാസോ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ അസ്സ. ഭൂതേ പന വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി.

## ൫. അനുരുദ്ധസുത്തവണ്ണനാ

**൪൫**. ഛട്ഠേ **യേനായസ്മാ അനുരുദ്ധോതി** താ കിര ദേവതാ അത്തനോ സമ്പത്തിം ഓലോകേത്വാ ''കിം നു ഖോ നിസ്സായ അയം സമ്പത്തി അമ്ഹേഹി ലദ്ധാ''തി ആവജ്ജമാനാ ഥേരം ദിസ്വാ ''മയം അമ്ഹാകം അയ്യസ്സ പുബ്ബേ ചക്കവത്തിരജ്ജം കരോന്തസ്സ പാദപരിചാരികാ ഹുത്വാ തേന ദിന്നോവാദേ ഠത്വാ ഇമം സമ്പത്തിം ലഭിമ്ഹ, ഗച്ഛാമ ഥേരം ആനേത്വാ ഇമം സമ്പത്തിം അനുഭവിസ്സാമാ''തി ദിവാ യേനായസ്മാ അനുരുദ്ധോ തേനുപസങ്കമിംസു. **തീസു ഠാനേസൂതി** തീസു കാരണേസു. **ഠാനസോ പടിലഭാമാതി** ഖണേനേവ ലഭാമ. **സരന്തി** വചനസദ്ദം വാ ഗീതസദ്ദം വാ ആഭരണസദ്ദം വാ. **പീതാ അസ്സൂതി**ആദീനി നീലാ താവ ജാതാ, പീതാ ഭവിതും ന സക്ഖിസ്സന്തീതിആദിനാ നയേന ചിന്തേത്വാ വിതക്കേതി. താപി ''ഇദാനി അയ്യോ അമ്ഹാകം പീതഭാവം ഇച്ഛതി, ഇദാനി ലോഹിതഭാവ''ന്തി താദിസാവ അഹേസും.

**അച്ഛരം വാദേസീതി** പാണിതലം വാദേസി. **പഞ്ചങ്ഗികസ്സാതി** ആതതം, വിതതം, ആതതവിതതം, ഘനം, സുസിരന്തി ഇമേഹി പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതസ്സ. തത്ഥ ആതതം നാമ ചമ്മപരിയോനദ്ധേസു ഭേരിആദീസു ഏകതലതൂരിയം, വിതതം നാമ ഉഭയതലം, ആതതവിതതം നാമ സബ്ബസോ പരിയോനദ്ധം, സുസിരം വംസാദി, ഘനം സമ്മാദി. **സുവിനീതസ്സാതി** ആകഡ്ഢനസിഥിലകരണാദീഹി സമുച്ഛിതസ്സ. **സുപ്പടിപതാളിതസ്സാതി** പമാണേ ഠിതഭാവജാനനത്ഥം സുട്ഠു പടിപതാളിതസ്സ. **കുസലേഹി സുസമന്നാഹതസ്സാതി** യേ വാദേതും കുസലാ ഛേകാ, തേഹി വാദിതസ്സ. **വഗ്ഗൂതി** ഛേകോ സുന്ദരോ. **രജനീയോതി** രഞ്ജേതും സമത്ഥോ. **കമനീയോതി** കാമേതബ്ബയുത്തോ. ഖമനീയോതി വാ പാഠോ, ദിവസമ്പി സുയ്യമാനോ ഖമതേവ, ന നിബ്ബിന്ദതീതി അത്ഥോ. **മദനീയോതി** മാനമദപുരിസമദജനനോ. **ഇന്ദ്രിയാനി ഓക്ഖിപീതി** ''അസാരുപ്പം ഇമാ ദേവതാ കരോന്തീ''തി ഇന്ദ്രിയാനി ഹേട്ഠാ ഖിപി, ന അക്ഖീനി ഉമ്മീലേത്വാ ഓലോകേസി. **ന ഖയ്യോ അനുരുദ്ധോ സാദിയതീതി** ''മയം നച്ചാമ ഗായാമ, അയ്യോ പന അനുരുദ്ധോ ന ഖോ സാദിയതി, അക്ഖീനി ഉമ്മീലേത്വാ ന ഓലോകേതി, കിം മയം നച്ചിത്വാ വാ ഗായിത്വാ വാ കരിസ്സാമാ''തി തത്ഥേവ അന്തരധായിംസു. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീതി** താസം ദേവതാനം ആനുഭാവം ദിസ്വാ ''കതിഹി നു ഖോ ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ മാതുഗാമോ മനാപകായികേ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തതീ''തി ഇമമത്ഥം പുച്ഛിതും ഉപസങ്കമി.

## ൯-൧൦. ഇധലോകികസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

**൪൯-൫൦**. നവമേ **അയം'സ ലോകോ ആരദ്ധോ ഹോതീ**തി അയമസ്സ ലോകോ ഇധലോകേ കരണമത്തായ ആരദ്ധത്താ പരിപുണ്ണത്താ ആരദ്ധോ ഹോതി പരിപുണ്ണോ. **സോളസാകാരസമ്പന്നാ**തി സുത്തേ വുത്തേഹി അട്ഠഹി, ഗാഥാസു അട്ഠഹീതി സോളസഹി ആകാരേഹി സമന്നാഗതാ, യാനി വാ അട്ഠങ്ഗാനി പരമ്പി തേസു സമാദപേതീതി ഏവമ്പി സോളസാകാരസമ്പന്നാതി ഏകേ. സദ്ധാസീലപഞ്ഞാ പനേത്ഥ മിസ്സികാ കഥിതാ. ദസമം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ കഥിതം. സബ്ബസുത്തേസു പന യം ന വുത്തം, തം ഹേട്ഠാ ആഗതനയത്താ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ഉപോസഥവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

പഠമപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

## ൨. ദുതിയപണ്ണാസകം

# (൨) ൩. ഗോതമീവഗ്ഗോ

### ൩. ഗോതമീസുത്തവണ്ണനാ

൰൩. ഛട്ഠസ്സ പഠമേ **സക്കേസു വിഹരതീ**തി പഠമഗമനേന ഗന്ത്വാ വിഹരതി. **മഹാപജാപതീ**തി പുത്തപജായ ചേവ ധീതുപജായ ച മഹന്തത്താ ഏവംലദ്ധനാമാ. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീ**തി ഭഗവാ കപിലപുരം ഗന്ത്വാ പഠമമേവ നന്ദം പബ്ബാജേസി, സത്തമേ ദിവസേ രാഹുലകുമാരം. **ചുമ്ബടകകലഹേ** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൩൧; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൩൭) പന ഉഭയനഗരവാസികേസു യുദ്ധത്ഥായ നിക്ഖന്തേസു സത്ഥാ ഗന്ത്വാ തേ രാജാനോ സഞ്ഞാപേത്വാ **അത്തദണ്ഡസുത്തം** (സു॰ നി॰ ൯൪൧ ആദയോ; മഹാനി॰ ൧൭൦ ആദയോ) കഥേസി. രാജാനോ പസീദിത്വാ അഡ്ഢതിയസതേ അഡ്ഢതിയസതേ കുമാരേ അദംസു, താനി പഞ്ച കുമാരസതാനി സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിംസു, അഥ നേസം പജാപതിയോ സാസനം പേസേത്വാ അനഭിരതിം ഉപ്പാദയിംസു. സത്ഥാ തേസം അനഭിരതിയാ ഉപ്പന്നഭാവം ഞത്വാ തേ പഞ്ചസതേ ദഹരഭിക്ഖൂ കുണാലദഹം നേത്വാ അത്തനോ കുണാലകാലേ നിസിന്നപുബ്ബേ പാസാണതലേ നിസീദിത്വാ **കുണാലജാതകകഥായ** (ജാ॰ ൨.൨൧.കുണാലജാതക) തേസം അനഭിരതിം വിനോദേത്വാ സബ്ബേപി തേ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാപേസി, പുന മഹാവനം ആനേത്വാ അരഹത്തഫലേതി. തേസം ചിത്തജാനനത്ഥം പുനപി പജാപതിയോ സാസനം പഹിണിംസു. തേ ''അഭബ്ബാ മയം ഘരാവാസസ്സാ''തി പടിസാസനം പഹിണിംസു. താ ''ന ദാനി അമ്ഹാകം ഘരം ഗന്തും യുത്തം, മഹാപജാപതിയാ സന്തികം ഗന്ത്വാ പബ്ബജ്ജം അനുജാനാപേത്വാ പബ്ബജിസ്സാമാ''തി പഞ്ചസതാപി മഹാപജാപതിം ഉപസങ്കമിത്വാ ''അയ്യേ, അമ്ഹാകം പബ്ബജ്ജം അനുജാനാപേഥാ''തി ആഹംസു. മഹാപജാപതീ താ ഇത്ഥിയോ ഗഹേത്വാ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി. സേതച്ഛത്തസ്സ ഹേട്ഠാ രഞ്ഞോ പരിനിബ്ബുതകാലേ ഉപസങ്കമീതിപി വദന്തിയേവ.

**അലം ഗോതമി, മാ തേ രുച്ചീ**തി കസ്മാ പടിക്ഖിപി, നനു സബ്ബേസമ്പി ബുദ്ധാനം ചതസ്സോ പരിസാ ഹോന്തീതി? കാമം ഹോന്തി, കിലമേത്വാ പന അനേകവാരം യാചിതേ അനുഞ്ഞാതം പബ്ബജ്ജം ''ദുക്ഖേന ലദ്ധാ''തി സമ്മാ പരിപാലേസ്സന്തീതി ഗരും കത്വാ അനുഞ്ഞാതുകാമോ പടിക്ഖിപി. **പക്കാമീ**തി പുന കപിലപുരമേവ പാവിസി. **യഥാഭിരന്തം വിഹരിത്വാ**തി ബോധനേയ്യസത്താനം ഉപനിസ്സയം ഓലോകേന്തോ യഥാജ്ഝാസയനേ വിഹരിത്വാ. **ചാരികം പക്കാമീ**തി മഹാജനസങ്ഗഹം കരോന്തോ ഉത്തമായ ബുദ്ധസിരിയാ അനോപമേന ബുദ്ധവിലാസേന അതുരിതചാരികം പക്കാമി.

**സമ്ബഹുലാഹി സാകിയാനീഹി സദ്ധി**ന്തി അന്തോനിവേസനമ്ഹിയേവ ദസബലം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജ്ജാവേസം ഗഹേത്വാ പഞ്ചസതാ സാകിയാനിയോ പബ്ബജ്ജാവേസംയേവ ഗാഹാപേത്വാ സബ്ബാഹിപി താഹി സമ്ബഹുലാഹി സാകിയാനീഹി സദ്ധിം. **ചാരികം പക്കാമീ**തി ഗമനം അഭിനീഹരി. ഗമനാഭിനീഹരണകാലേ പന താ സുഖുമാലാ രാജിത്ഥിയോ പദസാ ഗന്തും ന സക്ഖിസ്സന്തീതി സാകിയകോലിയരാജാനോ സോവണ്ണസിവികായോ ഉപട്ഠാപയിംസു. താ പന ''യാനേ ആരുയ്ഹ ഗച്ഛന്തീതി സത്ഥരി അഗാരവോ കതോ ഹോതീ''തി ഏകപണ്ണാസയോജനികം പദസാവ പടിപജ്ജിംസു. രാജാനോപി പുരതോ ച പച്ഛതോ ച ആരക്ഖം സംവിദഹാപേത്വാ

തണ്ഡുലസപ്പിതേലാദീനം സകടാനി പൂരാപേത്വാ "ഗതട്ഠാനേ ഗതട്ഠാനേ ആഹാരം പടിയാദേഥാ"തി പുരിസേ പേസയിംസു. **സൂനേഹി പാദേഹീ**തി താസഞ്ഹി സുഖുമാലത്താ പാദേസു ഏകോ ഫോടോ ഉട്ഠേതി, ഏകോ ഭിജ്ജതി. ഉഭോ പാദാ കതകട്ഠിസമ്പരികിണ്ണാ വിയ ഹുത്വാ ഉദ്ധുമാതാ ജാതാ. തേന വുത്തം - "സൂനേഹി പാദേഹീ"തി. **ബഹിദ്വാരകോട്ഠകേ**തി ദ്വാരകോട്ഠകതോ ബഹി. കസ്മാ പനേവം ഠിതാതി? ഏവം കിരസ്സാ അഹോസി - "അഹം തഥാഗതേന അനനുഞ്ഞാതാ സയമേവ പബ്ബജ്ജാവേസം അഗ്ഗഹേസിം, ഏവം ഗഹിതഭാവോ ച പന മേ സകലജമ്ബുദീപേ പാകടോ ജാതോ. സചേ സത്ഥാ പബ്ബജ്ജം അനുജാനാതി, ഇച്ചേതം കുസലം. സചേ പന നാനുജാനിസ്സതി, മഹതീ ഗരഹാ ഭവിസ്സതീ"തി വിഹാരം പവിസിതും അസക്കോന്തീ രോദമാനാവ അട്ഠാസി.

**കിം നു ത്വം ഗോതമീ**തി കിം നു രാജകുലാനം വിപത്തി ഉപ്പന്നാ, കേന ത്വം കാരണേന ഏവം വിവണ്ണഭാവം പത്താ, സൂനേഹി പാദേഹി...പേ॰... ഠിതാതി. **അഞ്ഞേനപി പരിയായേനാ**തി അഞ്ഞേനപി കാരണേന. **ബഹുകാരാ, ഭന്തേ**തിആദിനാ തസ്സാ ഗുണം കഥേത്വാ പുന പബ്ബജ്ജം യാചന്തോ ഏവമാഹ. സത്ഥാപി "ഇത്ഥിയോ നാമ പരിത്തപഞ്ഞാ, ഏകയാചിതമത്തേന പബ്ബജ്ജായ അനുഞ്ഞാതായ ന മമ സാസനം ഗരും കത്വാ ഗണ്ഹിസ്സന്തീ"തി തിക്ഖത്തും പടിക്ഖിപിത്വാ ഇദാനി ഗരും കത്വാ ഗാഹാപേതുകാമതായ **സചേ, ആനന്ദ, മഹാപജാപതീ ഗോതമീ അട്ഠ ഗരുധമ്മേ പടിഗ്ഗണ്ഹാതി, സാവ'സ്സാ ഹോതു ഉപസമ്പദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സാവസ്സാ**തി സാ ഏവ അസ്സാ പബ്ബജ്ജാപി ഉപസമ്പദാപി ഹോതു.

**തദഹൂപസമ്പന്നസ്സാ**തി തംദിവസം ഉപസമ്പന്നസ്സ. **അഭിവാദനം പച്ചുട്ഠാനം അഞ്ജലികമ്മം സാമീചികമ്മം കത്തബ്ബ**ന്തി ഓമാനാതിമാനേ അകത്വാ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന അഭിവാദനം, ആസനാ പച്ചുട്ഠായ പച്ചുഗ്ഗമനവസേന പച്ചുട്ഠാനം, ദസനഖേ സമോധാനേത്വാ അഞ്ജലികമ്മം, ആസനപഞ്ഞാപനബീജനാദികം അനുച്ഛവികകമ്മസങ്ഖാതം സാമീചികമ്മഞ്ച കത്തബ്ബം. **അഭിക്ഖുകേ ആവാസേ**തി യത്ഥ വസന്തിയാ അനന്തരായേന ഓവാദത്ഥായ ഉപസങ്കമനട്ഠാനേ ഓവാദദായകോ ആചരിയോ നത്ഥി, അയം അഭിക്ഖുകോ ആവാസോ നാമ. ഏവരൂപേ ആവാസേ വസ്സം ന ഉപഗന്തബ്ബം. **അന്വഡ്ഢമാസ**ന്തി അനുപോസഥികം. **ഓവാദൂപസങ്കമന**ന്തി ഓവാദത്ഥായ ഉപസങ്കമനം. **ദിട്ഠേനാ**തി ചക്ഖുനാ ദിട്ഠേന. **സുതേനാ**തി സോതേന സുതേന. **പരിസങ്കായാ**തി ദിട്ഠസുതവസേന പരിസങ്കിതേന. **ഗരുധമ്മ**ന്തി ഗരുകം സങ്ഘാദിസേസാപത്തിം. **പക്ഖമാനത്ത**ന്തി അനൂനാനി പന്നരസ ദിവസാനി മാനത്തം. **ഛസു ധമ്മേസൂ**തി വികാലഭോജനച്ഛട്ഠേസു സിക്ഖാപദേസു. **സിക്ഖിതസിക്ഖായാ**തി ഏകസിക്ഖമ്പി അഖണ്ഡം കത്വാ പൂരിതസിക്ഖായ. **അക്കോസിതബ്ബോ പരിഭാസിതബ്ബോ**തി ദസന്നം അക്കോസവത്ഥൂനം അഞ്ഞതരേന അക്കോസവത്ഥുനാ ന അക്കോസിതബ്ബോ, ഭയൂപദംസനായ യായ കായചി പരിഭാസായ ന പരിഭാസിതബ്ബോ.

**ഓവടോ ഭിക്ഖുനീനം ഭിക്ഖൂസു വചനപഥോ**തി ഓവാദാനുസാസനധമ്മകഥാസങ്ഖാതോ വചനപഥോ ഭിക്ഖുനീനം ഭിക്ഖൂസു ഓവരിതോ പിഹിതോ, ന ഭിക്ഖുനിയാ കോചി ഭിക്ഖു ഓവദിതബ്ബോ അനുസാസിതബ്ബോ വാ "ഭന്തേ, പോരാണകത്ഥേരാ ഇദം ചീവരവത്തം

പൂരയിംസൂ''തി ഏവം പന പവേണിവസേന കഥേതും വട്ടതി. **അനോവടോ ഭിക്ഖൂനം ഭിക്ഖുനീസു വചനപഥോതി** ഭിക്ഖൂനം പന ഭിക്ഖുനീസു വചനപഥോ അനിവാരിതോ, യഥാരുചി ഓവദിതും അനുസാസിതും ധമ്മകഥം കഥേതുന്തി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരതോ പനേസാ ഗരുധമ്മകഥാ സമന്തപാസാദികായ വിനയസംവണ്ണനായ (പാചി॰ അട്ഠ॰ ൧൪൭) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

ഇമേ പന അട്ഠ ഗരുധമ്മേ സത്ഥു സന്തികേ ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഥേരേന അത്തനോ ആരോചിയമാനേ സുത്വാവ മഹാപജാപതിയാ താവ മഹന്തം ദോമനസ്സം ഖണേന പടിപ്പസ്സമ്ഭി, അനോതത്തദഹതോ ആഭതേന സീതുദകസ്സ ഘടസതേന മത്ഥകേ പരിസിത്താ വിയ വിഗതപരിളാഹാ അത്തമനാ ഹുത്വാ ഗരുധമ്മപടിഗ്ഗഹണേന ഉപ്പന്നപീതിപാമോജ്ജം ആവികരോന്തീ **സേയ്യഥാപി, ഭന്തേ**തിആദികം ഉദാനം ഉദാനേസി.

**കുമ്ഭഥേനകേഹീ**തി കുമ്ഭേ ദീപം ജാലേത്വാ തേന ആലോകേന പരഘരേ ഭണ്ഡം വിചിനിത്വാ ഥേനകചോരേഹി. **സേതട്ഠികാ നാമ രോഗജാതീ**തി ഏകോ പാണകോ നാളമജ്ഝഗതം കണ്ഡം വിജ്ഝതി, യേന വിദ്ധാ കണ്ഡാ നിക്ഖന്തമ്പി സാലിസീസം ഖീരം ഗഹേതും ന സക്കോതി. **മഞ്ജിട്ഠികാ നാമ രോഗജാതീ**തി ഉച്ഛൂനം അന്തോരത്തഭാവോ.

**മഹതോ തളാകസ്സ പടികച്ചേവ ആളി**ന്തി ഇമിനാ പന ഏതമത്ഥം ദസ്സേതി - യഥാ മഹതോ തളാകസ്സ പാളിയാ അബദ്ധായപി കിഞ്ചി ഉദകം തിട്ഠതേവ, പഠമമേവ ബദ്ധായ പന യം അബദ്ധപച്ചയാ ന തിട്ഠേയ്യ, തമ്പി തിട്ഠേയ്യ, ഏവമേവ യേ ഇമേ അനുപ്പന്നേ വത്ഥുസ്മിം പടികച്ചേവ അനതിക്കമനത്ഥായ ഗരുധമ്മാ പഞ്ഞത്താ, തേസു അപഞ്ഞത്തേസു മാതുഗാമസ്സ പബ്ബജിതത്താ പഞ്ച വസ്സസതാനി സദ്ധമ്മോ തിട്ഠേയ്യ. പടികച്ചേവ പഞ്ഞത്തത്താ പന അപരാനിപി പഞ്ച വസ്സസതാനി ഠസ്സതീതി ഏവം പഠമം വുത്തവസ്സസഹസ്സമേവ ഠസ്സതി. **വസ്സസഹസ്സ**ന്തി ചേതം പടിസമ്ഭിദാപഭേദപ്പത്തഖീണാസവാനം വസേനേവ വുത്തം, തതോ പന ഉത്തരിപി സുക്ഖവിപസ്സകഖീണാസവവസേന വസ്സസഹസ്സം, അനാഗാമിവസേന വസ്സസഹസ്സം, സകദാഗാമിവസേന വസ്സസഹസ്സം, സോതാപന്നവസേന വസ്സസഹസ്സന്തി ഏവം പഞ്ചവസ്സസഹസ്സാനി പടിവേധസദ്ധമ്മോ ഠസ്സതി. പരിയത്തിധമ്മോപി താനിയേവ. ന ഹി പരിയത്തിയാ അസതി പടിവേധോ അത്ഥി, നാപി പരിയത്തിയാ സതി പടിവേധോ ന ഹോതി. ലിങ്ഗം പന പരിയത്തിയാ അന്തരഹിതായപി ചിരം പവത്തിസ്സതീതി.

## ൨. ഓവാദസുത്തവണ്ണനാ

**൫൨.** ദുതിയേ **ബഹുസ്സുതോ**തി ഇധ സകലസ്സപി ബുദ്ധവചനസ്സ വസേന ബഹുസ്സുതഭാവോ വേദിതബ്ബോ. **ഗരുധമ്മ**ന്തി കായസംസഗ്ഗം. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. ഭിക്ഖുനോവാദകവിനിച്ഛയോ പന സമന്തപാസാദികായ (പാചി॰ അട്ഠ॰ ൧൪൭ ആദയോ) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

## ൩. സംഖിത്തസുത്തവണ്ണനാ

**൩൨**. തതിയേ **സരാഗായാ**തി സരാഗത്ഥായ. **വിരാഗായാ**തി വിരജ്ജനത്ഥായ. **സംയോഗായാ**തി വട്ടേ സംയോഗത്ഥായ. **വിസംയോഗായാ**തി വട്ടേ വിസംയോഗഭാവത്ഥായ. **ആചയായാ**തി വട്ടസ്സ വഡ്ഢനത്ഥായ. **നോ അപചയായാ**തി ന വട്ടവിദ്ധംസനത്ഥായ. **ദുബ്ഭരതായാ**തി ദുപ്പോസനത്ഥായ. **നോ സുഭരതായാ**തി ന സുഖപോസനത്ഥായ. ഇമസ്മിം സുത്തേ പഠമവാരേന വട്ടം കഥിതം, ദുതിയവാരേന വിവട്ടം കഥിതം. ഇമിനാ ച പന ഓവാദേന ഗോതമീ അരഹത്തം പത്താതി.

### ൪. ദീഘജാണുസുത്തവണ്ണനാ

**൩൪**. ചതുത്ഥേ **ബ്യഗ്ഘപജ്ജാ**തി ഇദമസ്സ പവേണി നാമ വസേന ആലപനം. തസ്സ ഹി പുബ്ബപുരിസാ ബ്യഗ്ഘപഥേ ജാതാതി തസ്മിം കുലേ മനുസ്സാ ബ്യഗ്ഘപജ്ജാതി വുച്ചന്തി. **ഇസ്സത്ഥേനാ**തി ഇസ്സാസകമ്മേന. **തത്രുപായായാ**തി ''ഇമസ്മിം കാലേ ഇദം നാമ കാതും വട്ടതീ''തി ജാനനേ ഉപായഭൂതായ. **വുദ്ധസീലിനോ**തി വഡ്ഢിതസീലാ വുദ്ധസമാചാരാ. **ആയ**ന്തി ആഗമനം. **നാച്ചോഗാള്ഹ**ന്തി നാതിമഹന്തം. **നാതിഹീന**ന്തി നാതികസിരം. **പരിയാദായാ**തി ഗഹേത്വാ ഖേപേത്വാ. തത്ഥ യസ്സ വയതോ ദിഗുണോ ആയോ, തസ്സ വയോ ആയം പരിയാദാതും ന സക്കോതി.

> ''ചതുധാ വിഭജേ ഭോഗേ, പണ്ഡിതോ ഘരമാവസം;
> ഏകേന ഭോഗേ ഭുഞ്ജേയ്യ, ദ്വീഹി കമ്മം പയോജയേ;
> ചതുത്ഥഞ്ച നിധാപേയ്യ, ആപദാസു ഭവിസ്സതീ''തി. (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൫) -

ഏവം പടിപജ്ജതോ പന വയോ ആയം പരിയാദാതും ന സക്കോതിയേവ.

**ഉദുമ്ബരഖാദീവാ**തി യഥാ ഉദുമ്ബരാനി ഖാദിതുകാമേന പക്കേ ഉദുമ്ബരരുക്ഖേ ചാലിതേ ഏകപ്പഹാരേനേവ ബഹൂനി ഫലാനി പതന്തി, സോ ഖാദിതബ്ബയുത്തകാനി ഖാദിത്വാ ഇതരാനി ബഹുതരാനി പഹായ ഗച്ഛതി, ഏവമേവം യോ ആയതോ വയം ബഹുതരം കത്വാ വിപ്പകിരന്തോ ഭോഗേ പരിഭുഞ്ജതി, സോ ''ഉദുമ്ബരഖാദികംവായം കുലപുത്തോ ഭോഗേ ഖാദതീ''തി വുച്ചതി. **അജേട്ഠമരണ**ന്തി അനായകമരണം . **സമം ജീവികം കപ്പേതീ**തി സമ്മാ ജീവികം കപ്പേതി. **സമജീവിതാ**തി സമജീവിതായ ജീവിതാ. **അപായമുഖാനീ**തി വിനാസസ്സ ഠാനാനി.

**ഉട്ഠാതാ കമ്മധേയ്യേസൂ**തി കമ്മകരണട്ഠാനേസു ഉട്ഠാനവീരിയസമ്പന്നോ. **വിധാനവാ**തി വിദഹനസമ്പന്നോ. **സോത്ഥാനം സമ്പരായിക**ന്തി സോത്ഥിഭൂതം സമ്പരായികം. **സച്ചനാമേനാ**തി ബുദ്ധത്തായേവ ബുദ്ധോതി ഏവം അവിതഥനാമേന. **ചാഗോ പുഞ്ഞം പവഡ്ഢതീ**തി ചാഗോ ച സേസപുഞ്ഞഞ്ച പവഡ്ഢതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ സദ്ധാദയോ മിസ്സകാ കഥിതാ. പഞ്ചമം ഉത്താനമേവ.

### ൬. ഭയസുത്തവണ്ണനാ

**൩൬**. ഛട്ഠേ **ഗബ്ഭോ**തി ഗബ്ഭവാസോ. **ദിട്ഠധമ്മികാപീ**തി സന്ദിട്ഠികാ ഗബ്ഭവാസസദിസാ പുനപി മനുസ്സഗബ്ഭാ. **സമ്പരായികാപീ**തി ഠപേത്വാ മനുസ്സഗബ്ഭേ സേസഗബ്ഭാ. **ഉഭയം ഏതേ കാമാ പവുച്ചന്തീ**തി ഭയഞ്ച ദുക്ഖഞ്ച,

ഭയഞ്ച രോഗോ ച, ഭയഞ്ച ഗണ്ഡോ ച, ഭയഞ്ച സല്ലഞ്ച, ഭയഞ്ച സങ്ഗോ ച, ഭയഞ്ച പങ്കോ ച, ഭയഞ്ച ഗബ്ഭോ ചാതി ഏ്വവം ഉഭയം ഏ്വതേ കാമാ പവുച്ചന്തി. **സാതരൂപേനാ**തി കാമസുഖേന. **പലിപഥ**ന്തി വട്ടപലിപഥം. **അതിക്കമ്മോ**തി ഇമസ്മിം ഠാനേ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അസ്സ ഭിക്ഖുനോ അരഹത്തപ്പത്തഭാവോ ഗഹിതോ. ഏ്വവരൂപം പജം ജാതിജരൂപേതം തീസു ഭവേസു ഫന്ദമാനം അവേക്ഖതീതി സുത്തേ വട്ടം കഥേത്വാ ഗാഥാസു വിവട്ടം കഥിതന്തി. സത്തമട്ഠമാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

### ൯-൧൦. പുഗ്ഗലസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

**൯-൧൦**. നവമേ **ഉജുഭൂതോ**തി കായവങ്കാദീനം അഭാവേന ഉജുകോ. **പഞ്ഞാസീലസമാഹിതോ**തി പഞ്ഞായ ച സീലേന ച സമന്നാഗതോ. **യജമാനാന**ന്തി ദാനം ദദന്താനം. **പുഞ്ഞപേക്ഖാന**ന്തി പുഞ്ഞം ഓലോകേന്താനം ഗവേസന്താനം . **ഓപധിക**ന്തി ഉപധിവിപാകം, ഓപധിഭൂതം ഠാനം അപ്പമാണം. ദസമേ **സമുക്കട്ഠോ**തി ഉക്കട്ഠോ ഉത്തമോ. **സത്താന**ന്തി സബ്ബസത്താനം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ഗോതമീവഗ്ഗോ ഛട്ഠോ.

# (൭) ൨. ഭൂമിചാലവഗ്ഗോ

### ൧. ഇച്ഛാസുത്തവണ്ണനാ

൬൧. സത്തമസ്സ പഠമേ **പവിവിത്തസ്സാ**തി കായവിവേകേന വിവിത്തസ്സ. **നിരായത്തവുത്തിനോ**തി കത്ഥചി അനായത്തവുത്തിനോ വിപസ്സനാകമ്മികസ്സ. **ലാഭായാ**തി ചതുപച്ചയലാഭായ. **സോചീ ച പരിദേവീ ചാ**തി സോകീ ച പരിദേവീ ച. സോചിച്ച പരിദേവിച്ചാതിപി പാഠോ. **ചുതോ ച സദ്ധമ്മാ**തി തംഖണംയേവ വിപസ്സനാസദ്ധമ്മാ ചുതോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടവിവട്ടം കഥിതം.

### ൨. അലംസുത്തവണ്ണനാ

൬൨. ദുതിയേ **അലം അത്തനോ അലം പരേസന്തി** അത്തനോ ച പരേസഞ്ച ഹിതപടിപത്തിയം സമത്ഥോ പരിയത്തോ അനുച്ഛവികോ. **ഖിപ്പനിസന്തീ**തി ഖിപ്പം ഉപധാരേതി, ഖന്ധധാതുആയതനാദീസു കഥിയമാനേസു തേ ധമ്മേ ഖിപ്പം ജാനാതീതി അത്ഥോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ സമഥവിപസ്സനാ കഥിതാ. പുഗ്ഗലജ്ഝാസയേന പന ദേസനാവിലാസേന ചേതം മത്ഥകതോ പട്ഠായ ഹേട്ഠാ ഓതരന്തം കഥിതന്തി.

### ൩. സംഖിത്തസുത്തവണ്ണനാ

൬൩. തതിയേ **ഏവമേവാ**തി നിക്കാരണേനേവ. യഥാ വാ അയം യാചതി, ഏവമേവ. **മോഘപുരിസാ**തി മൂള്ഹപുരിസാ തുച്ഛപുരിസാ. **അജ്ഝേസന്തീ**തി യാചന്തി. **അനുബന്ധിതബ്ബ**ന്തി ഇരിയാപഥാനുഗമനേന അനുബന്ധിതബ്ബം മം ന വിജഹിതബ്ബം മഞ്ഞന്തി. ആജാനനത്ഥം അപസാദേന്തോ ഏവമാഹ. ഏസ കിര ഭിക്ഖു ഓവാദേ ദിന്നേപി പമാദമേവ അനുയുഞ്ജതി, ധമ്മം സുത്വാ തത്ഥേവ വസതി, സമണധമ്മം കാതും ന ഇച്ഛതി. തസ്മാ ഭഗവാ ഏവം അപസാദേത്വാ പുന യസ്മാ സോ അരഹത്തസ്സ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നോ , തസ്മാ തം ഓവദന്തോ **തസ്മാതിഹ തേ ഭിക്ഖു ഏവം സിക്ഖിതബ്ബ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അജ്ഝത്തം മേ ചിത്തം ഠിതം ഭവിസ്സതി സുസണ്ഠിതം, ന ച ഉപ്പന്നാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ ചിത്തം പരിയാദായ ഠസ്സന്തീ**തി ഇമിനാ താവസ്സ ഓവാദേന നിയകജ്ഝത്തവസേന ചിത്തേകഗ്ഗതാമത്തോ മൂലസമാധി വുത്തോ.

തതോ ''ഏത്തകേനേവ സന്തുട്ഠിം അനാപജ്ജിത്വാ ഏവം സോ സമാധി വഡ്ഢേതബ്ബോ''തി ദസ്സേതും **യതോ ഖോ തേ ഭിക്ഖു അജ്ഝത്തം ചിത്തം ഠിതം ഹോതി സുസണ്ഠിതം, ന ച ഉപ്പന്നാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ ചിത്തം പരിയാദായ തിട്ഠന്തി, തതോ തേ ഭിക്ഖു ഏവം സിക്ഖിതബ്ബം "മേത്താ മേ ചേതോവിമുത്തി ഭാവിതാ ഭവിസ്സതി...പേ... സുസമാരദ്ധാ"**തി ഏവമസ്സ മേത്താവസേന ഭാവനം വഡ്ഢേത്വാ പുന **യതോ ഖോ തേ ഭിക്ഖു അയം സമാധി ഏവം ഭാവിതോ ഹോതി ബഹുലീകതോ, തതോ ത്വം ഭിക്ഖു ഇമം സമാധിം സവിതക്കസവിചാരമ്പി ഭാവേയ്യാസീ**തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ - യദാ തേ ഭിക്ഖു അയം മൂലസമാധി ഏവം മേത്താവസേന ഭാവിതോ ഹോതി, തദാ ത്വം താവതകേനപി തുട്ഠിം അനാപജ്ജിത്വാവ ഇമം മൂലസമാധിം അഞ്ഞേസുപി ആരമ്മണേസു

ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനാനി പാപയമാനോ "സവിതക്കസവിചാരമ്പീ"തിആദിനാ നയേന ഭാവേയ്യാസീതി.

ഏവം വത്വാ ച പന അവസേസബ്രഹ്മവിഹാരപുബ്ബങ്ഗമമ്പിസ്സ അഞ്ഞേസു ആരമ്മണേസു ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനഭാവനം കരേയ്യാസീതി ദസ്സേന്തോ **യതോ ഖോ തേ ഭിക്ഖു അയം സമാധി ഏവം ഭാവിതോ ഹോതി സുഭാവിതോ, തതോ തേ ഭിക്ഖു ഏവം സിക്ഖിതബ്ബം "കരുണാ മേ ചേതോവിമുത്തീ"**തിആദിമാഹ. ഏവം മേത്താപുബ്ബങ്ഗമം ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനഭാവനം ദസ്സേത്വാ പുന കായാനുപസ്സനാദിപുബ്ബങ്ഗമം ദസ്സേതും **യതോ ഖോ തേ ഭിക്ഖു അയം സമാധി ഏവം ഭാവിതോ ഹോതി സുഭാവിതോ, തതോ തേ ഭിക്ഖു ഏവം സിക്ഖിതബ്ബം "കായേ കായാനുപസ്സീ"**തിആദിം വത്വാ **യതോ ഖോ തേ ഭിക്ഖു അയം സമാധി ഏവം ഭാവിതോ ഹോതി സുഭാവിതോ, തതോ ത്വം ഭിക്ഖു യേന യേനേവ ഗഗ്ഘസീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഗഗ്ഘസീ**തി ഗമിസ്സസി. **ഫാസുംയേവാ**തി ഇമിനാ അരഹത്തം ദസ്സേതി. അരഹത്തപ്പത്തോ ഹി സബ്ബിരിയാപഥേസു ഫാസു വിഹരതി നാമ.

## ൪. ഗയാസീസസുത്തവണ്ണനാ

**൬൪**. ചതുത്ഥേ **ഏതദവോചാ**തി അത്തനോ പധാനഭൂമിയം ഉപ്പന്നം വിതക്കം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ആരോചേതും - "പുബ്ബാഹം, ഭിക്ഖവേ"തിആദിവചനം അവോച. **ഓഭാസ**ന്തി ദിബ്ബചക്ഖുഞാണോഭാസം. **ഞാണദസ്സന**ന്തി ദിബ്ബചക്ഖുഭൂതം ഞാണസങ്ഖാതം ദസ്സനം. **സന്നിവുത്ഥപുബ്ബ**ന്തി ഏകതോ വസിതപുബ്ബം. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം, ഇദ്ധിവിധഞാണം, ചേതോപരിയഞാണം, യഥാകമ്മുപഗഞാണം, അനാഗതംസഞാണം, പച്ചുപ്പന്നംസഞാണം, അതീതംസഞാണം, പുബ്ബേനിവാസഞാണന്തി ഇമാനി താവ അട്ഠ ഞാണാനി പാളിയംയേവ ആഗതാനി, തേഹി പന സദ്ധിം വിപസ്സനാഞാണാനി ചത്താരി മഗ്ഗഞാണാനി, ചത്താരി ഫലഞാണാനി, ചത്താരി പച്ചവേക്ഖണഞാണാനി, ചത്താരി പടിസമ്ഭിദാഞാണാനി ഛ അസാധാരണഞാണാനീതി ഏതാനി ഞാണാനി സമോധാനേത്വാ കഥേന്തേന ഏവം ഇദം സുത്തം കഥിതം നാമ ഹോതി.

## ൫. അഭിഭായതനസുത്തവണ്ണനാ

**൬൫**. പഞ്ചമേ **അഭിഭായതനാനീ**തി അഭിഭവനകാരണാനി. കിം അഭിഭവന്തി? പച്ചനീകധമ്മേപി ആരമ്മണാനിപി. താനി ഹി പടിപക്ഖഭാവേന പച്ചനീകധമ്മേ അഭിഭവന്തി, പുഗ്ഗലസ്സ ഞാണുത്തരിയതായ ആരമ്മണാനി. **അജ്ഝത്തം രൂപസഞ്ഞീ**തിആദീസു പന അജ്ഝത്തരൂപേ പരികമ്മവസേന അജ്ഝത്തം രൂപസഞ്ഞീ നാമ ഹോതി. അജ്ഝത്തഞ്ഹി നീലപരികമ്മം കരോന്തോ കേസേ വാ പിത്തേ വാ അക്ഖിതാരകായ വാ കരോതി. പീതപരികമ്മം കരോന്തോ മേദേ വാ ഛവിയാ വാ ഹത്ഥതലപാദതലേസു വാ അക്ഖീനം പീതട്ഠാനേ വാ കരോതി. ലോഹിതപരികമ്മം കരോന്തോ മംസേ വാ ലോഹിതേ വാ ജിവ്ഹായ വാ അക്ഖീനം രത്തട്ഠാനേ വാ കരോതി. ഓദാതപരികമ്മം കരോന്തോ അട്ഠിമ്ഹി വാ ദന്തേ വാ നഖേ വാ അക്ഖീനം സേതട്ഠാനേ വാ കരോതി. തം പന സുനീലകം സുപീതകം സുലോഹിതകം സുഓദാതം ന ഹോതി, അവിസുദ്ധമേവ ഹോതി.

**ഏകോ ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതീ**തി യസ്സേവം പരികമ്മം അജ്ഝത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതി, നിമിത്തം പന ബഹിദ്ധാ, സോ ഏവം അജ്ഝത്തം പരികമ്മസ്സ ബഹിദ്ധാ ച അപ്പനായ വസേന "അജ്ഝത്തം രൂപസഞ്ഞീ ഏകോ ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതീ"തി വുച്ചതി. **പരിത്താനീ**തി അവഡ്ഢിതാനി. **സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനീ**തി സുവണ്ണാനി വാ ഹോന്തു ദുബ്ബണ്ണാനി വാ, പരിത്തവസേനേവ ഇദം അഭിഭായതനം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **താനി അഭിഭുയ്യാ**തി യഥാ നാമ സമ്പന്നഗ്ഗഹണികോ കടച്ഛുമത്തം ഭത്തം ലഭിത്വാ "കിം ഏത്ഥ ഭുഞ്ജിതബ്ബം അത്ഥീ"തി സംകഡ്ഢിത്വാ ഏകകബളമേവ കരോതി, ഏവമേവ ഞാണുത്തരികോ പുഗ്ഗലോ വിസദഞാണോ "കിമേത്ഥ പരിത്തകേ ആരമ്മണേ സമാപജ്ജിതബ്ബം അത്ഥി, നായം മമ ഭാരോ"തി താനി രൂപാനി അഭിഭവിത്വാ സമാപജ്ജതി, സഹ നിമിത്തുപ്പാദേനേവേത്ഥ അപ്പനം പാപേതീതി അത്ഥോ. **ജാനാമി പസ്സാമീ**തി ഇമിനാ പനസ്സ ആഭോഗോ കഥിതോ. സോ ച ഖോ സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതസ്സ, ന അന്തോസമാപത്തിയം. **ഏവംസഞ്ഞീ ഹോതീ**തി ആഭോഗസഞ്ഞായപി ഝാനസഞ്ഞായപി ഏവംസഞ്ഞീ ഹോതി. അഭിഭവനസഞ്ഞാ ഹിസ്സ അന്തോസമാപത്തിയമ്പി അത്ഥി, ആഭോഗസഞ്ഞാ പന സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതസ്സേവ.

**അപ്പമാണാനീ**തി വഡ്ഢിതപ്പമാണാനി, മഹന്താനീതി അത്ഥോ. **അഭിഭുയ്യാ**തി ഏത്ഥ ച പന യഥാ മഹഗ്ഘസോ പുരിസോ ഏകം ഭത്തവഡ്ഢിതകം ലഭിത്വാ "അഞ്ഞാപി ഹോതു, അഞ്ഞാപി ഹോതു, കിം ഏസാ മയ്ഹം കരിസ്സതീ"തി ന തം മഹന്തതോ പസ്സതി, ഏവമേവ ഞാണുത്തരോ പുഗ്ഗലോ വിസദഞാണോ "കിം ഏത്ഥ സമാപജ്ജിതബ്ബം, നയിദം അപ്പമാണം, ന മയ്ഹം ചിത്തേകഗ്ഗതാകരണേ ഭാരോ അത്ഥീ"തി അഭിഭവിത്വാ സമാപജ്ജതി, സഹ നിമിത്തുപ്പാദനേവേത്ഥ അപ്പനം പാപേതീതി അത്ഥോ.

**അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീ**തി അലാഭിതായ വാ അനത്ഥികതായ വാ അജ്ഝത്തരൂപേ പരികമ്മസഞ്ഞാവിരഹിതോ.

**ഏകോ ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതീ**തി യസ്സ പരികമ്മമ്പി നിമിത്തമ്പി ബഹിദ്ധാ ഉപ്പന്നം, സോ ഏവം ബഹിദ്ധാ പരികമ്മസ്സ ചേവ അപ്പനായ ച വസേന "അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീ ഏകോ ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതീ"തി വുച്ചതി. സേസമേത്ഥ ചതുത്ഥാഭിഭായതനേ ച വുത്തനയമേവ. ഇമേസു പന ചതൂസു പരിത്തം വിതക്കചരിതവസേന ആഗതം, അപ്പമാണം മോഹചരിതവസേന, സുവണ്ണം ദോസചരിതവസേന, ദുബ്ബണ്ണം രാഗചരിതവസേന. ഏതേസഞ്ഹി ഏതാനി സപ്പായാനി. സാ ച നേസം സപ്പായതാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൪൩) ചരിയനിദ്ദേസേ വുത്താ.

പഞ്ചമഅഭിഭായതനാദീസു **നീലാനീ**തി സബ്ബസങ്ഗാഹികവസേന വുത്തം. **നീലവണ്ണാനീ**തി വണ്ണവസേന. **നീലനിദസ്സനാനീ**തി നിദസ്സനവസേന. അപഞ്ഞായമാനവിവരാനി അസമ്ഭിന്നവണ്ണാനി ഏകനീലാനേവ ഹുത്വാ ദിസ്സന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **നീലനിഭാസാനീ**തി ഇദം പന ഓഭാസവസേന വുത്തം, നീലോഭാസാനി നീലപ്പഭായുത്താനീതി അത്ഥോ. ഏതേന നേസം സുവിസുദ്ധതം ദസ്സേതി. വിസുദ്ധവണ്ണവസേനേവ ഹി ഇമാനി അഭിഭായതനാനി വുത്താനി. "നീലകസിണം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ നീലസ്മിം നിമിത്തം ഗണ്ഹാതി പുപ്ഫസ്മിം വാ വത്ഥസ്മിം വാ വണ്ണധാതുയാ വാ"തിആദികം പനേത്ഥ

കസിണകരണഞ്ച പരികമ്മഞ്ച അപ്പനാവിധാനഞ്ച സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൫൧) വിത്ഥാരതോ വുത്തമേവാതി.

## ൬. വിമോക്ഖസുത്തവണ്ണനാ

**൬൬. വിമോക്ഖാ**തി കേനട്ഠേന വിമോക്ഖാ? അധിമുച്ചനട്ഠേന. കോ പനായം അധിമുച്ചനട്ഠോ നാമ? പച്ചനീകധമ്മേഹി ച സുട്ഠു മുച്ചനട്ഠോ, ആരമ്മണേ ച അഭിരതിവസേന സുട്ഠു മുച്ചനട്ഠോ, പിതുഅങ്കേ വിസ്സട്ഠങ്ഗപച്ചങ്ഗസ്സ ദാരകസ്സ സയനം വിയ അനിഗ്ഗഹിതഭാവേന നിരാസങ്കതായ ആരമ്മണേ പവത്തീതി വുത്തം ഹോതി. അയം പനത്ഥോ പച്ഛിമേ വിമോക്ഖേ നത്ഥി, പുരിമേസു വിമോക്ഖേസു അത്ഥി.

**രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ**തി ഏത്ഥ അജ്ഝത്തം കേസാദീസു നീലകസിണാദിവസേന ഉപ്പാദിതം രൂപജ്ഝാനം രൂപം, തദസ്സത്ഥീതി രൂപീ. ബഹിദ്ധാപി നീലകസിണാദീനി രൂപാനി ഝാനചക്ഖുനാ പസ്സതി. ഇമിനാ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധവത്ഥുകേസു കസിണേസു ഉപ്പാദിതജ്ഝാനസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ചത്താരി രൂപാവചരജ്ഝാനാനി ദസ്സിതാനി. **അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീ**തി അജ്ഝത്തം ന രൂപസഞ്ഞീ, അത്തനോ കേസാദീസു അനുപ്പാദിതരൂപാവചരജ്ഝാനോതി അത്ഥോ. ഇമിനാ ബഹിദ്ധാ പരികമ്മം കത്വാ ബഹിദ്ധാവ ഉപ്പാദിതജ്ഝാനസ്സ രൂപാവചരജ്ഝാനാനി ദസ്സിതാനി.

**സുഭന്തേവ അധിമുത്തോ ഹോതീ**തി ഇമിനാ സുവിസുദ്ധേസു നീലാദീസു വണ്ണകസിണേസു ഝാനാനി ദസ്സിതാനി. തത്ഥ കിഞ്ചാപി അന്തോഅപ്പനായ ''സുഭ''ന്തി ആഭോഗോ നത്ഥി, യോ പന സുവിസുദ്ധം സുഭം കസിണം ആരമ്മണം കത്വാ വിഹരതി, സോ യസ്മാ ''സുഭന്തി അധിമുത്തോ ഹോതീ''തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി, തസ്മാ ഏവം ദേസനാ കതാ. പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ പന -

> ''കഥം സുഭന്തേവ അധിമുത്തോ ഹോതീതി വിമോക്ഖോ? ഇധ ഭിക്ഖു മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ...പേ॰... വിഹരതി. മേത്തായ ഭാവിതത്താ സത്താ അപ്പടികൂലാ ഹോന്തി. കരുണാസഹഗതേന...പേ॰... മുദിതാസഹഗതേന ...പേ॰... ഉപേക്ഖാസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം...പേ॰... വിഹരതി. ഉപേക്ഖായ ഭാവിതത്താ സത്താ അപ്പടികൂലാ ഹോന്തി. ഏവം സുഭന്തേവ അധിമുത്തോ ഹോതീതി വിമോക്ഖോ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൨൧൨) വുത്തം.

**സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാന**ന്തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൭൬-൨൭൭) വുത്തമേവ. **അയം അട്ഠമോ വിമോക്ഖോ**തി അയം ചതുന്നം ഖന്ധാനം സബ്ബസോ വിസ്സട്ഠത്താ വിമുത്തത്താ അട്ഠമോ ഉത്തമോ വിമോക്ഖോ നാമ.

## ൭-൮. അനരിയവോഹാരസുത്തവണ്ണനാ

**൬൭-൬൮**. സത്തമേ **അനരിയവോഹാരാ**തി ന അരിയകഥാ സദോസകഥാ. യാഹി ചേതനാഹി തേ വോഹാരേ വോഹരന്തി, താസം ഏതം നാമം. അട്ഠമേ വുത്തപടിപക്ഖനയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

## ൯. പരിസാസുത്തവണ്ണനാ

**൬൯**. നവമേ **ഖത്തിയപരിസാ**തി ഖത്തിയാനം പരിസാനം സന്നിപാതോ സമാഗമോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **അനേകസതം ഖത്തിയപരിസ**ന്തി ബിമ്ബിസാരസമാഗമ-ഞാതിസമാഗമ-ലിച്ഛവിസമാഗമാദിസദിസം, അഞ്ഞേസു ചക്കവാളേസുപി ലബ്ഭതേവ. **സല്ലപിതപുബ്ബ**ന്തി ആലാപസല്ലാപോ കതപുബ്ബോ. **സാകച്ഛാ**തി ധമ്മസാകച്ഛാപി സമാപജ്ജിതപുബ്ബാ. **യാദിസകോ തേസം വണ്ണോ**തി തേ ഓദാതാപി ഹോന്തി കാളാപി മങ്ഗുരച്ഛവീപി, സത്ഥാ സുവണ്ണവണ്ണോ. ഇദം പന സണ്ഠാനം പടിച്ച കഥിതം. സണ്ഠാനമ്പി ച കേവലം തേസം പഞ്ഞായതിയേവ. ന പന ഭഗവാ മിലക്ഖസദിസോ ഹോതി, നാപി ആമുത്തമണികുണ്ഡലോ, ബുദ്ധവേസേനേവ നിസീദതി. തേപി അത്തനോ സമാനസണ്ഠാനമേവ പസ്സന്തി. **യാദിസകോ തേസം സരോ**തി തേ ഛിന്നസ്സരാപി ഹോന്തി ഗഗ്ഗസ്സരാപി കാകസ്സരാപി, സത്ഥാ ബ്രഹ്മസ്സരോവ. ഇദം പന ഭാസന്തരം സന്ധായ കഥിതം. സചേപി ഹി സത്ഥാ രാജാസനേ നിസിന്നോ കഥേതി, ''അജ്ജ രാജാ മധുരേന കഥേതീ''തി നേസം ഹോതി. കഥേത്വാ പക്കന്തേ പന ഭഗവതി പുന രാജാനം ആഗതം ദിസ്വാ ''കോ നു ഖോ അയ''ന്തി വീമംസാ ഉപ്പജ്ജതി. തത്ഥ **കോ നു ഖോ അയ**ന്തി ''ഇമസ്മിം ഠാനേ ഇദാനേവ മാഗധഭാസായ സീഹളഭാസായ മധുരേന ആകാരേന കഥേന്തോ കോ നു ഖോ അയം അന്തരഹിതോ, കിം ദേവോ ഉദാഹു മനുസ്സോ''തി ഏവം വീമംസന്താപി ന ജാനന്തീതി അത്ഥോ. കിമത്ഥം പനേവം അജാനന്താനം ധമ്മം ദേസേതീതി? വാസനത്ഥായ. ഏവം സുതോപി ഹി ധമ്മോ അനാഗതേ പച്ചയോ ഹോതീതി അനാഗതം പടിച്ച ദേസേതി. **അനേകസതം ബ്രാഹ്മണപരിസ**ന്തിആദിനം സോണദണ്ഡസമാഗമാദിവസേന ചേവ അഞ്ഞചക്കവാളവസേന ച സമ്ഭവോ വേദിതബ്ബോ.

## ൧൦. ഭൂമിചാലസുത്തവണ്ണനാ

**൭൦**. ദസമേ **നിസീദന**ന്തി ഇധ ചമ്മഖണ്ഡം അധിപ്പേതം. **ഉദേനം ചേതിയ**ന്തി ഉദേനയക്ഖസ്സ വസനട്ഠാനേ കതവിഹാരോ വുച്ചതി. **ഗോതമകാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഭാവിതാ**തി വഡ്ഢിതാ. **ബഹുലീകതാ**തി പുനപ്പുനം കതാ. **യാനീകതാ**തി യുത്തയാനം വിയ കതാ. **വത്ഥുകതാ**തി പതിട്ഠാനട്ഠേന വത്ഥു വിയ കതാ. **അനുട്ഠിതാ**തി അധിട്ഠിതാ. **പരിചിതാ**തി സമന്തതോ ചിതാ സുവഡ്ഢിതാ. **സുസമാരദ്ധാ**തി സുട്ഠു സമാരദ്ധാ.

ഇതി അനിയമേന കഥേത്വാ പുന നിയമേത്വാ ദസ്സേന്തോ **തഥാഗതസ്സ ഖോ**തിആദിമാഹ. ഏത്ഥ **കപ്പ**ന്തി ആയുകപ്പം. തസ്മിം തസ്മിം കാലേ യം മനുസ്സാനം ആയുപ്പമാണം, തം പരിപുണ്ണം കരോന്തോ തിട്ഠേയ്യ. **കപ്പാവസേസം വാ**തി ''അപ്പം വാ ഭിയ്യോ''തി വുത്തവസ്സസതതോ അതിരേകം വാ. മഹാസീവത്ഥേരോ പനാഹ - ''ബുദ്ധാനം അട്ഠാനേ ഗജ്ജിതം നാമ നത്ഥി, പുനപ്പുനം സമാപജ്ജിത്വാ മരണന്തികവേദനം വിക്ഖമ്ഭേന്തോ ഭദ്ദകപ്പമേവ തിട്ഠേയ്യ. കസ്മാ പന ന ഠിതോതി? ഉപാദിന്നകസരീരം നാമ ഖണ്ഡിച്ചാദീഹി അഭിഭുയ്യതി, ബുദ്ധാ ച ഖണ്ഡിച്ചാദിഭാവം അപ്പത്വാ പഞ്ചമേ ആയുകോട്ഠാസേ ബഹുജനസ്സ പിയമനാപകാലേയേവ പരിനിബ്ബായന്തി. ബുദ്ധാനുബുദ്ധേസു ച മഹാസാവകേസു പരിനിബ്ബുതേസു ഏകകേനേവ ഖാണുകേന വിയ ഠാതബ്ബം ഹോതി ദഹരസാമണേരപരിവാരേന വാ, തതോ 'അഹോ ബുദ്ധാനം

പരിസാ’തി ഹീളേതബ്ബതം ആപജ്ജേയ്യ. തസ്മാ ന ഠിതോ’’തി. ഏവം വുത്തേപി യോ പന വുച്ചതി ‘‘ആയുകപ്പോ’’തി, ഇദമേവ അട്ഠകഥായ നിയാമിതം.

**യഥാ തം മാരേന പരിയുട്ഠിതചിത്തോ**തി ഏത്ഥ **തന്തി** നിപാതമത്തം, യഥാ മാരേന പരിയുട്ഠിതചിത്തോ അജ്ഝോത്ഥടചിത്തോ അഞ്ഞോപി കോചി പുഥുജ്ജനോ പടിവിജ്ഝിതും ന സക്കുണേയ്യ, ഏവമേവ നാസക്ഖി പടിവിജ്ഝിതുന്തി അത്ഥോ. മാരോ ഹി യസ്സ സബ്ബേന സബ്ബം ദ്വാദസ വിപല്ലാസാ അപ്പഹീനാ, തസ്സ ചിത്തം പരിയുട്ഠാതി. ഥേരസ്സ ച ചത്താരോ വിപല്ലാസാ അപ്പഹീനാ, തേനസ്സ മാരോ ചിത്തം പരിയുട്ഠാസി. സോ പന ചിത്തപരിയുട്ഠാനം കരോന്തോ കിം കരോതീതി? ഭേരവം രൂപാരമ്മണം വാ ദസ്സേതി, സദ്ദാരമ്മണം വാ സാവേതി. തതോ സത്താ തം ദിസ്വാ വാ സുത്വാ വാ സതിം വിസ്സജ്ജേത്വാ വിവടമുഖാ ഹോന്തി, തേസം മുഖേന ഹത്ഥം പവേസേത്വാ ഹദയം മദ്ദതി, തതോ വിസഞ്ഞാവ ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി. ഥേരസ്സ പനേസ മുഖേ ഹത്ഥം പവേസേതും കിം സക്ഖിസ്സതി, ഭേരവാരമ്മണം പന ദസ്സേസി. തം ദിസ്വാ ഥേരോ നിമിത്തോഭാസം നപ്പടിവിജ്ഝി. ഭഗവാ ജാനന്തോയേവ കിമത്ഥം യാവ തതിയം ആമന്തേസീതി? പരതോ ‘‘തിട്ഠതു, ഭന്തേ ഭഗവാ’’തി യാചിതേ ‘‘തുയ്ഹേവേതം ദുക്കടം, തുയ്ഹേവേതം അപരദ്ധ’’ന്തി ദോസാരോപനേന സോ കതനുകരണത്ഥം.

**മാരോ പാപിമാ**തി ഏത്ഥ സത്തേ അനത്ഥേ നിയോജേന്തോ മാരേതീതി **മാരോ. പാപിമാ**തി തസ്സേവ വേവചനം . സോ ഹി പാപധമ്മസമന്നാഗതത്താ ‘‘പാപിമാ’’തി വുച്ചതി. കണ്ഹോ, അന്തകോ, നമുചി, പമത്തബന്ധൂതിപി തസ്സേവ നാമാനി. **ഭാസിതാ ഖോ പനേസാ**തി അയഞ്ഹി ഭഗവതോ സമ്ബോധിപത്തിയാ അട്ഠമേ സത്താഹേ ബോധിമണ്ഡേയേവ ആഗന്ത്വാ ‘‘ഭഗവാ യദത്ഥം തുമ്ഹേഹി പാരമിയോ പൂരിതാ, സോ വോ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, പടിവിദ്ധം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, കിം തേ ലോകവിചാരണേനാ’’തി വത്വാ യഥാ അജ്ജ, ഏവമേവ ‘‘പരിനിബ്ബാതു ദാനി, ഭന്തേ ഭഗവാ’’തി യാചി. ഭഗവാ ചസ്സ ‘‘ന താവാഹ’’ന്തിആദീനി വത്വാ പടിക്ഖിപി. തം സന്ധായ - ‘‘ഭാസിതാ ഖോ പനേസാ, ഭന്തേ’’തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **വിയത്താ**തി മഗ്ഗവസേന ബ്യത്താ, തഥേവ **വിനീതാ,** തഥാ **വിസാരദാ. ബഹുസ്സുതാ**തി തേപിടകവസേന ബഹു സുതം ഏതേസന്തി **ബഹുസ്സുതാ**. തമേവ ധമ്മം ധാരേന്തീതി **ധമ്മധരാ**. അഥ വാ പരിയത്തിബഹുസ്സുതാ ചേവ പടിവേധബഹുസ്സുതാ ച. പരിയത്തിപടിവേധധമ്മാനംയേവ ധാരണതോ ധമ്മധരാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നാ**തി അരിയധമ്മസ്സ അനുധമ്മഭൂതം വിപസ്സനാധമ്മം പടിപന്നാ. **സാമീചിപ്പടിപന്നാ**തി അനുച്ഛവികപടിപദം പടിപന്നാ. **അനുധമ്മചാരിനോ**തി അനുധമ്മം ചരണസീലാ. **സകം ആചരിയക**ന്തി അത്തനോ ആചരിയവാദം. **ആചിക്ഖിസ്സന്തീ**തിആദീനി സബ്ബാനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനി. **സഹധമ്മേനാ**തി സഹേതുകേന സകാരണേന വചനേന. **സപ്പാടിഹാരിയ**ന്തി യാവ നിയ്യാനികം കത്വാ ധമ്മം ദേസേസ്സന്തി.

**ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി സിക്ഖാത്തയസങ്ഗഹിതം സകലം സാസനബ്രഹ്മചരിയം. **ഇദ്ധ**ന്തി സമിദ്ധം ഝാനസ്സാദവസേന. **ഫീത**ന്തി വുദ്ധിപത്തം സബ്ബപാലിഫുല്ലം വിയ അഭിഞ്ഞാസമ്പത്തിവസേന. **വിത്ഥാരിക**ന്തി വിത്ഥതം തസ്മിം തസ്മിം ദിസാഭാഗേ പതിട്ഠിതവസേന. **ബാഹുജഞ്ഞ**ന്തി ബഹൂഹി ഞാതം പടിവിദ്ധം മഹാജനാഭിസമയവസേന. **പുഥുഭൂത**ന്തി സബ്ബാകാരേന പുഥുലഭാവപ്പത്തം.

കഥം? **യാവ ദേവമനുസ്സേഹി സുപ്പകാസിത**ന്തി, യത്തകാ വിഞ്ഞുജാതികാ ദേവാ ചേവ മനുസ്സാ ച അത്ഥി, സബ്ബേഹി സുട്ഠു പകാസിതന്തി അത്ഥോ. **അപ്പോസ്സുക്കോ**തി നിരാലയോ. ത്വഞ്ഹി പാപിമ അട്ഠമസത്താഹതോ പട്ഠായ "പരിനിബ്ബാതു ദാനി, ഭന്തേ ഭഗവാ, പരിനിബ്ബാതു സുഗതോ"തി വിരവന്തോ ആഹിണ്ഡിത്ഥ. അജ്ജ ദാനി പട്ഠായ വിഗതുസ്സാഹോ ഹോഹി, മാ മയ്ഹം പരിനിബ്ബാനത്ഥം വായാമം കരോഹീതി വദതി.

**സതോ സമ്പജാനോ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജ്ജീ**തി സതിം സൂപട്ഠിതം കത്വാ ഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ആയുസങ്ഖാരം വിസ്സജ്ജി പജഹി. തത്ഥ ന ഭഗവാ ഹത്ഥേന ലേഡ്ഡും വിയ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജി, തേമാസമത്തമേവ പന ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ പരം ന സമാപജ്ജിസ്സാമീതി ചിത്തം ഉപ്പാദേസി. തം സന്ധായ വുത്തം "ഓസ്സജീ"തി. ഉസ്സജീതിപി പാഠോ. **മഹാഭൂമിചാലോ**തി മഹന്തോ പഥവീകമ്പോ. തദാ കിര ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു കമ്പിത്ഥ. **ഭിംസനകോ**തി ഭയജനകോ. **ദേവദുന്ദുഭിയോ ച ഫലിംസൂ**തി ദേവഭേരിയോ ഫലിംസു, ദേവോ സുക്ഖഗജ്ജിതം ഗജ്ജി, അകാലവിജ്ജുലതാ നിച്ഛരിംസു, ഖണികവസ്സം വസ്സീതി വുത്തം ഹോതി.

**ഉദാനം ഉദാനേസീ**തി കസ്മാ ഉദാനേസി? കോചി നാമ വദേയ്യ "ഭഗവാ പച്ഛതോ പച്ഛതോ അനുബന്ധിത്വാ 'പരിനിബ്ബാതു, ഭന്തേ'തി ഉപദ്ദുതോ ഭയേന ആയുസങ്ഖാരം വിസ്സജ്ജേസീ"തി, തസ്സോകാസോ മാ ഹോതു, ഭീതസ്സ ഹി ഉദാനം നാമ നത്ഥീതി പീതിവേഗവിസ്സട്ഠം ഉദാനം ഉദാനേസി.

തത്ഥ സബ്ബേസം സോണസിങ്ഗാലാദീനമ്പി പച്ചക്ഖഭാവതോ തുലിതം പരിച്ഛിന്നന്തി **തുലം**. കിം തം? കാമാവചരകമ്മം. ന തുലം, ന വാ തുലം സദിസമസ്സ അഞ്ഞം ലോകിയം കമ്മം അത്ഥീതി **അതുലം**. കിം തം? മഹഗ്ഗതകമ്മം. അഥ വാ കാമാവചരം രൂപാവചരം തുലം, അരൂപാവചരം അതുലം. അപ്പവിപാകം വാ തുലം, ബഹുവിപാകം അതുലം. **സമ്ഭവ**ന്തി സമ്ഭവഹേതുഭൂതം, രാസികാരകം പിണ്ഡകാരകന്തി അത്ഥോ. **ഭവസങ്ഖാര**ന്തി പുനബ്ഭവസങ്ഖാരണകം. **അവസ്സജീ**തി വിസ്സജ്ജേസി. **മുനീ**തി ബുദ്ധമുനി. **അജ്ഝത്തരതോ**തി നിയകജ്ഝത്തരതോ. **സമാഹിതോ**തി ഉപചാരപ്പനാസമാധിവസേന സമാഹിതോ. **അഭിന്ദി കവചമിവാ**തി കവചം വിയ അഭിന്ദി. **അത്തസമ്ഭവ**ന്തി അത്തനി സഞ്ജാതം കിലേസം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സവിപാകട്ഠേന സമ്ഭവം, ഭവാഭിസങ്ഖരണട്ഠേന ഭവസങ്ഖാരന്തി ച ലദ്ധനാമം തുലാതുലസങ്ഖാതം ലോകിയകമ്മഞ്ച ഓസ്സജി, സങ്ഗാമസീസേ മഹായോധോ കവചം വിയ അത്തസമ്ഭവം കിലേസഞ്ച അജ്ഝത്തരതോ ഹുത്വാ സമാഹിതോ ഹുത്വാ അഭിന്ദീതി.

അഥ വാ **തുല**ന്തി തുലേന്തോ തീരേന്തോ. **അതുലഞ്ച സമ്ഭവ**ന്തി നിബ്ബാനഞ്ചേവ സമ്ഭവഞ്ച. **ഭവസങ്ഖാര**ന്തി ഭവഗാമികമ്മം. **അവസ്സജി മുനീ**തി "പഞ്ചക്ഖന്ധാ അനിച്ചാ, പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം നിരോധോ നിബ്ബാനം നിച്ച"ന്തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൩.൩൭-൩൮) നയേന തുലയന്തോ ബുദ്ധമുനി ഭവേ ആദീനവം, നിബ്ബാനേ ച ആനിസംസം ദിസ്വാ തം ഖന്ധാനം മൂലഭൂതം ഭവസങ്ഖാരം കമ്മം "കമ്മക്ഖയായ സംവത്തതീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൮൧; അ॰ നി॰ ൪.൨൩൨-൨൩൩) ഏവം വുത്തേന കമ്മക്ഖയകരേന അരിയമഗ്ഗേന അവസ്സജി. കഥം? **അജ്ഝത്തരതോ സമാഹിതോ, അഭിന്ദി കവചമിവത്തസമ്ഭവം**. സോ ഹി വിപസ്സനാവസേന അജ്ഝത്തരതോ, സമഥവസേന സമാഹിതോതി ഏവം

പുബ്ബഭാഗതോ പട്ഠായ സമഥവിപസ്സനാബലേന കവചമിവ അത്തഭാവം പരിയോനന്ധിത്വാ ഠിതം, അത്തനി സമ്ഭവത്താ ''അത്തസമ്ഭവ''ന്തി ലദ്ധനാമം സബ്ബകിലേസജാലം അഭിന്ദി. കിലേസാഭാവേന ച കതം കമ്മം അപ്പടിസന്ധികത്താ അവസ്സട്ഠം നാമ ഹോതീതി ഏവം കിലേസപ്പഹാനേന കമ്മം പജഹി. പഹീനകിലേസസ്സ ച ഭയം നാമ നത്ഥി, തസ്മാ അഭീതോവ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജ്ജി, അഭീതഭാവഞാപനത്ഥഞ്ച ഉദാനം ഉദാനേസീതി വേദിതബ്ബോ.

**യം മഹാവാതാ**തി യേന സമയേന യസ്മിം വാ സമയേ മഹാവാതാ. **വായന്തീ**തി ഉപക്ഖേപകവാതാ നാമ ഉട്ഠഹന്തി, തേ വായന്താ സട്ഠിസഹസ്സാധികനവയോജനസതസഹസ്സബഹലം ഉദകസന്ധാരകവാതം ഉപച്ഛിന്ദന്തി, തതോ ആകാസേ ഉദകം ഭസ്സതി, തസ്മിം ഭസ്സന്തേ പഥവീ ഭസ്സതി, പുന വാതോ അത്തനോ ബലേന അന്തോധമ്മകരണേ വിയ ഉദകം ആബന്ധിത്വാ ഗണ്ഹാതി, തതോ ഉദകം ഉഗ്ഗച്ഛതി, തസ്മിം ഉഗ്ഗച്ഛന്തേ പഥവീ ഉഗ്ഗച്ഛതി. ഏവം ഉദകം കമ്പിതം പഥവിം കമ്പേതി. ഏതഞ്ച കമ്പനം യാവജ്ജകാലാപി ഹോതിയേവ, ബഹുഭാവേന പന ഓഗച്ഛനുഗ്ഗച്ഛനം ന പഞ്ഞായതി.

**മഹിദ്ധികാ മഹാനുഭാവാ**തി ഇജ്ഝനസ്സ മഹന്തതായ മഹിദ്ധികാ, അനുഭവിതബ്ബസ്സ മഹന്തതായ മഹാനുഭാവാ. **പരിത്താ**തി ദുബ്ബലാ. **അപ്പമാണാ**തി ബലവാ. **സോ ഇമം പഥവിം കമ്പേതീ**തി സോ ഇദ്ധിം നിബ്ബത്തേത്വാ സംവേജേന്തോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ വിയ, വീമംസന്തോ വാ മഹാനാഗത്ഥേരസ്സ ഭാഗിനേയ്യോ സങ്ഘരക്ഖിതസാമണേരോ വിയ പഥവിം കമ്പേതി. **സങ്കമ്പേതീ**തി സമന്തതോ കമ്പേതി. **സമ്പകമ്പേതീ**തി തസ്സേവ വേവചനം. ഇതി ഇമേസു അട്ഠസു പഥവികമ്പേസു പഠമോ ധാതുകോപേന, ദുതിയോ ഇദ്ധാനുഭാവേന, തതിയചതുത്ഥാ പുഞ്ഞതേജേന, പഞ്ചമോ ഞാണതേജേന, ഛട്ഠോ സാധുകാരദാനവസേന, സത്തമോ കാരുഞ്ഞസഭാവേന, അട്ഠമോ ആരോദനേന. മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമന്തേ ച തതോ നിക്ഖമന്തേ ച മഹാസത്തേ തസ്സ പുഞ്ഞതേജേന പഥവീ അകമ്പിത്ഥ, അഭിസമ്ബോധിയം ഞാണതേജാഭിഹതാ ഹുത്വാ അകമ്പിത്ഥ, ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ സാധുകാരഭാവസണ്ഠിതാ സാധുകാരം ദദമാനാ അകമ്പിത്ഥ, ആയുസങ്ഖാരഓസ്സജ്ജനേ കാരുഞ്ഞസഭാവസണ്ഠിതാ ചിത്തസങ്ഖോഭം അസഹമാനാ അകമ്പിത്ഥ, പരിനിബ്ബാനേ ആരോദനവേഗതുന്നാ ഹുത്വാ അകമ്പിത്ഥ. അയം പനത്ഥോ പഥവിദേവതായ വസേന വേദിതബ്ബോ. മഹാഭൂതപഥവിയാ പനേതം നത്ഥി അചേതനത്താ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ഭൂമിചാലവഗ്ഗോ സത്തമോ.

# (൮) ൩. യമകവഗ്ഗോ

## ൧-൨. സദ്ധാസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

**൭൧-൭൨**. അട്ഠമസ്സ പഠമേ **നോ ച സീലവാ**തി ന സീലേസു പരിപൂരകാരീ. **സമന്തപാസാദികോ**തി സമന്തതോ പസാദജനകോ. **സബ്ബാകാരപരിപൂരോ**തി സബ്ബേഹി സമണാകാരേഹി സമണധമ്മകോട്ഠാസേഹി പരിപൂരോ. ദുതിയേ **സന്താ**തി പച്ചനീകസന്തതായ സന്താ. **വിമോക്ഖാ**തി പച്ചനീകധമ്മേഹി വിമുത്തത്താ ച വിമോക്ഖാ.

## ൩-൯. മരണസ്സതിസുത്തദ്വയാദിവണ്ണനാ

**൭൩-൭൯**. തതിയേ **ഭാവേഥ നോ**തി ഭാവേഥ നു. **സാസന**ന്തി അനുസിട്ഠി. **ആസവാനം ഖയായാ**തി അരഹത്തഫലത്ഥായ. ചതുത്ഥേ **പതിഹിതായാ**തി പടിപന്നായ. **സോ മമസ്സ അന്തരായോ**തി സോ മമ ജീവിതന്തരായോപി, പുഥുജ്ജനകാലകിരിയം കരോന്തസ്സ സഗ്ഗന്തരായോപി മഗ്ഗന്തരായോപി അസ്സ. **സത്ഥകാ വാ മേ വാതാ**തി സത്ഥം വിയ അങ്ഗമങ്ഗാനി കന്തന്തീതി സത്ഥകാ. പഞ്ചമാദീനി വുത്തനയാനേവ. നവമേ **സംസഗ്ഗാരാമതാ**തി പഞ്ചവിധേ സംസഗ്ഗേ ആരാമതാ.

## ൧൦. കുസീതാരമ്ഭവത്ഥുസുത്തവണ്ണനാ

**൮൦**. ദസമേ **കുസീതവത്ഥൂനീ**തി കുസീതസ്സ അലസസ്സ വത്ഥൂനി പതിട്ഠാ, കോസജ്ജകാരണാനീതി അത്ഥോ. **കമ്മം കത്തബ്ബം ഹോതീ**തി ചീവരവിചാരണാദികമ്മം കത്തബ്ബം ഹോതി. **ന വീരിയം ആരഭതീ**തി ദുവിധമ്പി വീരിയം നാരഭതി. **അപ്പത്തസ്സാ**തി ഝാനവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലധമ്മസ്സ അപ്പത്തസ്സ പത്തിയാ. **അനധിഗതസ്സാ**തി തസ്സേവ അനധിഗതസ്സ അധിഗമത്ഥായ. **അസച്ഛികതസ്സാ**തി തദേവ അസച്ഛികതസ്സ സച്ഛികരണത്ഥായ. **ഇദം പഠമ**ന്തി ഇദം ''ഹന്ദാഹം നിപജ്ജാമീ''തി ഏവം ഓസീദനം പഠമം കുസീതവത്ഥു. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **മാസാചിതകം മഞ്ഞേ**തി ഏത്ഥ പന മാസാചിതം നാമ തിന്തമാസോ. യഥാ തിന്തമാസോ ഗരുകോ ഹോതി, ഏവം ഗരുകോതി അധിപ്പായോ . **ഗിലാനാ വുട്ഠിതോ ഹോതീ**തി ഗിലാനോ ഹുത്വാ പച്ഛാ വുട്ഠിതോ ഹോതി. **ആരമ്ഭവത്ഥൂനീ**തി വീരിയകാരണാനി. തേസമ്പി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

യമകവഗ്ഗോ അട്ഠമോ.

# (൯) ൪. സതിവഗ്ഗോ

### ൧-൨. സതിസമ്പജഞ്ഞസുത്തവണ്ണനാ

**൮൧-൮൨**. നവമസ്സ പഠമം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ. ദുതിയേ **സദ്ധോതി** ദുവിധായ സദ്ധായ സമന്നാഗതോ. **നോ ചുപസങ്കമിതാ**തി ന ഉപട്ഠഹതി. **നോ ച പരിപുച്ഛിതാ**തി അത്ഥാനത്ഥം കാരണാകാരണം പരിപുച്ഛിതാ ന ഹോതി. **സമന്നാഗതോ**തി സാമിഅത്ഥേ പച്ചത്തം, സമന്നാഗതസ്സാതി വുത്തം ഹോതി. **ഏകന്തപടിഭാനാ തഥാഗതം ധമ്മദേസനാ ഹോതീ**തി തഥാഗതസ്സ ഏകന്തപടിഭാനാ ധമ്മദേസനാ ഹോതി, ഏകന്തേനേവ പടിഭാതി ഉപട്ഠാതീതി അത്ഥോ.

### ൩. മൂലകസുത്തവണ്ണനാ

**൮൩**. തതിയേ **സബ്ബേ ധമ്മാ**തി പഞ്ചക്ഖന്ധാ. **ഛന്ദമൂലകാ**തി അജ്ഝാസയച്ഛന്ദോ കത്തുകമ്യതാഛന്ദോ തം മൂലം ഏതേസന്തി ഛന്ദമൂലകാ. മനസികാരതോ സമ്ഭവന്തീതി **മനസികാരസമ്ഭവാ**. ഫസ്സതോ സമുദേന്തി രാസീ ഭവന്തീതി **ഫസ്സസമുദയാ**. വേദനായ സമോസരന്തീതി **വേദനാസമോസരണാ**. സമാധി ഏതേസം പമുഖോതി **സമാധിപ്പമുഖാ**. ജേട്ഠകട്ഠേന സതി അധിപതി ഏതേസന്തി **സതാധിപതേയ്യാ,** സതിജേട്ഠകാതി അത്ഥോ. പഞ്ഞാ ഉത്തരാ ഏതേസന്തി **പഞ്ഞുത്തരാ**. വിമുത്തി ഏവ സാരോ ഏതേസന്തി **വിമുത്തിസാരാ**. ഏത്ഥ ച ഛന്ദമൂലകാദയോ ചത്താരോപി ലോകിയാ കഥിതാ, സേസാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാതി.

### ൪. ചോരസുത്തവണ്ണനാ

**൮൪**. ചതുത്ഥേ **മഹാചോരോ**തി രജ്ജന്തരേ ദുബ്ഭിതും സമത്ഥോ മഹാചോരോ. **പരിയാപജ്ജതീ**തി പരിയാദാനം ഗച്ഛതി. **ന ചിരട്ഠിതികോ ഹോതീ**തി അദ്ധാനം പാലേന്തോ ഠാതും ന സക്കോതി. **അപ്പഹരന്തസ്സ പഹരതീ**തി അത്തനോ അവേരിനേ അപ്പഹരന്തേ ഗുണസമ്പന്നേ ച മഹല്ലകേ ച തരുണദാരകേ ച അപ്പഹരിതബ്ബയുത്തകേ പഹരതി. **അനവസേസം ആദിയതീ**തി നിസ്സേസം ഗണ്ഹാതി. ബ്യത്തചോരാനഞ്ഹി ഇദം വത്തം - പരസ്സ ദ്വീസു സാടകേസു ഏകോ ഗഹേതബ്ബോ, ഏകസ്മിം സന്തേ ദുബ്ബലം ദത്വാ ഥിരോ ഗഹേതബ്ബോ. പുടഭത്തതണ്ഡുലാദീസു ഏകം കോട്ഠാസം ദത്വാ ഏകോ ഗഹേതബ്ബോതി. **അച്ചാസന്നേ കമ്മം കരോതീ**തി ഗാമനിഗമരാജധാനീനം ആസന്നട്ഠാനേ ചോരികകമ്മം കരോതി. **ന ച നിധാനകുസലോ ഹോതീ**തി യം ലദ്ധം, തം ദക്ഖിണേയ്യേ നിദഹിതും ഛേകോ ന ഹോതി, പരലോകമഗ്ഗം ന സോധേതി.

### ൫. സമണസുത്തവണ്ണനാ

**൮൫**. പഞ്ചമേ **യം സമണേനാ**തി യം ഗുണജാതം സമണേന പത്തബ്ബം. **വുസീമതാ**തി ബ്രഹ്മചരിയവാസംവുതേന. **മുത്തോ മോചേമി ബന്ധനാ**തി അഹം സബ്ബബന്ധനേഹി മുത്തോ ഹുത്വാ മഹാജനമ്പി രാഗാദിബന്ധനതോ മോചേമി. **പരമദന്തോ**തി അഞ്ഞേന കേനചി അസിക്ഖാപിതോ അചോദിതോ സയമ്ഭുഞാണേന പടിവിജ്ഝിത്വാ പരമദമഥേന ദന്തത്താ പരമദന്തോ നാമ. **പരിനിബ്ബുതോ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതോ.

## ൬. യസസുത്തവണ്ണനാ

**൭൬**. ഛട്ഠേ **മാ ച മയാ യസോ**തി യസോ ച മയാ സദ്ധിം മാ ഗഞ്ഛി. **അകസിരലാഭീ**തി വിപുലലാഭീ. **സീലപഞ്ഞാണ**ന്തി സീലഞ്ചേവ ഞാണഞ്ച. **സങ്ഗമ്മാ**തി സന്നിപതിത്വാ. **സമാഗമ്മാ**തി സമാഗന്ത്വാ. **സങ്ഗണികവിഹാര**ന്തി ഗണസങ്ഗണികവിഹാരം. **ന ഹി നൂനമേ**തി ന ഹി നൂന ഇമേ. **തഥാ ഹി പനമേ**തി തഥാ ഹി പന ഇമേ. **അങ്ഗുലിപതോദകേഹീ**തി അങ്ഗുലിപതോദയട്ഠിം കത്വാ വിജ്ഝനേന. **സഞ്ജഗ്ഘന്തേ**തി മഹാഹസിതം ഹസന്തേ. **സംകീളന്തേ**തി കേളിം കരോന്തേ.

## ൭. പത്തനികുജ്ജനസുത്തവണ്ണനാ

**൭൭**. സത്തമേ **നിക്കുജ്ജേയ്യാ**തി തേന ദിന്നസ്സ ദേയ്യധമ്മസ്സ അപ്പടിഗ്ഗഹണത്ഥം പത്തനിക്കുജ്ജനകമ്മവാചായ നികുജ്ജേയ്യ, ന അധോമുഖഠപനേന. **അലാഭായാ**തി ചതുന്നം പച്ചയാനം അലാഭത്ഥായ. **അനത്ഥായാ**തി ഉപദ്ദവായ അവഡ്ഢിയാ. **ഉക്കുജ്ജേയ്യാ**തി ഉക്കുജ്ജനകമ്മവാചായ ഉക്കുജ്ജേയ്യ.

## ൮. അപ്പസാദപവേദനീയസുത്തവണ്ണനാ

**൭൮**. അട്ഠമേ **അപ്പസാദം പവേദേയ്യു**ന്തി അപ്പസന്നഭാവം ജാനാപേയ്യും. അപ്പസാദം പവേദേന്തേന പന കിം കാതബ്ബന്തി? നിസിന്നാസനതോ ന ഉട്ഠാതബ്ബം ന വന്ദിതബ്ബം ന പച്ചുഗ്ഗമനം കാതബ്ബം, ന ദേയ്യധമ്മോ ദാതബ്ബോ. **അഗോചരേ**തി പഞ്ചവിധേ അഗോചരേ.

## ൯. പടിസാരണീയസുത്തവണ്ണനാ

**൭൯**. നവമേ **ധമ്മികഞ്ച ഗിഹിപടിസ്സവ**ന്തി "ഇമം തേമാസം ഇധേവ വസിതബ്ബ"ന്തി വുത്തോ "ഏവം ഹോതൂ"തിആദിനാ നയേന പടിസ്സവം. **ന സച്ചാപേതീ**തി വുത്തം ന സച്ചം കരോതി വിസംവാദേതി.

## ൧൦. സമ്മാവത്തനസുത്തവണ്ണനാ

**൮൦**. ദസമേ **പച്ചേകട്ഠാനേ**തി അധിപതിട്ഠാനേ ജേട്ഠകട്ഠാനേ. തഞ്ഹി ജേട്ഠകം കത്വാ കിഞ്ചി സങ്ഘകമ്മം കാതും ന ലഭതി. **ന ച തേന മൂലേന വുട്ഠാപേതബ്ബോ**തി തം മൂലം കത്വാ അബ്ഭാനകമ്മം കാതും ന ലഭതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

സതിവഗ്ഗോ നവമോ.

## (൧൦) ൫. സാമഞ്ഞവഗ്ഗോ

**൯൧**. ഇതോ പരം **അഥ ഖോ ബോജ്ഝാ ഉപാസികാ**തിആദീസു ബോജ്ഝാ ഉപാസികാ, സിരിമാ ഉപാസികാ, പദുമാ ഉപാസികാ, സുതനാ ഉപാസികാ, മനുജാ ഉപാസികാ, ഉത്തരാ ഉപാസികാ, മുത്താ ഉപാസികാ, ഖേമാ ഉപാസികാ, രുചീ ഉപാസികാ, ചുന്ദീ രാജകുമാരീ, ബിമ്ബീ ഉപാസികാ, സുമനാ രാജകുമാരീ, മല്ലികാ ദേവീ , തിസ്സാ ഉപാസികാ, തിസ്സാമാതാ ഉപാസികാ, സോണാ ഉപാസികാ, സോണായ മാതാ ഉപാസികാ, കാണാ ഉപാസികാ, കാണമാതാ ഉപാസികാ, ഉത്തരാ നന്ദമാതാ, വിസാഖാ മിഗാരമാതാ, ഖുജ്ജുത്തരാ ഉപാസികാ, സാമാവതീ ഉപാസികാ, സുപ്പവാസാ കോലിയധീതാ, സുപ്പിയാ ഉപാസികാ, നകുലമാതാ ഗഹപതാനീതി ഇമാസം ഏത്തകാനം അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ഉപോസഥകമ്മമേവ കഥിതം. ഇച്ഛന്തേന വിത്ഥാരേത്വാ കഥേതബ്ബം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

മനോരഥപൂരണിയാ അങ്ഗുത്തരനികായ-അട്ഠകഥായ

അട്ഠകനിപാതസ്സ സംവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

# അങ്ഗുത്തരനികായേ

# നവകനിപാത-അട്ഠകഥാ

### ൧. പഠമപണ്ണാസകം

# ൧. സമ്ബോധിവഗ്ഗോ

## ൧. സമ്ബോധിസുത്തവണ്ണനാ

൧. നവകനിപാതസ്സ പഠമേ **സമ്ബോധിപക്ഖികാനന്തി** ചതുമഗ്ഗസങ്ഖാതസ്സ സമ്ബോധിസ്സ പക്ഖേ ഭവാനം, ഉപകാരകാനന്തി അത്ഥോ. പാളിയം ആഗതേ നവ ധമ്മേ സന്ധായേവം പുച്ഛതി. **കാ ഉപനിസാതി** കോ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ. അഭിസല്ലേഖന്തീതി **അഭിസല്ലേഖികാ**. സമഥവിപസ്സനാചിത്തസ്സ വിവരണേ സപ്പായാ ഉപകാരകാതി **ചേതോവിവരണസപ്പായാ**. അപ്പിച്ഛതം ആരബ്ഭ പവത്താ കഥാ **അപ്പിച്ഛകഥാ**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

**അസുഭാ ഭാവേതബ്ബാ രാഗസ്സ പഹാനായാതി** അയമത്ഥോ സാലിലായകോപമായ വിഭാവേതബ്ബോ - ഏകോ ഹി പുരിസോ അസിതം ഗഹേത്വാ കോടിതോ പട്ഠായ സാലിക്ഖേത്തേ സാലിയോ ലായതി. അഥസ്സ വതിം ഭിന്ദിത്വാ ഗാവോ പവിസിംസു. സോ അസിതം ഠപേത്വാ യട്ഠിം ആദായ തേനേവ മഗ്ഗേന ഗാവോ നീഹരിത്വാ വതിം പാകതികം കത്വാ പുനപി അസിതം ആദായ സാലിയോ ലായി. ഏത്ഥ സാലിക്ഖേത്തം വിയ ബുദ്ധസാസനം ദട്ഠബ്ബം, സാലിലായകോ വിയ യോഗാവചരോ, അസിതം വിയ പഞ്ഞാ, ലായനകാലോ വിയ വിപസ്സനായ കമ്മകരണകാലോ, യട്ഠി വിയ അസുഭകമ്മട്ഠാനം, വതി വിയ സംവരോ, വതിം ഭിന്ദിത്വാ ഗാവീനം പവിസനം വിയ സഹസാ അപ്പടിസങ്ഖായ പമാദം ആരബ്ഭ രാഗസ്സ ഉപ്പജ്ജനം, അസിതം ഠപേത്വാ യട്ഠിം ആദായ പവിട്ഠമഗ്ഗേനേവ ഗാവോ നീഹരിത്വാ വതിം പടിപാകതികം കത്വാ പുന കോടിതോ പട്ഠായ സാലിലായനം വിയ അസുഭകമ്മട്ഠാനേന രാഗം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ പുന വിപസ്സനായ കമ്മം ആരഭനകാലോ. ഇമമത്ഥം സന്ധായ വുത്തം - ''അസുഭാ ഭാവേതബ്ബാ രാഗസ്സ പഹാനായാ''തി.

തത്ഥ **രാഗസ്സാതി** പഞ്ചകാമഗുണികരാഗസ്സ. **മേത്താതി** മേത്താകമ്മട്ഠാനം. **ബ്യാപാദസ്സ പഹാനായാതി** വുത്തനയേനേവ ഉപ്പന്നസ്സ കോപസ്സ പജഹനത്ഥായ. **ആനാപാനസ്സതീതി** സോളസവത്ഥുകാ ആനാപാനസ്സതി. **വിതക്കുപച്ഛേദായാതി** വുത്തനയേനേവ ഉപ്പന്നാനം വിതക്കാനം ഉപച്ഛേദനത്ഥായ. **അസ്മിമാനസമുഗ്ഘാതായാതി** അസ്മീതി ഉപ്പജ്ജനകസ്സ മാനസ്സ സമുഗ്ഘാതത്ഥായ. **അനത്തസഞ്ഞാ സണ്ഠാതീതി** അനിച്ചലക്ഖണേ ദിട്ഠേ അനത്തലക്ഖണം ദിട്ഠമേവ ഹോതി. ഏതേസു ഹി തീസു ലക്ഖണേസു ഏകസ്മിം ദിട്ഠേ ഇതരദ്വയം ദിട്ഠമേവ ഹോതി. തേന വുത്തം - ''അനിച്ചസഞ്ഞിനോ, ഭിക്ഖവേ, അനത്തസഞ്ഞാ സണ്ഠാതീ''തി. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ നിബ്ബാനന്തി** ദിട്ഠേയേവ ധമ്മേ അപച്ചയപരിനിബ്ബാനഞ്ച പാപുണാതീതി ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടവിവട്ടം കഥിതം.

## ൨. നിസ്സയസുത്തവണ്ണനാ

൨. ദുതിയേ **നിസ്സയസമ്പന്നോതി** പതിട്ഠാസമ്പന്നോ. **സദ്ധന്തി** ഓകപ്പനസദ്ധം. **വീരിയന്തി** കായികചേതസികവീരിയം. **യംസാതി** യം അസ്സ. **അരിയായ പഞ്ഞായാതി** സഹവിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ. **സങ്ഖായാതി** ജാനിത്വാ. **ഏകം പടിസേവതീതി** സേവിതബ്ബയുത്തകം സേവതി. **അധിവാസേതീതി**

അധിവാസേതബ്ബയുത്തകം അധിവാസേതി. **പരിവജ്ജേതീ**തി പരിവജ്ജേതബ്ബയുത്തകം പരിവജ്ജേതി. **വിനോദേതീ**തി നീഹരിതബ്ബയുത്തകം നീഹരതി. **ഏവം ഖോ ഭിക്ഖൂ**തി ഏവം ഖോ ഭിക്ഖു ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാവസേന ചേവ ധമ്മവവത്ഥാനവസേന ച പടിസേവിതബ്ബാദീനി സുപ്പടിവിദ്ധാനി സുപച്ചക്ഖാനി കത്വാ പടിസേവന്തോ അധിവാസേന്തോ പരിവജ്ജേന്തോ വിനോദേന്തോ ച ഭിക്ഖു നിസ്സയസമ്പന്നോ നാമ ഹോതീതി.

## ൩. മേഘിയസുത്തവണ്ണനാ

൩. തതിയേ **ചാലികായ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. തം കിര ചലമഗ്ഗം നിസ്സായ കതത്താ ഓലോകേന്താനം ചലമാനം വിയ ഉപട്ഠാതി, തസ്മാ ചാലികാതി സങ്ഖം ഗതം. **ചാലിയപബ്ബതേ**തി സോപി പബ്ബതോ സബ്ബസേതത്താ കാളപക്ഖുപോസഥേ ഓലോകേന്താനം ചലമാനോ വിയ ഉപട്ഠാതി, തസ്മാ ചാലിയപബ്ബതോതി വുത്തോ. തത്ഥ മഹന്തം വിഹാരം കാരയിംസു. ഇതി ഭഗവാ തം നഗരം നിസ്സായ ചാലികാപബ്ബതമഹാവിഹാരേ വിഹരതി. **ജന്തുഗാമ**ന്തി ഏവംനാമകം അപരമ്പി തസ്സേവ വിഹാരസ്സ ഗോചരഗാമം. ജത്തുഗാമന്തിപി പഠന്തി. **പധാനത്ഥികസ്സാ**തി പധാനകമ്മികസ്സ. **പധാനായാ**തി സമണധമ്മകരണത്ഥായ. **ആഗമേഹി താവാ**തി സത്ഥാ ഥേരസ്സ വചനം സുത്വാ ഉപധാരേന്തോ "ന താവസ്സ ഞാണം പരിപക്ക"ന്തി ഞത്വാ പടിബാഹന്തോ ഏവമാഹ. **ഏകകമ്ഹി താവാ**തി ഇദം പനസ്സ "ഏവമയം ഗന്ത്വാപി കമ്മേ അനിപ്ഫജ്ജമാനേ നിരാസങ്കോ ഹുത്വാ പേമവസേന പുന ആഗച്ഛിസ്സതീ"തി ചിത്തമദ്ദവജനനത്ഥം ആഹ. **നത്ഥി കിഞ്ചി ഉത്തരി കരണീയ**ന്തി ചതൂസു സച്ചേസു ചതുന്നം കിച്ചാനം കതത്താ അഞ്ഞം ഉത്തരി കരണീയം നാമ നത്ഥി. **കതസ്സ വാ പടിചയോ**തി അധിഗതസ്സ വാ പുന പടിചയോപി നത്ഥി. ന ഹി ഭാവിതമഗ്ഗോ പുന ഭാവീയതി, ന പഹീനകിലേസാനം പുന പഹാനം അത്ഥി. **പധാനന്തി ഖോ, മേഘിയ, വദമാനം കിന്തി വദേയ്യാമാ**തി "സമണധമ്മം കരോമീ"തി തം വദമാനം മയം അഞ്ഞം കിം നാമ വദേയ്യാമ.

**ദിവാവിഹാരം നിസീദീ**തി ദിവാവിഹാരത്ഥായ നിസീദി. നിസീദന്തോ ച യസ്മിം മങ്ഗലസിലാപട്ടേ പുബ്ബേ അനുപടിപാടിയാ പഞ്ച ജാതിസതാനി രാജാ ഹുത്വാ ഉയ്യാനകീളികം കീളന്തോ തിവിധനാടകപരിവാരോ നിസീദി, തസ്മിംയേവ നിസീദി. അഥസ്സ നിസിന്നകാലതോ പട്ഠായ സമണഭാവോ ജഹിതോ വിയ അഹോസി, രാജവേസം ഗഹേത്വാ നാടകവരപരിവുതോ സേതച്ഛത്തസ്സ ഹേട്ഠാ മഹാരഹേ പല്ലങ്കേ നിസിന്നോ വിയ ജാതോ. അഥസ്സ തം സമ്പത്തിം അസ്സാദയതോ കാമവിതക്കോ ഉദപാദി. സോ തസ്മിംയേവ ഖണേ മഹായോധേഹി ഗഹിതേ ദ്വേ ചോരേ ആനേത്വാ പുരതോ ഠപിതേ വിയ അദ്ദസ. തേസു ഏകസ്സ വധം ആണാപനവസേനസ്സ ബ്യാപാദവിതക്കോ ഉപ്പജ്ജി, ഏകസ്സ ബന്ധനം ആണാപനവസേന വിഹിംസാവിതക്കോ. ഏവം സോ ലതാജാലേന രുക്ഖോ വിയ മധുമക്ഖികാഹി മധുഘാതകോ വിയ അകുസലവിതക്കേഹി പരിക്ഖിത്തോ അഹോസി. തം സന്ധായ - **അഥ ഖോ ആയസ്മതോ മേഘിയസ്സാ**തിആദി വുത്തം. **അന്വാസത്താ**തി അനുബദ്ധാ സമ്പരിവാരിതാ. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീ**തി ഏവം പാപവിതക്കേഹി സമ്പരികിണ്ണോ കമ്മട്ഠാനം സപ്പായം കാതും അസക്കോന്തോ "ഇദം വത ദിസ്വാ ദീഘദസ്സീ ഭഗവാ പടിസേധേസീ"തി സല്ലക്ഖേത്വാ "ഇദം കാരണം ദസബലസ്സ ആരോചേസ്സാമീ"തി നിസിന്നാസനതോ വുട്ഠായ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി.

## ൪. നന്ദകസുത്തവണ്ണനാ

**൪**. ചതുത്ഥേ **ഉപട്ഠാനസാലായ**ന്തി ഭോജനസാലായം. **യേനുപട്ഠാനസാലാ**തി സത്ഥാ നന്ദകത്ഥേരേന മധുരസ്സരേന ആരദ്ധായ ധമ്മദേസനായ സദ്ദം സുത്വാ, ‘‘ആനന്ദ, കോ ഏസോ ഉപട്ഠാനസാലായ മധുരസ്സരേന ധമ്മം ദേസേതീ’’തി പുച്ഛിത്വാ ‘‘ധമ്മകഥികനന്ദകത്ഥേരസ്സ അജ്ജ, ഭന്തേ, വാരോ’’തി സുത്വാ ‘‘അതിമധുരം കത്വാ, ആനന്ദ, ഏസോ ഭിക്ഖു ധമ്മം കഥേതി, മയമ്പി ഗന്ത്വാ സുണിസ്സാമാ’’തി വത്വാ യേനുപട്ഠാനസാലാ തേനുപസങ്കമി. **ബഹിദ്വാരകോട്ഠകേ അട്ഠാസീ**തി ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ ചീവരഗബ്ഭേ പടിച്ഛാദേത്വാ അഞ്ഞാതകവേസേന അട്ഠാസി. **കഥാപരിയോസാനം ആഗമയമാനോ**തി ‘‘ഇദമവോചാ’’തി ഇദം കഥാവസാനം ഉദിക്ഖമാനോ ധമ്മകഥം സുണന്തോ അട്ഠാസിയേവ. അഥായസ്മാ ആനന്ദോ നിക്ഖന്തേ പഠമേ യാമേ സത്ഥു സഞ്ഞം അദാസി - ‘‘പഠമയാമോ അതിക്കന്തോ, ഭന്തേ, ഥോകം വിസ്സമഥാ’’തി. സത്ഥാ തത്ഥേവ അട്ഠാസി. അഥായസ്മാ ആനന്ദോ മജ്ഝിമയാമേപി നിക്ഖന്തേ, ‘‘ഭന്തേ, തുമ്ഹേ പകതിയാ ഖത്തിയസുഖുമാലാ, പുന ബുദ്ധസുഖുമാലാതി പരമസുഖുമാലാ, മജ്ഝിമയാമോപി അതിക്കന്തോ, മുഹുത്തം വിസ്സമഥാ’’തി ആഹ. സത്ഥാ തത്ഥേവ അട്ഠാസി. തത്ഥ ഠിതകസ്സേവസ്സ അരുണഗ്ഗം പഞ്ഞായിത്ഥ. അരുണുഗ്ഗമനഞ്ച ഥേരസ്സ ‘‘ഇദമവോചാ’’തി പാപേത്വാ കഥാപരിയോസാനഞ്ച ദസബലസ്സ ഛബ്ബണ്ണസരീരസ്മിവിസ്സജ്ജനഞ്ച ഏകപ്പഹാരേനേവ അഹോസി. **അഗ്ഗളം ആകോടേസീ**തി അഗ്ഗനഖേന ദ്വാരകവാടം ആകോടേസി.

**സാരജ്ജമാനരൂപോ**തി ഹരായമാനോ ഓത്തപ്പമാനോ. ദോമനസ്സസാരജ്ജം പനസ്സ നത്ഥി. **ഏത്തകമ്പി നോ നപ്പടിഭാസേയ്യാ**തി പടിസമ്ഭിദാപ്പത്തസ്സ അപ്പടിഭാനം നാമ നത്ഥി. ഏത്തകമ്പി ന കഥേയ്യന്തി ദസ്സേതി. **സാധു സാധൂ**തി ഥേരസ്സ ധമ്മദേസനം സമ്പഹംസന്തോ ആഹ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ ‘‘സുഗഹിതാ ച തേ ധമ്മദേസനാ സുകഥിതാ ചാ’’തി. **കുലപുത്താന**ന്തി ആചാരകുലപുത്താനഞ്ചേവ ജാതികുലപുത്താനഞ്ച. **അരിയോ ച തുണ്ഹിഭാവോ**തി ദുതിയജ്ഝാനസമാപത്തിം സന്ധായേവമാഹ. **അധിപഞ്ഞാധമ്മവിപസ്സനായാ**തി സങ്ഖാരപരിഗ്ഗഹവിപസ്സനാഞാണസ്സ . **ചതുപ്പാദകോ**തി അസ്സഗോണഗദ്രഭാദികോ. **ഇദം വത്വാ**തി ഇമം ചതൂഹങ്ഗേഹി സമന്നാഗതം ധമ്മം കഥയിത്വാ. **വിഹാരം പാവിസീ**തി ഗന്ധകുടിം പവിട്ഠോ.

**കാലേന ധമ്മസ്സവനേ**തി കാലേ കാലേ ധമ്മസ്സവനസ്മിം. **ധമ്മസാകച്ഛായാ**തി പഞ്ഹകഥായ. **ഗമ്ഭീരം അത്ഥപദ**ന്തി ഗമ്ഭീരം ഗുള്ഹം രഹസ്സം അത്ഥം. **പഞ്ഞായാ**തി സഹവിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ. സമ്മസനപടിവേധപഞ്ഞാപി ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാപഞ്ഞാപി വട്ടതിയേവ. **പത്തോ വാ പജ്ജതി വാ**തി അരഹത്തം പത്തോ വാ പാപുണിസ്സതി വാതി ഏവം ഗുണസമ്ഭാവനായ സമ്ഭാവേതി. **അപ്പത്തമാനസാ**തി അപ്പത്തഅരഹത്താ, അരഹത്തം വാ അപ്പത്തം മാനസം ഏതേസന്തിപി അപ്പത്തമാനസാ. **ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാര**ന്തി ഏത്ഥ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരോ ലോകിയോപി വട്ടതി ലോകുത്തരോപി.

## ൫. ബലസുത്തവണ്ണനാ

**൫**. പഞ്ചമേ അവിജ്ജാകോസജ്ജസാവജ്ജഅസ്സദ്ധിയേസു അകമ്പനതോ **പഞ്ഞാബലാദീനി** ദട്ഠബ്ബാനി. **അകുസലസങ്ഖാതാ**തി അകുസലാതി ഞാതാ.

ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **നാലമരിയാ**തി അരിയഭാവം കാതും അസമത്ഥാ, അരിയാനം വാ അനനുച്ഛവികാ. **വോദിട്ഠാ**തി സുട്ഠു ദിട്ഠാ. **വോചരിതാ**തി മനോദ്വാരേ സമുദാചാരപ്പത്താ. **അത്ഥികസ്സാ**തി ധമ്മദേസനായ അത്ഥികസ്സ. **ആജീവികാഭയ**ന്തി ജീവിതവുത്തിഭയം. **അസിലോകഭയ**ന്തി ഗരഹാഭയം. **പരിസാസാരജ്ജഭയ**ന്തി പരിസം പത്വാ സാരജ്ജം ഓക്കമനഭയം. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടവിവട്ടം കഥിതം.

### ൬. സേവനാസുത്തവണ്ണനാ

൬. ഛട്ഠേ **ജീവിതപരിക്ഖാരാ**തി ജീവിതസമ്ഭാരാ. **സമുദാനേതബ്ബാ**തി സമാഹരിതബ്ബാ. **കസിരേന സമുദാഗച്ഛന്തീ**തി ദുക്ഖേന ഉപ്പജ്ജന്തി. **രത്തിഭാഗം വാ ദിവസഭാഗം വാ**തി ഏത്ഥ രത്തിഭാഗേ ഞത്വാ രത്തിഭാഗേയേവ പക്കമിതബ്ബം, രത്തിം ചണ്ഡവാളാദിപരിപന്ഥേ സതി അരുണുഗ്ഗമനം ആഗമേതബ്ബം. ദിവസഭാഗേ ഞത്വാ ദിവാ പക്കമിതബ്ബം, ദിവാ പരിപന്ഥേ സതി സൂരിയത്ഥങ്ഗമനം ആഗമേതബ്ബം. **സങ്ഖാപീ**തി സാമഞ്ഞത്ഥസ്സ ഭാവനാപാരിപൂരിആഗമനം ജാനിത്വാ. **സോ പുഗ്ഗലോ**തി പദസ്സ പന "നാനുബന്ധിതബ്ബോ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. **അനാപുച്ഛാ**തി ഇധ പന തം പുഗ്ഗലം അനാപുച്ഛാ പക്കമിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. **അപി പനുജ്ജമാനേനാ**തി അപി നിക്കഡ്ഢിയമാനേന. ഏവരൂപോ ഹി പുഗ്ഗലോ സചേപി ദാരുകലാപസതം വാ ഉദകഘടസതം വാ വാലികാഘടസതം വാ ദണ്ഡം ആരോപേതി, മാ ഇധ വസീതി നിക്കഡ്ഢാപേതി വാ, തം ഖമാപേത്വാപി യാവജീവം സോ അനുബന്ധിതബ്ബോവ, ന വിജഹിതബ്ബോ.

### ൭. സുതവാസുത്തവണ്ണനാ

൭. സത്തമേ **പഞ്ച ഠാനാനി അജ്ഝാചരിതു**ന്തി പഞ്ച കാരണാനി അതിക്കമിതും. **പാണ**ന്തി അന്തമസോ കുന്ഥകിപില്ലികം. **അദിന്ന**ന്തി അന്തമസോ തിണസലാകമ്പി പരസന്തകം. **ഥേയ്യസങ്ഖാത**ന്തി ഥേയ്യചിത്തേന. **സന്നിധികാരകം കാമേ പരിഭുഞ്ജിതു**ന്തി സന്നിധിം കത്വാ ഠപേത്വാ വത്ഥുകാമകിലേസകാമേ പരിഭുഞ്ജിതും അഭബ്ബോ. അകപ്പിയം കാമഗുണം സന്ധായേതം വുത്തം. **ബുദ്ധം പച്ചക്ഖാതു**ന്തി "ന ബുദ്ധോ അയ"ന്തി ഏവം പടിക്ഖിപിതും. **ധമ്മാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവം താവ അട്ഠകഥായ ആഗതം. പാളിയം പന ഇമസ്മിം സുത്തേ അഗതിഗമനാനി കഥിതാനി.

### ൮-൧൦. സജ്ഝസുത്താദിവണ്ണനാ

**൮-൧൦**. അട്ഠമേ ബുദ്ധാദീനം പച്ചക്ഖാനം കഥിതം. നവമേ പുഥുജ്ജനേന സദ്ധിം ഗഹിതത്താ "ആഹുനേയ്യാ"തി വുത്തം. ദസമേ **ഗോത്രഭൂ**തി സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ അനന്തരപച്ചയേന സിഖാപത്തബലവവിപസ്സനാചിത്തേന സമന്നാഗതോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സമ്ബോധവഗ്ഗോ പഠമോ.

# ൨. സീഹനാദവഗ്ഗോ

## ൧. സീഹനാദസുത്തവണ്ണനാ

**൧൧**. ദുതിയസ്സ പഠമേ **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീ**തി "സചേ സത്ഥാ ചാരികം പക്കമിതുകാമോ അസ്സ , ഇമസ്മിം കാലേ പക്കമേയ്യ. ഹന്ദാഹം ചാരികം ഗമനത്ഥായ സത്ഥാരം ആപുച്ഛാമീ"തി ചിന്തേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ഉപസങ്കമി. **ആയസ്മാ മം, ഭന്തേ**തി സോ കിര ഭിക്ഖു ഥേരം മഹതാ ഭിക്ഖുപരിവാരേന ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ "ഇമേ ഭിക്ഖൂ തഥാഗതം പഹായ സാരിപുത്തം പരിവാരേത്വാ നിക്ഖന്താ, ഗമനവിച്ഛേദമസ്സ കരിസ്സാമീ"തി അട്ഠാനേ കോപം ബന്ധിത്വാ ഏവമാഹ. തത്ഥ **ആസജ്ജാ**തി ഘട്ടേത്വാ. **അപ്പടിനിസ്സജ്ജാ**തി അക്ഖമാപേത്വാ അച്ചയം അദേസേത്വാ. കിസ്മിം പന സോ കാരണേ ആഘാതം ബന്ധീതി? ഥേരസ്സ കിര ദസബലം വന്ദിത്വാ ഉട്ഠായ ഗച്ഛതോ ചീവരകണ്ണോ തസ്സ സരീരം ഫുസി, വാതോ പഹരീതിപി വദന്തി. ഏത്തകേന ആഘാതം ബന്ധിത്വാ ഥേരം മഹതാ പരിവാരേന ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ ഉസൂയമാനോ "ഗമനവിച്ഛേദമസ്സ കരിസ്സാമീ"തി ഏവമാഹ. **ഏഹി ത്വം ഭിക്ഖൂ**തി സത്ഥാ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ വചനം സുത്വാ "ന തം ഭിക്ഖു സാരിപുത്തോ പഹരീതി വുത്തേ, 'ഭന്തേ, തുമ്ഹേ അത്തനോ അഗ്ഗസാവകസ്സേവ പക്ഖം വഹഥ, ന മയ്ഹ'ന്തി മയി മനോപദോസം കത്വാ അപായേ നിബ്ബത്തേയ്യാ"തി ഞത്വാ "സാരിപുത്തം പക്കോസാപേത്വാ ഇമമത്ഥം പുച്ഛിസ്സാമീ"തി ഏകം ഭിക്ഖും ആമന്തേത്വാ ഏവമാഹ. **അവാപുരണം ആദായാ**തി കുഞ്ചികം ഗഹേത്വാ. **സീഹനാദ**ന്തി സേട്ഠനാദം പമുഖനാദം അപ്പടിവത്തിയനാദം. ഏവം ദ്വീഹി മഹാഥേരേഹി ആരോചിതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനാനി പഹായ സത്ഥു സന്തികം അഗമാസി. **ഖീയനധമ്മ**ന്തി കഥാധമ്മം.

**ഗൂഥഗത**ന്തി ഗൂഥമേവ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **പഥവീസമേനാ**തി അകുജ്ഝനട്ഠേന പഥവിയാ സമാനേന. ന ഹി പഥവീ "മയി സുചിം നിക്ഖിപന്തീ"തി സോമനസ്സം കരോതി, ന "അസുചിം നിക്ഖിപന്തീ"തി ദോമനസ്സം. മയ്ഹമ്പി ഏവരൂപം ചിത്തന്തി ദസ്സേതി. **വിപുലേനാ**തി അപരിത്തേന. **മഹഗ്ഗതേനാ**തി മഹന്തഭാവം ഗതേന. **അപ്പമാണേനാ**തി വഡ്ഢിതപ്പമാണേന. **അവേരേനാ**തി അകുസലവേരപുഗ്ഗലവേരരഹിതേന. **അബ്യാപജ്ഝേനാ**തി നിദ്ദുക്ഖേന വിഗതദോമനസ്സേന. **സോ ഇധാ**തി സോ അനുപട്ഠിതകായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനോ ഭിക്ഖു ഏവം കരേയ്യ, മാദിസോ കഥം ഏവരൂപം കരിസ്സതി, ഭന്തേതി പഠമം സീഹനാദം നദി. ഏവം സബ്ബത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

**രജോഹരണ**ന്തി രജസമ്മജ്ജനചോളകം, പാദപുഞ്ഛനന്തി, തസ്സേവ നാമം. **കളോപിഹത്ഥോ**തി പച്ഛിഹത്ഥോ ഉക്ഖലിഹത്ഥോ വാ. **നന്തകവാസീ**തി അന്തച്ഛിന്നപിലോതികവസനോ. **സൂരതോ**തി സുചിസീലോ സോരച്ചേന സമന്നാഗതോ. **സുദന്തോ**തി സുട്ഠു ദമഥം ഉപഗതോ. **സുവിനീതോ**തി സുട്ഠു സിക്ഖിതോ. **ന കഞ്ചി ഹിംസതീ**തി വിസാണാദീസു ഗണ്ഹന്തമ്പി പിട്ഠിം പരിമജ്ജന്തമ്പി ന കഞ്ചി വിഹേഠേതി. **ഉസഭഛിന്നവിസാണസമേനാ**തി ഉസഭസ്സ ഛിന്നവിസാണസ്സ ചിത്തസദിസേന.

**അട്ടീയേയ്യാ**തി അട്ടോ പീളിതോ ഭവേയ്യ. **ഹരായേയ്യാ**തി ലജ്ജേയ്യ. **ജിഗുച്ഛേയ്യാ**തി ജിഗുച്ഛം ആപജ്ജേയ്യ.

**മേദകഥാലിക**ന്തി മേദകഥാലികാ വുച്ചതി സൂനകാരകേഹി യൂസനിക്ഖമനത്ഥായ തത്ഥ തത്ഥ കതഛിദ്ദാ ഥാലികാ. **പരിഹരേയ്യാ**തി മംസസ്സ പൂരേത്വാ ഉക്ഖിപിത്വാ ഗച്ഛേയ്യ. **ഛിദ്ദാവഛിദ്ദ**ന്തി പരിത്തമഹന്തേഹി ഛിദ്ദേഹി സമന്നാഗതം. **ഉഗ്ഘരന്ത**ന്തി ഉപരിമുഖേഹി ഛിദ്ദേഹി നിക്ഖമമാനയൂസം. **പഗ്ഘരന്ത**ന്തി അധോമുഖേഹി നിക്ഖമമാനയൂസം. ഏവമസ്സ സകലസരീരം യൂസമക്ഖിതം ഭവേയ്യ. **ഛിദ്ദാവഛിദ്ദ**ന്തി നവഹി വണമുഖേഹി പരിത്തമഹന്ത ഛിദ്ദം. ഏവമേത്ഥ അട്ഠമനവമേഹി ദ്വീഹി അങ്ഗേഹി ഥേരോ അത്തനോ സരീരേ നിച്ഛന്ദരാഗതം കഥേസി.

**അഥ ഖോ സോ ഭിക്ഖൂ**തി ഏവം ഥേരേന നവഹി കാരണേഹി സീഹനാദേ നദിതേ അഥ സോ ഭിക്ഖു. **അച്ചയോ**തി അപരാധോ. **മം അച്ചഗമാ**തി മം അതിക്കമ്മ അഭിഭവിത്വാ പവത്തോ. **പതിഗ്ഗണ്ഹതൂ**തി ഖമതു. **ആയതിം സംവരായാ**തി അനാഗതേ സംവരണത്ഥായ, പുന ഏവരൂപസ്സ അപരാധസ്സ അകരണത്ഥായ. **തഗ്ഘാ**തി ഏകംസേന. **യഥാധമ്മം പടികരോസീ**തി യഥാ ധമ്മോ ഠിതോ, തഥേവ കരോസി, ഖമാപേസീതി വുത്തം ഹോതി. **തം തേ മയം പടിഗ്ഗണ്ഹാമാ**തി തം തവ അപരാധം മയം ഖമാമ. **വുദ്ധിഹേസാ ഭിക്ഖു അരിയസ്സ വിനയേ**തി ഏസാ ഭിക്ഖു അരിയസ്സ വിനയേ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ വുഡ്ഢി നാമ. കതമാ? അച്ചയം അച്ചയതോ ദിസ്വാ യഥാധമ്മം പടികരിത്വാ ആയതിം സംവരാപജ്ജനാ. ദേസനം പന പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനം കരോന്തോ **യോ അച്ചയം അച്ചയതോ ദിസ്വാ യഥാധമ്മം പടികരോതി, ആയതിം സംവരം ആപജ്ജതീ**തി ആഹ. **ഫലതീ**തി സചേ ഹി ഥേരോ ന ഖമേയ്യ, തസ്സ ഭിക്ഖുനോ തത്ഥേവ സത്തധാ മുദ്ധാ ഫലേയ്യ. തസ്മാ ഭഗവാ ഏവമാഹ. **സചേ മം സോ**തി സചേ മം അയം ഭിക്ഖു ഖമാഹീതി ഏവം വദതി. **ഖമതു ച മേ സോ**തി അയമ്പി ചായസ്മാ മയ്ഹം ഖമതൂതി ഏവം ഥേരോ തസ്സ അച്ചയം പടിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സയമ്പി തം സത്ഥു സമ്മുഖേ ഖമാപേസീതി.

### ൨. സഉപാദിസേസസുത്തവണ്ണനാ

൧൨. ദുതിയേ **സഉപാദിസേസ**ന്തി സഉപാദാനസേസം. **അനുപാദിസേസ**ന്തി ഉപാദാനസേസരഹിതം നിഗ്ഗഹണം. **മത്തസോ കാരീ**തി പമാണകാരീ ന പരിപൂരകാരീ. **ന താവായം, സാരിപുത്ത, ധമ്മപരിയായോ പടിഭാസീ**തി അപ്പടിഭാനം നാമ ഭഗവതോ നത്ഥി, ന താവാഹം ഇമം ധമ്മപരിയായം കഥേസിന്തി അയം പനേത്ഥ അത്ഥോ. **മായിമം ധമ്മപരിയായം സുത്വാ പമാദം ആഹരിംസൂ**തി ''മയം കിര ചതൂഹി അപായേഹി മുത്താ''തി ഉപരി അരഹത്തത്ഥായ വീരിയം അകരോന്താ മാ പമാദം ആപജ്ജിംസു. **പഞ്ഹാധിപ്പായേന ഭാസിതോ**തി തയാ പുച്ഛിതപഞ്ഹസ്സ സഭാവേന കഥിതോതി ദസ്സേതി. ഇമേസം പന നവന്നം പുഗ്ഗലാനം ഭവേസു ഛന്ദരാഗവിനോദനത്ഥം ഏതമേവ അത്ഥുപ്പത്തിം കത്വാ - ''സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, അപ്പമത്തകോപി ഗൂഥോ ദുഗ്ഗന്ധോ ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ ഖാഹം, ഭിക്ഖവേ, അപ്പമത്തകമ്പി ഭവം ന വണ്ണേമി അന്തമസോ അച്ഛരാസങ്ഘാതമത്തമ്പീ''തി ഇമം സുത്തം (അം॰ നി॰ ൧.൩൨൧) അഭാസി. ന കേവലഞ്ച ഏതേസംയേവ നവന്നം പുഗ്ഗലാനം ഗതി നിബദ്ധാ, യേസം പന കുലാനം തീണി സരണാനി പഞ്ച സീലാനി ഏകം സലാകഭത്തം ഏകം പക്ഖിയഭത്തം ഏകം വസ്സാവാസികം ഏകാ

പോക്ഖരണീ ഏകോ ആവാസോ, ഏവരൂപാനി നിബദ്ധപുഞ്ഞാനി അത്ഥി. തേസമ്പി ഗതി നിബദ്ധാ, സോതാപന്നസദിസാനേവ താനി കുലാനി.

### ൯. കോട്ഠികസുത്തവണ്ണനാ

൫൯. തതിയേ **ദിട്ഠധമ്മവേദനീയ**ന്തി ഇമസ്മിം യേവത്തഭാവേ വിപച്ചനകകമ്മം. **സമ്പരായവേദനീയ**ന്തി ദുതിയേ അത്തഭാവേ വിപച്ചനകകമ്മം. **സുഖവേദനീയ**ന്തി സുഖവേദനാജനകകമ്മം. **ദുക്ഖവേദനീയ**ന്തി ദുക്ഖവേദനാജനകകമ്മം. **പരിപക്കവേദനീയ**ന്തി ലദ്ധവിപാകവാരം. **അപരിപക്കവേദനീയ**ന്തി അലദ്ധവിപാകവാരം. **ബഹുവേദനീയ**ന്തി ബഹുവിപാകദായകം. **അപ്പവേദനീയ**ന്തി ന ബഹുവിപാകദായകം. **അവേദനീയ**ന്തി വിപാകവേദനായ അദായകം. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടവിവട്ടം കഥിതം.

### ൧൦. സമിദ്ധിസുത്തവണ്ണനാ

൬൦. ചതുത്ഥേ **സമിദ്ധീ**തി അത്തഭാവസമിദ്ധതായ ഏവംലദ്ധനാമോ ഥേരസ്സ സദ്ധിവിഹാരികത്ഥേരോ. **കിമാരമ്മണാ**തി കിംപച്ചയാ. **സങ്കപ്പവിതക്കാ**തി സങ്കപ്പഭൂതാ വിതക്കാ. **നാമരൂപാരമ്മണാ**തി നാമരൂപപച്ചയാ. ഇമിനാ ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധാ ഭൂതുപാദായരൂപഞ്ച വിതക്കാനം പച്ചയോതി ദസ്സേതി. **ക്വ നാനത്തം ഗച്ഛന്തീ**തി കസ്മിം ഠാനേ നാനാസഭാവതം വേമത്തം ഗച്ഛന്തി. **ധാതുസൂ**തി രൂപധാതുആദീസു. അഞ്ഞോയേവ ഹി രൂപവിതക്കോ, അഞ്ഞേ സദ്ദവിതക്കാദയോതി. **ഫസ്സസമുദയാ**തി സമ്പയുത്തഫസ്സപച്ചയാ. **വേദനാസമോസരണാ**തി തിസ്സോ വേദനാ സമോസരണാ. ഏത്തകേന കുസലാകുസലമിസ്സകാ കഥിതാ. **സമാധിപ്പമുഖാ**തിആദയോ പന അപചയപക്ഖികാതി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ പുബ്ബങ്ഗമട്ഠേന ജേട്ഠകട്ഠേന വാ സമാധി പമുഖം ഏതേസന്തി **സമാധിപ്പമുഖാ**. ജേട്ഠകകാരണട്ഠേന സതി അധിപതേയ്യാ ഏതേസന്തി **സതാധിപതേയ്യാ**. മഗ്ഗപഞ്ഞാ ഉത്തരാ ഏതേസന്തി **പഞ്ഞുത്തരാ**. ഫലവിമുത്തിം പത്വാ സാരപ്പത്താ ഹോന്തീതി **വിമുത്തിസാരാ**. ആരമ്മണവസേന അമതം നിബ്ബാനം ഓഗാഹിത്വാ തത്ഥ പതിട്ഠിതാതി **അമതോഗധാ. തേന ച മാ മഞ്ഞീ**തി തേന വിസ്സജ്ജനേന "അഹം അഗ്ഗസാവകേന പുച്ഛിതേ പഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജേസി"ന്തി മാ മാനം വാ ദപ്പം വാ അകാസി.

### ൧൧-൧൨. ഗണ്ഡസുത്താദിവണ്ണനാ

൬൧-൬൨. പഞ്ചമേ തീണി ചത്താരി വസ്സാനി വസ്സഗണാ, അനേകേ വസ്സഗണാ ഉപ്പന്നാ അസ്സാതി **അനേകവസ്സഗണികോ. തസ്സസ്സൂ**തി തസ്സ ഭവേയ്യും. **അഭേദനമുഖാനീ**തി ന കേനചി ഭിന്ദിത്വാ കതാനി, കേവലം കമ്മസമുട്ഠിതാനേവ വണമുഖാനി. **ജേഗുച്ഛിയംയേവാ**തി ജിഗുച്ഛിതബ്ബമേവ പടികൂലമേവ. **ചാതുമഹാഭൂതികസ്സാ**തി ചതുമഹാഭൂതമയസ്സ. **ഓദനകുമ്മാസൂപചയസ്സാ**തി ഓദനേന ചേവ കുമ്മാസേന ച ഉപചിതസ്സ വഡ്ഢിതസ്സ. **അനിച്ചുച്ഛാദനപരിമദ്ദനഭേദനവിദ്ധംസനധമ്മസ്സാ**തി ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന അനിച്ചധമ്മസ്സ, ദുഗ്ഗന്ധവിഘാതത്ഥായ തനുവിലേപനേന ഉച്ഛാദനധമ്മസ്സ, അങ്ഗപച്ചങ്ഗാബാധവിനോദനത്ഥായ ഖുദ്ദകസമ്ബാഹനേന പരിമദ്ദനധമ്മസ്സ, ദഹരകാലേ വാ ഊരൂസു സയാപേത്വാ ഗബ്ഭവാസേന ദുസ്സണ്ഠിതാനം തേസം തേസം അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം സണ്ഠാനസമ്പാദനത്ഥം

അഞ്ഛനപീളനാദിവസേന പരിമദ്ദനധമ്മസ്സ, ഏവം പരിഹരിതസ്സാപി ച ഭേദനവിദ്ധംസനധമ്മസ്സ, ഭിജ്ജനവികിരണസഭാവസ്സേവാതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച അനിച്ചപദേന ചേവ ഭേദനവിദ്ധംസനപദേഹി ചസ്സ അത്ഥങ്ഗമോ കഥിതോ, സേസേഹി സമുദയോ. **നിബ്ബിന്ദഥാ**തി ഉക്കണ്ഠഥ പജഹഥ ഇമം കായന്തി ദസ്സേതി. ഏവമിമസ്മിം സുത്തേ ബലവവിപസ്സനാ കഥിതാ. ഛട്ഠം വുത്തനയമേവ. സഞ്ഞാസീസേന പനേത്ഥ ഞാണമേവ കഥിതം.

### ൭-൮. കുലസുത്താദിവണ്ണനാ

**൧൭-൧൮**. സത്തമേ **ന മനാപേന പച്ചുട്ഠേന്തീ**തി മനവഡ്ഢനേന മനം അല്ലീയനാകാരേന ആസനാ വുട്ഠായ പച്ചുഗ്ഗമനം ന കരോന്തി. **ന മനാപേന അഭിവാദേന്തീ**തി ന പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദന്തി. **അസക്കച്ചം ദേന്തീ**തി അചിത്തീകാരേന ദേന്തി. **നോ സക്കച്ച**ന്തി സഹത്ഥാ ന ദേന്തി. **ന ഉപനിസീദന്തി ധമ്മസവനായാ**തി ''ധമ്മം സുണിസ്സാമാ''തി ന സമീപേ നിസീദന്തി. **ന സുസ്സൂസന്തീ**തി ഘടപിട്ഠേ ആസിത്തഉദകം വിയ വിവട്ടേത്വാ ഗച്ഛതി. അട്ഠമേ വേനേയ്യജ്ഝാസയവസേന മേത്താഭാവനം പക്ഖിപിത്വാ **നവങ്ഗസമന്നാഗതോ**തി വുത്തം.

### ൯. ദേവതാസുത്തവണ്ണനാ

**൧൯**. നവമേ **വിപ്പടിസാരിനിയോ**തി വിപ്പടിസാരിതം മങ്കുഭാവം ആപജ്ജിമ്ഹ. **ഹീനം കായ**ന്തി ഉപരിദേവലോകം ഉപാദായ ഹേട്ഠിമോ ഹീനോതി വുച്ചതി. **നോ ച ഖോ യഥാസത്തി യഥാബലം സംവിഭജിമ്ഹാ**തി അത്തനോ സത്തിയാ ച ബലസ്സ ച അനുരൂപേന സീലവന്താനം സംവിഭാഗം കത്വാ ന ഭുഞ്ജിമ്ഹാ.

### ൧൦. വേലാമസുത്തവണ്ണനാ

**൨൦**. ദസമേ **അപി നു തേ, ഗഹപതി, കുലേ ദാനം ദീയതീ**തി നയിദം ഭഗവാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദാനം സന്ധായ പുച്ഛതി. സേട്ഠിസ്സ ഹി ഘരേ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ നിച്ചം പണീതദാനം ദീയതി, ന തം സത്ഥാ ന ജാനാതി. ലോകിയമഹാജനസ്സ പന ദിയ്യമാനദാനം അത്ഥി, തം ലൂഖം ഹോതി, സേട്ഠിസ്സ ചിത്തം ന പീണേതി. തം പുച്ഛാമീതി പുച്ഛതി. **കണാജക**ന്തി സകുണ്ഡകഭത്തം, സകുണ്ഡകേഹിപി കണികതണ്ഡുലേഹേവ പക്കം. **ബിളങ്ഗദുതിയ**ന്തി കഞ്ജിയദുതിയം. **അസക്കച്ചം ദേതീ**തി അസക്കരിത്വാ ദേതി. **അചിത്തീകത്വാ**തി അചിത്തീകാരേന ദക്ഖിണേയ്യേ അഗാരവേന ദേതി. **അസഹത്ഥാ ദേതീ**തി സഹത്ഥേന അദത്വാ പരഹത്ഥേന ദേതി, ആണത്തിമത്തമേവ കരോതീതി അത്ഥോ. **അപവിദ്ധം ദേതീ**തി ന നിരന്തരം ദേതി, സംവച്ഛരികം സോണ്ഡബലി വിയ ഹോതി. **അനാഗമനദിട്ഠികോ ദേതീ**തി ന കമ്മഞ്ച ഫലഞ്ച സദ്ദഹിത്വാ ദേതി.

**യത്ഥ യത്ഥാ**തി തീസു കുലസമ്പദാസു യസ്മിം യസ്മിം കുലേ. **ന ഉളാരായ ഭത്തഭോഗായാ**തിആദീസു നാനഗ്ഗരസസുഗന്ധസാലിഭോജനേ ഉപനീതേ ചിത്തം ന നമതി, ''ഹരഥേതം രോഗവഡ്ഢന''ന്തി വത്വാ യേന വാ തേന വാ ഡാകേന സദ്ധിം സകുണ്ഡകഭത്തം അമതം വിയ സമ്പിയായമാനോ ഭുഞ്ജതി. കാസികാദീസു വരവത്ഥേസു ഉപനീതേസു ''ഹരഥേതാനി നിവാസേന്തസ്സ

പടിച്ഛാദേതുമ്പി ന സക്കോന്തി, ഗത്തേസുപി ന സണ്ഠഹന്തീ''തി വത്വാ നാളികേരസാടകമൂലതചസദിസാനി പന ഥൂലവത്ഥാനി ''ഇമാനി നിവാസേന്തോ നിവത്ഥഭാവമ്പി ജാനാതി, പടിച്ഛാദേതബ്ബമ്പി പടിച്ഛാദേന്തീ''തി സമ്പിയായമാനോ നിവാസേതി. ഹത്ഥിയാനഅസ്സയാനരഥയാനസുവണ്ണസിവികാദീസു ഉപനീതേസു ''ഹരഥേതാനി ചലാചലാനി, ന സക്കാ എത്ഥ നിസീദിതു''ന്തി വത്വാ ജജ്ജരരഥകേ ഉപനീതേ ''അയം നിച്ചലോ, എത്ഥ സുഖം നിസീദിതു''ന്തി തം സാദിയതി. **ന ഉളാരേസു പഞ്ചസു കാമഗുണേസൂ**തി അലങ്കതപടിയത്താ രൂപവതിയോ ഇത്ഥിയോ ദിസ്വാ ''യക്ഖിനിയോ മഞ്ഞേ, എതാ ഖാദിതുകാമാ, കിം എതാഹീ''തി യഥാഫാസുകേനേവ വീതിനാമേതി. **ന സുസ്സൂസന്തീ**തി സോതും ന ഇച്ഛന്തി, ന സദ്ദഹന്തീതി അത്ഥോ. **ന സോതം ഓദഹന്തീ**തി കഥിതസ്സ സവനത്ഥം ന സോതപസാദം ഓദഹന്തി. **സക്കച്ച**ന്തിആദീനി വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബാനി.

**വേലാമോ**തി ജാതിഗോത്തരൂപഭോഗസദ്ധാപഞ്ഞാദീഹി മരിയാദവേലം അതിക്കന്തേഹി ഉളാരേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതത്താ എവംലദ്ധനാമോ. **സോ എവരൂപം ദാനം അദാസി മഹാദാന**ന്തി എത്ഥ അയം അനുപുബ്ബീകഥാ - സോ കിര അതീതേ ബാരാണസിയം പുരോഹിതഗേഹേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി, വേലാമകുമാരോതിസ്സ നാമം അകംസു. സോ സോളസവസ്സകാലേ ബാരാണസിരാജകുമാരേന സദ്ധിം സിപ്പുഗ്ഗഹണത്ഥം തക്കസിലം അഗമാസി. തേ ഉഭോപി ദിസാപാമോക്ഖസ്സ ആചരിയസ്സ സന്തികേ സിപ്പം പട്ഠപയിംസു. യഥാ ച തേ, എവം അഞ്ഞേപി ജമ്ബുദീപേ ചതുരാസീതിസഹസ്സരാജകുമാരാ. ബോധിസത്തോ അത്തനാ ഗഹിതട്ഠാനേ പിട്ഠിആചരിയോ ഹുത്വാ ചതുരാസീതി രാജകുമാരസഹസ്സാനി സിക്ഖാപേതി, സയമ്പി സോളസവസ്സേഹി ഗഹേതബ്ബസിപ്പം തീഹി വസ്സേഹി ഉഗ്ഗണ്ഹി. ആചരിയോ ''വേലാമകുമാരസ്സ സിപ്പം പഗുണ''ന്തി ഞത്വാ, ''താതാ, വേലാമോ മയാ ഞാതം സബ്ബം ജാനാതി, തുമ്ഹേ സബ്ബേപി സമഗ്ഗാ ഗന്ത്വാ എതസ്സ സന്തികേ സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹഥാ''തി ചതുരാസീതി കുമാരസഹസ്സാനി ബോധിസത്തസ്സ നിയ്യാദേസി.

ബോധിസത്തോ ആചരിയം വന്ദിത്വാ ചതുരാസീതി കുമാരസഹസ്സപരിവാരോ നിക്ഖമിത്വാ എകം ആസന്നനഗരം പത്വാ നഗരസാമികം രാജകുമാരം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേത്വാ തസ്സ സിപ്പേ പഗുണേ ജാതേ തം തത്ഥേവ നിവത്തേസി. എതേനുപായേന ചതുരാസീതി നഗരസഹസ്സാനി ഗന്ത്വാ ചതുരാസീതിയാ രാജകുമാരാനം സിപ്പം പഗുണം കാരേത്വാ തസ്മിം തസ്മിം നഗരേ തം തം നിവത്തേത്വാ ബാരാണസിരാജകുമാരം ആദായ ബാരാണസിം പച്ചാഗഞ്ഛി. മനുസ്സാ കുമാരം പരിയോസിതസിപ്പം രജ്ജേ അഭിസിഞ്ചിംസു, വേലാമസ്സ പുരോഹിതട്ഠാനം അദംസു. തേപി ചതുരാസീതിസഹസ്സരാജകുമാരാ സകേസു സകേസു രജ്ജേസു അഭിസേകം പത്വാ അനുസംവച്ഛരം ബാരാണസിരഞ്ഞോ ഉപട്ഠാനം ആഗച്ഛന്തി. തേ രാജാനം ദിസ്വാ വേലാമസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ, ''ആചരിയ, അമ്ഹേ രജ്ജേസു പതിട്ഠിതാ, വദേയ്യാഥ യേനത്ഥോ''തി വത്വാ ഗച്ഛന്തി. തേസം ഗമനാഗമനകാലേ സകടസന്ദമാനികഗാവിഗോണകുക്കുടസൂകരാദയോ ഗണ്ഹന്താനം ജനപദോ അതിവിയ ഉപദ്ദുതോ ഹോതി, മഹാജനോ സന്നിപതിത്വാ രാജങ്ഗണേ കന്ദതി.

രാജാ വേലാമം പക്കോസിത്വാ, ''ആചരിയ, ഉപദ്ദുതോ ജനപദോ, രാജാനോ ഗമനാഗമനകാലേ മഹാവിലോപം കരോന്തി, മനുസ്സാ സന്ധാരേതും ന

സക്കോന്തി, ജനപദപീളായ ഉപസമം ഏകം ഉപായം കരോഥാ''തി . സാധു മഹാരാജ, ഉപായം കരിസ്സാമി, തുമ്ഹാകം യത്തകേന ജനപദേന അത്ഥോ, തം പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ഗണ്ഹഥാതി. രാജാ തഥാ അകാസി. വേലാമോ ചതുരാസീതിയാ രാജസഹസ്സാനം ജനപദേ വിചാരേത്വാ ചക്കനാഭിയം അരേ വിയ രഞ്ഞോ ജനപദസ്മിം ഓരോപേസി. തതോ പട്ഠായ തേ രാജാനോ ആഗച്ഛന്താപി ഗച്ഛന്താപി അത്തനോ അത്തനോ ജനപദേനേവ സഞ്ചരന്തി, അമ്ഹാകം ജനപദോതി വിലോപം ന കരോന്തി. രാജഗാരവേന രഞ്ഞോ ജനപദമ്പി ന പീളേന്തി. ജനപദാ സന്നിസിന്നാ നിസ്സദ്ദാ നിരവാ അഹേസും. സബ്ബേ രാജാനോ ഹട്ഠതുട്ഠാ ''യേന വോ, ആചരിയ, അത്ഥോ, തം അമ്ഹാകം വദേഥാ''തി പവാരയിംസു.

വേലാമോ സീസംന്ഹാതോ അത്തനോ അന്തോനിവേസനേ സത്തരതനപരിപൂരാനം ഗബ്ഭാനം ദ്വാരാനി വിവരാപേത്വാ യാവ സത്തമാ കുലപരിവട്ടാ ഠപിതം ധനം ഓലോകേത്വാ ആയവയം ഉപധാരേത്വാ ''മയാ സകലജമ്ബുദീപം ഖോഭേന്തേന ദാനം ദാതും വട്ടതീ''തി രഞ്ഞോ ആരോചേത്വാ ഗങ്ഗാതീരേ ദ്വാദസയോജനികാ ഉദ്ധനപന്തിയോ കാരേത്വാ തസ്മിം തസ്മിം ഠാനേ സപ്പിമധുഫാണിതതേലതിലതണ്ഡുലാദീനം ഠപനത്ഥായ മഹാകോട്ഠാഗാരാനി പതിട്ഠാപേത്വാ ''ഏകേകസ്മിം ഠാനേ ഏത്തകാ ഏത്തകാ ജനാ സംവിദഹഥ, യംകിഞ്ചി മനുസ്സാനം ലദ്ധബ്ബം നാമ അത്ഥി, തതോ ഏകസ്മിമ്പി അസതി മയ്ഹം ആരോചേയ്യാഥാ''തി മനുസ്സേ സംവിധായ ''അസുകദിവസതോ പട്ഠായ വേലാമബ്രാഹ്മണസ്സ ദാനം ഭുഞ്ജന്തൂ''തി നഗരേ ഭേരിം ചരാപേത്വാ ''ദാനഗ്ഗം പരിനിട്ഠിത''ന്തി ദാനയുത്തേഹി ആരോചിതേ സഹസ്സഗ്ഘനകം വത്ഥം നിവാസേത്വാ പഞ്ചസതഗ്ഘനകം ഏകംസം കത്വാ സബ്ബാലങ്കാരഭൂസിതോ ദാനവീമംസനത്ഥായ ഫലികവണ്ണസ്സ ഉദകസ്സ സുവണ്ണഭിങ്ഗാരം പൂരേത്വാ ''ഇമസ്മിം ലോകേ സചേ ഇമം ദാനം പടിഗ്ഗഹേതും യുത്തരൂപാ ദക്ഖിണേയ്യപുഗ്ഗലാ അത്ഥി, ഇദം ഉദകം നിക്ഖമിത്വാ പഥവിം ഗണ്ഹാതു. സചേ നത്ഥി, ഏവമേവ തിട്ഠതൂ''തി സച്ചകിരിയം കത്വാ ഭിങ്ഗാരം അധോമുഖം അകാസി. ഉദകം ധമകരണേന ഗഹിതം വിയ അഹോസി. ബോധിസത്തോ ''സുഞ്ഞോ വത, ഭോ, ജമ്ബുദീപോ, ഏകപുഗ്ഗലോപി ദക്ഖിണം പടിഗ്ഗഹേതും യുത്തരൂപോ നത്ഥീ''തി വിപ്പടിസാരം അകത്വാ ''സചേ ദായകസ്സ വസേനായം ദക്ഖിണാ വിസുജ്ഝിസ്സതി, ഉദകം നിക്ഖമിത്വാ പഥവിം ഗണ്ഹാതൂ''തി ചിന്തേസി. ഫലികവണ്ണസദിസം ഉദകം നിക്ഖമിത്വാ പഥവിം ഗണ്ഹി . ''ഇദാനി ദാനം ദസ്സാമീ''തി ദാനഗ്ഗം പത്വാ ദാനം ഓലോകേത്വാ യാഗുവേലായ യാഗും, ഖജ്ജകവേലായ ഖജ്ജകം, ഭോജനവേലായ ഭോജനം ദാപേസി. ഏതേനേവ നീഹാരേന ദിവസേ ദിവസേ ദാനം ദീയതി.

തസ്മിം ഖോ പന ദാനഗ്ഗേ ''ഇദം നാമ അത്ഥി, ഇദം നാമ നത്ഥീ''തി വത്തബ്ബം നത്ഥി. ഇദാനി തം ദാനം ഏത്തകമത്തേനേവ ന നിട്ഠം ഗമിസ്സതീതി രത്തസുവണ്ണം നീഹരാപേത്വാ സുവണ്ണപാതിയോ കാരേത്വാ ചതുരാസീതിസുവണ്ണപാതിസഹസ്സാദീനം അത്ഥായ ചതുരാസീതിരാജസഹസ്സാനം സാസനം പഹിണി. രാജാനോ ''ചിരസ്സം വത മയം ആചരിയേന അനുഗ്ഗഹിതാ''തി സബ്ബം സമ്പാദേത്വാ പേസേസും. ദാനേ ദിയ്യമാനേയേവ സത്ത വസ്സാനി സത്ത മാസാ അതിക്കന്താ. അഥ ബ്രാഹ്മണോ ''ഹിരഞ്ഞം ഭാജേത്വാ ദാനം ദസ്സാമീ''തി മഹന്തേ ഓകാസേ ദാനം സജ്ജാപേസി. സജ്ജാപേത്വാ

ചതുരാസീതി സുവണ്ണപാതിസഹസ്സാനി ആദിം കത്വാ കോടിതോ പട്ഠായ അദാസി.

തത്ഥ **രൂപിയപൂരാനീ**തി രജതതട്ടിരജതഫാലരജതമാസകേഹി പൂരാനി. പാതിയോ പന ഖുദ്ദികാതി ന സല്ലക്ഖേതബ്ബാ, ഏകകരീസപ്പമാണേ ഭൂമിഭാഗേ ചതസ്സോവ പാതിയോ ഠപയിംസു. പാതിമകുളം നവരതനം ഹോതി, മുഖവട്ടിതോ പട്ഠായ അട്ഠരതനം, പാതിമുഖവട്ടിയാ ഛയുത്തോ ആജഞ്ഞരഥോ അനുപരിയായതി, ദദമാനോ പാതിയാ ബാഹിരന്തേന വഗ്ഗവഗ്ഗേ പടിഗ്ഗാഹകേ ഠപേത്വാ പഠമം പാതിയാ പക്ഖിത്തം ദത്വാ പച്ഛാ സന്ധിസന്ധിതോ വിയോജേത്വാ പാതിന്തി ഏവം ചതുരാസീതി പാതിസഹസ്സാനി അദാസി. **രൂപിയപാതി**ആദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥപി ച **സുവണ്ണപൂരാനീ**തി സുവണ്ണതട്ടിസുവണ്ണഫാലസുവണ്ണമാസകേഹി പൂരാനി. **ഹിരഞ്ഞപൂരാനീ**തി സത്തവിധരതനപൂരാനി. **സോവണ്ണാലങ്കാരാനീ**തി സുവണ്ണാലങ്കാരാനി. **കംസൂപധാരണാനീ**തി രജതമയഖീരപടിച്ഛകാനി. താസം പന ധേനൂനം സിങ്ഗാനി സുവണ്ണകോസകപരിയോനദ്ധാനി അഹേസും, ഗീവായ സുമനദാമം പിളന്ധിംസു, ചതൂസു പാദേസു നുപൂരാനി, പിട്ഠിയം വരദുകൂലം പാരുതം, കണ്ഠേ സുവണ്ണഘണ്ടം ബന്ധിംസു. **വത്ഥകോടിസഹസ്സാനീ**തി ലോകവോഹാരതോ വീസതിവത്ഥയുഗാനി ഏകാ കോടി , ഇധ പന ദസ സാടകാതി വുത്തം. **ഖോമസുഖുമാനന്തി**ആദിമ്ഹി ഖോമാദീസു യം യം സുഖുമം, തം തദേവ അദാസി. യാനി പനേതാനി ഇത്ഥിദാനം ഉസഭദാനം മജ്ജദാനം സമജ്ജാദാനന്തി അദാനസമ്മതാനി, താനിപി ഏസ "വേലാമസ്സ ദാനമുഖേ ഇദം നാമ നത്ഥീ"തി വചനപഥം പച്ഛിന്ദിതും പരിവാരത്ഥായ അദാസി. **നജ്ജോ മഞ്ഞേ വിസ്സന്ദന്തീ**തി നദിയോ വിയ വിസ്സന്ദന്തി.

ഇമിനാ സത്ഥാ വേലാമസ്സ ദാനം കഥേത്വാ, "ഗഹപതി, ഏതം മഹാദാനം നാഞ്ഞോ അദാസി, അഹം അദാസിം. ഏവരൂപം പന ദാനം ദദന്തോപി അഹം പടിഗ്ഗഹേതും യുത്തരൂപം പുഗ്ഗലം നാലത്ഥം, ത്വം മാദിസേ ബുദ്ധേ ലോകസ്മിം ദിട്ഠമാനേ ദാനം ദദമാനോ കസ്മാ ചിന്തേസീ"തി സേട്ഠിസ്സ ദേസനം വഡ്ഢേന്തോ **സിയാ ഖോ പന തേ**തിആദിമാഹ. നനു ച യാനി തദാ അഹേസും രൂപവേദനാസഞ്ഞാസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണാനി, താനി നിരുദ്ധാനി? കസ്മാ "അഹം തേന സമയേന വേലാമോ ബ്രാഹ്മണോ"തി ആഹാതി? പവേണിയാ അവിച്ഛിന്നത്താ. താനി ഹി രൂപാദീനി നിരുജ്ഝമാനാനി ഇമേസം പച്ചയേ ദത്വാ നിരുദ്ധാനി അപരാപരം അവിച്ഛിന്നം പവേണിം ഗഹേത്വാ ഏവമാഹ. **ന തം കോചി ദക്ഖിണം സോധേതീ**തി കോചി സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ദേവോ വാ മാരോ വാ ഉട്ഠായ തം ദക്ഖിണം സോധേതീതി വത്തബ്ബോ നാഹോസി. തഞ്ഹി ദക്ഖിണം സോധേന്തോ ഉത്തമകോടിയാ ബുദ്ധോ, ഹേട്ഠിമകോടിയാ ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരസദിസോ സാവകോ സോധേയ്യ.

**ദിട്ഠിസമ്പന്ന**ന്തി ദസ്സനസമ്പന്നം സോതാപന്നം. **ഇദം തതോ മഹപ്ഫലതര**ന്തി ഇദം സോതാപന്നസ്സ ദിന്നദാനം ലോകിയമഹാജനസ്സ സത്തമാസാധികാനി സത്ത സംവച്ഛരാനി ഏത്തകം ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം പരിച്ചജന്തേന ദിന്നദാനതോ മഹപ്ഫലം.

**യോ ച സതം ദിട്ഠിസമ്പന്നാന**ന്തി ഏത്ഥ ഏകസ്സ സകദാഗാമിസ്സ വസേന ഏകുത്തരസതം സോതാപന്നേ കത്വാ സോതാപന്നഗണനാ വേദിതബ്ബാ. ഇമിനാ

ഉപായേന സബ്ബവാരേസു ഹേട്ഠാ ഹേട്ഠാ ആഗതേ അനന്തരേന സതഗുണം കത്വാ പുഗ്ഗലഗണനാ വേദിതബ്ബാ.

**ബുദ്ധപ്പമുഖ**ന്തി ഏത്ഥ സമ്മാസമ്ബുദ്ധം സങ്ഘത്ഥേരം കത്വാ നിസിന്നോ സങ്ഘോ ബുദ്ധപ്പമുഖോ സങ്ഘോതി വേദിതബ്ബോ. **ചാതുദ്ദിസം സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സാ**തി ഏത്ഥ ചാതുദ്ദിസം സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ കതവിഹാരോ നാമ യത്ഥ ചേതിയം പതിട്ഠിതം ഹോതി, ധമ്മസ്സവനം കരീയതി, ചതൂഹി ദിസാഹി അനുദിസാഹി ച ഭിക്ഖൂ ആഗന്ത്വാ അപ്പടിപുച്ഛിത്വായേവ പാദേ ധോവിത്വാ കുഞ്ചികായ ദ്വാരം വിവരിത്വാ സേനാസനം പടിജഗ്ഗിത്വാ വസിത്വാ യഥാഫാസുകം ഗച്ഛന്തി. സോ അന്തമസോ ചതുരതനിയാ പണ്ണസാലാപി ഹോതു, ചാതുദ്ദിസം സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ കതവിഹാരോത്വേവ വുച്ചതി.

**സരണം ഗച്ഛേയ്യാ**തി ഏത്ഥ മഗ്ഗേനാഗതം അനിവത്തനസരണം അധിപ്പേതം. അപരേ പനാഹു - അത്താനം നിയ്യാദേത്വാ ദിന്നത്താ സരണാഗമനം തതോ മഹപ്ഫലതരന്തി വുത്തം. **സിക്ഖാപദാനി സമാദിയേയ്യാ**തി പഞ്ച സീലാനി ഗണ്ഹേയ്യ. സീലമ്പി മഗ്ഗേന ആഗതം അനിവത്തനസീലമേവ കഥിതം. അപരേ പനാഹു - സബ്ബസത്താനം അഭയദാനസ്സ ദിന്നത്താ സീലം തതോ മഹപ്ഫലതരന്തി വുത്തം. **ഗന്ധോഹനമത്ത**ന്തി ഗന്ധഊഹനമത്തം, ദ്വീഹങ്ഗുലീഹി ഗണ്ഡപിണ്ഡം ഗഹേത്വാ ഉപസിങ്ഘനമത്തം. അപരേ പന “ഗദ്ദോഹനമത്ത”ന്തി പാളിം വത്വാ ഗാവിയാ ഏകവാരം ഥനഅഞ്ഛനമത്തന്തി അത്ഥം വദന്തി. **മേത്തചിത്ത**ന്തി സബ്ബസത്താനം ഹിതാനുഫരണചിത്തം. തം പന അപ്പനാവസേനേവ ഗഹിതം. **അനിച്ചസഞ്ഞ**ന്തി മഗ്ഗസ്സ അനന്തരപച്ചയഭാവേന സിഖാപത്തബലവവിപസ്സനം.

ഉപമാതോ പന ഇമാനി ദാനാദീനി പുഞ്ഞാനി ഏവം വേദിതബ്ബാനി - സചേപി ഹി ജമ്ബുദീപം ഭേരിതലസദിസം സമതലം കത്വാ കോടിതോ പട്ഠായ പല്ലങ്കേ അത്ഥരിത്വാ അരിയപുഗ്ഗലേ നിസീദാപേയ്യ, തത്ഥ സോതാപന്നാനം ദസ പന്തിയോ അസ്സു, സകദാഗാമീനം പഞ്ച, അനാഗാമീനം അഡ്ഢതേയ്യാ, ഖിണാസവാനം ദിയഡ്ഢാ, പച്ചേകബുദ്ധാനം ഏകാ പന്തി ഭവേയ്യ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഏകകോവ. ഏത്തകസ്സ ജനസ്സ ദിന്നദാനതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ദിന്നമേവ മഹപ്ഫലം. ഇതരം പന -

“വിഹാരദാനം പണിപാതോ, സിക്ഖാ മേത്തായ ഭാവനാ;
ഖയതോ സമ്മസന്തസ്സ, കലം നാഗ്ഘതി സോളസിം”.

തേനേവ ഭഗവാ പരിനിബ്ബാനസമയേ “ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപത്തി അനുത്തരാ പൂജാ”തി ആഹ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സീഹനാദവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

# ൩. സത്താവാസവഗ്ഗോ

## ൧. തിഠാനസുത്തവണ്ണനാ

൨൧. തതിയസ്സ പഠമേ **ഉത്തരകുരുകാ**തി ഉത്തരകുരുവാസിനോ. **അധിഗ്ഗണ്ഹന്തീ**തി അധിഭവന്തി, അധികാ വിസിട്ഠാ ജേട്ഠകാ ഹോന്തി. **അമമാ**തി നിത്തണ്ഹാ. അട്ഠകഥായം പന നിദ്ദുക്ഖാതി വുത്തം. **അപരിഗ്ഗഹാ**തി "ഇദം മയ്ഹ"ന്തി പരിഗ്ഗഹരഹിതാ. **നിയതായുകാ**തി തേസഞ്ഹി നിബദ്ധം ആയു വസ്സസഹസ്സമേവ, ഗതിപി നിബദ്ധാ, തതോ ചവിത്വാ സഗ്ഗേയേവ നിബ്ബത്തന്തി. **സതിമന്തോ**തി ദേവതാനഞ്ഹി ഏകന്തസുഖിതായ സതി ഥിരാ ന ഹോതി, നേരയികാനം ഏകന്തദുക്ഖിതായ. ഇമേസം പന വോകിണ്ണസുഖദുക്ഖത്താ സതി ഥിരാ ഹോതി. **ഇധ ബ്രഹ്മചരിയവാസോ**തി ജമ്ബുദീപേ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധാനം ഉപ്പജ്ജനതോ അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയവാസോപി ഇധേവ ഹോതി.

## ൨. അസ്സഖളുങ്കസുത്തവണ്ണനാ

൨൨. ദുതിയേ **ജവസമ്പന്നോ**തി പദജവേന സമ്പന്നോ. **ന വണ്ണസമ്പന്നോ**തി ന സരീരവണ്ണേന സമ്പന്നോ. പുരിസഖളുങ്കേസു **ജവസമ്പന്നോ**തി ഞാണജവേന സമ്പന്നോ. **ന വണ്ണസമ്പന്നോ**തി ന ഗുണവണ്ണേന സമ്പന്നോ. സേസം പാളിനയേനേവ വേദിതബ്ബം. യഞ്ഹേത്ഥ വത്തബ്ബം സിയാ, തം തികനിപാതവണ്ണനായം വുത്തമേവ.

## ൩. തണ്ഹാമൂലകസുത്തവണ്ണനാ

൨൩. തതിയേ **തണ്ഹം പടിച്ചാ**തി ദ്വേ തണ്ഹാ ഏസനതണ്ഹാ ഏസിതതണ്ഹാ ച. യായ തണ്ഹായ അജപഥസങ്കുപഥാദീനി പടിപജ്ജിത്വാ ഭോഗേ ഏസതി ഗവേസതി, അയം ഏസനതണ്ഹാ നാമ. യാ തേസു ഏസിതേസു ഗവേസിതേസു പടിലദ്ധേസു തണ്ഹാ, അയം ഏസിതതണ്ഹാ നാമ. ഇധ പന ഏസനതണ്ഹാ ദട്ഠബ്ബാ. **പരിയേസനാ**തി രൂപാദിആരമ്മണപരിയേസനാ. സാ ഹി ഏസനതണ്ഹായ സതി ഹോതി. **ലാഭോ**തി രൂപാദിആരമ്മണപടിലാഭോ. സോ ഹി പരിയേസനായ സതി ഹോതി.

**വിനിച്ഛയോ** പന ഞാണതണ്ഹാദിട്ഠിവിതക്കവസേന ചതുബ്ബിധോ. തത്ഥ "സുഖവിനിച്ഛയം ജഞ്ഞാ, സുഖവിനിച്ഛയം ഞത്വാ അജ്ഝത്തം സുഖമനുയുഞ്ജേയ്യാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൨൩) അയം ഞാണവിനിച്ഛയോ . "വിനിച്ഛയാതി ദ്വേ വിനിച്ഛയാ തണ്ഹാവിനിച്ഛയോ ച ദിട്ഠിവിനിച്ഛയോ ചാ"തി (മഹാനി॰ ൧൦൨) ഏവം ആഗതാനി അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതാനി തണ്ഹാവിനിച്ഛയോ. ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ ദിട്ഠിവിനിച്ഛയോ. "ഛന്ദോ ഖോ, ദേവാനമിന്ദ, വിതക്കനിദാനോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫൮) ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ഇധ വിനിച്ഛയോതി വുത്തോ വിതക്കോയേവ ആഗതോ. ലാഭം ലഭിത്വാ ഹി ഇട്ഠാനിട്ഠം സുന്ദരാസുന്ദരം വിതക്കേനേവ വിനിച്ഛിനന്തി "ഏത്തകം മേ രൂപാരമ്മണത്ഥായ ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം സദ്ദാരമ്മണത്ഥായ, ഏത്തകം മയ്ഹം

ഭവിസ്സതി, എത്തകം പരസ്സ, എത്തകം പരിഭുഞ്ജിസ്സാമി, എത്തകം നിദഹിസ്സാമീ''തി. തേന വുത്തം - **ലാഭം പടിച്ച വിനിച്ഛയോ**തി.

**ഛന്ദരാഗോ**തി എവം അകുസലവിതക്കേന വിതക്കിതേ വത്ഥുസ്മിം ദുബ്ബലരാഗോ ച ബലവരാഗോ ച ഉപ്പജ്ജതി. ഇദഞ്ഹി ഇധ ഛന്ദോതി ദുബ്ബലരാഗസ്സാധിവചനം. **അജ്ഝോസാന**ന്തി അഹം മമന്തി ബലവസന്നിട്ഠാനം. **പരിഗ്ഗഹോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന പരിഗ്ഗഹകരണം. **മച്ഛരിയ**ന്തി പരേഹി സാധാരണഭാവസ്സ അസഹനതാ. തേനേവസ്സ പോരാണാ എവം വചനത്ഥം വദന്തി - ''ഇദം അച്ഛരിയം മയ്ഹമേവ ഹോതു, മാ അഞ്ഞസ്സ അച്ഛരിയം ഹോതൂതി പവത്തത്താ മച്ഛരിയന്തി വുച്ചതീ''തി. **ആരക്ഖോ**തി ദ്വാരപിദഹനമഞ്ജൂസാഗോപനാദിവസേന സുട്ഠു രക്ഖനം. അധികരോതീതി **അധികരണം,** കാരണസ്സേതം നാമം. **ആരക്ഖാധികരണ**ന്തി ഭാവനപുംസകം, ആരക്ഖാഹേതൂതി അത്ഥോ. **ദണ്ഡാദാനാ**ദീസു പരനിസേധനത്ഥം ദണ്ഡസ്സ ആദാനം **ദണ്ഡാദാനം**. എകതോ ധാരാദിനോ സത്ഥസ്സ ആദാനം **സത്ഥാദാനം. കലഹോ**തി കായകലഹോപി വാചാകലഹോപി. പുരിമോ **വിഗ്ഗഹോ,** പച്ഛിമോ **വിവാദോ** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൦൩). തുവംതുവന്തി അഗാരവവസേന **തുവംതുവംവചനം**.

## ൪. സത്താവാസസുത്തവണ്ണനാ

**൨൪**. ചതുത്ഥേ **സത്താവാസാ**തി സത്താനം ആവാസാ, വസനട്ഠാനാനീതി അത്ഥോ. തത്ഥ സുദ്ധാവാസാപി സത്താവാസോവ, അസബ്ബകാലികത്താ പന ന ഗഹിതാ. സുദ്ധാവാസാ ഹി ബുദ്ധാനം ഖന്ധാവാരട്ഠാനസദിസാ, അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പേ ബുദ്ധേസു അനിബ്ബത്തേസു തം ഠാനം സുഞ്ഞം ഹോതി. ഇതി അസബ്ബകാലികത്താ ന ഗഹിതാ. സേസമേത്ഥ വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

## ൫. പഞ്ഞാസുത്തവണ്ണനാ

**൨൫**. പഞ്ചമേ **യതോ**തി യസ്മിം കാലേ. **സുപരിചിതം ഹോതീ**തി സുട്ഠു ഉപചിതം സുവഡ്ഢിതം ഹോതി. **കല്ലം വചനായാ**തി യുത്തം വത്തും. **വീതരാഗ**ന്തി വിഗതരാഗം. **അസരാഗധമ്മ**ന്തി ന സരജ്ജനസഭാവം. **അനാവത്തിധമ്മ**ന്തി അനാവത്തനസഭാവം അനിബ്ബത്താരഹം, അപ്പടിസന്ധികഭാവേനേവ നിരുജ്ഝനസഭാവന്തി അത്ഥോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ ഖീണാസവോവ കഥിതോ.

## ൬. സിലായൂപസുത്തവണ്ണനാ

**൨൬**. ഛട്ഠേ **ചന്ദികാപുത്തോ**തി മാതു നാമവസേന പഞ്ഞാതോ ചന്ദികാപുത്തത്ഥേരോ. **ചേതസാ ചിത്തം ഹോതീ**തി ചിത്തവാരപരിയായേന ചിത്തവാരപരിയായോ ചിതോ വഡ്ഢിതോ ഹോതി. **ചേതസാ ചിത്തം സുപരിചിത**ന്തി ചിത്തവാരപരിയായേന ചിത്തവാരപരിയായോ ഉപരൂപരി സുചിതോ സുവഡ്ഢിതോ ഹോതി. **നേവസ്സ ചിത്തം പരിയാദിയന്തീ**തി താനി ആരമ്മണാനി തസ്സ ഖീണാസവസ്സ ചിത്തുപ്പാദം ഗഹേത്വാ ഖേപേത്വാ ഠാതും ന സക്കോന്തി. **അമിസ്സീകത**ന്തി താനി ആരമ്മണാനി അനല്ലീനത്താ തേഹി അമിസ്സീകതം. **ആനേഞ്ജപ്പത്ത**ന്തി അനിഞ്ജനഭാവം നിപ്ഫന്ദനഭാവം പത്തം.

**സിലായൂപോ**തി സിലാഥമ്ഭോ. **സോളസകുക്കുകോ**തി ദീഘതോ സോളസഹത്ഥോ. **ഹേട്ഠാനേമങ്ഗമാ**തി ആവാടസ്സ ഹേട്ഠാഗതാ. **ഉപരി നേമസ്സാ**തി ഉപരി ആവാടസ്സ. **സുനിഖാതത്താ**തി അയമുസലേഹി കോട്ടേത്വാ കോട്ടേത്വാ സുട്ഠു നിഖാതത്താ. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏത്ഥ സിലായൂപോ വിയ ഖീണാസവോ ദട്ഠബ്ബോ, മഹാവാതാ വിയ ഛസു ദ്വാരേസു ഉപ്പജ്ജനകാ കിലേസാ, ചതൂഹി ദിസാഹി ആഗന്ത്വാ വാതാനം സിലായൂപം ചാലേതും അസമത്ഥഭാവോ വിയ ഛസു ദ്വാരേസു ഉപ്പജ്ജനകകിലേസാനം ഖീണാസവസ്സ ചിത്തം ചാലേതും അസമത്ഥഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ഇമസ്മിമ്പി സുത്തേ ഖീണാസവോവ കഥിതോ.

### ൭-൮. വേരസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

**൨൭-൨൮**. സത്തമേ **ഭയം വേരം പസവതീ**തി ചിത്തുത്രാസഭയഞ്ച പുഗ്ഗലവേരഞ്ച പടിലഭതി. **ചേതസികന്തി** ചിത്തനിസ്സിതം. **ദുക്ഖന്തി** കായവത്ഥുകം. **ദോമനസ്സ**ന്തി പടിഘസമ്പയുത്തദുക്ഖം. ഇമസ്മിം സുത്തേ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ കഥിതോ. അട്ഠമം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ കഥിതം, ഇമസ്മിം പന സോതാപന്നോവ കഥിതോതി വുത്തം.

### ൯. ആഘാതവത്ഥുസുത്തവണ്ണനാ

**൨൯**. നവമേ **ആഘാതവത്ഥൂനീ**തി ആഘാതകാരണാനി. **ആഘാതം ബന്ധതീ**തി കോപം ബന്ധതി ഉപ്പാദേതി.

### ൧൦-൧൧. ആഘാതപടിവിനയസുത്താദിവണ്ണനാ

**൩൦-൩൧**. ദസമേ **ആഘാതപടിവിനയാ**തി ആഘാതസ്സ പടിവിനയകാരണാനി. **തം കുതേത്ഥ ലബ്ഭാ**തി "തം അനത്ഥചരണം മാ അഹോസീ"തി ഏതസ്മിം പുഗ്ഗലേ കുതോ ലബ്ഭാ, കേന കാരണേന സക്കാ ലദ്ധും, "പരോ നാമ പരസ്സ അത്തനോ ചിത്തരുചിയാ അനത്ഥം കരോതീ"തി ഏവം ചിന്തേത്വാ ആഘാതം പടിവിനേതി. അഥ വാ സചാഹം കോപം കരേയ്യം, തം കോപകരണം ഏത്ഥ പുഗ്ഗലേ കുതോ ലബ്ഭാ, കേന കാരണേന ലദ്ധബ്ബന്തി അത്ഥോ. കുതോ ലാഭാതിപി പാഠോ. സചാഹം ഏത്ഥ കോപം കരേയ്യം, തസ്മിം മേ കോപകരണേ കുതോ ലാഭാ ലാഭാ, നാമ കേ സിയുന്തി അത്ഥോ. ഇമസ്മിഞ്ച അത്ഥേ **ത**ന്തി നിപാതമത്തമേവ ഹോതി. ഏകാദസമേ **അനുപുബ്ബനിരോധാ**തി അനുപടിപാടിനിരോധാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സത്താവാസവഗ്ഗോ തതിയോ.

# ൪. മഹാവഗ്ഗോ

## ൧-൨. അനുപുബ്ബവിഹാരസുത്താദിവണ്ണനാ

**൩൨-൩൩.** ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **അനുപുബ്ബവിഹാരാ**തി അനുപടിപാടിയാ സമാപജ്ജിതബ്ബവിഹാരാ. ദുതിയേ **യത്ഥ കാമാ നിരുജ്ഝന്തീ**തി യസ്മിം ഠാനേ കാമാ വൂപസമ്മന്തി. **നിരോധേത്വാ**തി അപ്പടിവത്തേ കത്വാ. **നിച്ഛാതാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിച്ഛാതാനം അഭാവേന നിച്ഛാതാ. **നിബ്ബുതാ**തി അത്തപരിതാപനകിലേസാനം അഭാവേന നിബ്ബുതാ. **തിണ്ണാ**തി കാമതോ തിണ്ണാ. **പാരംഗതാ**തി കാമേ പാരം ഗതാ. **തദങ്ഗേനാ**തി തേന ഝാനങ്ഗേന. **ഏത്ഥ കാമാ നിരുജ്ഝന്തീ**തി ഏത്ഥ പഠമജ്ഝാനേ കാമാ നിരുജ്ഝന്തി. **തേ ചാ**തി യേ പഠമജ്ഝാനം സമാപജ്ജന്തി, തേ കാമേ നിരോധേത്വാ നിരോധേത്വാ വിഹരന്തി നാമ. **പഞ്ജലികോ**തി പഗ്ഗഹിതഅഞ്ജലികോ ഹുത്വാ. **പയിരുപാസേയ്യാ**തി ഉപട്ഠാപേയ്യ. ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

## ൩. നിബ്ബാനസുഖസുത്തവണ്ണനാ

**൩൪.** തതിയേ **ഉദായീ**തി ലാളുദായിത്ഥേരോ. **ഏതദേവ ഖ്വേത്ഥാ**തി ഏതദേവ ഖോ ഏത്ഥ. **കാമസഹഗതാ**തി കാമനിസ്സിതാ. **സമുദാചരന്തീ**തി മനോദ്വാരേ സഞ്ചരന്തി. **ആബാധായാ**തി ആബാധനായ പീളനായ. **പരിയായേനാ**തി കാരണേന. ഏവം സബ്ബവാരേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ അവേദയിതസുഖം നാമ കഥിതം.

## ൪. ഗാവീഉപമാസുത്തവണ്ണനാ

**൩൫.** ചതുത്ഥേ **പബ്ബതേയ്യാ**തി പബ്ബതചാരിനീ. **ന സുപ്പതിട്ഠിതം പതിട്ഠാപേത്വാ**തി യഥാ സുപ്പതിട്ഠിതാ ഹോതി, ഏവം ന പതിട്ഠാപേത്വാ. **തം നിമിത്തന്തി** തം പഠമജ്ഝാനസങ്ഖാതം നിമിത്തം. **ന സ്വാധിട്ഠിതം അധിട്ഠാതീ**തി യഥാ സുട്ഠു അധിട്ഠിതം ഹോതി, ന ഏവം അധിട്ഠാതി. **അനഭിഹിംസമാനോ**തി അപോഥേന്തോ അവിഹേഠേന്തോ. **മുദു ചിത്തം ഹോതി കമ്മഞ്ഞന്തി** യഥാ വിപസ്സനാചിത്തം ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ മുദു കമ്മക്ഖമം കമ്മയോഗ്ഗം ഹോതി, ഏവമസ്സ അഭിഞ്ഞാപാദകം ചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തം മുദു ഹോതി കമ്മഞ്ഞം . **അപ്പമാണോ സമാധീ**തി ചതുബ്രഹ്മവിഹാരസമാധിപി മഗ്ഗഫലസമാധിപി അപ്പമാണോ സമാധി നാമ, ഇധ പന ''അപ്പമാണം അപ്പമാണാരമ്മണ''ന്തി ഇമിനാ പരിയായേന സുപ്പഗുണസമാധി അപ്പമാണസമാധീതി ദട്ഠബ്ബോ. **സോ അപ്പമാണേന സമാധിനാ സുഭാവിതേനാ**തി ഇമസ്മിം ഠാനേ അയം ഭിക്ഖു വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പത്തോ. ഇദാനി ഖീണാസവസ്സ അഭിഞ്ഞാപടിപാടിം ദസ്സേന്തോ **യസ്സ യസ്സ ചാ**തിആദിമാഹ.

## ൫. ഝാനസുത്തവണ്ണനാ

**൩൬.** പഞ്ചമേ **ആസവാനം ഖയന്തി** അരഹത്തം. **യദേവ തത്ഥ ഹോതി രൂപഗതന്തി** തസ്മിം പഠമജ്ഝാനക്ഖണേ വത്ഥുവസേന വാ ചിത്തസമുട്ഠാനികാദിവസേന വാ യം രൂപം നാമ പവത്തതി. **വേദനാഗതാദീനി** സമ്പയുത്തവേദനാദീനം വസേന വേദിതബ്ബാനി . **തേ ധമ്മേ**തി

തേ രൂപാദയോ പഞ്ചക്ഖന്ധധമ്മേ. **അനിച്ചതോ**തിആദീസു ഹുത്വാ അഭാവാകാരേന **അനിച്ചതോ,** പടിപീളനാകാരേന **ദുക്ഖതോ,** രുജ്ജനാകാരേന **രോഗതോ,** അന്തോദുസ്സനട്ഠേന **ഗണ്ഡതോ,** അനുപവിട്ഠട്ഠേന അനുകന്തനട്ഠേന ച **സല്ലതോ,** ദുക്ഖട്ഠേന **അഘതോ,** ആബാധനട്ഠേന **ആബാധതോ,** അസകട്ഠേന **പരതോ,** പലുജ്ജനട്ഠേന **പലോകതോ,** അസ്സാമികട്ഠേന **സുഞ്ഞതോ,** അവസവത്തനട്ഠേന **അനത്തതോ**. **സമനുപസ്സതീ**തി ബലവവിപസ്സനാപഞ്ഞായ പസ്സതി.

**തേഹി ധമ്മേഹീ**തി തേഹി പഞ്ചക്ഖന്ധധമ്മേഹി. **പടിവാപേതീ**തി നിബ്ബാനവസേന നിവത്തേതി. **അമതായ ധാതുയാ**തി നിബ്ബാനധാതുയാ. **ചിത്തം ഉപസംഹരതീ**തി ഞാണേന ആനിസംസം ദിസ്വാ ഓതാരേതി. **സന്തന്തി** പച്ചനീകസന്തതായ സന്തം. **പണീതന്തി** അതപ്പകം. **സോ തത്ഥ ഠിതോ ആസവാനം ഖയം പാപുണാതീ**തി സോ തസ്മിം പഠമജ്ഝാനേ ഠിതോ തം ബലവവിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. അപരോ നയോ - **സോ തേഹി ധമ്മേഹീ**തി യസ്മാ അനിച്ചതോതിആദീസു അനിച്ചതോ പലോകതോതി ദ്വീഹി പദേഹി അനിച്ചലക്ഖണം കഥിതം, ദുക്ഖതോതിആദീഹി ഛഹി ദുക്ഖലക്ഖണം, പരതോ, സുഞ്ഞതോ, അനത്തതോതി തീഹി അനത്തലക്ഖണം. തസ്മാ സോ തേഹി ഏവം തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ ദിട്ഠേഹി അന്തോസമാപത്തിയം പഞ്ചക്ഖന്ധധമ്മേഹി. **ചിത്തം പടിവാപേതീ**തി ചിത്തം പടിസംഹരതി മോചേതി അപനേതി. **ഉപസംഹരതീ**തി വിപസ്സനാചിത്തം താവ സവനവസേന ഥുതിവസേന പരിയത്തിവസേന പഞ്ഞത്തിവസേന ച സന്തം നിബ്ബാനന്തി ഏവം അസങ്ഖതായ അമതായ ധാതുയാ ഉപസംഹരതി. മഗ്ഗചിത്തം നിബ്ബാനം ആരമ്മണകരണവസേനേവ ''ഏതം സന്തം ഏതം പണീത''ന്തി ന ഏവം വദതി. ഇമിനാ പനാകാരേന തം പടിവിജ്ഝന്തോ തത്ഥ ചിത്തം ഉപസംഹരതീതി അത്ഥോ.

**സോ തത്ഥ ഠിതോ**തി തസ്സാ തിലക്ഖണാരമ്മണായ വിപസ്സനായ ഠിതോ. **ആസവാനം ഖയം പാപുണാതീ**തി അനുക്കമേന ചത്താരോ മഗ്ഗേ ഭാവേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. **തേനേവ ധമ്മരാഗേനാ**തി സമഥവിപസ്സനാധമ്മേ ഛന്ദരാഗേന. **ധമ്മനന്ദിയാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. സമഥവിപസ്സനാസു ഹി സബ്ബസോ ഛന്ദരാഗം പരിയാദാതും സക്കോന്തോ അരഹത്തം പാപുണാതി, അസക്കോന്തോ അനാഗാമീ ഹോതി.

**തിണപുരിസരൂപകേ വാ**തി തിണപോത്ഥകരൂപേ വാ. ദൂരേ കണ്ഡം പാതേതീതി **ദൂരേപാതീ**. അവിരാധിതം വിജ്ഝതീതി **അക്ഖണവേധീ. യദേവ തത്ഥ ഹോതി വേദനാഗത**ന്തി ഇധ രൂപം ന ഗഹിതം. കസ്മാ? സമതിക്കന്തത്താ. അയഞ്ഹി ഹേട്ഠാ രൂപാവചരജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ രൂപം അതിക്കമിത്വാ അരൂപാവചരസമാപത്തിം സമാപന്നോതി സമഥവസേനാപി അനേന രൂപം സമതിക്കന്തം, ഹേട്ഠാ രൂപം സമ്മസിത്വാ തം അതിക്കമ്മ ഇദാനി അരൂപം സമ്മസതീതി വിപസ്സനാവസേനാപി അനേന രൂപം അതിക്കന്തം. ആരുപ്പേ പന സബ്ബസോപി രൂപം നത്ഥീതി തം സന്ധായപി രൂപം ന ഗഹിതം. അഥ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം കസ്മാ ന ഗഹിതന്തി? സുഖുമത്താ. തസ്മിഞ്ഹി ചത്താരോപി അരൂപക്ഖന്ധാ സുഖുമാ ന സമ്മസനൂപഗാ. തേനേവാഹ - ''ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, യാവതാ സഞ്ഞാസമാപത്തി താവതാ അഞ്ഞാപടിവേധോ''തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യാവതാ സചിത്തകസമാപത്തി നാമ അത്ഥി, താവതാ ഓളാരികേ ധമ്മേ സമ്മസതോ അഞ്ഞാപടിവേധോ

ഹോതി, അരഹത്തം സമ്പജ്ജതി. നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം പന സുഖുമത്താ സഞ്ഞാസമാപത്തീതി ന വുച്ചതി. **ഝായീഹേതേ**തി ഝായീഹി ഝാനാഭിരതേഹി ഏതാനി. **വുട്ഠഹിത്വാ**തി തതോ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ. **സമക്ഖാതബ്ബാനീ**തി സമ്മാ അക്ഖാതബ്ബാനി, ''സന്താനി പണീതാനീ''തി ഏവം കേവലം ആചിക്ഖിതബ്ബാനി ഥോമേതബ്ബാനി വണ്ണേതബ്ബാനീതി.

## ൬. ആനന്ദസുത്തവണ്ണനാ

**൩൭.** ഛട്ഠേ **സമ്ബാധേ**തി പഞ്ചകാമഗുണസമ്ബാധേ. **ഓകാസാധിഗമോ**തി ഓകാസസ്സ അധിഗമോ. **സത്താനം വിസുദ്ധിയാ**തി സത്താനം വിസുദ്ധിം പാപനത്ഥായ. **സമതിക്കമായാ**തി സമതിക്കമനത്ഥായ. **അത്ഥങ്ഗമായാ**തി അത്ഥം ഗമനത്ഥായ. **ഞായസ്സ അധിഗമായാ**തി സഹവിപസ്സനകസ്സ മഗ്ഗസ്സ അധിഗമനത്ഥായ . **നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായാ**തി അപച്ചയനിബ്ബാനസ്സ പച്ചക്ഖകരണത്ഥായ. **തദേവ നാമ ചക്ഖും ഭവിസ്സതീ**തി തഞ്ഞേവ പസാദചക്ഖു അസമ്ഭിന്നം ഭവിസ്സതി. **തേ രൂപാ**തി തദേവ രൂപാരമ്മണം ആപാഥം ആഗമിസ്സതി. **തഞ്ചായതനം നോ പടിസംവേദിസ്സതീ**തി തഞ്ച രൂപായതനം ന ജാനിസ്സതി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

**ഉദായീ**തി കാളുദായിത്ഥേരോ. **സഞ്ഞീമേവ നു ഖോ**തി സചിത്തകോയേവ നു ഖോ. മകാരോ പദസന്ധിമത്തം. **കിംസഞ്ഞീ**തി കതരസഞ്ഞായ സഞ്ഞീ ഹുത്വാ. **സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാന**ന്തി ഇദം കസ്മാ ഗണ്ഹി, കിം പഠമജ്ഝാനാദിസമങ്ഗിനോ രൂപാദിപടിസംവേദനാ ഹോതീതി? ന ഹോതി, യാവ പന കസിണരൂപം ആരമ്മണം ഹോതി, താവ രൂപം സമതിക്കന്തം നാമ ന ഹോതി. അസമതിക്കന്തത്താ പച്ചയോ ഭവിതും സക്ഖിസ്സതി. സമതിക്കന്തത്താ പന തം നത്ഥി നാമ ഹോതി, നത്ഥിതായ പച്ചയോ ഭവിതും ന സക്കോതീതി ദസ്സേതും ഇദമേവ ഗണ്ഹി.

**ജടിലവാസികാ**തി ജടിലനഗരവാസിനീ. **ന ചാഭിനതോ**തിആദീസു രാഗവസേന ന **അഭിനതോ,** ദോസവസേന ന **അപനതോ**. സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന കിലേസേ നിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ വാരേത്വാ ഠിതോ, കിലേസാനം പന ഛിന്നന്തേ ഉപ്പന്നോതി **ന സസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിതഗതോ. വിമുത്തത്താ ഠിതോ**തി കിലേസേഹി വിമുത്തത്തായേവ ഠിതോ. **ഠിതത്താ സന്തുസിതോ**തി ഠിതത്തായേവ സന്തുട്ഠോ നാമ ജാതോ. **സന്തുസിതത്താ നോ പരിതസ്സതീ**തി സന്തുട്ഠത്തായേവ പരിതാസം നാപജ്ജതി. **അയം, ഭന്തേ ആനന്ദ, സമാധി കിം ഫലോ**തി ഇമിനാ അയം ഥേരീ താലഫലഞ്ഞേവ ഗഹേത്വാ ''ഇദം ഫലം കിം ഫലം നാമാ''തി പുച്ഛമാനാ വിയ അരഹത്തഫലസമാധിം ഗഹേത്വാ ''അയം, ഭന്തേ ആനന്ദ, സമാധി കിം ഫലോ വുത്തോ ഭഗവതാ''തി പുച്ഛതി. **അഞ്ഞാഫലോ വുത്തോ**തി അഞ്ഞാ വുച്ചതി അരഹത്തം, അരഹത്തഫലസമാധി നാമേസോ വുത്തോ ഭഗവതാതി അത്ഥോ. **ഏവംസഞ്ഞീപീ**തി ഇമായ അരഹത്തഫലസഞ്ഞായ സഞ്ഞീപി തദായതനം നോ പടിസംവേദേതീതി ഏവം ഇമസ്മിം സുത്തേ അരഹത്തഫലസമാധി കഥിതോതി.

## ൭. ലോകായതികസുത്തവണ്ണനാ

**൩൮.** സത്തമേ **ലോകായതികാ**തി ലോകായതവാദകാ. **സതത**ന്തി സദാ. **സമിത**ന്തി നിരന്തരം. **തിട്ഠതേത**ന്തി തിട്ഠതു ഏതം, മാ ഏതം പട്ഠപേഥ, കോ

വോ ഏതേന അത്ഥോ. **ധമ്മം വോ ബ്രാഹ്മണാ ദേസേസ്സാമീ**തി അഹം വോ ചതുസച്ചധമ്മം ദേസേസ്സാമി.

**ദള്ഹധമ്മോ**തി ദള്ഹധനും ഗഹേത്വാ ഠിതോ. **ധനുഗ്ഗഹോ**തി ഇസ്സാസോ. ദള്ഹധനു നാമ ദ്വിസഹസ്സഥാമം വുച്ചതി. ദ്വിസഹസ്സഥാമം നാമ യസ്സ ആരോപിതസ്സ ജിയാബദ്ധോ ലോഹസീസാദീനം ഭാരോ ദണ്ഡേ ഗഹേത്വാ യാവ കണ്ഡപ്പമാണാ ഉക്ഖിത്തസ്സ പഥവിതോ മുച്ചതി. **സിക്ഖിതോ**തി ദസ ദ്വാദസ വസ്സാനി ആചരിയകുലേ ഉഗ്ഗഹിതസിപ്പോ. **കതഹത്ഥോ**തി ഏകോ സിപ്പമേവ ഉഗ്ഗണ്ഹാതി, കതഹത്ഥോ ന ഹോതി അയം പന കതഹത്ഥോ ചിണ്ണവസിഭാവോ. **കതൂപാസനോ**തി രാജകുലാദീസു ദസ്സിതസിപ്പോ. **ലഹുകേന അസനേനാ**തി അന്തോ സുസിരം കത്വാ തൂലാദീഹി പൂരേത്വാ കതലക്ഖപരികമ്മേന സല്ലഹുകകണ്ഡേന. ഏവം കതഞ്ഹി ഏകഉസഭഗാമീ ദ്വേ ഉസഭാനിപി ഗച്ഛതി…പേ॰… അട്ഠുസഭഗാമീ സോളസ ഉസഭാനിപി ഗച്ഛതി. **അപ്പകസിരേനാ**തി നിദ്ദുക്ഖേന. **അതിപാതേയ്യാ**തി അതിക്കമേയ്യ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ സോ ധനുഗ്ഗഹോ തം വിദത്ഥിചതുരങ്ഗുലം ഛായം സീഘമേവ അതിക്കാമേതി, ഏവം സകലചക്കവാളം സീഘം സീഘം അതിക്കമനസമത്ഥേന ജവേന സമന്നാഗതോ. **സന്ധാവനികായാ**തി പദസാ ധാവനേന. **ഏവമാഹംസൂ**തി ഏവം വദന്തി.

## ൭. ദേവാസുരസങ്ഗാമസുത്തവണ്ണനാ

**൩൯**. അട്ഠമേ **സമുപബ്യൂള്ഹോ അഹോസീ**തി പച്ചുപട്ഠിതോ അഹോസി. **സങ്ഗാമേയ്യാമാ**തി സങ്ഗാമം കരേയ്യാമ യുജ്ഝേയ്യാമ. **അപയിംസുയേവാ**തി പലായിംസുയേവ. **ഉത്തരേനാഭിമുഖാ**തി ഉത്തരാമുഖാ ഹുത്വാ. **അഭിയന്തേവാ**തി അനുബന്ധന്തിയേവ. **ഭീരുത്താനഗതേനാ**തി ഭീരുത്താനം ഭയനിവാരണം പതിട്ഠാനം ഗതേന. **അകരണീയാ**തി യുദ്ധേന കിഞ്ചി അകത്തബ്ബാ. കസ്മാ പന നേസം സങ്ഗാമോ ഹോതീതി? അസുരാ ഹി പുബ്ബേ താവതിംസവാസിനോ, തേ ചിത്തപാടലിയാ പുപ്ഫനകാലേ ദിബ്ബപാരിച്ഛത്തകപുപ്ഫം അനുസ്സരന്തി. തതോ ഉപ്പന്നകോധാ "ഗണ്ഹഥ ദേവേ"തി സമ്മുഖസമ്മുഖട്ഠാനേനേവ സിനേരും അഭിരുഹന്തി, ദേവാപി നിക്ഖമന്തി. തേസം ഗോപാലകദാരകാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം ദണ്ഡകേഹി പഹരണസദിസം യുദ്ധം ഹോതി. സക്കോ ദേവരാജാ ഹേട്ഠാ പഞ്ചസു ഠാനേസു ആരക്ഖം ഠപേത്വാ ഉപരി ദേവപുരം പരിവാരേത്വാ അത്തസദിസാ വജിരഹത്ഥാ പടിമാ ഠപാപേസി. അസുരാ ഹേട്ഠാ പഞ്ച ഠാനാനി പടിബാഹിത്വാ അഭിരുള്ഹാ ഇന്ദപടിമായോ ദിസ്വാ നിവത്തിത്വാ അസുരപുരമേവ ഗച്ഛന്തി.

**ദക്ഖിണേനാഭിമുഖാ**തി ദക്ഖിണാമുഖാ ഹുത്വാ. **അപദം വധിത്വാ**തി നിപ്പദം നിരവസേസം വധിത്വാ. **അദസ്സനം ഗതോ**തി മാരോപി വട്ടപാദകം കത്വാ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപന്നസ്സ ചിത്തം ജാനാതി, തദേവ വിപസ്സനാപാദകം കത്വാ സമാപന്നസ്സ ചിത്തം ജാനാതി. അരൂപാവചരസമാപത്തി പന വട്ടപാദാ വാ ഹോതു വിപസ്സനാപാദാ വാ, തം സമാപന്നസ്സ മാരോ ചിത്തം ന ജാനാതി. തേന വുത്തം - "അദസ്സനം ഗതോ പാപിമതോ"തി.

## ൯. നാഗസുത്തവണ്ണനാ

**ൻ.** നവമേ **ആരഞ്ഞകസ്സാ**തി അരഞ്ഞവാസിനോ. **ഗോചരപസുതസ്സാ**തി ഗോചരഗ്ഗഹണത്ഥായ ഗച്ഛന്തസ്സ. **ഹത്ഥികലഭാ**തി മഹന്താ മഹന്താ നാഗാ. **ഹത്ഥിച്ഛാപാ**തി തരുണപോതകാ. **ഓഭഗ്ഗോഭഗ്ഗ**ന്തി നാമേത്വാ നാമേത്വാ ഠപിതം. **ഓഗാഹം ഓതിണ്ണസ്സാ**തി ഓഗാഹിതബ്ബത്താ ഓഗാഹന്തി ലദ്ധനാമം ഉദകതിത്ഥം ഓതിണ്ണസ്സ. **ഓഗാഹാ ഉത്തിണ്ണസ്സാ**തി ഉദകതിത്ഥതോ ഉത്തിണ്ണസ്സ. **വൂപകട്ഠോ**തി വൂപകട്ഠോ ഹുത്വാ. ഇദാനി യസ്മാ ദസബലസ്സ ഹത്ഥിനാഗേന കിച്ചം നത്ഥി, സാസനേ പന തംസരിക്ഖകം പുഗ്ഗലം ദസ്സേതും ഇദമാഹടം, തസ്മാ തം പുഗ്ഗലം ദസ്സേന്തോ **ഏവമേവ ഖോ**തിആദിമാഹ.

## ൧൦. തപുസ്സസുത്തവണ്ണനാ

**ൻ൧.** ദസമേ **മല്ലേസൂ**തി മല്ലരട്ഠേ. **ഇധേവ താവ ത്വം, ആനന്ദ, ഹോതീ**തി ഇധ ഭഗവാ "തപുസ്സഗഹപതിനോ ഇധ ഠിതേന ആനന്ദേന സദ്ധിം കഥാസല്ലാപോ ഭവിസ്സതി, തതോനിദാനം അഹം മഹന്തം ധമ്മപരിയായം ദേസേസ്സാമീ"തി ഞത്വാ ആഹ. **ഉപസങ്കമീ**തി സോ കിര ഭുത്തപാതരാസോ "ദസബലസ്സ ഉപട്ഠാനം ഗമിസ്സാമീ"തി നിക്ഖമന്തോ ദൂരതോവ ഥേരം ദിസ്വാ യേനായസ്മാ ആനന്ദോ തേനുപസങ്കമി. **പപാതോ വിയ ഖായതി, യദിദം നേക്ഖമ്മ**ന്തി യമിദം പബ്ബജ്ജാസങ്ഖാതം നേക്ഖമ്മം, തം അമ്ഹാകം മഹാപപാതോ വിയ ഓഗാഹിത്വാ ഉപട്ഠാതി. **നേക്ഖമ്മേ ചിത്തം പക്ഖന്ദതീ**തി പബ്ബജ്ജായ ചിത്തം ആരമ്മണവസേന പക്ഖന്ദതി, തദേവ ആരമ്മണം കത്വാ **പസീദതി,** തദേവ **പതിട്ഠാതി,** പച്ചനീകധമ്മേഹി ച **വിമുച്ചതി. 'ഏതം സന്ത'ന്തി പസ്സതോ**തി ഏതം നേക്ഖമ്മം സന്തം വിഗതദരഥപരിളാഹന്തി ഏവം പസ്സന്താനം ഭിക്ഖൂനം. **ബഹുനാ ജനേന വിസഭാഗോ**തി തയിദം ബഹുനാ മഹാജനേന സദ്ധിം ഭിക്ഖൂനം വിസഭാഗം, അസദിസന്തി അത്ഥോ.

**കഥാപാഭത**ന്തി കഥാമൂലം. **തസ്സ മയ്ഹം, ആനന്ദ, നേക്ഖമ്മേ ചിത്തം ന പക്ഖന്ദതീ**തി തസ്സ ഏവം വിതക്കേന്തസ്സാപി മയ്ഹം പബ്ബജ്ജായ ചിത്തം ന ഓതരതി. **"ഏതം സന്ത"ന്തി പസ്സതോ**തി "സാധു നേക്ഖമ്മ"ന്തി പരിവിതക്കനവസേന "ഏതം നേക്ഖമ്മം സന്ത"ന്തി പസ്സന്തസ്സപി. **അനാസേവിതോ**തി ന ആസേവിതോ ന ഫസ്സിതോ ന സച്ഛികതോ. **അധിഗമ്മാ**തി അധിഗന്ത്വാ പത്വാ സച്ഛികത്വാ. **തമാസേവേയ്യ**ന്തി തം ആനിസംസം സേവേയ്യം ഭജേയ്യം. **യം മേ**തി യേന കാരണേന മയ്ഹം. **അധിഗമ്മാ**തി അധിഗന്ത്വാ. **സ്വാസ്സ മേ ഹോതി ആബാധോ**തി സോ മയ്ഹം ആബാധനട്ഠേന ആബാധോ ഹോതി. **അവിതക്കേ ചിത്തം ന പക്ഖന്ദതീ**തി അവിതക്കവിചാരേ ദുതിയജ്ഝാനേ ആരമ്മണവസേന ചിത്തം ന പക്ഖന്ദതി. **വിതക്കേസൂ**തി വിതക്കവിചാരേസു. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

മഹാവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

# ൫. സാമഞ്ഞവഗ്ഗോ

## ൧. സമ്ബാധസുത്തവണ്ണനാ

൪൨. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **ഉദായീ**തി കാളുദായിത്ഥേരോ. **അവിദ്വാ**തി അഞ്ഞാസി. **ഭൂരിമേധസോ**തി മഹാപഞ്ഞോ. **യോ ഝാനമബുജ്ഝീ**തി യോ ഝാനം അബുജ്ഝി. **പടിലീനനിസഭോ**തി ഏകീഭാവവസേന പടിലീനോ ചേവ ഉത്തമട്ഠേന ച നിസഭോ. **മുനീ**തി ബുദ്ധമുനി. **പരിയായേനാ**തി ഏകേന കാരണേന. കാമസമ്ബാധസ്സ ഹി അഭാവമത്തേനേവ പഠമജ്ഝാനം ഓകാസാധിഗമോ നാമ, ന സബ്ബഥാ സബ്ബം. **തത്രാപത്ഥി സമ്ബാധോ**തി തസ്മിമ്പി പഠമജ്ഝാനേ സമ്ബാധോ പടിപീളനം അത്ഥിയേവ. തത്രാപിത്ഥീതിപി പാഠോ. **കിഞ്ച തത്ഥ സമ്ബാധോ**തി തസ്മിം പന ഝാനേ കിം സമ്ബാധോ നാമ. **അയമേത്ഥ സമ്ബാധോ**തി അയം വിതക്കവിചാരാനം അനിരുദ്ധഭാവോ സമ്ബാധോ സംപീളാ നാമ. ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബവാരേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **നിപ്പരിയായേനാ**തി ന ഏകേന കാരണേന, അഥ ഖോ ആസവക്ഖയോ നാമ സബ്ബസമ്ബാധാനം പഹീനത്താ സബ്ബേന സബ്ബം ഓകാസാധിഗമോ നാമാതി.

## ൨. കായസക്ഖിസുത്തവണ്ണനാ

൪൩. ദുതിയേ **യഥാ യഥാ ച തദായതനന്തി** യേന യേന കാരണേന യേന യേനാകാരേന തം പഠമജ്ഝാനസങ്ഖാതം ആയതനം ഹോതി. **തഥാ തഥാ നം കായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതീ**തി തേന തേന കാരണേന തേന തേനാകാരേന തം സമാപത്തിം സഹജാതനാമകായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതി, സമാപജ്ജതീതി അത്ഥോ. **കായസക്ഖി വുത്തോ ഭഗവതാ പരിയായേനാ**തി യസ്മാ തേന നാമാകായേന പഠമജ്ഝാനം സച്ഛികതം, തസ്മാ ഇമിനാ പരിയായേന കായസക്ഖി വുത്തോ. **നിപ്പരിയായേനാ**തി യത്തകം കായേന സച്ഛികാതബ്ബം, സബ്ബസ്സ കതത്താ അയം നിപ്പരിയായേന കായസക്ഖി നാമ.

## ൩. പഞ്ഞാവിമുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൪൪. തതിയേ **പഞ്ഞായ ച നം പജാനാതീ**തി തം പഠമജ്ഝാനവിപസ്സനാപഞ്ഞായ ജാനാതി. ഇധാപി പരിയായനിപ്പരിയായാ പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. യഥാ ച ഇധ, ഏവം ഇതോ പരേസുപി.

## ൪. ഉഭതോഭാഗവിമുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൪൫. ചതുത്ഥം ഉഭയേന വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥ ച **ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ**തി ഉഭതോഭാഗേഹി സമഥവിപസ്സനാനം പച്ചനീകകിലേസേഹി വിമുത്തോ. പരിയോസാനേ പന സമാപത്തിയാ രൂപകായതോ, അരിയമഗ്ഗേന നാമകായതോ വിമുത്തോയേവ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോതി വേദിതബ്ബോ.

## ൫-൧൦. സന്ദിട്ഠികധമ്മസുത്താദിവണ്ണനാ

൪൬-൫൧. പഞ്ചമാദീസു **സന്ദിട്ഠികോ**തി സയം പസ്സിതബ്ബകോ. **നിബ്ബാനന്തി** കിലേസനിബ്ബാനം. **പരിനിബ്ബാനന്തി** തസ്സേവ വേവചനം. **തദങ്ഗനിബ്ബാനന്തി**

പഠമജ്ഝാനാദിനാ തേന തേന അങ്ഗേന നിബ്ബാനം. **ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനന്തി** ഇസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ നിബ്ബാനം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സാമഞ്ഞവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

പഠമപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

**൨. ദുതിയപണ്ണാസകവണ്ണനാ**

**൭൨.** ഇതോ പരേസു **ഖേമന്തി** നിരുപദ്ദവം. **ഖേമപ്പത്തോതി** ഖേമഭാവം പത്തോ. **സിക്ഖാദുബ്ബല്യാനീതി** സിക്ഖായ ദുബ്ബലഭാവകരണാനി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

മനോരഥപൂരണിയാ അങ്ഗുത്തരനികായ-അട്ഠകഥായ

നവകനിപാതസ്സ സംവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

# അങ്ഗുത്തരനികായേ

# ദസകനിപാത-അട്ഠകഥാ

**൧. പഠമപണ്ണാസകം**

# ൧. ആനിസംസവഗ്ഗോ

## ൧. കിമത്ഥിയസുത്തവണ്ണനാ

൧. ദസകനിപാതസ്സ പഠമേ **കുസലാനി സീലാനീ**തി അനവജ്ജസീലാനി. അമങ്കുഭാവസ്സ അവിപ്പടിസാരസ്സ അത്ഥായ സംവത്തന്തീതി **അവിപ്പടിസാരത്ഥാനി**. സോ നേസം ആനിസംസോതി **അവിപ്പടിസാരാനിസംസാനി. യഥാഭൂതഞാണദസ്സനത്ഥോ**തിആദീസു **യഥാഭൂതഞാണദസ്സനം** നാമ തരുണവിപസ്സനാ, **നിബ്ബിദാ** നാമ ബലവവിപസ്സനാ, **വിരാഗോ** നാമ മഗ്ഗോ, **വിമുത്തി** നാമ അരഹത്തഫലം, **ഞാണദസ്സനം** നാമ പച്ചവേക്ഖണഞാണം. **അഗ്ഗായ പരേന്തീ**തി അരഹത്തത്ഥായ ഗച്ഛന്തി.

## ൨. ചേതനാകരണീയസുത്തവണ്ണനാ

൨. ദുതിയേ **ന ചേതനായ കരണീയ**ന്തി ന ചേതേത്വാ കപ്പേത്വാ പകപ്പേത്വാ കാതബ്ബം. **ധമ്മതാ എസാ**തി ധമ്മസഭാവോ എസോ കാരണനിയമോ അയം. **അഭിസന്ദേന്തീ**തി പവത്തേന്തി. **പരിപൂരേന്തീ**തി പരിപുണ്ണം കരോന്തി. **അപാരാ പാരം ഗമനായാ**തി ഓരിമതീരഭൂതാ തേഭൂമകവട്ടാ നിബ്ബാനപാരം ഗമനത്ഥായ.

## ൩-൪. ഉപനിസസുത്തത്തയവണ്ണനാ

൩-൪. തതിയേ **ഹതൂപനിസോ**തി ഹതകാരണോ. ചതുത്ഥപഞ്ചമേസു ദ്വീഹി ഥേരേഹി കഥിതഭാവോവ വിസേസോ.

## ൬. സമാധിസുത്തവണ്ണനാ

൬. ഛട്ഠേ **നേവ പഥവിയം പഥവീസഞ്ഞീ അസ്സാ**തി പഥവിം ആരമ്മണം കത്വാ പഥവീതി എവം ഉപ്പന്നായ സഞ്ഞായ സഞ്ഞീ ന ഭവേയ്യ. **ആപാദീ**സുപി എസേവ നയോ. **ന ഇധലോകേ**തി ഇധലോകേ ഉപ്പജ്ജനകചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനസഞ്ഞായ ന സഞ്ഞീ ഭവേയ്യ. **ന പരലോകേ**തി പരലോകേ ഉപ്പജ്ജനകചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനസഞ്ഞായ ന സഞ്ഞീ ഭവേയ്യ. **സഞ്ഞീ ച പന അസ്സാ**തി അഥ ച പനസ്സ സമാപത്തി സവിതക്കസമാപത്തിയേവ അസ്സാതി വുച്ചതി. **ഏതം സന്തം ഏതം പണീത**ന്തി സന്തം സന്തന്തി അപ്പേത്വാ നിസിന്നസ്സ ദിവസമ്പി ചിത്തുപ്പാദോ ''സന്തം സന്ത''ന്തേവ പവത്തതി, പണീതം പണീതന്തി അപ്പേത്വാ നിസിന്നസ്സ ദിവസമ്പി ചിത്തുപ്പാദോ ''പണീതം പണീത''ന്തേവ പവത്തതി. **യദിദം സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ**തി നിബ്ബാനം നിബ്ബാനന്തി അപ്പേത്വാ നിസിന്നസ്സ ദിവസമ്പി ചിത്തുപ്പാദോ ''നിബ്ബാനം നിബ്ബാന''ന്തേവ പവത്തതീതി സബ്ബമ്പേതം ഫലസമാപത്തിസമാധിം സന്ധായ വുത്തം.

## ൭. സാരിപുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൭. സത്തമേ **സഞ്ഞീ ച പനാഹം, ആവുസോ, തസ്മിം സമയേ അഹോസി**ന്തി, ആവുസോ, തസ്മിം സമയേ അഹം ''ഭവനിരോധോ നിബ്ബാന''ന്തി ഇമായ ഫലസമാപത്തിസഞ്ഞായ സഞ്ഞീ അഹോസിം. സചിത്തകാ മേ സാ സമാപത്തി അഹോസീതി പച്ചവേക്ഖണാ കഥിതാ.

## ൮. ഝാനസുത്തവണ്ണനാ

**൮**. അട്ഠമേ **സമന്തപാസാദികോ**തി പസാദാവഹാനംയേവ കായകമ്മാദീനം സബ്ഭാവതോ സമന്തോ പാസാദികോ. **സബ്ബാകാരപരിപൂരോ**തി സബ്ബേഹി കാരണേഹി പരിപുണ്ണോ.

## ൯. സന്തവിമോക്ഖസുത്തവണ്ണനാ

**൯**. നവമേ **സന്താ**തി ആരമ്മണസന്തതായപി അങ്ഗസന്തതായപി സന്താ. **വിമോക്ഖാ**തി പച്ചനീകധമ്മേഹി വിമുത്തത്താ ആരമ്മണേ ച നിരാസങ്കഭാവേന സുട്ഠു മുത്തത്താ ഏവംലദ്ധനാമാ. **അതിക്കമ്മ രൂപേ**തി രൂപജ്ഝാനാനി അതിക്കമിത്വാ പവത്താ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ആനിസംസവഗ്ഗോ പഠമോ.

# ൨. നാഥവഗ്ഗോ

## ൧. സേനാസനസുത്തവണ്ണനാ

**൧൧**. ദുതിയസ്സ പഠമേ **പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതോ**തി പഞ്ചഹി ഗുണങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ. **നാതിദൂരം ഹോതി നാച്ചാസന്ന**ന്തി യഞ്ഹി അതിദൂരേ ഹോതി, പിണ്ഡായ ചരിത്വാ തത്ഥ ഗച്ഛന്തസ്സ കായചിത്തദരഥാ ഹോതി, തതോ അനുപ്പന്നം വാ സമാധിം ഉപ്പാദേതും ഉപ്പന്നം വാ ഥിരം കാതും ന സക്കോതി. അച്ചാസന്നം ബഹുജനാകിണ്ണം ഹോതി. ചത്താലീസഉസഭമത്തേ പന പദേസേ വസതം ദൂരാസന്നദോസവിമുത്തഞ്ച ഗമനാഗമനസമ്പന്നം നാമ ഹോതി. **ദിവാഅപ്പാകിണ്ണ**ന്തി ദിവസഭാഗേ മഹാജനേന അനാകിണ്ണം.

## ൨. പഞ്ചങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

**൧൨**. ദുതിയേ **കേവലീ**തി കേവലേഹി സകലേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതോ. **വുസിതവാ**തി വുത്ഥബ്രഹ്മചരിയവാസോ. **അസേഖേനാ**തി അസേഖധമ്മപരിയാപന്നേന ലോകുത്തരേന. **സീലക്ഖന്ധേനാ**തി സീലരാസിനാ. **വിമുത്തിക്ഖന്ധേനാ**തി എത്ഥ ഠപേത്വാ സീലാദയോ തയോ സേസാ ഫലധമ്മാ വിമുത്തി നാമ, വിമുത്തിഞാണദസ്സനം പച്ചവേക്ഖണഞാണം, തം ലോകിയമേവ.

## ൩-൪. സംയോജനസുത്താദിവണ്ണനാ

**൧൩-൧൪**. തതിയേ **ഓരമ്ഭാഗിയാനീ**തി ഹേട്ഠാഭാഗിയാനി. **ഉദ്ധമ്ഭാഗിയാനീ**തി ഉപരിഭാഗിയാനി. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടമേവ കഥിതം. ചതുത്ഥേ **ഖിലവിനിബന്ധാ** പഞ്ചകനിപാതേ വിത്ഥാരിതായേവ. **ആരോഹപരിണാഹേനാ**തി ദീഘപുഥുലത്തേന.

## ൫. അപ്പമാദസുത്തവണ്ണനാ

**൧൫**. പഞ്ചമേ **എവമേവ ഖോ**തി യഥാ സബ്ബസത്താനം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അഗ്ഗോ, എവം സബ്ബേസം കുസലധമ്മാനം കാരാപകഅപ്പമാദോ അഗ്ഗോതി ദട്ഠബ്ബോ. നനു ചേസ ലോകിയോവ, കുസലധമ്മാ പന ലോകുത്തരാപി. അയഞ്ച കാമാവചരോവ, കുസലധമ്മാ പന ചതുഭൂമകാ. കഥമേസ തേസം അഗ്ഗോതി? പടിലാഭകത്തേന. അപ്പമാദേന ഹി തേ പടിലഭന്തി, തസ്മാ സോ തേസം അഗ്ഗോ. തേനേവ വുത്തം - **സബ്ബേ തേ അപ്പമാദമൂലകാ**തി.

**ജങ്ഗലാന**ന്തി പഥവിതലചാരീനം. **പാണാന**ന്തി സപാദകപാണാനം. **പദജാതാനീ**തി പദാനി. **സമോധാനം ഗച്ഛന്തീ**തി ഓധാനം പക്ഖേപം ഗച്ഛന്തി. **അഗ്ഗമക്ഖായതീ**തി സേട്ഠമക്ഖായതി. **യദിദം മഹന്തത്തേനാ**തി മഹന്തഭാവേന അഗ്ഗമക്ഖായതി, ന ഗുണഗ്ഗേനാതി അത്ഥോ. **വസ്സികന്തി** സുമനപുപ്ഫം. ഇദം കിര സുത്തം സുത്വാ ഭാതിയമഹാരാജാ വീമംസിതുകാമതായ എകസ്മിം ഗബ്ഭേ ചതുജാതിഗന്ധേഹി പരിഭണ്ഡം കത്വാ സുഗന്ധപുപ്ഫാനി ആഹരാപേത്വാ എകസ്സ സമുഗ്ഗസ്സ മജ്ഝേ സുമനപുപ്ഫമുട്ഠിം ഠപേത്വാ സേസാനി തസ്സ സമന്തതോ മുട്ഠിം കത്വാ ഠപേത്വാ ദ്വാരം പിധായ ബഹി നിക്ഖന്തോ. അഥസ്സ മുഹുത്തം ബഹി വീതിനാമേത്വാ ദ്വാരം വിവരിത്വാ

പവിസന്തസ്സ സബ്ബപഠമം സുമനപുപ്ഫഗന്ധോ ഘാനം പഹരി. സോ മഹാതലസ്മിംയേവ മഹാചേതിയാഭിമുഖോ നിപജ്ജിത്വാ ''വസ്സികം തേസം അഗ്ഗന്തി കഥേന്തേന സുകഥിതം സമ്മാസമ്ബുദ്ധേനാ''തി ചേതിയം വന്ദി. **ഖുദ്ദരാജാനോ**തി ഖുദ്ദകരാജാനോ. കൂടരാജാനോതിപി പാഠോ.

### ൯. ആഹുനേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

**൧൦**. ഛട്ഠേ **ഗോത്രഭൂ**തി സിഖാപത്തവിപസ്സനാഭൂതേന നിബ്ബാനാരമ്മണേന ഗോത്രഭുഞാണേന സമന്നാഗതോ.

### ൭. പഠമനാഥസുത്തവണ്ണനാ

**൧൭**. സത്തമേ **സനാഥാ**തി സഞാതകാ ബഹുഞാതിവഗ്ഗാ ഹുത്വാ വിഹരഥ. നാഥം കരോന്തീതി **നാഥകരണാ,** അത്തനോ സനാഥഭാവകരാ പതിട്ഠാകരാതി അത്ഥോ. **കല്യാണമിത്തോ**തിആദീസു സീലാദിഗുണസമ്പന്നാ കല്യാണാ മിത്താ അസ്സാതി **കല്യാണമിത്തോ**. തേവസ്സ ഠാനനിസജ്ജാദീസു സഹ അയനതോ സഹായാതി **കല്യാണസഹായോ**. ചിത്തേന ചേവ കായേന ച കല്യാണമിത്തേസുയേവ സമ്പവങ്കോ ഓണതോതി **കല്യാണസമ്പവങ്കോ. സുവചോ ഹോതീ**തി സുഖേന വത്തബ്ബോ ഹോതി, സുഖേന അനുസാസിതബ്ബോ. **ഖമോ**തി ഗാള്ഹേന ഫരുസേന കക്ഖളേന വുത്തോ ഖമതി ന കുപ്പതി. **പദക്ഖിണഗ്ഗാഹീ അനുസാസനി**ന്തി യഥാ ഏകച്ചോ ഓവദിയമാനോ വാമതോ ഗണ്ഹാതി, പടിപ്ഫരതി വാ, അസ്സുണന്തോ വാ ഗച്ഛതി, ഏവം അകത്വാ ''ഓവദഥ , ഭന്തേ, അനുസാസഥ, തുമ്ഹേസു അനോവദന്തേസു കോ അഞ്ഞോ ഓവദിസ്സതീ''തി പദക്ഖിണം ഗണ്ഹാതി.

**ഉച്ചാവചാനീ**തി ഉച്ചനീചാനി. **കിംകരണീയാനീ**തി ''കിം കരോമീ''തി ഏവം വത്വാ കത്തബ്ബകമ്മാനി. തത്ഥ ഉച്ചകമ്മം നാമ ചീവരസ്സ കരണം രജനം, ചേതിയേ സുധാകമ്മം, ഉപോസഥാഗാരചേതിയഘരബോധിഘരേസു കത്തബ്ബകമ്മന്തി ഏവമാദി. അവചകമ്മം നാമ പാദധോവനമക്ഖനാദിഖുദ്ദകകമ്മം. **തത്രൂപായാ**യാതി തത്രുപഗമനിയായ. **അലം കാതു**ന്തി കാതും സമത്ഥോ ഹോതി. **അലം സംവിധാതു**ന്തി വിചാരേതും സമത്ഥോ ഹോതി.

ധമ്മേ അസ്സ കാമോ സിനേഹോതി **ധമ്മകാമോ,** തേപിടകം ബുദ്ധവചനം പിയായതീതി അത്ഥോ. **പിയസമുദാഹാരോ**തി പരസ്മിം കഥേന്തേ സക്കച്ചം സുണാതി, സയഞ്ച പരേസം ദേസേതുകാമോ ഹോതീതി അത്ഥോ . **അഭിധമ്മേ അഭിവിനയേ**തി ഏത്ഥ ധമ്മോ അഭിധമ്മോ, വിനയോ അഭിവിനയോതി ചതുക്കം വേദിതബ്ബം. തത്ഥ **ധമ്മോ**തി സുത്തന്തപിടകം. **അഭിധമ്മോ**തി സത്ത പകരണാനി. **വിനയോ**തി ഉഭതോവിഭങ്ഗോ. **അഭിവിനയോ**തി ഖന്ധകപരിവാരാ. അഥ വാ സുത്തന്തപിടകമ്പി അഭിധമ്മപിടകമ്പി ധമ്മോ ഏവ, മഗ്ഗഫലാനി അഭിധമ്മോ. സകലവിനയപിടകം വിനയോ, കിലേസവൂപസമകരണം അഭിവിനയോ. ഇതി സബ്ബസ്മിമ്പി ഏത്ഥ ധമ്മേ ച അഭിധമ്മേ ച വിനയേ ച അഭിവിനയേ ച ഉളാരപാമോജ്ജോ ഹോതീതി അത്ഥോ. **കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി കാരണത്ഥേ ഭുമ്മം, ചാതുഭൂമകകുസലധമ്മകാരണാ തേസം അധിഗമത്ഥായ അനിക്ഖിത്തധുരോ ഹോതീതി അത്ഥോ.

## ൭. ദുതിയനാഥസുത്തവണ്ണനാ

൧൭. അട്ഠമേ **ഥേരാനുകമ്പിതസ്സാ**തി ഥേരേഹി ഓവാദാനുസാസനിദാനസമുസ്സാഹിതായ ഹിതഫരണായ അനുകമ്പിതസ്സ.

## ൯. പഠമഅരിയാവാസസുത്തവണ്ണനാ

൧൯. നവമേ **അരിയവാസാ**തി അരിയാനം ആവാസോ, തേ ആവസിംസു ആവസന്തി ആവസിസ്സന്തീതി അരിയാവാസാ. **യദരിയാ**തി യേ വാസേ അരിയാ.

## ൧൦. ദുതിയഅരിയാവാസസുത്തവണ്ണനാ

൨൦. ദസമം യസ്മാ കുരുരട്ഠവാസിനോ ഭിക്ഖൂ ഗമ്ഭീരപഞ്ഞാകാരകായുത്തപ്പയുത്താ, തസ്മാ യഥാ തേസം ദീഘനികായാദീസു മഹാനിദാനാദീനി കഥിതാനി, ഏവമിദമ്പി ഗമ്ഭീരം സുഖുമം തിലക്ഖണാഹതം സുത്തം തഥേവ അവോച. തത്ഥ **പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനോ**തി പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി വിപ്പയുത്തോ ഹുത്വാ ഖീണാസവോ അവസി വസതി വസിസ്സതി. തസ്മാ അയം പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനതാ അരിയാവാസോതി വുത്തോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഛളങ്ഗസമന്നാഗതോ ഹോതീ**തി ഛളങ്ഗുപേക്ഖായ സമന്നാഗതോ ഹോതി. ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ ധമ്മാ നാമ കേതി? ഞാണാദയോ. ''ഞാണ''ന്തി വുത്തേ കിരിയതോ ചത്താരി ഞാണസമ്പയുത്തചിത്താനി ലബ്ഭന്തി, ''സതതവിഹാരോ''തി വുത്തേ അട്ഠ മഹാചിത്താനി, ''രജ്ജനദുസ്സനം നത്ഥീ''തി വുത്തേ ദസ ചിത്താനി ലബ്ഭന്തി. സോമനസ്സം ആസേവനവസേന ലബ്ഭതി. **സതാരക്ഖേന ചേതസാ**തി ഖീണാസവസ്സ ഹി തീസു ദ്വാരേസു സബ്ബകാലേ സതി ആരക്ഖകിച്ചം സാധേതി. തേനേവസ്സ ചരതോ ച തിട്ഠതോ ച സുത്തസ്സ ച ജാഗരസ്സ ച സതതം സമിതം ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം ഹോതീതി വുച്ചതി.

**പുഥുസമണബ്രാഹ്മണാന**ന്തി ബഹൂനം സമണബ്രാഹ്മണാനം. ഏത്ഥ **സമണാ**തി പബ്ബജ്ജൂപഗതാ, **ബ്രാഹ്മണാ**തി ഭോവാദിനോ. **പുഥുപച്ചേകസച്ചാനീ**തി ബഹൂനി പാടേക്കസച്ചാനി. ''ഇദമേവ ദസ്സനം സച്ചം, ഇദമേവ സച്ച''ന്തി ഏവം പാടിയേക്കം ഗഹിതാനി ബഹൂനി സച്ചാനീതി അത്ഥോ. **നുണ്ണാനീ**തി നീഹടാനി. **പനുണ്ണാനീ**തി സുട്ഠു നീഹടാനി. **ചത്താനീ**തി വിസ്സട്ഠാനി. **വന്താനീ**തി വമിതാനി. **മുത്താനീ**തി ഛിന്നബന്ധനാനി കതാനി. **പഹീനാനീ**തി പജഹിതാനി. **പടിനിസ്സട്ഠാനീ**തി യഥാ ന പുന ചിത്തം ആരോഹന്തി, ഏവം പടിനിസ്സജ്ജിതാനി. സബ്ബാനേവ താനി ഗഹിതഗ്ഗഹണസ്സ വിസ്സട്ഠഭാവവേവചനാനി.

**സമവയസട്ഠേസനോ**തി ഏത്ഥ **അവയാ**തി അനൂനാ, **സട്ഠാ**തി വിസ്സട്ഠാ. സമ്മാ അവയാ സട്ഠാ ഏസനാ അസ്സാതി സമവയസട്ഠേസനോ, സുട്ഠുവിസ്സട്ഠസബ്ബഏസനോതി അത്ഥോ. **രാഗാ ചിത്തം വിമുത്ത**ന്തിആദീഹി മഗ്ഗസ്സ കിച്ചനിപ്ഫത്തി കഥിതാ. **രാഗോ മേ പഹീനോ**തിആദീഹി പച്ചവേക്ഖണഫലം കഥിതം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

നാഥവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

# ൩. മഹാവഗ്ഗോ

## ൧. സീഹനാദസുത്തവണ്ണനാ

൨൧. തതിയസ്സ പഠമേ **വിസമഗതേ**തി വിസമട്ഠാനേസു ഗോചരേസു ഗതേ. **സങ്ഘാതം ആപാദേസി**ന്തി ഘാതം വധം പാപേസിം. തസ്സ ഹി ഉസ്സന്നതേജതായ ഖുദ്ദകേസു പാണേസു അനുകമ്പാ ഹോതി. തസ്മാ യേ പടിസത്തുഭാവേന സണ്ഠാതും സക്ഖിസ്സന്തി, യേ ദുബ്ബലാ പലായിതുകാമാ ഭവിസ്സന്തി, തേ പലായിസ്സന്തീതി സീഹനാദം നദിത്വാവ ഗോചരായ പക്കമതി. **തഥാഗതസ്സേതം അധിവചന**ന്തി യദി ഹി സഹനതായ ഹനനതായ ച സീഹോ, തഥാഗതോ ഹി സബ്ബാനി ച ഇട്ഠാനിട്ഠാനി സഹതി, സബ്ബപരപ്പവാദിനോ ച വാദാനം നിമ്മഥനേന ഹനതി. **ഇദമസ്സ ഹോതി സീഹനാദസ്മി**ന്തി അയമസ്സ സീഹനാദോ.

**തഥാഗതബലാനീ**തി അഞ്ഞേഹി അസാധാരണാനി തഥാഗതസ്സേവ ബലാനി. യഥാ വാ പുബ്ബബുദ്ധാനം ബലാനി പുഞ്ഞസമ്പത്തിയാ ആഗതാനി, തഥാ ആഗതബലാനീതിപി അത്ഥോ. തത്ഥ ദുവിധം തഥാഗതസ്സ ബലം കായബലം ഞാണബലം. തേസു കായബലം ഹത്ഥികുലാനുസാരേന വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം പോരാണേഹി -

> "കാലാവകഞ്ച ഗങ്ഗേയ്യം, പണ്ഡരം തമ്ബപിങ്ഗലം;
> ഗന്ധമങ്ഗലഹേമഞ്ച, ഉപോസഥഛദ്ദന്തിമേ ദസാ"തി.

ഇമാനി ദസ ഹത്ഥികുലാനി. തത്ഥ **കാലാവക**ന്തി പകതിഹത്ഥികുലം ദട്ഠബ്ബം. യം ദസന്നം പുരിസാനം കായബലം, തം ഏകസ്സ കാലാവകസ്സ ഹത്ഥിനോ. യം ദസന്നം കാലാവകാനം ബലം, തം ഏകസ്സ ഗങ്ഗേയ്യസ്സ. യം ദസന്നം ഗങ്ഗേയ്യാനം, തം ഏകസ്സ പണ്ഡരസ്സ. യം ദസന്നം പണ്ഡരാനം, തം ഏകസ്സ തമ്ബസ്സ. യം ദസന്നം തമ്ബാനം, തം ഏകസ്സ പിങ്ഗലസ്സ. യം ദസന്നം പിങ്ഗലാനം, തം ഏകസ്സ ഗന്ധഹത്ഥിനോ. യം ദസന്നം ഗന്ധഹത്ഥീനം, തം ഏകസ്സ മങ്ഗലസ്സ. യം ദസന്നം മങ്ഗലാനം, തം ഏകസ്സ ഹേമസ്സ. യം ദസന്നം ഹേമാനം, തം ഏകസ്സ ഉപോസഥസ്സ. യം ദസന്നം ഉപോസഥാനം, തം ഏകസ്സ ഛദ്ദന്തസ്സ. യം ദസന്നം ഛദ്ദന്താനം, തം ഏകസ്സ തഥാഗതസ്സ. നാരായനസങ്ഘാതബലന്തിപി ഇദമേവ വുച്ചതി . തദേതം പകതിഹത്ഥിഗണനായ ഹത്ഥീനം കോടിസഹസ്സാനം, പുരിസഗണനായ ദസന്നം പുരിസകോടിസഹസ്സാനം ബലം ഹോതി. ഇദം താവ തഥാഗതസ്സ **കായബലം**.

ഞാണബലം പന പാളിയം താവ ആഗതമേവ. ദസബലഞാണം, മജ്ഝിമേ ആഗതം ചതുവേസാരജ്ജഞാണം, അട്ഠസു പരിസാസു അകമ്പനഞാണം, ചതുയോനിപരിച്ഛേദഞാണം, പഞ്ചഗതിപരിച്ഛേദഞാണം, സംയുത്തകേ (സം॰ നി॰ ൨.൩൩) ആഗതാനി തേസത്തതി ഞാണാനി സത്തസത്തതി ഞാണാനീതി, ഏവം അഞ്ഞാനിപി അനേകാനി **ഞാണബലം** നാമ. ഇധാപി ഞാണബലമേവ അധിപ്പേതം. ഞാണഞ്ഹി അകമ്പിയട്ഠേന ഉപത്ഥമ്ഭനട്ഠേന ച ബലന്തി വുത്തം.

**ആസഭം ഠാന**ന്തി സേട്ഠട്ഠാനം ഉത്തമട്ഠാനം. ആസഭാ വാ പുബ്ബബുദ്ധാ, തേസം ഠാനന്തി അത്ഥോ. അപിച ഗവസതജേട്ഠകോ ഉസഭോ,

ഗവസഹസ്സജേട്ഠകോ വസഭോ. വജസതജേട്ഠകോ വാ ഉസഭോ, വജസഹസ്സജേട്ഠകോ വസഭോ. സബ്ബഗവസേട്ഠോ സബ്ബപരിസ്സയസഹോ സേതോ പാസാദികോ മഹാഭാരവഹോ അസനിസതസദ്ദേഹിപി അസമ്പകമ്പിയോ നിസഭോ, സോ ഇധ ഉസഭോതി അധിപ്പേതോ. ഇദമ്പി ഹി തസ്സ പരിയായവചനം. ഉസഭസ്സ ഇദന്തി **ആസഭം. ഠാന**ന്തി ചതൂഹി പാദേഹി പഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ അചലട്ഠാനം. ഇദം പന ആസഭം വിയാതി ആസഭം. യഥേവ ഹി നിസഭസങ്ഖാതോ ഉസഭോ ഉസഭബലേന സമന്നാഗതോ ചതൂഹി പാദേഹി പഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ അചലട്ഠാനേന തിട്ഠതി, ഏവം തഥാഗതോപി ദസഹി തഥാഗതബലേഹി സമന്നാഗതോ ചതൂഹി വേസാരജ്ജപാദേഹി അട്ഠപരിസപഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ സദേവകേ ലോകേ കേനചി പച്ചത്ഥികേന പച്ചാമിത്തേന അകമ്പിയോ അചലട്ഠാനേന തിട്ഠതി. ഏവം തിട്ഠമാനോ ച തം ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി ഉപഗച്ഛതി ന പച്ചക്ഖാതി അത്തനി ആരോപേതി. തേന വുത്തം - ''ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതീ''തി.

**പരിസാസൂ**തി അട്ഠസു പരിസാസു. **സീഹനാദം നദതീ**തി സേട്ഠനാദം നദതി, അഭീതനാദം നദതി, സീഹനാദസദിസം വാ നാദം നദതി. തത്രായം ഉപമാ - യഥാ സീഹോ സീഹബലേന സമന്നാഗതോ സബ്ബത്ഥ വിസാരദോ വിഗതലോമഹംസോ സീഹനാദം നദതി, ഏവം തഥാഗതസീഹോപി തഥാഗതബലേഹി സമന്നാഗതോ അട്ഠസു പരിസാസു വിസാരദോ വിഗതലോമഹംസോ ''ഇതി സക്കായോ''തിആദിനാ നയേന നാനാവിധദേസനാവിലാസസമ്പന്നം സീഹനാദം നദതി. തേന വുത്തം - ''പരിസാസു സീഹനാദം നദതീ''തി.

**ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതീ**തി ഏത്ഥ **ബ്രഹ്മ**ന്തി സേട്ഠം ഉത്തമം വിസിട്ഠം. **ചക്ക**ന്തി ധമ്മചക്കം. തം പനേതം ദുവിധം ഹോതി പടിവേധഞാണഞ്ചേവ ദേസനാഞാണഞ്ച. തത്ഥ പഞ്ഞാപഭാവിതം അത്തനോ അരിയഫലാവഹം പടിവേധഞാണം, കരുണാപഭാവിതം സാവകാനം അരിയഫലാവഹം ദേസനാഞാണം. തത്ഥ പടിവേധഞാണം ഉപ്പജ്ജമാനം ഉപ്പന്നന്തി ദുവിധം. തഞ്ഹി അഭിനിക്ഖമനതോ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം, ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ. തുസിതഭവനതോ വാ യാവ മഹാബോധിപല്ലങ്കേ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം, ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ. ദീപങ്കരതോ വാ പട്ഠായ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം, ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ. ദേസനാഞാണമ്പി പവത്തമാനം പവത്തന്തി ദുവിധം. തഞ്ഹി യാവ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗാ പവത്തമാനം, ഫലക്ഖണേ പവത്തം നാമ. തേസു പടിവേധഞാണം ലോകുത്തരം, ദേസനാഞാണം ലോകിയം. ഉഭയമ്പി പനേതം അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം, ബുദ്ധാനംയേവ ഓരസഞാണം.

ഇദാനി യേഹി ദസഹി ബലേഹി സമന്നാഗതോ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, താനി വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **കതമാനി ദസ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഠാനഞ്ച ഠാനതോ**തി കാരണഞ്ച കാരണതോ. കാരണഞ്ഹി യസ്മാ തത്ഥ ഫലം തിട്ഠതി, തദായത്തവുത്തിതായ ഉപ്പജ്ജതി ചേവ പവത്തതി ച, തസ്മാ ഠാനന്തി വുച്ചതി. തം ഭഗവാ ''യേ യേ ധമ്മാ യേസം യേസം ധമ്മാനം ഹേതൂ പച്ചയാ ഉപ്പാദായ, തം തം ഠാനം. യേ യേ ധമ്മാ യേസം യേസം ധമ്മാനം ന ഹേതൂ ന പച്ചയാ ഉപ്പാദായ, തം തം അട്ഠാന''ന്തി പജാനന്തോ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ യഥാഭൂതം പജാനാതി. അഭിധമ്മേ പനേതം ''തത്ഥ കതമം തഥാഗതസ്സ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ

അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ യഥാഭൂതം ഞാണ”ന്തിആദിനാ (വിഭ॰ ൮൦൯) നയേന വിത്ഥാരിതമേവ. **യമ്പീതി** യേന ഞാണേന. **ഇദമ്പി, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സാതി** ഇദമ്പി ഠാനാട്ഠാനഞാണം തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. ഏവം സബ്ബപദേസു യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

**കമ്മസമാദാനാനന്തി** സമാദിയിത്വാ കതാനം കുസലാകുസലകമ്മാനം, കമ്മമേവ വാ കമ്മസമാദാനം. **ഠാനസോ ഹേതുസോതി** പച്ചയതോ ചേവ ഹേതുതോ ച. തത്ഥ ഗതിഉപധികാലപയോഗാ വിപാകസ്സ ഠാനം, കമ്മം ഹേതു. ഇമസ്സ പന ഞാണസ്സ വിത്ഥാരകഥാ “അത്ഥേകച്ചാനി പാപകാനി കമ്മസമാദാനാനി ഗതിസമ്പത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തീ”തിആദിനാ (വിഭ॰ ൮൧൦) നയേന അഭിധമ്മേ ആഗതായേവ.

**സബ്ബത്ഥഗാമിനിന്തി** സബ്ബഗതിഗാമിനിഞ്ച അഗതിഗാമിനിഞ്ച. **പടിപദന്തി** മഗ്ഗം. **യഥാഭൂതം പജാനാതീതി** ബഹൂസുപി മനുസ്സേസു ഏകമേവ പാണം ഘാതേന്തേസു “ഇമസ്സ ചേതനാ നിരയഗാമിനീ ഭവിസ്സതി, ഇമസ്സ തിരച്ഛാനയോനിഗാമിനീ”തി ഇമിനാ നയേന ഏകവത്ഥുസ്മിമ്പി കുസലാകുസലചേതനാസങ്ഖാതാനം പടിപത്തീനം അവിപരീതതോ സഭാവം ജാനാതി. ഇമസ്സപി ച ഞാണസ്സ വിത്ഥാരകഥാ “തത്ഥ കതമം തഥാഗതസ്സ സബ്ബത്ഥഗാമിനിം പടിപദം യഥാഭൂതം ഞാണം? ഇധ തഥാഗതോ അയം മഗ്ഗോ അയം പടിപദാ നിരയഗാമിനീതി പജാനാതീ”തിആദിനാ (വിഭ॰ ൮൧൧) നയേന അഭിധമ്മേ ആഗതായേവ.

**അനേകധാതുന്തി** ചക്ഖുധാതുആദീഹി കാമധാതുആദീഹി വാ ധാതൂഹി ബഹുധാതും. **നാനാധാതുന്തി** താസംയേവ ധാതൂനം വിലക്ഖണതായ നാനപ്പകാരധാതും. **ലോകന്തി** ഖന്ധായതനധാതുലോകം. **യഥാഭൂതം പജാനാതീതി** താസം ധാതൂനം അവിപരീതതോ സഭാവം പടിവിജ്ഝതി. ഇദമ്പി ഞാണം “തത്ഥ കതമം തഥാഗതസ്സ അനേകധാതുനാനാധാതുലോകം യഥാഭൂതം ഞാണം? ഇധ തഥാഗതോ ഖന്ധനാനത്തം പജാനാതീ”തിആദിനാ നയേന അഭിധമ്മേ വിത്ഥാരിതമേവ.

**നാനാധിമുത്തികതന്തി** ഹീനാദീഹി അധിമുത്തീഹി നാനാധിമുത്തികഭാവം. ഇദമ്പി ഞാണം “തത്ഥ കതമം തഥാഗതസ്സ സത്താനം നാനാധിമുത്തികതം യഥാഭൂതം ഞാണം? ഇധ തഥാഗതോ പജാനാതി സന്തി സത്താ ഹീനാധിമുത്തികാ”തിആദിനാ നയേന അഭിധമ്മേ വിത്ഥാരിതമേവ.

**പരസത്താനന്തി** പധാനസത്താനം. **പരപുഗ്ഗലാനന്തി** തതോ അഞ്ഞേസം ഹീനസത്താനം. ഏകത്ഥമേവ വാ ഏതം പദദ്വയം, വേനേയ്യവസേന ദ്വിധാ വുത്തം. **ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തന്തി** സദ്ധാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം പരഭാവഞ്ച അപരഭാവഞ്ച, വുദ്ധിഞ്ച ഹാനിഞ്ചാതി അത്ഥോ. ഇമസ്സാപി ഞാണസ്സ വിത്ഥാരകഥാ “തത്ഥ കതമം തഥാഗതസ്സ പരസത്താനം പരപുഗ്ഗലാനം ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തം യഥാഭൂതം ഞാണം ? ഇധ തഥാഗതോ സത്താനം ആസയം പജാനാതീ”തി (വിഭ॰ ൮൧൪) ആദിനാ നയേന അഭിധമ്മേ ആഗതായേവ.

**ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തീനന്തി** പഠമാദീനം ചതുന്നം ഝാനാനം, “രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ”തിആദീനം അട്ഠന്നം വിമോക്ഖാനം,

സവിതക്കസവിചാരാദീനം തിണ്ണം സമാധീനം, പഠമജ്ഝാനസമാപത്തിആദീനഞ്ച നവന്നം അനുപുബ്ബസമാപത്തീനം. **സംകിലേസ**ന്തി ഹാനഭാഗിയധമ്മം. **വോദാന**ന്തി വിസേസഭാഗിയധമ്മം. **വുട്ഠാന**ന്തി "വോദാനമ്പി വുട്ഠാനം, തമ്ഹാ തമ്ഹാ സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠാനമ്പി വുട്ഠാന"ന്തി (വിഭം॰ ൮൨൮) ഏവം വുത്തം പഗുണജ്ഝാനഞ്ചേവ ഭവങ്ഗഫലസമാപത്തിയോ ച. ഹേട്ഠിമം ഹേട്ഠിമഞ്ഹി പഗുണജ്ഝാനം ഉപരിമസ്സ ഉപരിമസ്സ പദട്ഠാനം ഹോതി, തസ്മാ "വോദാനമ്പി വുട്ഠാന"ന്തി വുത്തം. ഭവങ്ഗേന പന സബ്ബജ്ഝാനേഹി വുട്ഠാനം ഹോതി, ഫലസമാപത്തിയാ നിരോധസമാപത്തിതോ വുട്ഠാനം ഹോതി. തം സന്ധായ ച "തമ്ഹാ തമ്ഹാ സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠാനമ്പി വുട്ഠാന"ന്തി വുത്തം. ഇദമ്പി ഞാണം "തത്ഥ കതമം തഥാഗതസ്സ ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തീനം സംകിലേസം വോദാനം വുട്ഠാനം യഥാഭൂതം ഞാണം? **ഝായീ**തി ചത്താരോ ഝായീ, അത്ഥേകച്ചോ ഝായീ സമ്പത്തിംയേവ സമാനം വിപത്തീതി പച്ചേതീ"തിആദിനാ (വിഭം॰ ൮൨൮) നയേന അഭിധമ്മേ വിത്ഥാരിതമേവ. സബ്ബഞാണാനം വിത്ഥാരകഥായ വിനിച്ഛയോ സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ വുത്തോ, പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിദിബ്ബചക്ഖുഞാണകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതാ, ആസവക്ഖയകഥാ ഹേട്ഠാ വുത്തായേവാതി.

തത്ഥ പരവാദീകഥാ ഹോതി "ദസബലഞാണം നാമ പാടിയേക്കം ഞാണം നത്ഥി, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സേവായം പഭേദോ"തി. തം ന തഥാ ദട്ഠബ്ബം. അഞ്ഞമേവ ഹി ദസബലഞാണം, അഞ്ഞം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. ദസബലഞാണഞ്ഹി സകസകകിച്ചമേവ ജാനാതി, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം തമ്പി തതോ അവസേസമ്പി ജാനാതി. ദസബലഞാണേസു ഹി പഠമം കാരണാകാരണമേവ ജാനാതി, ദുതിയം കമ്മവിപാകന്തരമേവ, തതിയം കമ്മപരിച്ഛേദമേവ, ചതുത്ഥം ധാതുനാനത്തകാരണമേവ, പഞ്ചമം സത്താനം അജ്ഝാസയാധിമുത്തിമേവ, ഛട്ഠം ഇന്ദ്രിയാനം തിക്ഖമുദുഭാവമേവ, സത്തമം ഝാനാദീഹി സദ്ധിം തേസം സംകിലേസാദിമേവ, അട്ഠമം പുബ്ബേനിവുത്ഥക്ഖന്ധസന്തതിമേവ, നവമം സത്താനം ചുതിപടിസന്ധിമേവ, ദസമം സച്ചപരിച്ഛേദമേവ. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പന ഏതേഹി ജാനിതബ്ബഞ്ച തതോ ഉത്തരിഞ്ച പജാനാതി, ഏതേസം പന കിച്ചം ന സബ്ബം കരോതി. തഞ്ഹി ഝാനം ഹുത്വാ അപ്പേതും ന സക്കോതി, ഇദ്ധി ഹുത്വാ വികുബ്ബിതും ന സക്കോതി, മഗ്ഗോ ഹുത്വാ കിലേസേ ഖേപേതും ന സക്കോതി.

അപിച പരവാദീ ഏവം പുച്ഛിതബ്ബോ "ദസബലഞാണം നാമേതം സവിതക്കസവിചാരം അവിതക്കവിചാരമത്തം അവിതക്കഅവിചാരം, കാമാവചരം രൂപാവചരം അരൂപാവചരം, ലോകിയം ലോകുത്തര"ന്തി. ജാനന്തോ "പടിപാടിയാ സത്ത ഞാണാനി സവിതക്കസവിചാരാനീ"തി വക്ഖതി, "തതോ പരാനി ദ്വേ അവിതക്കഅവിചാരാനീ"തി വക്ഖതി. "ആസവക്ഖയഞാണം സിയാ സവിതക്കസവിചാരം സിയാ അവിതക്കവിചാരമത്തം, സിയാ അവിതക്കഅവിചാര"ന്തി വക്ഖതി . തഥാ "പടിപാടിയാ സത്ത കാമാവചരാനി, തതോ ദ്വേ രൂപാവചരാനി, അവസാനേ ഏകം ലോകുത്തര"ന്തി വക്ഖതി. "സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പന സവിതക്കസവിചാരമേവ ലോകിയമേവാ"തി വക്ഖതി.

ഏവമേത്ഥ അനുപദവണ്ണനം ഞത്വാ ഇദാനി യസ്മാ തഥാഗതോ പഠമംയേവ ഠാനാട്ഠാനഞാണേന വേനേയ്യസത്താനം ആസവക്ഖയാധിഗമസ്സ ചേവ അനധിഗമസ്സ ച ഠാനാട്ഠാനഭൂതം കിലേസാവരണാഭാവം പസ്സതി ലോകിയസമ്മാദിട്ഠിട്ഠാനാദിദസ്സനതോ നിയതമിച്ഛാദിട്ഠിട്ഠാനാഭാവദസ്സനതോ ച. അഥ നേസം കമ്മവിപാകഞാണേന വിപാകാവരണാഭാവം പസ്സതി തിഹേതുകപ്പടിസന്ധിദസ്സനതോ, സബ്ബത്ഥഗാമിനിപടിപദാഞാണേന കമ്മാവരണാഭാവം പസ്സതി ആനന്തരിയകമ്മാഭാവദസ്സനതോ. ഏവമനാവരണാനം അനേകധാതുനാനാധാതുഞാണേന അനുകൂലധമ്മദേസനത്ഥം ചരിയാവിസേസം പസ്സതി ധാതുവേമത്തദസ്സനതോ. അഥ നേസം നാനാധിമുത്തികതഞാണേന അധിമുത്തിം പസ്സതി പയോഗം അനാദിയിത്വാപി അധിമുത്തിവസേന ധമ്മദേസനത്ഥം. അഥേവം ദിട്ഠാധിമുത്തീനം യഥാസത്തി യഥാബലം ധമ്മം ദേസേതും ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തിഞാണേന ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തം പസ്സതി സദ്ധാദീനം തിക്ഖമുദുഭാവദസ്സനതോ. ഏവം പരിഞ്ഞാതിന്ദ്രിയപരോപരിയത്താ പന തേ സചേ ദൂരേ ഹോന്തി, അഥ ഝാനാദിഞാണേന ഝാനാദീസു വസീഭൂതത്താ ഇദ്ധിവിസേസേന തേ ഖിപ്പം ഉപഗച്ഛതി. ഉപഗന്ത്വാ ച നേസം പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണേന പുബ്ബജാതിഭവം, ദിബ്ബചക്ഖാനുഭാവതോ പത്തബ്ബേന ചേതോപരിയഞാണേന സമ്പതി ചിത്തവിസേസം പസ്സന്തോ ആസവക്ഖയഞാണാനുഭാവേന ആസവക്ഖയഗാമിനിയാ പടിപദായ വിഗതസമ്മോഹത്താ ആസവക്ഖയായ ധമ്മം ദേസേതി. തസ്മാ ഇമിനാനുക്കമേന ഇമാനി ബലാനി വുത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി.

### ൨. അധിവുത്തിപദസുത്തവണ്ണനാ

൨൨. ദുതിയേ **യേ തേ ധമ്മാ**തി യേ തേ ദസബലഞാണം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണധമ്മാ. **അധിവുത്തിപദാന**ന്തി അധിവചനപദാനം, ഖന്ധായതനധാതുധമ്മാനന്തി അത്ഥോ. അധിവുത്തിയോതി ഹി അധിവചനാനി വുച്ചന്തി, തേസം യേ പദഭൂതാ ദേസനായ പദട്ഠാനത്താ. അതീതാ ബുദ്ധാപി ഹി ഏതേ ധമ്മേ കഥയിംസു, അനാഗതാപി ഏതേവ കഥയിസ്സന്തി. തസ്മാ ഖന്ധാദയോ അധിവുത്തിപദാനി നാമ. തേസം അധിവുത്തിപദാനം. അഥ വാ ഭൂതമത്ഥം അഭിഭവിത്വാ യഥാസഭാവതോ അഗ്ഗഹേത്വാ വത്തനതോ അധിവുത്തിയോതി ദിട്ഠിയോ വുച്ചന്തി, അധിവുത്തീനം പദാനി അധിവുത്തിപദാനി, ദിട്ഠിദീപകാനി വചനാനീതി അത്ഥോ. തേസം അധിവുത്തിപദാനം ദിട്ഠിവോഹാരാനം. **അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികിരിയായാ**തി ജാനിത്വാ പച്ചക്ഖകരണത്ഥായ. **വിസാരദോ**തി ഞാണസോമനസ്സപ്പത്തോ. **തത്ഥാ**തി തേസു ധമ്മേസു **തേസം തേസം തഥാ തഥാ ധമ്മം ദേസേതു**ന്തി തേസം തേസം ദിട്ഠിഗതികാനം വാ ഇതരേസം വാ ആസയം ഞത്വാ തഥാ തഥാ ധമ്മം ദേസേതും. **ഹീനം വാ ഹീനന്തി ഞസ്സതീ**തി ഹീനം വാ ധമ്മം "ഹീനോ ധമ്മോ"തി ജാനിസ്സതി. **ഞാതേയ്യ**ന്തി ഞാതബ്ബം. **ദട്ഠേയ്യ**ന്തി ദട്ഠബ്ബം. **സച്ഛികരേയ്യ**ന്തി സച്ഛികാതബ്ബം. **തത്ഥ തത്ഥ യഥാഭൂതഞാണ**ന്തി തേസു തേസു ധമ്മേസു യഥാസഭാവഞാണം. ഇമിനാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ദസ്സേതി. ഏവം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ദസ്സേത്വാ പുന ദസബലഞാണം ദസ്സേന്തോ **ദസയിമാനീ**തിആദിമാഹ. ദസബലഞാണമ്പി ഹി തത്ഥ തത്ഥ യഥാഭൂതഞാണമേവാതി.

### ൩. കായസുത്തവണ്ണനാ

൨൩. തതിയേ **ആപന്നോ ഹോതി കഞ്ചിദേവ ദേസന്തി** കഞ്ചി ആപത്തികോട്ഠാസം ആപന്നോ ഹോതി. **അനുവിച്ചാതി** അനുപവിസിത്വാ പരിയോഗാഹേത്വാ. **കായദുച്ചരിതന്തി** തിവിധം കായദുച്ചരിതം. **വചീദുച്ചരിതന്തി** ചതുബ്ബിധം വചീദുച്ചരിതം. **പാപികാ ഇസ്സാതി** ലാമികാ ഉസൂയാ. **പഞ്ഞായ ദിസ്വാതി** സഹവിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ പസ്സിത്വാ പസ്സിത്വാ പഹാതബ്ബാ. **ഇജ്ഝതീതി** സമിജ്ഝതി. **ഉപവാസസ്സാതി** നിസ്സായ ഉപസങ്കമിത്വാ വസന്തസ്സ. **അഭിഭുയ്യാതി** അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ മദ്ദിത്വാ. **ഇരീയതീതി** വത്തതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ സഹവിപസ്സനായ മഗ്ഗോ കഥിതോ.

## ൪. മഹാചുന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൨൪. ചതുത്ഥേ **ജാനാമിമം ധമ്മന്തി** ഇമിനാ ഞാണവാദസ്സ വദനാകാരോ വുത്തോ. **ഭാവിതകായോമ്ഹീതി**ആദീഹി ഭാവനാവാദസ്സ. തതിയവാരേ ദ്വേപി വാദാ ഏകതോ വുത്താ, തയോപി ചേതേ അരഹത്തമേവ പടിജാനന്തി. **അഡ്ഢവാദം വദേയ്യാതി** അഡ്ഢോഹമസ്മീതി വാദം വദേയ്യ. **ഉപനീഹാതുന്തി** നീഹരിത്വാ ദാതും.

## ൫. കസിണസുത്തവണ്ണനാ

൨൫. പഞ്ചമേ സകലട്ഠേന കസിണാനി, തദാരമ്മണാനം ധമ്മാനം ഖേത്തട്ഠേന അധിട്ഠാനട്ഠേന വാ ആയതനാനീതി **കസിണായതനാനി. ഉദ്ധന്തി** ഉപരി ഗഗണതലാഭിമുഖം. **അധോതി** ഹേട്ഠാ ഭൂമിതലാഭിമുഖം. **തിരിയന്തി** ഖേത്തമണ്ഡലം വിയ സമന്താ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ. ഏകച്ചോ ഹി ഉദ്ധമേവ കസിണം വഡ്ഢേതി, ഏകച്ചോ അധോ, ഏകച്ചോ സമന്തതോ. തേന തേന വാ കാരണേന ഏവം പസാരേതി ആലോകമിവ രൂപദസ്സനകാമോ. തേന വുത്തം - ''പഥവീകസിണമേകോ സഞ്ജാനാതി ഉദ്ധം അധോ തിരിയ''ന്തി. **അദ്വയന്തി** ഇദം പന ഏകസ്സ അഞ്ഞഭാവാനുപഗമനത്ഥം വുത്തം. യഥാ ഹി ഉദകം പവിട്ഠസ്സ സബ്ബദിസാസു ഉദകമേവ ഹോതി ന അഞ്ഞം, ഏവമേവ പഥവീകസിണം പഥവീകസിണമേവ ഹോതി. നത്ഥി തസ്സ അഞ്ഞകസിണസമ്ഭേദോതി. ഏസേവ നയോ സബ്ബത്ഥ. **അപ്പമാണന്തി** ഇദം തസ്സ തസ്സ ഫരണഅപ്പമാണവസേന വുത്തം. തഞ്ഹി ചേതസാ ഫരന്തോ സകലമേവ ഫരതി, ''അയമസ്സ ആദി, ഇദം മജ്ഝ''ന്തി പമാണം ന ഗണ്ഹാതി. **വിഞ്ഞാണകസിണന്തി** ചേത്ഥ കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസേ പവത്തവിഞ്ഞാണം. തത്ഥ കസിണവസേന കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസേ, കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസവസേന തത്ഥ പവത്തവിഞ്ഞാണേ ഉദ്ധംഅധോതിരിയതാ വേദിതബ്ബാ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, കമ്മട്ഠാനഭാവനാനയേന പനേതാനി പഥവീകസിണാദീനി വിത്ഥാരതോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൫൧ ആദയോ) വുത്താനേവ.

## ൬. കാളീസുത്തവണ്ണനാ

൨൬. ഛട്ഠേ **കുമാരിപഞ്ഹേസൂതി** കുമാരീനം മാരധീതാനം പുച്ഛാസു. **അത്ഥസ്സ പത്തിം ഹദയസ്സ സന്തിന്തി** ദ്വീഹിപി പദേഹി അരഹത്തമേവ കഥിതം. **സേനന്തി** രാഗാദികിലേസസേനം. **പിയസാതരൂപന്തി** പിയജാതികേസു ച സാതജാതികേസു ച വത്ഥൂസു ഉപ്പജ്ജനതോ ഏവംലദ്ധനാമം. **ഏകോഹം ഝായം സുഖമനുബോധിന്തി** ഏവം കിലേസസേനം ജിനിത്വാ അഹം ഏകകോവ ഝായന്തോ സുഖം അനുബുജ്ഝിം സച്ഛിഅകാസിം. **സക്ഖിന്തി**

സക്ഖിഭാവപ്പത്തം ധമ്മസക്ഖിം. **ന സമ്പജ്ജതി കേനചി മേ**തി മയ്ഹം കേനചി സദ്ധിം മിത്തധമ്മോ നാമ നത്ഥി. **പഥവീകസിണസമാപത്തിപരമാ ഖോ, ഭഗിനി, ഏകേ സമണബ്രാഹ്മണാ അത്ഥോതി അഭിനിബ്ബത്തേസു**ന്തി പഥവീകസിണസമാപത്തിപരമോ ഉത്തമോ അത്ഥോതി ഗഹേത്വാ അഭിനിബ്ബത്തേസും. **യാവതാ ഖോ, ഭഗിനി, പഥവീകസിണസമാപത്തിപരമതാ**തി യത്തകാ പഥവീകസിണസമാപത്തിയാ ഉത്തമകോടി. **തദഭിഞ്ഞാസി ഭഗവാ**തി തം ഭഗവാ അഭിഞ്ഞാപഞ്ഞായ അഭിഞ്ഞാസി. **അസ്സാദമദ്ദസാ**തി സമുദയസച്ചം അദ്ദസ. **ആദീനവമദ്ദസാ**തി ദുക്ഖസച്ചം അദ്ദസ. **നിസ്സരണമദ്ദസാ**തി നിരോധസച്ചം അദ്ദസ. **മഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണദസ്സനമദ്ദസാ**തി മഗ്ഗസച്ചം അദ്ദസ. **അത്ഥസ്സ പത്തി**തി ഏതേസം ചതുന്നം സച്ചാനം ദിട്ഠത്താ അരഹത്തസങ്ഖാതസ്സ അത്ഥസ്സ പത്തി, സബ്ബദരഥപരിളാഹവൂപസന്തതായ **ഹദയസ്സ സന്തി**തി.

### ൭. പഠമമഹാപഞ്ഹസുത്തവണ്ണനാ

൨൭. സത്തമേ **അഭിജാനാഥാ**തി അഭിജാനിത്വാ പച്ചക്ഖം കത്വാ വിഹരഥ. **അഭിഞ്ഞായാ**തി അഭിജാനിത്വാ. **ഇധാ**തി ഇമായ. **ധമ്മദേസനായ വാ ധമ്മദേസന**ന്തി യദിദം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ധമ്മദേസനായ സദ്ധിം അമ്ഹാകം ധമ്മദേസനം, അമ്ഹാകം വാ ധമ്മദേസനായ സദ്ധിം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ധമ്മദേസനം ആരബ്ഭ നാനാകരണം വുച്ചേഥ, തം കിം നാമാതി വദന്തി. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. ഇതി തേ മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണം വിയ സാസനേന സദ്ധിം അത്തനോ ലദ്ധിം വചനമത്തേന സമധുരം ഠപയിംസു. **നേവ അഭിനന്ദിംസൂ**തി "ഏവമേത"ന്തി ന സമ്പടിച്ഛിംസു. **നപ്പടിക്കോസിംസൂ**തി "ന ഇദം ഏവ"ന്തി നപ്പടിസേധേസും. കസ്മാ? തേ കിര "തിത്ഥിയാ നാമ അന്ധസദിസാ ജാനിത്വാ വാ അജാനിത്വാ വാ കഥേയ്യു"ന്തി നാഭിനന്ദിംസു.

**ന സമ്പായിസ്സന്തീ**തി സമ്പാദേത്വാ കഥേതും ന സക്ഖിസ്സന്തി. **ഉത്തരി ച വിഘാത**ന്തി അസമ്പാദനതോ ഉത്തരിമ്പി ദുക്ഖം ആപജ്ജിസ്സന്തി. സമ്പാദേത്വാ കഥേതും അസക്കോന്താനഞ്ഹി ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി. **യഥാ തം, ഭിക്ഖവേ, അവിസയസ്മി**ന്തി ഏത്ഥ ച **ത**ന്തി നിപാതമത്തം. **യഥാ**തി കാരണവചനം, യസ്മാ അവിസയേ പഞ്ഹം പുച്ഛിതാ ഹോന്തീതി അത്ഥോ. **ഇതോ വാ പന സുത്വാ**തി ഇതോ വാ പന മമ സാസനതോ സുത്വാ. ഇതോതി തഥാഗതതോപി തഥാഗതസാവകതോപി. **ആരാധേയ്യാ**തി പരിതോസേയ്യ, അഞ്ഞഥാ ആരാധനം നാമ നത്ഥീതി ദസ്സേതി.

**ഏകധമ്മേ**തി ഏകസ്മിം ധമ്മേ. ഇമിനാ ഉദ്ദേസോ ദസ്സിതോ. പരതോ **കതമസ്മിം ഏകധമ്മേ**തി ഇമിനാ പഞ്ഹോ ദസ്സിതോ. **സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ**തി ഇദം പനേത്ഥ വേയ്യാകരണം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ**തിആദീസു പന സമ്മാ ഹേതുനാ നയേന നിബ്ബിദാനുപസ്സനായ നിബ്ബിന്ദന്തോ ഉക്കണ്ഠന്തോ, വിരാഗാനുപസ്സനായ വിരജ്ജന്തോ, പടിസങ്ഖാനുപസ്സനായ മുച്ചനസ്സ ഉപായം കത്വാ വിമുച്ചമാനോ, അധിമോക്ഖവസേന വാ വിമുച്ചമാനോ സന്നിട്ഠാനം കുരുമാനോതി അത്ഥോ. ഉദയബ്ബയേഹി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ പുബ്ബന്താപരന്തദസ്സനേന **സമ്മാ പരിയന്തദസ്സാവീ. സമ്മദത്ഥം അഭിസമേച്ചാ**തി സമ്മാ സഭാഗത്ഥം ഞാണേന അഭിസമാഗന്ത്വാ. **ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതീ**തി സകലവട്ടദുക്ഖസ്സ പരിയന്തം പരിവടുമം കരോ ഹോതി.

**സബ്ബേ സത്താ**തി കാമഭവാദീസു ഏകവോകാരഭവാദീസു ച സബ്ബഭവേസു സബ്ബേ സത്താ. **ആഹാരട്ഠിതികാ**തി ആഹാരതോ ഠിതി ഏതേസന്തി ആഹാരട്ഠിതികാ. ഇതി സബ്ബസത്താനമ്പി ഠിതിഹേതു ആഹാരോ നാമ ഏകോ ധമ്മോ, തസ്മിം ഏകധമ്മേ. നനു ച ഏവം സന്തേ യം വുത്തം - ''അസഞ്ഞസത്താ ദേവാ അഹേതുകാ അനാഹാരാ അഫസ്സകാ''തിആദി (വിഭ॰ ൧൦൧൭), തം വിരുജ്ഝതീതി. ന വിരുജ്ഝതി. തേസഞ്ഹി ഝാനം ആഹാരോ ഹോതി. ഏവം സന്തേപി ''ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരാ''തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൧) ഇദം വിരുജ്ഝതീതി. ഇദമ്പി ന വിരുജ്ഝതി. ഏതസ്മിഞ്ഹി സുത്തേ നിപ്പരിയായേന ആഹാരലക്ഖണാ ധമ്മാ ആഹാരാതി വുത്താ, ഇധ പന പരിയായേന പച്ചയോ ആഹാരോതി വുത്തോ. സബ്ബധമ്മാനഞ്ഹി പച്ചയോ ലദ്ധും വട്ടതി. സോ ച യം യം ഫലം ജനേതി, തം തം ആഹരതി നാമ. തസ്മാ ആഹാരോതി വുച്ചതി. തേനേവാഹ - ''അവിജ്ജമ്പാഹം, ഭിക്ഖവേ, സാഹാരം വദാമി, നോ അനാഹാരം. കോ ച, ഭിക്ഖവേ, അവിജ്ജായ ആഹാരോ? പഞ്ച നീവരണാതിസ്സ വചനീയ''ന്തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൬൧). അയം ഇധ അധിപ്പേതോ. ഏതസ്മിഞ്ഹി പച്ചയാഹാരേ ഗഹിതേ പരിയായാഹാരോപി നിപ്പരിയായാഹാരോപി സബ്ബോ ഗഹിതോവ ഹോതി.

തത്ഥ അസഞ്ഞീഭവേ പച്ചയാഹാരോ ലബ്ഭതി. അനുപ്പന്നേ ഹി ബുദ്ധേ തിത്ഥായതനേ പബ്ബജിതാ വായോകസിണേ പരികമ്മം കത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തതോ വുട്ഠായ ''ധി ചിത്തം, ധി വതേതം ചിത്തം, ചിത്തസ്സ നാമ അഭാവോയേവ സാധു. ചിത്തഞ്ഹി നിസ്സായ വധബന്ധാദിപച്ചയം ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി. ചിത്തേ അസതി നത്ഥേത''ന്തി ഖന്തിം രുചിം ഉപ്പാദേത്വാ അപരിഹീനജ്ഝാനാ കാലം കത്വാ അസഞ്ഞീഭവേ നിബ്ബത്തന്തി. യോ യസ്സ ഇരിയാപഥോ മനുസ്സലോകേ പണിഹിതോ അഹോസി, സോ തേന ഇരിയാപഥേന നിബ്ബത്തിത്വാ ചിത്തരൂപസദിസോ ഹുത്വാ പഞ്ച കപ്പസതാനി തിട്ഠതി. ഏത്തകം അദ്ധാനം സയിതോ വിയ ഹോതി. ഏവരൂപാനമ്പി സത്താനം പച്ചയാഹാരോ ലബ്ഭതി. തേ ഹി യം ഝാനം ഭാവേത്വാ നിബ്ബത്താ, തദേവ നേസം പച്ചയോ ഹോതി. യഥാ ജിയാവേഗേന ഖിത്തസരോ യാവ ജിയാവേഗോ അത്ഥി, താവ ഗച്ഛതി. ഏവം യാവ ഝാനപച്ചയോ അത്ഥി, താവ തിട്ഠന്തി. തസ്മിം നിട്ഠിതേ ഖീണവേഗോ വിയ സരോ പതന്തി. ചവനകാലേ ച തേസം സോ രൂപകായോ അന്തരധായതി, കാമാവചരസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, തേന സഞ്ഞുപ്പാദേന തേ ദേവാ തമ്ഹാ കായാ ചുതാതി പഞ്ഞായന്തി.

യേ പന തേ നേരയികാ നേവ വുട്ഠാനഫലൂപജീവീ, ന പുഞ്ഞഫലൂപജീവീതി വുത്താ, തേസം കോ ആഹാരോതി? തേസം കമ്മമേവ ആഹാരോ . കിം പഞ്ച ആഹാരാ അത്ഥീതി? പഞ്ച, ന പഞ്ചാതി ഇദം ന വത്തബ്ബം, നനു ''പച്ചയോ ആഹാരോ''തി വുത്തമേതം. തസ്മാ യേന കമ്മേന നിരയേ നിബ്ബത്തന്തി, തദേവ തേസം ഠിതിപച്ചയത്താ ആഹാരോ ഹോതി. യം സന്ധായ ഇദം വുത്തം - ''ന ച താവ കാലം കരോതി, യാവ ന തം പാപകമ്മം ബ്യന്തീ ഹോതീ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൫൦, ൨൬൭; അ॰ നി॰ ൩.൩൬).

കബളീകാരാഹാരം ആരബ്ഭാപി ചേത്ഥ വിവാദോ ന കാതബ്ബോ. മുഖേ ഉപ്പജ്ജനഖേളോപി ഹി തേസം ആഹാരകിച്ചം സാധേതി. ഖേളോ ഹി നിരയേ ദുക്ഖവേദനീയോ ഹുത്വാ പച്ചയോ ഹോതി, സഗ്ഗേ സുഖവേദനീയോ. ഇതി കാമഭവേ നിപ്പരിയായേന ചത്താരോ ആഹാരാ, രൂപാരൂപഭവേസു ഠപേത്വා

അസഞ്ഞേ സേസാനം തയോ, അസഞ്ഞാനഞ്ചേവ അവസേസാനഞ്ച പച്ചയാഹാരോതി ഇമിനാ ആകാരേന സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാതി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ ചത്താരോ ആഹാരോ യോ വാ പന കോചി പച്ചയാഹാരോ ദുക്ഖസച്ചം, ആഹാരസമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാ സമുദയസച്ചം, ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിരോധസച്ചം, നിരോധപ്പജാനനാ പഞ്ഞാ മഗ്ഗസച്ചന്തി ഏവം ചതുസച്ചവസേന സബ്ബവാരേസു യോജനാ കാതബ്ബാ.

## ൮. ദുതിയമഹാപഞ്ഹസുത്തവണ്ണനാ

൨൮. അട്ഠമേ **കജങ്ഗലായ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. **കജങ്ഗലാ**തി കജങ്ഗലാവാസിനോ. **മഹാപഞ്ഹേസൂ**തി മഹന്തഅത്ഥപരിഗ്ഗാഹകേസു പഞ്ഹേസു. **യഥാ മേത്ഥ ഖായതീ**തി യഥാ മേ ഏത്ഥ ഉപട്ഠാതി. **സമ്മാ സുഭാവിതചിത്തോ**തി ഹേതുനാ നയേന സുട്ഠു ഭാവിതചിത്തോ. **ഏസോ ചേവ തസ്സ അത്ഥോ**തി കിഞ്ചാപി ഭഗവതാ ''ചത്താരോ ധമ്മാ''തിആദയോ പഞ്ഹാ ''ചത്താരോ ആഹാരാ''തിആദിനാ നയേന വിസ്സജ്ജിതാ, യസ്മാ പന ചതൂസു ആഹാരേസു പരിഞ്ഞാതേസു ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവിതാ ഹോന്തി, തേസു ച ഭാവിതേസു ചത്താരോ ആഹാരാ പരിഞ്ഞാതാവ ഹോന്തി. തസ്മാ ദേസനാവിലാസേന ബ്യഞ്ജനമേവേത്ഥ നാനം, അത്ഥോ പന ഏകോയേവ. ഇന്ദ്രിയാദീസുപി ഏസേവ നയോ. തേന വുത്തം - ''ഏസോ ചേവ തസ്സ അത്ഥോ''തി. അത്ഥതോ ഹി ഉഭയമ്പേതം മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണമിവ ഹോതി.

## ൯. പഠമകോസലസുത്തവണ്ണനാ

൨൯. നവമേ **യാവതാ**തി യത്തകാ. **കാസികോസലാ**തി കാസികോസലജനപദാ. **അത്ഥേവ അഞ്ഞഥത്ത**ന്തി ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തം അത്ഥിയേവ. **അത്ഥി വിപരിണാമോ**തി മരണമ്പി അത്ഥിയേവ. **തസ്മിമ്പി നിബ്ബിന്ദതീ**തി തസ്മിമ്പി സമ്പത്തിജാതേ ഉക്കണ്ഠതി. **അഗ്ഗേ വിരജ്ജതീ**തി സമ്പത്തിയാ അഗ്ഗേ കോസലരാജഭാവേ വിരജ്ജതി. **പഗേവ ഹീനസ്മി**ന്തി പഠമതരംയേവ ഹീനേ ഇത്തരമനുസ്സാനം പഞ്ച കാമഗുണജാതേ.

**മനോമയാ**തി ഝാനമനേന നിബ്ബത്താ. **ബാരാണസേയ്യക**ന്തി ബാരാണസിയം ഉപ്പന്നം. തത്ഥ കിര കപ്പാസോപി മുദു, സുത്തകന്തികായോപി തന്തവായാപി ഛേകാ, ഉദകമ്പി സുചി സിനിദ്ധം. **ഉഭതോഭാഗവിമട്ഠ**ന്തി ദ്വീസുപി പസ്സേസു മട്ഠം മുദു സിനിദ്ധം ഖായതി. ചതസ്സോ പടിപദാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സികാ കഥിതാ. സഞ്ഞാസു പഠമാ കാമാവചരസഞ്ഞാ, ദുതിയാ രൂപാവചരസഞ്ഞാ, തതിയാ ലോകുത്തരസഞ്ഞാ, ചതുത്ഥാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞാ. യസ്മാ പന സാ സഞ്ഞാ അഗ്ഗാതി ആഗതാ, തതോ പരം സഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി നാമ നത്ഥി, തസ്മാ അഗ്ഗന്തി വുത്താ.

**ബാഹിരകാന**ന്തി സാസനതോ ബഹിദ്ധാ പവത്താനം. **നോ ചസ്സം നോ ച മേ സിയാ**തി സചേ അഹം അതീതേ ന ഭവിസ്സം, ഏതരഹിപി മേ അയം അത്തഭാവോ ന സിയാ. **ന ഭവിസ്സാമി ന മേ ഭവിസ്സതീ**തി സചേപി അനാഗതേ ന ഭവിസ്സാമി, ന ച മേ കിഞ്ചി പലിബോധജാതം ഭവിസ്സതി. **അഗ്ഗേ വിരജ്ജതീ**തി ഉച്ഛേദദിട്ഠിയം വിരജ്ജതി. ഉച്ഛേദദിട്ഠി ഹി ഇധ നിബ്ബാനസ്സ സന്തതായ അഗ്ഗന്തി ജാതാ.

**പരമത്ഥവിസുദ്ധി**ന്തി ഉത്തമത്ഥവിസുദ്ധിം. നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിയാ ഏതം അധിവചനം. ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനഞ്ഹി വിപസ്സനാപദട്ഠാനത്താ അഗ്ഗം നാമ ജാതം, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം ദീഘായുകത്താ. **പരമദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാന**ന്തി ഇമസ്മിഞ്ഞേവ അത്തഭാവേ പരമനിബ്ബാനം. **അനുപാദാ വിമോക്ഖോ**തി ചതൂഹി ഉപാദാനേഹി അഗ്ഗഹേത്വാ ചിത്തസ്സ വിമോക്ഖോ. അരഹത്തസ്സേതം നാമം. **പരിഞ്ഞ**ന്തി സമതിക്കമം. തത്ഥ ഭഗവാ പഠമജ്ഝാനേന കാമാനം പരിഞ്ഞം പഞ്ഞാപേതി, അരൂപാവചരേഹി രൂപാനം പരിഞ്ഞം പഞ്ഞാപേതി, അനുപാദാനിബ്ബാനേന വേദനാനം പരിഞ്ഞം പഞ്ഞാപേതി. നിബ്ബാനഞ്ഹി സബ്ബവേദയിതപ്പഹാനത്താ വേദനാനം പരിഞ്ഞാ നാമ. **അനുപാദാപരിനിബ്ബാന**ന്തി അപച്ചയപരിനിബ്ബാനം. ഇദം പന സുത്തം കഥേന്തോ ഭഗവാ അനഭിരതിപീളിതാനി പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി ദിസ്വാ തേസം അനഭിരതിവിനോദനത്ഥം കഥേസി. തേപി അനഭിരതിം വിനോദേത്വാ ദേസനാനുസാരേന ഞാണം പേസേത്വാ സോതാപന്നാ ഹുത്വാ അപരഭാഗേ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസൂതി.

### ൧൦. ദുതിയകോസലസുത്തവണ്ണനാ

**൩൦.** ദസമേ **ഉയ്യോധികാ നിവത്തോ ഹോതീ**തി യുദ്ധതോ നിവത്തോ ഹോതി. **ലദ്ധാധിപ്പായോ**തി മഹാകോസലരഞ്ഞോ കിര ബിമ്ബിസാരസ്സ ധീതരം ദേന്തേന ദ്വിന്നം രജ്ജാനം അന്തരേ സതസഹസ്സുട്ഠാനോ കാസിഗാമോ നാമ ധീതു ദിന്നോ . അജാതസത്തുനാ പിതരി മാരിതേ മാതാപിസ്സ രഞ്ഞോ വിയോഗസോകേന നചിരസ്സേവ മതാ. തതോ രാജാ പസേനദികോസലോ "അജാതസത്തുനാ മാതാപിതരോ മാരിതാ, മമ പിതു സന്തകോ ഗാമോ"തി തസ്സത്ഥായ അട്ടം കരോതി, അജാതസത്തുപി "മമ മാതു സന്തകോ"തി തസ്സ ഗാമസ്സത്ഥായ. ദ്വേപി മാതുലഭാഗിനേയ്യാ ചതുരങ്ഗിനിം സേനം സന്നയ്ഹിത്വാ യുജ്ഝിംസു. തത്ഥ പസേനദികോസലോ ദ്വേ വാരേ അജാതസത്തുനാ പരാജിതോ നഗരമേവ പാവിസി. തതിയവാരേ "കഥം നു ഖോ മേ ജയോ ഭവേയ്യാ"തി ഉപസ്സുതിവസേന യുജ്ഝിതബ്ബാകാരം ഞത്വാ ബ്യൂഹം രചയിത്വാ ഉഭോഹി പസ്സേഹി പരിക്ഖിപിത്വാ അജാതസത്തും ഗണ്ഹി. താവദേവ ജയാധിപ്പായസ്സ ലദ്ധത്താ ലദ്ധാധിപ്പായോ നാമ അഹോസി.

**യേന ആരാമോ തേന പായാസീ**തി ബഹിനഗരേ ജയഖന്ധാവാരം നിവേസേത്വാ "യാവ നഗരം അലങ്കരോന്തി, താവ ദസബലം വന്ദിസ്സാമി. നഗരം പവിട്ഠകാലതോ പട്ഠായ ഹി പപഞ്ചോ ഹോതീ"തി അമച്ചഗണപരിവുതോ യേനാരാമോ തേന പായാസി, ആരാമം പാവിസി. കസ്മിം കാലേ പാവിസീതി? പിണ്ഡപാതപ്പടിക്കന്താനം ഭിക്ഖൂനം ഓവാദം ദത്വാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ ഗന്ധകുടിം പവിട്ഠേ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ച ഓവാദം സമ്പടിച്ഛിത്വാ അത്തനോ അത്തനോ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനാനി ഗതേ. **ചങ്കമന്തീ**തി കസ്മിം സമയേ ചങ്കമന്തി? പണീതഭോജനപച്ചയസ്സ ഥിനമിദ്ധസ്സ വിനോദനത്ഥം, ദിവാ പധാനികാ വാ തേ. താദിസാനഞ്ഹി പച്ഛാഭത്തം ചങ്കമിത്വാ ന്ഹത്വാ സരീരം ഉതും ഗാഹാപേത്വാ നിസജ്ജ സമണധമ്മം കരോന്താനം ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **യേ തേ ഭിക്ഖൂ**തി സോ കിര "കഹം സത്ഥാ കഹം സുഗതോതി പരിവേണേന പരിവേണം ആഗന്ത്വാ പുച്ഛിത്വാവ പവിസിസ്സാമീ"തി വിലോകേന്തോ അരഞ്ഞഹത്ഥീ വിയ മഹാചങ്കമേ ചങ്കമമാനേ പംസുകൂലികേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ തേസം സന്തികം അഗമാസി. തം

സന്ധായേതം വുത്തം. **ദസ്സനകാമാ**തി പസ്സിതുകാമാ. **വിഹാരോ**തി ഗന്ധകുടിം സന്ധായ ആഹംസു. **അതരമാനോ**തി അതുരിതോ, സണികം പദപമാണട്ഠാനേ പദം നിക്ഖിപന്തോ വത്തം കത്വാ സുസമ്മട്ഠം മുത്തജാലസിന്ദുവാരസദിസം വാലുകം അവിനാസേന്തോതി അത്ഥോ. **ആലിന്ദ**ന്തി പമുഖം. **അഗ്ഗള**ന്തി കവാടം. **ഉക്കാസിത്വാ**തി ഉക്കാസിതസദ്ദം കത്വാ. **ആകോടേഹീ**തി അഗ്ഗനഖേന ഈസകം കുഞ്ചികാഛിദ്ദസമീപേ കോടേഹീതി വുത്തം ഹോതി. ദ്വാരം കിര അതിഉപരി അമനുസ്സാ, അതിഹേട്ഠാ ദീഘജാതികാ കോടേന്തി. തഥാ അകോടേത്വാ മജ്ഝേ ഛിദ്ദസമീപേ കോടേതബ്ബന്തി ഇദം ദ്വാരകോടനവത്തന്തി വദന്തി. **വിവരി ഭഗവാ ദ്വാര**ന്തി ന ഭഗവാ ഉട്ഠായ ദ്വാരം വിവരതി, വിവരതൂതി പന ഹത്ഥം പസാരേതി. തതോ "ഭഗവാ തുമ്ഹേഹി അനേകകപ്പകോടീസു ദാനം ദദമാനേഹി ന സഹത്ഥാ ദ്വാരവിവരണകമ്മം കത"ന്തി സയമേവ ദ്വാരം വിവടം. തം പന യസ്മാ ഭഗവതോ മനേന വിവടം, തസ്മാ "വിവരി ഭഗവാ ദ്വാര"ന്തി വത്തും വട്ടതി.

**മേത്തൂപഹാര**ന്തി മേത്താസമ്പയുത്തം കായികവാചസികഉപഹാരം. **കതഞ്ഞുത**ന്തി അയഞ്ഹി രാജാ പുബ്ബേ ഥൂലസരീരോ അഹോസി, ദോണപാകം ഭുഞ്ജതി. അഥസ്സ ഭഗവാ ദിവസേ ദിവസേ ഥോകം ഥോകം ഹാപനത്ഥായ -

"മനുജസ്സ സദാ സതീമതോ,
മത്തം ജാനതോ ലദ്ധഭോജനേ;
തനുകസ്സ ഭവന്തി വേദനാ,
സണികം ജീരതി ആയുപാലയ"ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൨൪) -

ഇമം ഓവാദം അദാസി. സോ ഇമസ്മിം ഓവാദേ ഠത്വാ ദിവസേ ദിവസേ ഥോകം ഥോകം ഹാപേത്വാ അനുക്കമേന നാളികോദനപരമതായ സണ്ഠാസി, ഗത്താനിപിസ്സ തനൂനി ഥിരാനി ജാതാനി. തം ഭഗവതാ കതം ഉപകാരം സന്ധായ "കതഞ്ഞുതം ഖോ അഹം, ഭന്തേ, കതവേദിതം സമ്പസ്സമാനോ"തി ആഹ. **അരിയേ ഞായേ**തി സഹവിപസ്സനകേ മഗ്ഗേ. **വുദ്ധസീലോ**തി വഡ്ഢിതസീലോ. **അരിയസീലോ**തി അപോഥുജ്ജനികേഹി സീലേഹി സമന്നാഗതോ. **കുസലസീലോ**തി അനവജ്ജേഹി സീലേഹി സമന്നാഗതോ. **ആരഞ്ഞകോ**തി ജായമാനോപി അരഞ്ഞേ ജാതോ, അഭിസമ്ബുജ്ഝമാനോപി അരഞ്ഞേ അഭിസമ്ബുദ്ധോ, ദേവവിമാനകപ്പായ ഗന്ധകുടിയാ വസന്തോപി അരഞ്ഞേയേവ വസീതി ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

മഹാവഗ്ഗോ തതിയോ.

# ൪. ഉപാലിവഗ്ഗോ

## ൧. ഉപാലിസുത്തവണ്ണനാ

൩൧. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **സങ്ഘസുട്ഠുതായാ**തിആദീസു സങ്ഘസുട്ഠുതാ നാമ സങ്ഘസ്സ സുട്ഠുഭാവോ, "സുട്ഠു ദേവാ"തി ആഗതട്ഠാനേ വിയ "സുട്ഠു, ഭന്തേ"തി വചനസമ്പടിച്ഛനഭാവോ. യോ ച തഥാഗതസ്സ വചനം സമ്പടിച്ഛതി, തസ്സ തം ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ സംവത്തതി. തസ്മാ സങ്ഘസ്സ "സുട്ഠു, ഭന്തേ"തി വചനസമ്പടിച്ഛനത്ഥം പഞ്ഞത്തം, അസമ്പടിച്ഛനേ ആദീനവം, സമ്പടിച്ഛനേ ആനിസംസം ദസ്സേത്വാ, ന ബലക്കാരേന അഭിഭവിത്വാതി ഏതമത്ഥം ആവികരോന്തോ ആഹ - **സങ്ഘസുട്ഠുതായാ**തി. **സങ്ഘഫാസുതായാ**തി സങ്ഘസ്സ ഫാസുഭാവായ, സഹജീവിതായ സുഖവിഹാരത്ഥായാതി അത്ഥോ.

**ദുമ്മങ്കൂനം പുഗ്ഗലാനം നിഗ്ഗഹായാ**തി ദുമ്മങ്കൂനാമ ദുസ്സീലപുഗ്ഗലാ, യേ മങ്കുതം ആപാദിയമാനാപി ദുക്ഖേന ആപജ്ജന്തി, വീതിക്കമം കരോന്താ വാ കത്വാ വാ ന ലജ്ജന്തി, തേസം നിഗ്ഗഹത്ഥായ. തേ ഹി സിക്ഖാപദേ അസതി "കിം തുമ്ഹേഹി ദിട്ഠം, കിം സുതം, കിം അമ്ഹേഹി കതം, കതമസ്മിം വത്ഥുസ്മിം കതമം ആപത്തിം രോപേത്വാ അമ്ഹേ നിഗ്ഗണ്ഹഥാ"തി സങ്ഘം വിഹേഠേയ്യും. സിക്ഖാപദേ പന സതി തേ സങ്ഘോ സിക്ഖാപദം ദസ്സേത്വാ സഹ ധമ്മേന നിഗ്ഗഹേസ്സതി. തേന വുത്തം - "ദുമ്മങ്കൂനം പുഗ്ഗലാനം നിഗ്ഗഹായാ"തി.

**പേസലാന**ന്തി പിയസീലാനം ഭിക്ഖൂനം ഫാസുവിഹാരത്ഥായ. പിയസീലാ ഹി ഭിക്ഖൂ കത്തബ്ബാകത്തബ്ബം സാവജ്ജാനവജ്ജം വേലം മരിയാദഞ്ച അജാനന്താ സിക്ഖാത്തയപാരിപൂരിയാ ഘടമാനാ കിലമന്തി, തേ പന സാവജ്ജാനവജ്ജം വേലം മരിയാദഞ്ച ഞത്വാ സിക്ഖാപാരിപൂരിയാ ഘടമാനാ ന കിലമന്തി. തേന തേസം സിക്ഖാപദപഞ്ഞാപനം ഫാസുവിഹാരായ സംവത്തതിയേവ. യോ വാ ദുമ്മങ്കൂനം പുഗ്ഗലാനം നിഗ്ഗഹോ, സ്വേവ തേസം ഫാസുവിഹാരോ. ദുസ്സീലപുഗ്ഗലേ നിസ്സായ ഹി ഉപോസഥപ്പവാരണാ ന തിട്ഠന്തി, സങ്ഘകമ്മാനി നപ്പവത്തന്തി, സാമഗ്ഗീ ന ഹോതി, ഭിക്ഖൂ അനേകഗ്ഗാ ഉദ്ദേസാദീസു അനുയുഞ്ജിതും ന സക്കോന്തി. ദുസ്സീലേസു പന നിഗ്ഗഹിതേസു സബ്ബോപി അയം ഉപദ്ദവോ ന ഹോതി, തതോ പേസലാ ഭിക്ഖൂ ഫാസു വിഹരന്തി. ഏവം "പേസലാനം ഭിക്ഖൂനം ഫാസുവിഹാരായാ"തി ഏത്ഥ ദ്വിധാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

**ദിട്ഠധമ്മികാനം ആസവാനം സംവരായാ**തി ദിട്ഠധമ്മികാ ആസവാ നാമ അസംവരേ ഠിതേന തസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ പത്തബ്ബാ പാണിപ്പഹാരദണ്ഡപ്പഹാരസത്ഥപ്പഹാരഹത്ഥച്ഛേദപാദച്ഛേദഅകിത്തിഅയസവിപ്പടിസാരാദയോ ദുക്ഖവിസേസോ, തേസം സംവരായ പിദഹനായ ആഗമനമഗ്ഗഥകനായാതി അത്ഥോ. **സമ്പരായികാന**ന്തി സമ്പരായികാ ആസവാ നാമ അസംവരേ ഠിതേന കതപാപകമ്മമൂലകാ സമ്പരായേ നരകാദീസു പത്തബ്ബാ ദുക്ഖവിസേസാ, തേസം പടിഘാതത്ഥായ വൂപസമത്ഥായ.

**അപ്പസന്നാന**ന്തി സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ ഹി സതി സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിം ഞത്വാ വാ, യഥാപഞ്ഞത്തം പടിപജ്ജമാനേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ വാ, യേപി അപ്പസന്നാ പണ്ഡിതമനുസ്സാ, തേ "യാനി വത ലോകേ മഹാജനസ്സ രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനട്ഠാനാനി, തേഹി ഇമേ സമണാ ആരകാ വിരതാ വിഹരന്തി, ദുക്കരം വത കരോന്തീ"തി പസാദം ആപജ്ജന്തി വിനയപിടകപോത്ഥകം ദിസ്വാ മിച്ഛാദിട്ഠികതവേദിബ്രാഹ്മണാ വിയ. തേന വുത്തം - "അപ്പസന്നാനം പസാദായാ"തി.

**പസന്നാന**ന്തി യേപി സാസനേ പസന്നാ കുലപുത്താ, തേപി സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിം വാ ഞത്വാ, യഥാപഞ്ഞത്തം പടിപജ്ജമാനേ ഭിക്ഖൂ വാ ദിസ്വാ "അഹോ അയ്യാ ദുക്കരം കരോന്തി, യേ യാവജീവം ഏകഭത്താ വിനയസംവരം പാലേന്തീ"തി ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ പസീദന്തി. തേന വുത്തം - "പസന്നാനം ഭിയ്യോഭാവായാ"തി.

**സദ്ധമ്മട്ഠിതിയാ**തി തിവിധോ സദ്ധമ്മോ പരിയത്തിസദ്ധമ്മോ പടിപത്തിസദ്ധമ്മോ അധിഗമസദ്ധമ്മോതി. തത്ഥ സകലമ്പി ബുദ്ധവചനം പരിയത്തിസദ്ധമ്മോ നാമ. തേരസ ധുതഗുണാ ചാരിത്തവാരിത്തസീലസമാധിവിപസ്സനാതി അയം പടിപത്തിസദ്ധമ്മോ നാമ. നവലോകുത്തരധമ്മോ അധിഗമസദ്ധമ്മോ നാമ. സോ സബ്ബോപി യസ്മാ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ സതി ഭിക്ഖൂ സിക്ഖാപദഞ്ച തസ്സ വിഭങ്ഗഞ്ച തദത്ഥജോതനത്ഥം അഞ്ഞഞ്ച ബുദ്ധവചനം പരിയാപുണന്തി, യഥാപഞ്ഞത്തഞ്ച പടിപജ്ജമാനാ പടിപത്തിം പൂരേത്വാ പടിപത്തിയാ അധിഗന്തബ്ബം ലോകുത്തരധമ്മം അധിഗച്ഛന്തി, തസ്മാ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ സദ്ധമ്മോ ചിരട്ഠിതികോ ഹോതി. തേന വുത്തം - "സദ്ധമ്മട്ഠിതിയാ"തി.

**വിനയാനുഗ്ഗഹായാ**തി സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ സതി സംവരവിനയോ, പഹാനവിനയോ, സമഥവിനയോ, പഞ്ഞത്തിവിനയോതി ചതുബ്ബിധോ വിനയോ അനുഗ്ഗഹിതോ ഹോതി സൂപത്ഥമ്ഭിതോ. തേന വുത്തം - "വിനയാനുഗ്ഗഹായാ"തി.

### ൨. പാതിമോക്ഖട്ഠപനാസുത്തവണ്ണനാ

**൩൨**. ദുതിയേ **പാരാജികോ**തി പാരാജികാപത്തിം ആപന്നോ. **പാരാജികകഥാ വിപ്പകതാ ഹോതീ**തി "അസുകപുഗ്ഗലോ പാരാജികം ആപന്നോ നു ഖോ നോ"തി ഏവം കഥാ ആരഭിത്വാ അനിട്ഠാപിതാ ഹോതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

### ൩. ഉബ്ബാഹികാസുത്തവണ്ണനാ

**൩൩**. തതിയേ **ഉബ്ബാഹികായാ**തി സമ്പത്തഅധികരണം വൂപസമേതും സങ്ഘതോ ഉബ്ബാഹിത്വാ ഉദ്ധരിത്വാ ഗഹണത്ഥായ. **വിനയേ ഖോ പന ഠിതോ ഹോതീ**തി വിനയലക്ഖണേ പതിട്ഠിതോ ഹോതി. **അസംഹീരോ**തി ന അഞ്ഞസ്സ വചനമത്തേനേവ അത്തനോ ലദ്ധിം വിസ്സജ്ജേതി. **പടിബലോ**തി കായബലേനപി ഞാണബലേനപി സമന്നാഗതോ. **സഞ്ഞാപേതു**ന്തി ജാനാപേതും. **പഞ്ഞാപേതു**ന്തി സമ്പജാനാപേതും. **നിജ്ഝാപേതു**ന്തി ഓലോകാപേതും. **പേക്ഖതു**ന്തി പസ്സാപേതും. **പസാദേതു**ന്തി സഞ്ജാതപസാദം കാതും. **അധികരണ**ന്തി വിവാദാധികരണാദിചതുബ്ബിധം. **അധികരണസമുദയ**ന്തി വിവാദമൂലാദികം അധികരണകാരകം. **അധികരണനിരോധ**ന്തി അധികരണാനം വൂപസമം. **അധികരണനിരോധഗാമിനിം പടിപദ**ന്തി സത്തവിധഅധികരണസമഥം.

### ൪. ഉപസമ്പദാസുത്തവണ്ണനാ

**൩൪**. ചതുത്ഥേ **അനഭിരതി**ന്തി ഉക്കണ്ഠിതഭാവം. **വൂപകാസേതു**ന്തി വിനേതും. **അധിസീലേ**തി ഉത്തമസീലേ. **ചിത്തപഞ്ഞാ**സുപി ഏസേവ നയോ.

### ൭. സങ്ഘഭേദസുത്തവണ്ണനാ

**൩൭**. സത്തമേ **വത്ഥൂഹീ**തി കാരണേഹി. **അവകസ്സന്തീ**തി പരിസം ആകഡ്ഢന്തി വിജടേന്തി ഏകമന്തം ഉസ്സാരേന്തി. **അപകസ്സന്തീ**തി അതിവിയ ആകഡ്ഢന്തി, യഥാ വിസംസട്ഠാ ഹോന്തി, ഏവം കരോന്തി. **ആവേനി കമ്മാനി കരോന്തീ**തി വിസും സങ്ഘകമ്മാനി കരോന്തി.

### ൯-൧൦. ആനന്ദസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

**൩൯-൪൦**. നവമേ **കപ്പട്ഠിക**ന്തി ആയുകപ്പം നിരയമ്ഹി ഠിതികാരണം. **കിബ്ബിസം പസവതീ**തി പാപം പടിലഭതി. **ആപായികോ**തി അപായഗമനീയോ. **നേരയികോ**തി നിരയേ നിബ്ബത്തനകോ. **വഗ്ഗരതോ**തി ഭേദരതോ. **യോഗക്ഖേമാ പധംസതീ**തി യോഗേഹി ഖേമതോ അരഹത്തതോ ധംസതി വിഗച്ഛതി. ദസമേ **അനുഗ്ഗഹോ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ സങ്ഗഹാനുഗ്ഗഹോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ഉപാലിവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

# ൩. അക്കോസവഗ്ഗോ

### ൧. കുസിനാരസുത്തവണ്ണനാ

**൧൧**. പഞ്ചമസ്സ ചതുത്ഥേ **കുസിനാരായ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. ദേവതാനം അത്ഥായ ബലിം ഹരന്തി ഏത്ഥാതി **ബലിഹരണോ,** തസ്മിം ബലിഹരണേ. **അച്ഛിദ്ദേന അപ്പടിമംസേനാ**തിആദീസു യേന കേനചിദേവ പഹടോ വാ ഹോതി, വേജ്ജകമ്മാദീനി വാ കതാനി, തസ്സ കായസമാചാരോ ഉപചികാദീഹി ഖായിതതാലപണ്ണം വിയ ഛിദ്ദോ ച, പടിമസിതും യത്ഥ കത്ഥചി ഗഹേത്വാ ആകഡ്ഢിതും സക്കുണേയ്യതായ പടിമംസോ ച ഹോതി, വിപരീതോ അച്ഛിദ്ദോ അപ്പടിമംസോ നാമ. വചീസമാചാരോ പന മുസാവാദഓമസവാദപേസുഞ്ഞഅമൂലകാനുദ്ധംസനാദീഹി ഛിദ്ദോ സപ്പടിമംസോ ച ഹോതി, വിപരീതോ അച്ഛിദ്ദോ അപ്പടിമംസോ. **മേത്തം നു ഖോ മേ ചിത്ത**ന്തി പലിബോധം ഛിന്ദിത്വാ കമ്മട്ഠാനഭാവനാനുയോഗേന അധിഗതം മേ മേത്തചിത്തം. **അനാഘാത**ന്തി ആഘാതവിരഹിതം, വിക്ഖമ്ഭനേന വിഹതാഘാതന്തി അത്ഥോ. **കത്ഥ വുത്ത**ന്തി ഇദം സിക്ഖാപദം കിസ്മിം നഗരേ വുത്തം.

**കാലേന വക്ഖാമീ**തിആദീസു ഏകോ ഏകം ഓകാസം കാരേത്വാ ചോദേന്തോ **കാലേന വദതി** നാമ. സങ്ഘമജ്ഝേ വാ ഗണമജ്ഝേ വാ സലാകഗ്ഗയാഗഗ്ഗവിതക്കമാളകഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗആസനസാലാദീസു വാ ഉപട്ഠാകേഹി പരിവാരിതക്ഖണേ വാ ചോദേന്തോ **അകാലേന വദതി** നാമ. തച്ഛേന വദന്തോ **ഭൂതേന വദതി** നാമ. ''ദഹരമഹല്ലകപരിസാവചരകപംസുകൂലികധമ്മകഥികപതിരൂപം തവ ഇദ''ന്തി വദന്തോ **ഫരുസേന വദതി** നാമ. കാരണനിസ്സിതം പന കത്വാ, ''ഭന്തേ മഹല്ലകത്ഥ, പരിസാവചരകത്ഥ, പംസുകൂലികത്ഥ, ധമ്മകഥികത്ഥപതിരൂപം തുമ്ഹാകമിദ''ന്തി വദന്തോ **സണ്ഹേന വദതി** നാമ. കാരണനിസ്സിതം കത്വാ വദന്തോ **അത്ഥസംഹിതേന വദതി** നാമ. **മേത്തചിത്തോ വക്ഖാമി നോ ദോസന്തരോ**തി മേത്തചിത്തം പച്ചുപട്ഠപേത്വാ വക്ഖാമി, ന ദുട്ഠചിത്തോ ഹുത്വാ.

### ൨. രാജന്തേപുരപ്പവേസനസുത്തവണ്ണനാ

**൧൨**. പഞ്ചമേ **കതം വാ കരിസ്സന്തി** വാതി മേഥുനവീതിക്കമം കരിംസു വാ കരിസ്സന്തി വാ. **രതന**ന്തി മണിരതനാദീസു യംകിഞ്ചി. **പത്ഥേതീ**തി മാരേതും ഇച്ഛതി. **ഹത്ഥിസമ്ബാധ**ന്തി ഹത്ഥീഹി സമ്ബാധം . ഹത്ഥിസമ്മദ്ദന്തി വാ പാഠോ, തസ്സത്ഥോ - ഹത്ഥീഹി സമ്മദ്ദോ ഏത്ഥാതി ഹത്ഥിസമ്മദ്ദം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **രജനീയാനി രൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബാനീ**തി ഏതാനി രാഗജനകാനി രൂപാദീനി തത്ഥ പരിപൂരാനി ഹോന്തി.

### ൩. സക്കസുത്തവണ്ണനാ

**൧൩**. ഛട്ഠേ **സോകസഭയേ**തി സോകേന സഭയേ. സോകഭയേതി വാ പാഠോ, അയമേവത്ഥോ. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. **യേന കേനചി കമ്മട്ഠാനേനാ**തി കസിവണിജ്ജാദികമ്മേസു യേന കേനചി കമ്മേന. **അനാപജ്ജ**

**അകുസലന്തി** കിഞ്ചി അകുസലം അനാപജ്ജിത്വാ. **നിബ്ബിസേയ്യാതി** ഉപ്പാദേയ്യ ആചിനേയ്യ. **ദക്ഖോതി** ഛേകോ. **ഉട്ഠാനസമ്പന്നോതി** ഉട്ഠാനവീരിയേന സമന്നാഗതോ. **അലം വചനായാതി** യുത്തോ വചനായ. **ഏകന്തസുഖപ്പടിസംവേദീ വിഹരേയ്യാതി** ഏകന്തമേവ കായികചേതസികസുഖം ഞാണേന പടിസംവേദേന്തോ വിഹരേയ്യ. **അനിച്ചാതി** ഹുത്വാ അഭാവതോ. **തുച്ഛാതി** സാരരഹിതാ. **മുസാതി** നിച്ചസുഭസുഖാ വിയ ഖായമാനാപി തഥാ ന ഹോന്തീതി മുസാ. **മോസധമ്മാതി** നസ്സനസഭാവാ. തസ്മാ തേ പടിച്ച ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതീതി സന്ദസ്സേതി. **ഇധ പന വോതി** എത്ഥ **വോ** തി നിപാതമത്തം. **അപണ്ണകം വാ സോതാപന്നോതി** അവിരാധിതം ഏകംസേന സോതാപന്നോ വാ ഹോതി. സോപി ഝാനം നിബ്ബത്തേതി, ബ്രഹ്മലോകം വാ ഗന്ത്വാ ഛസു വാ കാമസഗ്ഗേസു ഏകന്തസുഖപ്പടിസംവേദീ ഹുത്വാ വിഹരേയ്യ. ഇമസ്മിം സുത്തേ സത്ഥാ അട്ഠങ്ഗുപോസഥസ്സ ഗുണം കഥേസി.

## ൭. മഹാലിസുത്തവണ്ണനാ

**൪൭**. സത്തമേ **മിച്ഛാപണിഹിതന്തി** മിച്ഛാ ഠപിതം. **അധമ്മചരിയാവിസമചരിയാതി** അകുസലകമ്മപഥവസേന അധമ്മചരിയസങ്ഖാതാ വിസമചരിയാ. കുസലകമ്മപഥവസേന ഇതരാ വേദിതബ്ബാ. ഏവമിധ വട്ടമേവ കഥിതം.

## ൮. പബ്ബജിതഅഭിണ്ഹസുത്തവണ്ണനാ

**൪൮**. അട്ഠമേ **പബ്ബജിതേനാതി** ഘരാവാസം പഹായ സാസനേ പബ്ബജ്ജം ഉപഗതേന. **അഭിണ്ഹന്തി** അഭിക്ഖണം പുനപ്പുനം, **പച്ചവേക്ഖിതബ്ബാ** ഓലോകേതബ്ബാ സല്ലക്ഖേതബ്ബാ. **വേവണ്ണിയന്തി** വിവണ്ണഭാവം. തം പനേതം വേവണ്ണിയം ദുവിധം ഹോതി സരീരവേവണ്ണിയം പരിക്ഖാരവേവണ്ണിയഞ്ച. തത്ഥ കേസമസ്സുഓരോപനേന സരീരവേവണ്ണിയം വേദിതബ്ബം. പുബ്ബേ പന നാനാവിരാഗാനി സുഖുമവത്ഥാനി നിവാസേത്വാപി നാനഗ്ഗരസഭോജനം സുവണ്ണരജതഭാജനേസു ഭുഞ്ജിത്വാപി സിരിഗബ്ഭേ വരസയനാസനേസു നിപജ്ജിത്വാപി നിസീദിത്വാപി സപ്പിനവനീതാദീഹി ഭേസജ്ജം കത്വാപി പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ ഛിന്നസങ്ഘടിതകസാവരസപീതാനി വത്ഥാനി നിവാസേതബ്ബാനി, അയപത്തേ വാ മത്തികപത്തേ വാ മിസ്സകോദനോ ഭുഞ്ജിതബ്ബോ, രുക്ഖമൂലാദിസേനാസനേ മുഞ്ജതിണസന്ഥരണാദീസു നിപജ്ജിതബ്ബം , ചമ്മഖണ്ഡതട്ടികാദീസു നിസീദിതബ്ബം, പൂതിമുത്താദീഹി ഭേസജ്ജം കത്തബ്ബം ഹോതി. ഏവമേത്ഥ പരിക്ഖാരവേവണ്ണിയം വേദിതബ്ബം. ഏവം പച്ചവേക്ഖതോ കോപോ ച മാനോ ച പഹീയതി.

**പരപടിബദ്ധാ മേ ജീവികാതി** മയ്ഹം പരേസു പടിബദ്ധാ പരായത്താ ചതുപച്ചയജീവികാതി. ഏവം പച്ചവേക്ഖതോ ഹി ആജീവോ പരിസുജ്ഝതി, പിണ്ഡപാതോ ച അപചിതോ ഹോതി, ചതൂസു പച്ചയേസു അപച്ചവേക്ഖിതപരിഭോഗോ നാമ ന ഹോതി. **അഞ്ഞോ മേ ആകപ്പോ കരണീയോതി** യോ ഗിഹീനം ഉരം അഭിനീഹരിത്വാ ഗീവം പഗ്ഗഹേത്വാ ലലിതേനാകാരേന അനിയതപദവീതിഹാരേന ഗമനാകപ്പോ ഹോതി, തതോ അഞ്ഞോവ ആകപ്പോ മയാ കരണീയോ, സന്തിന്ദ്രിയേന സന്തമാനസേന യുഗമത്തദസ്സിനാ വിസമട്ഠാനേ ഉദകസകടേനേവ മന്ദമിതപദവീതിഹാരേന ഹുത്വാ ഗന്തബ്ബന്തി പച്ചവേക്ഖിതബ്ബം. ഏവം പച്ചവേക്ഖതോ ഹി

ഇരിയാപഥോ സാരുപ്പോ ഹോതി, തിസ്സോ സിക്ഖാ പരിപൂരേന്തി. **കച്ചിനുഖോ**തി സലക്ഖണേ നിപാതസമുദായോ. **അത്താ**തി ചിത്തം. **സീലതോ ന ഉപവദതീ**തി അപരിസുദ്ധം തേ സീലന്തി സീലപച്ചയോ ന ഉപവദതി. ഏവം പച്ചവേക്ഖതോ ഹി അജ്ഝത്തം ഹിരീ സമുട്ഠാതി, സാ തീസു ദ്വാരേസു സംവരം സാധേതി, തീസു ദ്വാരേസു സംവരോ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം ഹോതി, ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേ ഠിതോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം ഗണ്ഹാതി. **അനുവിച്ച വിഞ്ഞൂ സബ്രഹ്മചാരീ**തി പണ്ഡിതാ സബ്രഹ്മചാരിനോ അനുവിചാരേത്വാ. ഏവം പച്ചവേക്ഖതോ ഹി ബഹിദ്ധാ ഓത്തപ്പം സണ്ഠാതി, തം തീസു ദ്വാരേസു സംവരം സാധേതീതി അനന്തരനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

**നാനാഭാവോ വിനാഭാവോ**തി ജാതിയാ നാനാഭാവോ, മരണേന വിനാഭാവോ. ഏവം പച്ചവേക്ഖതോ ഹി തീസു ദ്വാരേസു അസംവുതാകാരോ നാമ ന ഹോതി, മരണസ്സതി സൂപട്ഠിതാ ഹോതി. **കമ്മസ്സകോമ്ഹീ**തിആദീസു കമ്മം മയ്ഹം സകം അത്തനോ സന്തകന്തി **കമ്മസ്സകാ**. കമ്മേന ദാതബ്ബം ഫലം ദായം, കമ്മസ്സ ദായം കമ്മദായം, തം ആദീയാമീതി **കമ്മദായാദോ**. കമ്മം മയ്ഹം യോനി കാരണന്തി **കമ്മയോനി**. കമ്മം മയ്ഹം ബന്ധു ഞാതകോതി **കമ്മബന്ധു**. കമ്മം മയ്ഹം പടിസരണം പതിട്ഠാതി **കമ്മപടിസരണോ. തസ്സ ദായാദോ ഭവിസ്സാമീ**തി തസ്സ കമ്മസ്സ ദായാദോ തേന ദിന്നഫലം പടിഗ്ഗാഹകോ ഭവിസ്സാമി. ഏവം കമ്മസ്സകതം പന പച്ചവേക്ഖതോ പാപകരണം നാമ ന ഹോതി. **കഥംഭൂതസ്സ മേ രത്തിന്ദിവാ വീതിവത്തന്തീ**തി കിന്നു ഖോ മേ വത്തപ്പടിപത്തിം കരോന്തസ്സ, ഉദാഹു അകരോന്തസ്സ, ബുദ്ധവചനം സജ്ഝായന്തസ്സ, ഉദാഹു അസജ്ഝായന്തസ്സ, യോനിസോമനസികാരേ കമ്മം കരോന്തസ്സ, ഉദാഹു അകരോന്തസ്സാതി കഥംഭൂതസ്സ മേ രത്തിന്ദിവാ വീതിവത്തന്തി, പരിവത്തന്തീതി അത്ഥോ. ഏവം പച്ചവേക്ഖതോ ഹി അപ്പമാദോ പരിപൂരതി.

**സുഞ്ഞാഗാരേ അഭിരമാമീ**തി വിവിത്തോകാസേ സബ്ബിരിയാപഥേസു ഏകകോവ ഹുത്വാ കച്ചി നു ഖോ അഭിരമാമീതി അത്ഥോ. ഏവം പച്ചവേക്ഖതോ കായവിവേകോ പരിപൂരതി. **ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മോ**തി ഉത്തരിമനുസ്സാനം ഉക്കട്ഠമനുസ്സഭൂതാനം ഝായീനഞ്ചേവ അരിയാനഞ്ച ഝാനാദിധമ്മോ, ദസകുസലകമ്മപഥസങ്ഖാതമനുസ്സധമ്മതോ വാ ഉത്തരിതരോ വിസിട്ഠതരോ ധമ്മോ മേ മമ സന്താനേ അത്ഥി നു ഖോ, സന്തി നു ഖോതി അത്ഥോ. **അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ**തി മഹഗ്ഗതലോകുത്തരപഞ്ഞാ പജാനനട്ഠേന ഞാണം, ചക്ഖുനാ ദിട്ഠമിവ ധമ്മം പച്ചക്ഖകരണതോ ദസ്സനട്ഠേന ദസ്സനന്തി ഞാണദസ്സനം, അരിയം വിസുദ്ധം ഉത്തമം ഞാണദസ്സനന്തി അരിയഞാണദസ്സനം, അലം പരിയത്തകം കിലേസവിദ്ധംസനസമത്ഥം അരിയഞാണദസ്സനമേത്ഥ, അസ്സ വാതി അലമരിയഞാണദസ്സനോ, ഝാനാദിഭേദോ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മോ അലമരിയഞാണദസ്സനോ ച സോ വിസേസോ ചാതി **അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ**. അഥ വാ തമേവ കിലേസവിദ്ധംസനസമത്ഥം വിസുദ്ധം ഞാണദസ്സനമേവ വിസേസോതി അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ വാ. **അധിഗതോ**തി പടിലദ്ധോ മേ അത്ഥി നു ഖോ. **സോഹന്തി** പടിലദ്ധവിസേസോ സോ അഹം. **പച്ഛിമേ കാലേ**തി മരണമഞ്ചേ നിപന്നകാലേ. **പുട്ഠോ**തി സബ്രഹ്മചാരീഹി അധിഗതഗുണവിസേസം പുച്ഛിതോ. **ന മങ്കു**

**ഭവിസ്സാമീ**തി പതിതക്ഖന്ധോ നിത്തേജോ ന ഹേസ്സാമീതി. ഏവം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ഹി മോഘകാലകിരിയാ നാമ ന ഹോതി.

**൯-൧൦. സരീരട്ഠധമ്മസുത്താദിവണ്ണനാ**

**൪൯-൫൦**. നവമേ **പോനോബ്ഭവികോ**തി പുനബ്ഭവനിബ്ബത്തകോ. **ഭവസങ്ഖാരോ**തി ഭവസങ്ഖരണകമ്മം. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടമേവ കഥിതം. ദസമേ സീലബാഹുസച്ചവീരിയസതിപഞ്ഞാ ലോകിയലോകുത്തരാമിസ്സികാ കഥിതാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

അക്കോസവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

പഠമപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

**൨. ദുതിയപണ്ണാസകം**

# (൧) ၁. സചിത്തവഗ്ഗോ

## ၁-൮. സചിത്തസുത്താദിവണ്ണനാ

**൫၁-൫൮**. ദുതിയസ്സ പഠമേ **സചിത്തപരിയായകുസലോതി** അത്തനോ ചിത്തവാരകുസലോ. **രജന്തി** ആഗന്തുകഉപക്കിലേസം. **അങ്ഗണന്തി** തത്ഥജാതകഅങ്ഗകാളതിലകാദിം. **ആസവാനം ഖയായാ**തി അരഹത്തത്ഥായ. തതിയേ **പടിഭാനേനാ**തി വചനസണ്ഠാനേന. ചതുത്ഥേ **അധിപഞ്ഞാധമ്മവിപസ്സനായാ**തി സങ്ഖാരപരിഗ്ഗാഹകവിപസ്സനായ.

## ൮. മൂലകസുത്തവണ്ണനാ

**൫൮**. അട്ഠമേ **അമതോഗധാ**തി ഏത്ഥ സഉപാദിസേസാ നിബ്ബാനധാതു കഥിതാ, **നിബ്ബാനപരിയോസാനാ**തി ഏത്ഥ അനുപാദിസേസാ. അനുപാദിസേസം പത്തസ്സ ഹി സബ്ബേ ധമ്മാ പരിയോസാനപ്പത്താ നാമ ഹോന്തി. സേസപദാനി ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥാനേവ.

## ൯. പബ്ബജ്ജാസുത്തവണ്ണനാ

**൫൯**. നവമേ **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഏവം അപരിചിതചിത്തസ്സ സാമഞ്ഞത്ഥോ ന സമ്പജ്ജതി, തസ്മാ. **യഥാപബ്ബജ്ജാപരിചിതഞ്ച നോ ചിത്തം ഭവിസ്സതീ**തി യഥാ പബ്ബജ്ജാനുരൂപേന പരിചിതം. യേ ഹി കേചി പബ്ബജന്തി നാമ, സബ്ബേ തേ അരഹത്തം പത്ഥേത്വാ. തസ്മാ യം ചിത്തം അരഹത്താധിഗമത്ഥായ പരിചിതം വഡ്ഢിതം, തം യഥാപബ്ബജ്ജാപരിചിതം നാമാതി വേദിതബ്ബം. ഏവരൂപം പന ചിത്തം ഭവിസ്സതീതി സിക്ഖിതബ്ബം. **ലോകസ്സ സമഞ്ച വിസമഞ്ചാ**തി സത്തലോകസ്സ സുചരിതദുച്ചരിതാനി. **ലോകസ്സ ഭവഞ്ച വിഭവഞ്ചാ**തി തസ്സ വഡ്ഢിഞ്ച വിനാസഞ്ച, തഥാ സമ്പത്തിഞ്ച വിപത്തിഞ്ച. **ലോകസ്സ സമുദയഞ്ച അത്ഥങ്ഗമഞ്ചാ**തി പന സങ്ഖാരലോകം സന്ധായ വുത്തം, ഖന്ധാനം നിബ്ബത്തിഞ്ച ഭേദഞ്ചാതി അത്ഥോ.

## ၁൦. ഗിരിമാനന്ദസുത്തവണ്ണനാ

**൬൦**. ദസമേ **അനുകമ്പം ഉപാദായാ**തി ഗിരിമാനന്ദത്ഥേരേ അനുകമ്പം പടിച്ച. **ചക്ഖുരോഗോ**തിആദയോ വത്ഥുവസേന വേദിതബ്ബാ. നിബ്ബത്തിതപ്പസാദാനഞ്ഹി രോഗോ നാമ നത്ഥി. **കണ്ണരോഗോ**തി ബഹികണ്ണേ രോഗോ. **പിനാസോ**തി ബഹിനാസികായ രോഗോ. **നഖസാ**തി നഖേഹി വിലേഖിതട്ഠാനേ രോഗോ. **പിത്തസമുട്ഠാനാ**തി പിത്തസമുട്ഠിതാ. തേ കിര ദ്വത്തിംസ ഹോന്തി. **സേമ്ഹസമുട്ഠാനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഉതുപരിണാമജാ**തി ഉതുപരിണാമേന അച്ചുണ്ഹാതിസീതേന ഉപ്പജ്ജനകരോഗാ. **വിസമപരിഹാരജാ**തി അതിചിരട്ഠാനനിസജ്ജാദിനാ വിസമപരിഹാരേന ജാതാ. **ഓപക്കമികാ**തി വധബന്ധനാദിനാ ഉപക്കമേന ജാതാ. **കമ്മവിപാകജാ**തി ബലവകമ്മവിപാകസമ്ഭൂതാ. **സന്ത**ന്തി രാഗാദിസന്തതായ സന്തം. അതപ്പകട്ഠേന **പണീതം**. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സചിത്തവഗ്ഗോ പഠമോ.

# (൭) ൨. യമകവഗ്ഗോ

### ൧. അവിജ്ജാസുത്താദിവണ്ണനാ

**൬൧-൬൨**. ദുതിയസ്സ പഠമേ **സാഹാരന്തി** സപച്ചയം. **വിജ്ജാവിമുത്തിന്തി** ഫലഞാണഞ്ചേവ സേസസമ്പയുത്തധമ്മേ ച. **ബോജ്ഝങ്ഗാതി** മഗ്ഗബോജ്ഝങ്ഗാ. ദുതിയേ **ഭവതണ്ഹായാതി** ഭവപത്ഥനായ. ഏവം ദ്വീസുപി സുത്തേസു വട്ടമേവ കഥിതം, വട്ടഞ്ചേത്ഥ പഠമേ സുത്തേ അവിജ്ജാമൂലകം വട്ടം കഥിതം, ദുതിയേ തണ്ഹാമൂലകം.

### ൩-൪. നിട്ഠങ്ഗതസുത്താദിവണ്ണനാ

**൬൩-൬൪**. തതിയേ **നിട്ഠം ഗതാതി** നിബ്ബേമതികാ. **ഇധ നിട്ഠാതി** ഇമസ്മിംയേവ ലോകേ പരിനിബ്ബാനം. **ഇധ വിഹായാതി** ഇമം ലോകം വിജഹിത്വാ സുദ്ധാവാസബ്രഹ്മലോകം. ചതുത്ഥേ **അവേച്ചപ്പസന്നാതി** അചലപ്പസാദേന സമ്പന്നാ. **സോതാപന്നാതി** അരിയമഗ്ഗസോതം ആപന്നാ.

### ൫-൭. പഠമസുഖസുത്താദിവണ്ണനാ

**൬൫-൬൭**. പഞ്ചമേ വട്ടമൂലകം സുഖദുക്ഖം പുച്ഛിതം, ഛട്ഠേ സാസനമൂലകം. സത്തമേ **നളകപാനന്തി** അതീതേ ബോധിസത്തസ്സ ഓവാദേ ഠത്വാ വാനരയൂഥേന നളേഹി ഉദകസ്സ പീതട്ഠാനേ മാപിതത്താ ഏവംലദ്ധനാമോ നിഗമോ. **തുണ്ഹീഭൂതം തുണ്ഹീഭൂതന്തി** യം യം ദിസം അനുവിലോകേതി, തത്ഥ തത്ഥ തുണ്ഹീഭൂതമേവ. **അനുവിലോകേത്വാതി** തതോ തതോ വിലോകേത്വാ. **പിട്ഠി മേ ആഗിലായതീതി** കസ്മാ ആഗിലായതി? ഭഗവതോ ഹി ഛ വസ്സാനി മഹാപധാനം പദഹന്തസ്സ മഹന്തം കായദുക്ഖം അഹോസി, അഥസ്സ അപരഭാഗേ മഹല്ലകകാലേ പിട്ഠിവാതോ ഉപ്പജ്ജി. ഉപാദിന്നകസരീരസ്സ ഠാനനിസജ്ജാദീഹി അപ്പമത്തകേന ആബാധേന ന സക്കാ കേനചി ഭവിതും. തം ഗഹേത്വാപി ഥേരസ്സ ഓകാസകരണത്ഥം ഏവമാഹ. **സങ്ഘാടിം പഞ്ഞാപേത്വാ** ഏകമന്തേ പതിരൂപട്ഠാനേ പഞ്ഞത്തസ്സ കപ്പിയമഞ്ചസ്സ ഉപരി അത്ഥരിത്വാ.

### ൮-൧൦. കഥാവത്ഥുസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

**൬൮-൭൦**. നവമേ **തിരച്ഛാനകഥന്തി** അനിയ്യാനികത്താ സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗാനം തിരച്ഛാനഭൂതം കഥം. തത്ഥ രാജാനം ആരബ്ഭ ''മഹാസമ്മതോ മന്ധാതാ ധമ്മാസോകോ ഏവംമഹാനുഭാവോ''തിആദിനാ നയേന പവത്തകഥാ **രാജകഥാ**. ഏസ നയോ **ചോരകഥാദീസു**. തേസു ''അസുകോ രാജാ അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോ''തിആദിനാ ഗേഹസിതകഥാവ തിരച്ഛാനകഥാ ഹോതി, ''സോപി നാമ ഏവംമഹാനുഭാവോ ഖയം ഗതോ''തി ഏവം പവത്താ പന കമ്മട്ഠാനഭാവേ തിട്ഠതി. ചോരേസുപി ''മൂലദേവോ ഏവംമഹാനുഭാവോ, മേഘദേവോ ഏവംമഹാനുഭാവോ''തി തേസം കമ്മം പടിച്ച ''അഹോ സൂരാ''തി ഗേഹസിതകഥാവ **തിരച്ഛാനകഥാ**. യുദ്ധേസുപി ഭാരതയുദ്ധാദീസു ''അസുകേന അസുകോ ഏവം മാരിതോ ഏവം വിദ്ധോ''തി കമ്മസ്സാദവസേനേവ കഥാ തിരച്ഛാനകഥാ, ''തേപി നാമ ഖയം ഗതാ''തി ഏവം പവത്താ പന സബ്ബത്ഥ കമ്മട്ഠാനമേവ ഹോതി. അപിച അന്നാദീസു ''ഏവം വണ്ണവന്തം രസവന്തം

ഫസ്സസമ്പന്നം ഖാദിമ്ഹ ഭുഞ്ജിമ്ഹ പിവിമ്ഹ പരിഭുഞ്ജിമ്ഹാ"തി കാമരസസ്സാദവസേന കഥേതും ന വട്ടതി, സാത്ഥകം പന കത്വാ "പുബ്ബേ ഏവം വണ്ണാദിസമ്പന്നം അന്നം പാനം വത്ഥം യാനം മാലം ഗന്ധം സീലവന്താനം അദമ്ഹ, ചേതിയം പൂജിമ്ഹാ"തി കഥേതും വട്ടതി.

**ഞാതികഥാ**ദീസുപി "അമ്ഹാകം ഞാതകാ സൂരാ സമത്ഥാ"തി വാ "പുബ്ബേ മയം ഏവം വിചിത്രേഹി യാനേഹി വിചരിമ്ഹാ"തി വാ അസ്സാദവസേന വത്തും ന വട്ടതി , സാത്ഥകം പന കത്വാ "തേപി നോ ഞാതകാ ഖയം ഗതാ"തി വാ "പുബ്ബേ മയം ഏവരൂപാ ഉപാഹനാ സങ്ഘസ്സ അദമ്ഹാ"തി വാ കഥേതബ്ബം. **ഗാമകഥാ**പി സുനിവിട്ഠദുന്നിവിട്ഠസുഭിക്ഖദുബ്ഭിക്ഖാദിവസേന വാ "അസുകഗാമവാസിനോ സൂരാ സമത്ഥാ"തി വാ ഏവം അസ്സാദവസേനേവ ന വട്ടതി, സാത്ഥകം പന കത്വാ "സദ്ധാ പസന്നാ"തി വാ "ഖയവയം ഗതാ"തി വാ വത്തും വട്ടതി. **നിഗമനഗരജനപദകഥാസു**പി ഏസേവ നയോ.

**ഇത്ഥികഥാ**പി വണ്ണസണ്ഠാനാദീനി പടിച്ച അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി, "സദ്ധാ പസന്നാ ഖയം ഗതാ"തി ഏവമേവ വട്ടതി. **സൂരകഥാപി** "നന്ദിമിത്തോ നാമ യോധോ സൂരോ അഹോസീ"തി അസ്സാദവസേനേവ ന വട്ടതി, "സദ്ധോ അഹോസി ഖയം ഗതോ"തി ഏവമേവ വട്ടതി. **സുരാകഥ**ന്തി പാളിയം പന അനേകവിധം മജ്ജകഥം അസ്സാദവസേന കഥേതും ന വട്ടതി, ആദീനവവസേനേവ വത്തും വട്ടതി. **വിസിഖാകഥാപി** "അസുകവിസിഖാ സുനിവിട്ഠാ ദുന്നിവിട്ഠാ സൂരാ സമത്ഥാ"തി അസ്സാദവസേനേവ ന വട്ടതി, "സദ്ധാ പസന്നാ ഖയം ഗതാ"തി വട്ടതി. **കുമ്ഭട്ഠാനകഥാ** നാമ കൂടട്ഠാനകഥാ ഉദകതിത്ഥകഥാ വുച്ചതി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൭; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൨൩; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫.൧൦൮൦). കുമ്ഭദാസികഥാ വാ. സാപി "പാസാദികാ നച്ചിതും ഗായിതും ഛേകാ"തി അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി, "സദ്ധാ പസന്നാ"തിആദിനാ നയേനേവ വട്ടതി.

**പുബ്ബപേതകഥാ** നാമ അതീതഞാതികഥാ. തത്ഥ വത്തമാനഞാതികഥാസദിസോവ വിനിച്ഛയോ. **നാനത്തകഥാ** നാമ പുരിമപച്ഛിമകഥാവിമുത്താ അവസേസാ നാനാസഭാവാ തിരച്ഛാനകഥാ. **ലോകക്ഖായികാ** നാമ "അയം ലോകോ കേന നിമ്മിതോ? അസുകേന നാമ നിമ്മിതോ. കാകോ സേതോ അട്ഠീനം സേതത്താ, ബലാകാ രത്താ ലോഹിതസ്സ രത്തത്താ"തിഏവമാദികാ ലോകായതവിതണ്ഡസല്ലാപകഥാ. **സമുദ്ദക്ഖായികാ** നാമ കസ്മാ സമുദ്ദോ സാഗരോതി. സാഗരദേവേന ഖതത്താ സാഗരോ, ഖതോ മേതി ഹത്ഥമുദ്ദായ നിവേദിതത്താ സമുദ്ദോതിഏവമാദികാ നിരത്ഥകാ സമുദ്ദക്ഖായനകഥാ. **ഭവോ**തി വുദ്ധി, **അഭവോ**തി ഹാനി. ഇതി ഭവോ ഇതി അഭവോതി യം വാ തം വാ നിരത്ഥകകാരണം വത്വാ പവത്തിതകഥാ **ഇതിഭവാഭവകഥാ** നാമ.

**തേജസാ തേജ**ന്തി അത്തനോ തേജസാ തേസം തേജം. **പരിയാദിയേയ്യാഥാ**തി ഖേപേത്വാ ഗഹേത്വാ അഭിഭവേയ്യാഥ. തത്രിദം വത്ഥു - ഏകോ പിണ്ഡപാതികോ മഹാഥേരം പുച്ഛി - "ഭന്തേ, തേജസാ തേജം പരിയാദിയമാനാ ഭിക്ഖൂ കിം കരോന്തീ"തി. ഥേരോ ആഹ - ആവുസോ, കിഞ്ചിദേവ ആതപേ ഠപേത്വാ യഥാ ഛായാ ഹേട്ഠാ ന ഓതരതി, ഉദ്ധംയേവ ഗച്ഛതി തഥാ

കരോന്തി. ദസമേ **പാസംസാനി ഠാനാനീ**തി പസംസാവഹാനി കാരണാനി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

യമകവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

# (൨) ൬. ആകങ്ഖവഗ്ഗോ

## ൧. ആകങ്ഖസുത്തവണ്ണനാ

**൬൫**. തതിയസ്സ പഠമേ **സമ്പന്നസീലാ**തി പരിപുണ്ണസീലാ, സീലസമങ്ഗിനോ വാ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. തത്ഥ ദ്വീഹി കാരണേഹി സമ്പന്നസീലതാ ഹോതി സീലവിപത്തിയാ ച ആദീനവദസ്സനേന, സീലസമ്പത്തിയാ ച ആനിസംസദസ്സനേന. തദുഭയമ്പി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൯, ൨൧) വിത്ഥാരിതം. തത്ഥ ''സമ്പന്നസീലാ''തി എത്താവതാ കിര ഭഗവാ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം ഉദ്ദിസിത്വാ ''പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതാ''തി ഇമിനാ തത്ഥ ജേട്ഠകസീലം വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേസീതി ദീപവിഹാരവാസീ സുമനത്ഥേരോ ആഹ. അന്തേവാസികോ പനസ്സ തേപിടകചൂളനാഗത്ഥേരോ ആഹ - ഉഭയത്ഥപി പാതിമോക്ഖസംവരോവ ഭഗവതാ വുത്തോ. പാതിമോക്ഖസംവരോയേവ ഹി സീലം, ഇതരാനി പന തീണി സീലന്തി വുത്തട്ഠാനം അത്ഥീതി അനനുജാനന്തോ വത്വാ ആഹ - ഇന്ദ്രിയസംവരോ നാമ ഛദ്വാരാരക്ഖാമത്തകമേവ, ആജീവപാരിസുദ്ധി ധമ്മേന സമേന പച്ചയുപ്പത്തിമത്തകം, പച്ചയസന്നിസ്സിതം പടിലദ്ധപച്ചയേ ഇദമത്ഥന്തി പച്ചവേക്ഖിത്വാ പരിഭുഞ്ജനമത്തകം. നിപ്പരിയായേന പാതിമോക്ഖസംവരോവ സീലം. യസ്സ സോ ഭിന്നോ, അയം സീസച്ഛിന്നോ വിയ പുരിസോ ഹത്ഥപാദേ സേസാനി രക്ഖിസ്സതീതി ന വത്തബ്ബോ. യസ്സ പന സോ അരോഗോ, അയം അച്ഛിന്നസീസോ വിയ പുരിസോ ജീവിതം സേസാനി പുന പാകതികാനി കാതും സക്കോതി. തസ്മാ ''സമ്പന്നസീലാ''തി ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരം ഉദ്ദിസിത്വാ ''സമ്പന്നപാതിമോക്ഖാ''തി തസ്സേവ വേവചനം വത്വാ തം വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേന്തോ **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുത്താ**തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. **ആകങ്ഖേയ്യ ചേ**തി ഇദം കസ്മാ ആരദ്ധന്തി? സീലാനിസംസദസ്സനത്ഥം . സചേപി അചിരപബ്ബജിതാനം വാ ദുപ്പഞ്ഞാനം വാ എവമസ്സ ''ഭഗവാ 'സീലം പൂരേഥ സീലം പൂരേഥാ'തി വദതി, കോ നു ഖോ സീലപൂരണേ ആനിസംസോ, കോ വിസേസോ, കാ വഡ്ഢീ''തി തേസം ദസ ആനിസംസേ ദസ്സേതും എവമാഹ - ''അപ്പേവ നാമ എതം സബ്രഹ്മചാരീനം പിയമനാപതാദിആസവക്ഖയപരിയോസാനം ആനിസംസം സുത്വാപി സീലം പരിപൂരേയ്യു''ന്തി.

തത്ഥ **ആകങ്ഖേയ്യ ചേ**തി യദി ഇച്ഛേയ്യ. **പിയോ ചസ്സ**ന്തി പിയചക്ഖൂഹി സമ്പസ്സിതബ്ബോ, സിനേഹുപ്പത്തിയാ പദട്ഠാനഭൂതോ ഭവേയ്യം. **മനാപോ**തി തേസം മനവഡ്ഢനകോ, തേസം വാ മനേന പത്തബ്ബോ, മേത്തചിത്തേന ഫരിതബ്ബോതി അത്ഥോ. **ഗരൂ**തി തേസം ഗരുട്ഠാനിയോ പാസാണച്ഛത്തസദിസോ. **ഭാവനീയോ**തി ''അദ്ധായമായസ്മാ ജാനം ജാനാതി പസ്സം പസ്സതീ''തി എവം സമ്ഭാവനീയോ. **സീലേസ്വേവസ്സ പരിപൂരകാരീ**തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേസുയേവ പരിപൂരകാരീ അസ്സ, അനൂനേന ആകാരേന സമന്നാഗതോ ഭവേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. **അജ്ഝത്തം ചേതോസമഥമനുയുത്തോ**തി അത്തനോ ചിത്തസമഥേ യുത്തോ. **അനിരാകതജ്ഝാനോ**തി ബഹി അനീഹടജ്ഝാനോ, അവിനാസിതജ്ഝാനോ വാ. **വിപസ്സനായാ**തി സത്തവിധായ അനുപസ്സനായ. **ബ്രൂഹേതാ സുഞ്ഞാഗാരാന**ന്തി വഡ്ഢേതാ സുഞ്ഞാഗാരാനം. എത്ഥ ച

സമഥവിപസ്സനാവസേന കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ രത്തിന്ദിവം സുഞ്ഞാഗാരം പവിസിത്വാ നിസീദമാനോ ഭിക്ഖു "ബ്രൂഹേതാ സുഞ്ഞാഗാരാന"ന്തി വേദിതബ്ബോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ , വിത്ഥാരോ പന ഇച്ഛന്തേന മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ௧.൬൪ ആദയോ) ആകങ്ഖേയ്യസുത്തവണ്ണനായ ഓലോകേതബ്ബോ.

**ലാഭീ**തി എത്ഥ ന ഭഗവാ ലാഭനിമിത്തം സീലാദിപരിപൂരണം കഥേതി. ഭഗവാ ഹി "ഘാസേസനം ഛിന്നകഥോ, ന വാചം പയുതം ഭണേ"തി (സു॰ നി॰ ൭൧൧) ഏവം സാവകേ ഓവദതി. സോ കഥം ലാഭനിമിത്തം സീലാദിപരിപൂരണം കഥേയ്യ. പുഗ്ഗലജ്ഝാസയവസേന പനേതം വുത്തം. യേസഞ്ഹി ഏവം അജ്ഝാസയോ ഭവേയ്യ "സചേ മയം ചതൂഹി പച്ചയേഹി ന കിലമേയ്യാമ, സീലാനി പരിപൂരേതും സക്കുണേയ്യാമാ"തി, തേസം അജ്ഝാസയവസേനേവമാഹ. അപിച സരസാനിസംസോ ഏസ സീലസ്സ യദിദം ചത്താരോ പച്ചയാ നാമ. തഥാ ഹി പണ്ഡിതമനുസ്സാ കോട്ഠാദീസു ഠപിതം നീഹരിത്വാ അത്തനാപി അപരിഭുഞ്ജിത്വാ സീലവന്താനം ദേന്തീതി സീലസ്സ സരസാനിസംസദസ്സനത്ഥമ്പേതം വുത്തം.

തതിയവാരേ **യേസാഹ**ന്തി യേസം അഹം. **തേസം തേ കാരാ**തി തേസം ദേവാനം വാ മനുസ്സാനം വാ തേ മയി കതാ പച്ചയദാനകാരാ. **മഹപ്ഫലാ ഹോന്തു മഹാനിസംസാ**തി ലോകിയസുഖേന ഫലഭൂതേന മഹപ്ഫലാ, ലോകുത്തരേന മഹാനിസംസാ. ഉഭയം വാ ഏതം ഏകത്ഥമേവ. സീലാദിഗുണയുത്തസ്സ ഹി കടച്ഛുഭിക്ഖാപി പഞ്ചരതനമത്തായ ഭൂമിയാ പണ്ണസാലാപി കത്വാ ദിന്നാ അനേകാനി കപ്പസഹസ്സാനി ദുഗ്ഗതിവിനിപാതതോ രക്ഖതി, പരിയോസാനേ ച അമതായ ധാതുയാ പരിനിബ്ബാനസ്സ പച്ചയോ ഹോതി. "ഖീരോദനം അഹമദാസി"ന്തിആദീനി (വി॰ വ॰ ४൧൩) ചേത്ഥ വത്ഥൂനി. സകലമേവ വാ പേതവത്ഥു വിമാനവത്ഥു ച സാധകം.

ചതുത്ഥവാരേ **പേതാ**തി പേച്ചഭവം ഗതാ. **ഞാതീ**തി സസ്സുസസുരപക്ഖികാ. **സാലോഹിതാ**തി ഏകലോഹിതബദ്ധാ പിതിപിതാമഹാദയോ. **കാലങ്കതാ**തി മതാ. **തേസം ത**ന്തി തേസം തം മയി പസന്നചിത്തം, തം വാ പസന്നേന ചിത്തേന അനുസ്സരണം. യസ്സ ഹി ഭിക്ഖുനോ കാലകതോ പിതാ വാ മാതാ വാ "അമ്ഹാകം ഞാതകത്ഥേരോ സീലവാ കല്യാണധമ്മോ"തി പസന്നചിത്തോ ഹുത്വാ തം ഭിക്ഖും അനുസ്സരതി, തസ്സ സോ ചിത്തപ്പസാദോപി തം അനുസ്സരണമത്തമ്പി മഹപ്ഫലം മഹാനിസംസമേവ ഹോതി.

**അരതിരതിസഹോ**തി നേക്ഖമ്മപടിപത്തിയാ അരതിയാ കാമഗുണേസു രതിയാ ച സഹോ അഭിഭവിതാ അജ്ഝോത്ഥരിതാ. **ഭയഭേരവസഹോ**തി എത്ഥ ഭയം ചിത്തുത്രാസോപി ആരമ്മണമ്പി, ഭേരവം ആരമ്മണമേവ.

## ൨. കണ്ടകസുത്തവണ്ണനാ

**൭൨.** ദുതിയേ **അഭിഞ്ഞാതേഹീ**തി ഗഗനമജ്ഝേ പുണ്ണചന്ദോ വിയ സൂരിയോ വിയ ഞാതേഹി പാകടേഹി. **പരപുരായാ**തി പരം വുച്ചതി പച്ഛിമഭാഗോ, പുരാതി പുരിമഭാഗോ, പുരതോ ധാവന്തേന പച്ഛതോ അനുബന്ധന്തേന ച മഹാപരിവാരേനാതി അത്ഥോ. **കണ്ടകോ**തി വിജ്ഝനട്ഠേന

കണ്ടകോ. **വിസൂകദസ്സന**ന്തി വിസൂകഭൂതം ദസ്സനം. **മാതുഗാമൂപചാരോ**തി മാതുഗാമസ്സ സമീപചാരിതാ.

## ൻ-ർ. ഇട്ഠധമ്മസുത്താദിവണ്ണനാ

**൭ൻ-൭ർ**. തതിയേ **വണ്ണോ**തി സരീരവണ്ണോ. **ധമ്മാ**തി നവ ലോകുത്തരധമ്മാ. ചതുത്ഥേ **അരിയായാ**തി അപോഥുജ്ജനികായ, സീലാദീഹി മിസ്സകത്താ ഏവം വുത്തം. **സാരാദായീ ച ഹോതി വരദായീ**തി സാരസ്സ ച വരസ്സ ച ആദായകോ ഹോതി. യോ കായസ്സ സാരോ, യഞ്ചസ്സ വരം, തം ഗണ്ഹാതീതി അത്ഥോ.

## ൫. മിഗസാലാസുത്തവണ്ണനാ

**൭൫**. പഞ്ചമസ്സ ആദിമ്ഹി താവ യം വത്തബ്ബം, തം ഛക്കനിപാതേ വുത്തമേവ. **ദുസ്സീലോ ഹോതീ**തിആദീസു പന **ദുസ്സീലോ**തി നിസ്സീലോ. **ചേതോവിമുത്തി**ന്തി ഫലസമാധിം. **പഞ്ഞാവിമുത്തി**ന്തി ഫലഞാണം. **നപ്പജാനാതീ**തി ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാവസേന ന ജാനാതി. **ദുസ്സീല്യം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതീ**തി ഏത്ഥ പഞ്ച ദുസ്സീല്യാനി താവ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹീയന്തി, ദസ അരഹത്തമഗ്ഗേന. ഫലക്ഖണേ താനി പഹീനാനി നാമ ഹോന്തി. ഫലക്ഖണം സന്ധായ ഇധ "നിരുജ്ഝതീ"തി വുത്തം. പുഥുജ്ജനസ്സ സീലം പഞ്ചഹി കാരണേഹി ഭിജ്ജതി പാരാജികാപജ്ജനേന സിക്ഖാപച്ചക്ഖാനേന തിത്ഥിയപക്ഖന്ദനേന അരഹത്തേന മരണേനാതി. തത്ഥ പുരിമാ തയോ ഭാവനാപരിഹാനായ സംവത്തന്തി, ചതുത്ഥോ വഡ്ഢിയാ, പഞ്ചമോ നേവ ഹാനായ ന വഡ്ഢിയാ. കഥം പനേതം അരഹത്തേന സീലം ഭിജ്ജതീതി? പുഥുജ്ജനസ്സ ഹി സീലം അച്ചന്തകുസലമേവ ഹോതി, അരഹത്തമഗ്ഗോ ച കുസലാകുസലകമ്മക്ഖയായ സംവത്തതീതി ഏവം തേന തം ഭിജ്ജതി. **സവനേനപി അകതം ഹോതീ**തി സോതബ്ബയുത്തകം അസ്സുതം ഹോതി. **ബാഹുസച്ചേനപി അകതം ഹോതീ**തി ഏത്ഥ **ബാഹുസച്ച**ന്തി വീരിയം. വീരിയേന കത്തബ്ബയുത്തകം അകതം ഹോതി, തസ്സ അകതത്താ സഗ്ഗതോപി മഗ്ഗതോപി പരിഹായതി. **ദിട്ഠിയാപി അപ്പടിവിദ്ധം ഹോതീ**തി ദിട്ഠിയാ പടിവിജ്ഝിതബ്ബം അപ്പടിവിദ്ധം ഹോതി അപച്ചക്ഖകതം. **സാമയികമ്പി വിമുത്തിം ന ലഭതീ**തി കാലാനുകാലം ധമ്മസ്സവനം നിസ്സായ പീതിപാമോജ്ജം ന ലഭതി. **ഹാനായ പരേതീ**തി ഹാനായ പവത്തതി.

**യഥാഭൂതം പജാനാതീ**തി "സോതാപത്തിഫലം പത്വാ പഞ്ചവിധം ദുസ്സീല്യം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതീ"തി ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാവസേന ജാനാതി. **തസ്സ സവനേനപി കതം ഹോതീ**തി സോതബ്ബയുത്തകം സുതം ഹോതി. **ബാഹുസച്ചേനപി കതം ഹോതീ**തി വീരിയേന കത്തബ്ബയുത്തകം അന്തമസോ ദുബ്ബലവിപസ്സനാമത്തകമ്പി കതം ഹോതി. **ദിട്ഠിയാപി സുപ്പടിവിദ്ധം ഹോതീ**തി അന്തമസോ ലോകിയപഞ്ഞായപി പച്ചയപടിവേധോ കതോ ഹോതി. ഇമസ്സ ഹി പുഗ്ഗലസ്സ പഞ്ഞാ സീലം പരിധോവതി, സോ പഞ്ഞാപരിധോതേന വിസേസം പാപുണാതി.

**പമാണികാ**തി പുഗ്ഗലേസു പമാണഗ്ഗാഹകാ. **പമിണന്തീ**തി പമേതും തുലേതും അരഹന്തി. **ഏകോ ഹീനോ**തി ഏകോ ഗുണേഹി ഹീനോ. **പണീതോ**തി ഏകോ ഗുണേഹി പണീതോ ഉത്തമോ. **തം ഹീ**തി തം പമാണകരണം. **അഭിക്കന്തതരോ**തി സുന്ദരതരോ. **പണീതതരോ**തി ഉത്തമതരോ. **ധമ്മസോതോ**

**നിബ്ബഹതീ**തി സൂരം ഹുത്വാ പവത്തമാനം വിപസ്സനാഞാണം നിബ്ബഹതി, അരിയഭൂമിം പാപേതി. **തദന്തരം കോ ജാനേയ്യാ**തി തം ഏവം കാരണം കോ ജാനേയ്യ. **സീലവാ ഹോതീ**തി ലോകിയസീലേന സീലവാ ഹോതി. **യത്ഥസ്സ തം സീലന്തി** അരഹത്തവിമുത്തിം പത്വാ സീലം അപരിസേസമ്പി നിരുജ്ഝതി നാമ, തത്ഥ യുത്തി വുത്തായേവ. ഇതോ പരേസു ദ്വീസു അങ്ഗേസു അനാഗാമിഫലം വിമുത്തി നാമ, പഞ്ചമേ അരഹത്തമേവ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയാനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബം. ഛട്ഠം ഉത്താനത്ഥമേവ.

## ൭. കാകസുത്തവണ്ണനാ

**൭൭**. സത്തമേ **ധംസീ**തി ഗുണധംസകോ. കസ്സചി ഗുണം അനാദിയിത്വാ ഹത്ഥേനപി ഗഹിതോ തസ്സ സീസേപി വച്ചം കരോതി. **പഗബ്ഭോ**തി പാഗബ്ഭിയേന സമന്നാഗതോ. **തിന്തിണോ**തി തിന്തിണം വുച്ചതി തണ്ഹാ, തായ സമന്നാഗതോ, ആസങ്കാബഹുലോ വാ. **ലുദ്ദോ**തി ദാരുണോ. **അകാരുണികോ**തി നിക്കാരുണികോ. **ദുബ്ബലോ**തി അബലോ അപ്പഥാമോ. **ഓരവിതാ**തി ഓരവയുത്തോ ഓരവന്തോ ചരതി. **നേചയികോ**തി നിചയകരോ.

## ൯. ആഘാതവത്ഥുസുത്തവണ്ണനാ

**൭൯**. നവമേ **അട്ഠാനേ**തി അകാരണേ. സചിത്തകപവത്തിയഞ്ഹി ''അനത്ഥം മേ അചരീ''തിആദി കാരണം ഭവേയ്യ, ഖാണുപഹടാദീസു തം നത്ഥി. തസ്മാ തത്ഥ ആഘാതോ അട്ഠാനേ ആഘാതോ നാമ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ആകങ്ഖവഗ്ഗോ തതിയോ.

# (൯) ൪. ഥേരവഗ്ഗോ

## ൧-൩. വാഹനസുത്താദിവണ്ണനാ

൮൧-൮൩. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **വിമരിയാദീകതേനാ**തി കിലേസമരിയാദം ഭിന്ദിത്വാ വിമരിയാദം കതേന. ദുതിയം ഉത്താനത്ഥമേവ. തതിയേ **നോ ച പയിരുപാസിതാ**തി ന ഉപട്ഠാതി.

## ൪. ബ്യാകരണസുത്തവണ്ണനാ

൮൪. ചതുത്ഥേ **ഝായീ സമാപത്തികുസലോ**തി ഝാനേഹി ച സമ്പന്നോ സമാപത്തിയഞ്ച ഛേകോ. **ഇരീണ**ന്തി തുച്ഛഭാവം. **വിചിന**ന്തി ഗുണവിചിനതം നിഗ്ഗുണഭാവം. അഥ വാ ഇരീണസങ്ഖാതം അരഞ്ഞം വിചിനസങ്ഖാതം മഹാഗഹനഞ്ച ആപന്നോ വിയ ഹോതി. **അനയ**ന്തി അവഡ്ഢിം. **ബ്യസന**ന്തി വിനാസം. **അനയബ്യസന**ന്തി അവഡ്ഢിവിനാസം. **കിം നു ഖോ**തി കേന കാരണേന.

## ൫-൬. കത്ഥീസുത്താദിവണ്ണനാ

൮൫-൮൬. പഞ്ചമേ **കത്ഥീ ഹോതി വികത്ഥീ**തി കത്ഥനസീലോ ഹോതി വികത്ഥനസീലോ, വിവടം കത്വാ കഥേതി. **ന സന്തതകാരീ**തി ന സതതകാരീ. ഛട്ഠേ **അധിമാനികോ**തി അനധിഗതേ അധിഗതമാനേന സമന്നാഗതോ. **അധിമാനസച്ചോ**തി അധിഗതമാനമേവ സച്ചതോ വദതി.

## ൭. നപ്പിയസുത്തവണ്ണനാ

൮൭. സത്തമേ **അധികരണികോ ഹോതീ**തി അധികരണകാരകോ ഹോതി. **ന പിയതായാ**തി ന പിയഭാവായ. **ന ഗരുതായാ**തി ന ഗരുഭാവായ. **ന സാമഞ്ഞായാ**തി ന സമണധമ്മഭാവായ. **ന ഏകീഭാവായാ**തി ന നിരന്തരഭാവായ. **ധമ്മാനം ന നിസാമകജാതികോ**തി നവന്നം ലോകുത്തരധമ്മാനം ന നിസാമനസഭാവോ ന ഉപധാരണസഭാവോ. **ന പടിസല്ലാനോ**തി ന പടിസല്ലീനോ. **സാഠേയ്യാനീ**തി സഠഭാവോ. **കൂടേയ്യാനീ**തി കൂടഭാവോ. **ജിമ്ഹേയ്യാനീ**തി ന ഉജുഭാവാ. **വങ്കേയ്യാനീ**തി വങ്കഭാവാ.

## ൮. അക്കോസകസുത്തവണ്ണനാ

൮൮. അട്ഠമേ **അക്കോസകപരിഭാസകോ അരിയൂപവാദീ സബ്രഹ്മചാരിന**ന്തി ഏത്ഥ സബ്രഹ്മചാരിപദം അക്കോസകപരിഭാസകപദേഹി യോജേതബ്ബം "അക്കോസകോ സബ്രഹ്മചാരീനം, പരിഭാസകോ സബ്രഹ്മചാരീന"ന്തി. അരിയാനം പന ഗുണേ ഛിന്ദിസ്സാമീതി അന്തിമവത്ഥുനാ ഉപവദന്തോ അരിയൂപവാദീ നാമ ഹോതി. **സദ്ധമ്മസ്സ ന വോദായന്തീ**തി സിക്ഖാത്തയസങ്ഖാതാ സാസനസദ്ധമ്മാ അസ്സ വോദാനം ന ഗച്ഛന്തി. **രോഗാതങ്ക**ന്തി ഏത്ഥ രോഗോവ കിച്ഛാജീവിതഭാവകരണേന ആതങ്കോതി വേദിതബ്ബോ.

## ൯. കോകാലികസുത്തവണ്ണനാ

**വ്വൻ**. നവമേ **കോകാലികോ ഭിക്ഖു യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീ**തി കോയം കോകാലികോ, കസ്മാ ച ഉപസങ്കമി? അയം കിര കോകാലികരട്ഠേ കോകാലികനഗരേ കോകാലികസേട്ഠിസ്സ പുത്തോ പബ്ബജിത്വാ പിതരാ കാരിതേ വിഹാരേ വസതി ചൂളകോകാലികോതി നാമേന, ന പന ദേവദത്തസ്സ സിസ്സോ. സോ ഹി ബ്രാഹ്മണപുത്തോ മഹാകോകാലികോ നാമ. ഭഗവതി പന സാവത്ഥിയം വിഹരന്തേ ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം ജനപദചാരികം ചരമാനാ ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ വിവേകവാസം വസിതുകാമാ തേ ഭിക്ഖൂ ഉയ്യോജേത്വാ അത്തനോ പത്തചീവരമാദായ തസ്മിം ജനപദേ തം നഗരം പത്വാ വിഹാരം അഗമിംസു. തത്ഥ നേസം കോകാലികോ വത്തം അകാസി. തേപി തേന സദ്ധിം സമ്മോദിത്വാ, “ആവുസോ, മയം ഇധ തേമാസം വസിസ്സാമ, മാ നോ കസ്സചി ആരോചേസീ”തി പടിഞ്ഞം ഗഹേത്വാ വസിംസു. വസിത്വാ പവാരണാദിവസേ പവാരേത്വാ “ഗച്ഛാമ മയം, ആവുസോ”തി കോകാലികം ആപുച്ഛിംസു. കോകാലികോ “അജ്ജ, ആവുസോ, ഏകദിവസം വസിത്വാ സ്വേ ഗമിസ്സഥാ”തി വത്വാ ദുതിയദിവസേ നഗരം പവിസിത്വാ മനുസ്സേ ആമന്തേസി - “ആവുസോ, തുമ്ഹേ ദ്വേ അഗ്ഗസാവകേ ഇധ ആഗന്ത്വാ വസമാനേപി ന ജാനാഥ, ന തേ കോചി പച്ചയേനപി നിമന്തേതീ”തി. നഗരവാസിനോ “കഹം, ഭന്തേ, ഥേരാ, കസ്മാ നോ നാരോചയിത്ഥാ”തി? കിം, ആവുസോ, ആരോചിതേന, കിം ന പസ്സഥ ദ്വേ ഭിക്ഖൂ ഥേരാസനേ നിസീദന്തേ, ഏതേ അഗ്ഗസാവകാതി. തേ ഖിപ്പം സന്നിപതിത്വാ സപ്പിഫാണിതാദീനി ചേവ ചീവരദുസ്സാനി ച സംഹരിംസു.

കോകാലികോ ചിന്തേസി - “പരമപ്പിച്ഛാ അഗ്ഗസാവകാ പയുത്തവാചായ ഉപ്പന്നലാഭം ന സാദിയിസ്സന്തി, അസാദിയന്താ ‘ആവാസികസ്സ ദേഥാ’തി വക്ഖന്തീ”തി തം ലാഭം ഗാഹാപേത്വാ ഥേരാനം സന്തികം അഗമാസി. ഥേരാ ദിസ്വാവ “ഇമേ പച്ചയാ നേവ അമ്ഹാകം, ന കോകാലികസ്സ കപ്പന്തീ”തി പടിക്ഖിപിത്വാ പക്കമിംസു. കോകാലികോ “കഥഞ്ഹി നാമ സയം അഗ്ഗണ്ഹന്താ മയ്ഹമ്പി അദാപേത്വാ പക്കമിസ്സന്തീ”തി ആഘാതം ഉപ്പാദേസി . തേപി ഭഗവതോ സന്തികം ഗന്ത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ പുന അത്തനോ പരിസം ആദായ ജനപദചാരികം ചരന്താ അനുപുബ്ബേന തസ്മിം രട്ഠേ തമേവ നഗരം പച്ചാഗമിംസു. നാഗരാ ഥേരേ സഞ്ജാനിത്വാ സഹ പരിക്ഖാരേഹി ദാനം സജ്ജേത്വാ നഗരമജ്ഝേ മണ്ഡപം കത്വാ ദാനം അദംസു, ഥേരാനഞ്ച പരിക്ഖാരേ ഉപനാമേസും. ഥേരാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ നിയ്യാദയിംസു. തം ദിസ്വാ കോകാലികോ ചിന്തേസി - “ഇമേ പുബ്ബേ അപ്പിച്ഛാ അഹേസും, ഇദാനി പാപിച്ഛാ ജാതാ, പുബ്ബേപി അപ്പിച്ഛസന്തുട്ഠപവിവിത്തസദിസാവ മഞ്ഞേ”തി ഥേരേ ഉപസങ്കമിത്വാ, “ആവുസോ, തുമ്ഹേ പുബ്ബേ അപ്പിച്ഛാ വിയ, ഇദാനി പന പാപഭിക്ഖൂ ജാതത്ഥാ”തി വത്വാ “മൂലട്ഠാനേയേവ നേസം പതിട്ഠം ഭിന്ദിസ്സാമീ”തി തരമാനരൂപോ നിക്ഖമിത്വാ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി. അയമേസ കോകാലികോ, ഇമിനാ ച കാരണേന ഉപസങ്കമീതി വേദിതബ്ബോ.

ഭഗവാ തം തുരിതതുരിതം ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാവ ആവജ്ജേന്തോ അഞ്ഞാസി “അയം അഗ്ഗസാവകേ അക്കോസിതുകാമോ ആഗതോ, സക്കാ നു ഖോ പടിസേധേതു”ന്തി. തതോ “ന സക്കാ പടിസേധേതും, ഥേരേസു അപരജ്ഝിത്വാ ആഗതോ, ഏകംസേന പന പദുമനിരയേ നിബ്ബത്തിസ്സതീ”തി ദിസ്വാ “സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേപി നാമ ഗരഹന്തം സുത്വാ ന നിസേധേതീ”തി വാദമോചനത്ഥം അരിയൂപവാദസ്സ ച മഹാസാവജ്ജഭാവദസ്സനത്ഥം **മാ**

**ഹേവ**ന്തി തിക്ഖത്തും പടിസേധേസി. തത്ഥ **മാ ഹേവ**ന്തി മാ ഏവം അഭണി. **സദ്ധായികോ**തി സദ്ധായ ആഗമകരോ പസാദാവഹോ, സദ്ധാതബ്ബവചനോ വാ. **പച്ചയികോ**തി പത്തിയായിതബ്ബവചനോ.

**പക്കാമീ**തി കമ്മാനുഭാവേന ചോദിയമാനോ പക്കാമി. ഓകാസകതഞ്ഹി കമ്മം ന സക്കാ പടിബാഹിതും. **അചിരപക്കന്തസ്സാ**തി പക്കന്തസ്സ സതോ നചിരേനേവ. **സബ്ബോ കായോ ഫുടോ അഹോസീ**തി കേസഗ്ഗമത്തമ്പി ഓകാസം അവജ്ജേത്വാ സകലസരീരം അട്ഠീനി ഭിന്ദിത്വാ ഉഗ്ഗതാഹി പീളകാഹി അജ്ഝോത്ഥടം അഹോസി. യസ്മാ പന ബുദ്ധാനുഭാവേന തഥാരൂപം കമ്മം ബുദ്ധാനം സമ്മുഖീഭാവേ വിപാകം ദാതും ന സക്കോതി, ദസ്സനൂപചാരേ വിജഹിതമത്തേ ദേതി, തസ്മാ തസ്സ അചിരപക്കന്തസ്സ പീളകാ ഉട്ഠഹിംസു. **കലായമത്തിയോ**തി ചണകമത്തിയോ. **ബേലുവസലാടുകമത്തിയോ**തി തരുണബേലുവമത്തിയോ. **പഭിജ്ജിംസൂ**തി ഭിജ്ജിംസു. താസു ഭിന്നാസു സകലസരീരം പനസപക്കം വിയ അഹോസി. സോ പക്കേന ഗത്തേന ജേതവനദ്വാരകോട്ഠകേ വിസഗിലിതോ മച്ഛോ വിയ കദലിപത്തേസു നിപജ്ജി. അഥ ധമ്മസ്സവനത്ഥം ആഗതാഗതാ മനുസ്സാ ''ധി കോകാലിക, ധി കോകാലിക, അയുത്തമകാസി, അത്തനോയേവ മുഖം നിസ്സായ അനയബ്യസനം പത്തോസീ''തി ആഹംസു. തേസം സദ്ദം സുത്വാ ആരക്ഖദേവതാ ധിക്കാരമകംസു, ആരക്ഖദേവതാനം ആകാസദേവതാതി ഇമിനാ ഉപായേന യാവ അകനിട്ഠഭവനാ ഏകധിക്കാരോ ഉദപാദി.

**തുരൂ**തി കോകാലികസ്സ ഉപജ്ഝായോ തുരുത്ഥേരോ നാമ അനാഗാമിഫലം വത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തോ. സോ ഭുമ്മട്ഠദേവതാ ആദിം കത്വാ ''അയുത്തം കോകാലികേന കതം അഗ്ഗസാവകേ അന്തിമവത്ഥുനാ അബ്ഭാചിക്ഖന്തേനാ''തി പരമ്പരായ ബ്രഹ്മലോകസമ്പത്തം തം സദ്ദം സുത്വാ ''മാ മയ്ഹം പസ്സന്തസ്സേവ വരാകോ നസ്സി, ഓവദിസ്സാമി നം ഥേരേസു ചിത്തപ്പസാദത്ഥായാ''തി ആഗന്ത്വാ തസ്സ പുരതോ അട്ഠാസി. തം സന്ധായേതം വുത്തം - ''തുരൂ പച്ചേകബ്രഹ്മാ''തി. **പേസലാ**തി പിയസീലാ. **കോസി ത്വം, ആവുസോ**തി നിസിന്നകോവ കബരക്ഖീനി ഉമ്മീലേത്വാ ഏവമാഹ. **പസ്സ യാവഞ്ച തേ ഇദം അപരദ്ധ**ന്തി യത്തകം തയാ അപരദ്ധം, അത്തനോ നലാടേ മഹാഗണ്ഡം അപസ്സന്തോ സാസപമത്തായ പീളകായ മം ചോദേതബ്ബം മഞ്ഞസീതി ആഹ.

അഥ നം ''അദിട്ഠിപ്പത്തോ അയം കോകാലികോ, ഗിലിതവിസോ വിയ ന കസ്സചി വചനം ന കരിസ്സതീ''തി ഞത്വാ **പുരിസസ്സ ഹീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കുഠാരീ**തി കുഠാരിസദിസാ ഫരുസവാചാ. **ഛിന്ദതീ**തി കുസലമൂലസങ്ഖാതേ മൂലേയേവ നികന്തതി. **നിന്ദിയ**ന്തി നിന്ദിതബ്ബം ദുസ്സീലപുഗ്ഗലം. **പസംസതീ**തി ഉത്തമത്ഥേ സമ്ഭാവേത്വാ ഖീണാസവോതി വദതി. **തം വാ നിന്ദതി യോ പസംസിയോ**തി യോ വാ പസംസിതബ്ബോ ഖീണാസവോ, തം അന്തിമവത്ഥുനാ ചോദേന്തോ ''ദുസ്സീലോ അയ''ന്തി വദതി. **വിചിനാതി മുഖേന സോ കലി**ന്തി സോ തം അപരാധം മുഖേന വിചിനാതി നാമ. **കലിനാ തേനാ**തി തേന അപരാധേന സുഖം ന വിന്ദതി. നിന്ദിയപസംസായ ഹി പസംസിയനിന്ദായ ച സമകോവ വിപാകോ.

**സബ്ബസ്സാപി സഹാപി അത്തനാ**തി സബ്ബേന സകേന ധനേനപി അത്തനാപി സദ്ധിം യോ അക്ഖേസു ധനപരാജയോ നാമ, അയം അപ്പമത്തകോ

അപരാധോ. **യോ സുഗതേസൂ**തി യോ പന സമ്മഗ്ഗതേസു പുഗ്ഗലേസു ചിത്തം ദൂസേയ്യ, അയം ചിത്തപദോസോവ തതോ കലിതോ മഹന്തതരോ കലി.

ഇദാനി തസ്സ മഹന്തതരഭാവം ദസ്സേന്തോ **സതം സഹസ്സാന**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സതം സഹസ്സാന**ന്തി നിരബ്ബുദഗണനായ സതസഹസ്സഞ്ച. **ഛത്തിംസതീ**തി അപരാനി ഛത്തിംസതി നിരബ്ബുദാനി. **പഞ്ച ചാ**തി അബ്ബുദഗണനായ പഞ്ച അബ്ബുദാനി. **യമരിയഗരഹീ**തി യം അരിയേ ഗരഹന്തോ നിരയം ഉപപജ്ജതി, തത്ഥ ഏത്തകം ആയുപ്പമാണന്തി അത്ഥോ.

**കാലമകാസീ**തി ഉപജ്ഝായേ പക്കന്തേ കാലം അകാസി. **പദുമനിരയ**ന്തി പാടിയേക്കോ പദുമനിരയോ നാമ നത്ഥി, അവീചിമഹാനിരയസ്മിംയേവ പന പദുമഗണനായ പച്ചിതബ്ബേ ഏകസ്മിം ഠാനേ നിബ്ബത്തി.

**വീസതിഖാരികോ**തി മാഗധകേന പത്ഥേന ചത്താരോ പത്ഥാ, കോസലരട്ഠേ ഏകോ പത്ഥോ ഹോതി. തേന പത്ഥേന ചത്താരോ പത്ഥാ ആള്ഹകം , ചത്താരി ആള്ഹകാനി ദോണം, ചതുദോണാ മാനികാ, ചതുമാനികാ ഖാരീ, തായ ഖാരിയാ വീസതിഖാരികോ. **തിലവാഹോ**തി മാഗധകാനം സുഖുമതിലാനം തിലസകടം. **അബ്ബുദോ നിരയോ**തി അബ്ബുദോ നാമ പാടിയേക്കോ നിരയോ നത്ഥി, അവീചിമ്ഹിയേവ പന അബ്ബുദഗണനായ പച്ചിതബ്ബട്ഠാനസ്സേതം നാമം. **നിരബ്ബുദാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

വസ്സഗണനാപി പനേത്ഥ ഏവം വേദിതബ്ബാ - യഥേവ ഹി സതം സതസഹസ്സാനി കോടി ഹോതി, ഏവം സതം സതസഹസ്സകോടിയോ പകോടി നാമ ഹോതി, സതം സതസഹസ്സപകോടിയോ കോടിപകോടി നാമ, സതം സതസഹസ്സകോടിപകോടിയോ നഹുതം, സതം സതസഹസ്സനഹുതാനി നിന്നഹുതം, സതം സതസഹസ്സനിന്നഹുതാനി ഏകം അബ്ബുദം, തതോ വീസതിഗുണം നിരബ്ബുദം, ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥാതി. ദസമം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ഥേരവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

# (൧൦) ൫. ഉപാലിവഗ്ഗോ

### ൧-൨. കാമഭോഗീസുത്താദിവണ്ണനാ

**൯൧-൯൨**. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **സാഹസേനാ**തി സാഹസിയകമ്മേന. ദുതിയേ **ഭയാനീ**തി ചിത്തുത്രാസഭയാനി. **വേരാനീ**തി അകുസലവേരപുഗ്ഗലവേരാനി. **അരിയോ ചസ്സ ഞായോ**തി സഹ വിപസ്സനായ മഗ്ഗോ. **ഇതി ഇമസ്മിം സതി ഇദം ഹോതീ**തി ഏവം ഇമസ്മിം അവിജ്ജാദികേ കാരണേ സതി ഇദം സങ്ഖാരാദികം ഫലം ഹോതി. **ഇമസ്സുപ്പാദാ ഇദം ഉപ്പജ്ജതീ**തി യോ യസ്സ സഹജാതപച്ചയോ ഹോതി, തസ്സ ഉപ്പാദാ ഇതരം ഉപ്പജ്ജതി നാമ. **ഇമസ്മിം അസതീ**തി അവിജ്ജാദികേ കാരണേ അസതി സങ്ഖാരാദികം ഫലം ന ഹോതി. **ഇമസ്സ നിരോധാ**തി കാരണസ്സ അപ്പവത്തിയാ ഫലസ്സ അപ്പവത്തി ഹോതി.

### ൩. കിംദിട്ഠികസുത്തവണ്ണനാ

**൯൩**. തതിയേ **സണ്ഠാപേസു**ന്തി ഇരിയാപഥമ്പി വചനപഥമ്പി സണ്ഠാപേസും. **അപ്പസദ്ദവിനീതാ**തി അപ്പസദ്ദേന മത്തഭാണിനാ സത്ഥാരാ വിനീതാ. **പരതോഘോസപച്ചയാ വാ**തി പരസ്സ വാ വചനകാരണാ. **ചേതയിതാ**തി പകപ്പിതാ. **മങ്കുഭൂതാ**തി ദോമനസ്സപ്പത്താ നിത്തേജാ. **പത്തക്ഖന്ധാ**തി പതിതക്ഖന്ധാ. **സഹധമ്മേനാ**തി സഹേതുകേന കാരണേന വചനേന.

### ൪. വജ്ജിയമാഹിതസുത്തവണ്ണനാ

**൯൪**. ചതുത്ഥേ **വജ്ജിയമാഹിതോ**തി ഏവംനാമകോ. **സബ്ബം തപ**ന്തി സബ്ബമേവ ദുക്കരകാരികം. **സബ്ബം തപസ്സി**ന്തി സബ്ബം തപനിസ്സിതകം. **ലൂഖാജീവി**ന്തി ദുക്കരകാരികജീവികാനുയോഗം അനുയുത്തം. **ഗാരയ്ഹ**ന്തി ഗരഹിതബ്ബയുത്തകം. **പസംസിയ**ന്തി പസംസിതബ്ബയുത്തകം. **വേനയികോ**തി സയം അവിനീതോ അഞ്ഞേഹി വിനേതബ്ബോ. **അപഞ്ഞത്തികോ**തി ന കിഞ്ചി പഞ്ഞാപേതും സക്കോതി. അഥ വാ **വേനയികോ**തി സത്തവിനാസകോ. **അപഞ്ഞത്തികോ**തി അപച്ചക്ഖം നിബ്ബാനം പഞ്ഞാപേതി, സയംകതാദീസു കിഞ്ചി പഞ്ഞാപേതും ന സക്കോതി. **ന സോ ഭഗവാ വേനയികോ**തി സോ ഭഗവാ ഏവം യാഥാവതോ ഞത്വാ കുസലാകുസലം പഞ്ഞാപേന്തോ ന അഞ്ഞേന വിനേതബ്ബോ ന അഞ്ഞസിക്ഖിതോ. യേ ച ധമ്മേ ഉപാദായ സത്തോ പഞ്ഞാപിയതി, തേസം പഞ്ഞാപനതോ ന സത്തവിനാസകോ, സുവിനീതോ സുസിക്ഖിതോ സത്തവിനായകോതി അത്ഥോ. തസ്സ ച പഞ്ഞത്തിയോ സപഞ്ഞത്തിയോയേവാതി ദസ്സേതി. **വിമുത്തിം വിമുച്ചതോ അകുസലാ ധമ്മാ**തി മിച്ഛാദിട്ഠിസങ്ഖാതം ചിത്തസ്സ അധിമുത്തിം അധിമുച്ചതോ അകുസലാ ധമ്മാ വഡ്ഢന്തി നാമ, തം സന്ധായേതം വുത്തം. സാസനേ പന ചിത്തസ്സ വിമുത്തിസങ്ഖാതോ വിമുത്തി കുസലാനംയേവ പച്ചയോ ഹോതി.

### ൫. ഉത്തിയസുത്തവണ്ണനാ

**൯൫**. പഞ്ചമേ **തുണ്ഹീ അഹോസീ**തി സത്തൂപലദ്ധിയം ഠത്വാ അപുച്ഛം പുച്ഛതീതി തുണ്ഹീ അഹോസി. **സബ്ബസാമുക്കംസികം വത മേ**തി മയാ സബ്ബപുച്ഛാനം ഉത്തമപുച്ഛം പുച്ഛിതോ സമണോ ഗോതമോ സംസാദേതി നോ

വിസ്സജ്ജേതി, നൂന ന വിസഹതി ന സക്കോതി വിസ്സജ്ജേതുന്തി ഏവം പാപികം ദിട്ഠിം മാ പടിലഭീതി. **തദസ്സാ**തി തം ഏവം ഉപ്പന്നം ദിട്ഠിഗതം ഭവേയ്യ. **പച്ചന്തിമ**ന്തി യസ്മാ മജ്ഝിമദേസേ നഗരസ്സ ഉദ്ധാപാദീനി ഥിരാനി വാ ഹോന്തു ദുബ്ബലാനി വാ, സബ്ബസോ വാ പന മാ ഹോന്തു, ചോരാസങ്കാ ന ഹോതി. തസ്മാ തം അഗ്ഗഹേത്വാ ''പച്ചന്തിമം നഗര''ന്തി ആഹ. **ദള്ഹുദ്ധാപ**ന്തി ഥിരപാകാരപാദം. **ദള്ഹപാകാരതോരണ**ന്തി ഥിരപാകാരഞ്ചേവ ഥിരപിട്ഠിസങ്ഘാടഞ്ച. **ഏകദ്വാര**ന്തി കസ്മാ ആഹ? ബഹുദ്വാരസ്മിഞ്ഹി നഗരേ ബഹൂഹി പണ്ഡിതദോവാരികേഹി ഭവിതബ്ബം, ഏകദ്വാരേ ഏകോവ വട്ടതി. തഥാഗതസ്സ ച പഞ്ഞായ അഞ്ഞോ സദിസോ നത്ഥി. തസ്മാ സത്ഥു പണ്ഡിതഭാവസ്സ ഓപമ്മത്ഥം ഏകംയേവ ദോവാരികം ദസ്സേതും ''ഏകദ്വാര''ന്തി ആഹ. **പണ്ഡിതോ**തി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതോ. **ബ്യത്തോ**തി വേയ്യത്തിയേന സമന്നാഗതോ. **മേധാവീ**തി ഠാനുപ്പത്തിയപഞ്ഞാസങ്ഖാതായ മേധായ സമന്നാഗതോ. **അനുപരിയായപഥ**ന്തി അനുപരിയായനാമകം മഗ്ഗം. **പാകാരസന്ധി**ന്തി ദ്വിന്നം ഇട്ഠകാനം അപഗതട്ഠാനം. **പാകാരവിവര**ന്തി പാകാരസ്സ ഛിന്നട്ഠാനം. **തദേവേതം പഞ്ഹ**ന്തി തംയേവ ''സസ്സതോ ലോകോ''തിആദിനാ നയേന പുട്ഠം ഠപനീയപഞ്ഹം പുനപി പുച്ഛി. **സബ്ബോ ച തേന ലോകോ**തി സത്തൂപലദ്ധിയംയേവ ഠത്വാ അഞ്ഞേനാകാരേന പുച്ഛതീതി ദസ്സേതി.

### ൬. കോകനുദസുത്തവണ്ണനാ

**൯൬**. ഛട്ഠേ **പുബ്ബാപയമാനോ**തി പുബ്ബസദിസാനി നിരുദകാനി കുരുമാനോ. **കേത്ഥ, ആവുസോ**തി കോ ഏത്ഥ, ആവുസോ. **യാവതാ, ആവുസോ, ദിട്ഠീ**തി യത്തികാ ദ്വാസട്ഠിവിധാപി ദിട്ഠി നാമ അത്ഥി. **യാവതാ ദിട്ഠിട്ഠാന**ന്തി ''ഖന്ധാപി ദിട്ഠിട്ഠാനം, അവിജ്ജാപി, ഫസ്സോപി, സഞ്ഞാപി, വിതക്കോപി അയോനിസോമനസികാരോപി, പാപമിത്തോപി , പരതോഘോസോപി ദിട്ഠിട്ഠാന''ന്തി ഏവം യത്തകം അട്ഠവിധമ്പി ദിട്ഠിട്ഠാനം ദിട്ഠികാരണം നാമ അത്ഥി. **ദിട്ഠാധിട്ഠാന**ന്തി ദിട്ഠീനം അധിട്ഠാനം, അധിഠത്വാ അധിഭവിത്വാ പവത്തായ ദിട്ഠിയാ ഏതം നാമം. **ദിട്ഠിപരിയുട്ഠാന**ന്തി ''കതമാനി അട്ഠാരസ ദിട്ഠിപരിയുട്ഠാനാനി? യാ ദിട്ഠി ദിട്ഠിഗതം ദിട്ഠിഗഹനം ദിട്ഠികന്താരം ദിട്ഠിവിസൂകം ദിട്ഠിവിപ്ഫന്ദിതം ദിട്ഠിസംയോജനം ദിട്ഠിസല്ലം ദിട്ഠിസമ്ബാധോ ദിട്ഠിപലിബോധോ ദിട്ഠിബന്ധനം ദിട്ഠിപപാതോ ദിട്ഠാനുസയോ ദിട്ഠിസന്താപോ ദിട്ഠിപരിളാഹോ ദിട്ഠിഗന്ഥോ ദിട്ഠുപാദാനം ദിട്ഠാഭിനിവേസോ ദിട്ഠിപരാമാസോ. ഇമാനി അട്ഠാരസ ദിട്ഠിപരിയുട്ഠാനാനീ''തി ഏവം വുത്തം ദിട്ഠിപരിയുട്ഠാനം. **സമുട്ഠാന**ന്തി ദിട്ഠിട്ഠാനസ്സേവ വേവചനം. വുത്തഞ്ഹേതം - ''ഖന്ധാ പച്ചയോ ദിട്ഠീനം ഉപാദായ സമുട്ഠാനട്ഠേനാ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൨൪) സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബം. സോതാപത്തിമഗ്ഗോ പന **ദിട്ഠിസമുഗ്ഘാതോ** നാമ സബ്ബദിട്ഠീനം സമുഗ്ഘാതകത്താ. **തമഹ**ന്തി തം സബ്ബം അഹം ജാനാമി. **ക്യാഹം വക്ഖാമീ**തി കിംകാരണാ അഹം വക്ഖാമി.

### ൭-൮. ആഹുനേയ്യസുത്താദിവണ്ണനാ

**൯൭-൯൮**. സത്തമേ **സമ്മാദിട്ഠികോ**തി യാഥാവദിട്ഠികോ. അട്ഠമേ **അധികരണസമുപ്പാദവൂപസമകുസലോ**തി ചതുന്നം അധികരണാനം മൂലം ഗഹേത്വാ വൂപസമേന സമുപ്പാദവൂപസമകുസലോ ഹോതി.

## ൯. ഉപാലിസുത്തവണ്ണനാ

**൯൯**. നവമേ **ദുരഭിസമ്ഭവാനീ**തി സമ്ഭവിതും ദുക്ഖാനി ദുസ്സഹാനി, ന സക്കാ അപ്പേസക്ഖേഹി അജ്ഝോഗാഹിതുന്തി വുത്തം ഹോതി. **അരഞ്ഞവനപത്ഥാനീ**തി അരഞ്ഞാനി ച വനപത്ഥാനി ച. ആരഞ്ഞകങ്ഗനിപ്ഫാദനേന അരഞ്ഞാനി, ഗാമന്തം അതിക്കമിത്വാ മനുസ്സാനം അനുപചാരട്ഠാനഭാവേന വനപത്ഥാനി. **പന്താനീ**തി പരിയന്താനി അതിദൂരാനി. **ദുക്കരം പവിവേക**ന്തി കായവിവേകോ ദുക്കരോ. **ദുരഭിരമ**ന്തി അഭിരമിതും ന സുകരം. **ഏകത്തേ**തി ഏകീഭാവേ. കിം ദസ്സേതി? കായവിവേകേ കതേപി തത്ഥ ചിത്തം അഭിരമാപേതും ദുക്കരം. ദ്വയംദ്വയാരാമോ ഹി അയം ലോകോതി. **ഹരന്തി മഞ്ഞേ**തി ഹരന്തി വിയ ഘസന്തി വിയ. **മനോ**തി ചിത്തം. **സമാധിം അലഭമാനസ്സാ**തി ഉപചാരസമാധിം വാ അപ്പനാസമാധിം വാ അലഭന്തസ്സ . കിം ദസ്സേതി? ഈദിസസ്സ ഭിക്ഖുനോ തിണപണ്ണമിഗാദിസദ്ദേഹി വിവിധേഹി ച ഭീസനകേഹി വനാനി ചിത്തം വിക്ഖിപന്തി മഞ്ഞേതി. **സംസീദിസ്സതീ**തി കാമവിതക്കേന സംസീദിസ്സതി. **ഉപ്ലവിസ്സതീ**തി ബ്യാപാദവിഹിംസാവിതക്കേഹി ഉദ്ധം പ്ലവിസ്സതി.

**കണ്ണസംധോവിക**ന്തി കണ്ണേ ധോവന്തേന കീളിതബ്ബം. **പിട്ഠിസംധോവിക**ന്തി പിട്ഠിം ധോവന്തേന കീളിതബ്ബം. തത്ഥ ഉദകം സോണ്ഡായ ഗഹേത്വാ ദ്വീസു കണ്ണേസു ആസിഞ്ചനം കണ്ണസംധോവികാ നാമ, പിട്ഠിയം ആസിഞ്ചനം പിട്ഠിസംധോവികാ നാമ. **ഗാധം വിന്ദതീ**തി പതിട്ഠം ലഭതി. **കോ ചാഹം കോ ച ഹത്ഥിനാഗോ**തി അഹം കോ, ഹത്ഥിനാഗോ കോ, അഹമ്പി തിരച്ഛാനഗതോ, അയമ്പി, മയ്ഹമ്പി ചത്താരോ പാദാ, ഇമസ്സപി, നനു ഉഭോപി മയം സമസമാതി.

**വങ്കക**ന്തി കുമാരകാനം കീളനകം ഖുദ്ദകനങ്ഗലം. **ഘടിക**ന്തി ദീഘദണ്ഡകേന രസ്സദണ്ഡകം പഹരണകീളം. **മോക്ഖചികി**ന്തി സംപരിവത്തകകീളം, ആകാസേ ദണ്ഡകം ഗഹേത്വാ ഭൂമിയം വാ സീസം ഠപേത്വാ ഹേട്ഠുപരിയഭാവേന പരിവത്തനകീളന്തി വുത്തം ഹോതി. **ചിങ്ഗുലക**ന്തി താലപണ്ണാദീഹി കതം വാതപ്പഹാരേന പരിബ്ഭമനചക്കം. **പത്താള്ഹകം** വുച്ചതി പണ്ണനാളി, തായ വാലുകാദീനി മിനന്താ കീളന്തി. **രഥക**ന്തി ഖുദ്ദകരഥം. **ധനുക**ന്തി ഖുദ്ദകധനുമേവ.

**ഇധ ഖോ പന വോ**തി ഏത്ഥ **വോ**തി നിപാതമത്തം, ഇധ ഖോ പനാതി അത്ഥോ. **ഇങ്ഘ ത്വം, ഉപാലി, സങ്ഘേ വിഹരാഹീ**തി ഏത്ഥ **ഇങ്ഘാ**തി ചോദനത്ഥേ നിപാതോ. തേന ഥേരം സങ്ഘമജ്ഝേ വിഹാരത്ഥായ ചോദേതി, നാസ്സ അരഞ്ഞവാസം അനുജാനാതി. കസ്മാ? അരഞ്ഞസേനാസനേ വസതോ കിരസ്സ വാസധുരമേവ പൂരിസ്സതി, ന ഗന്ഥധുരം. സങ്ഘമജ്ഝേ വസന്തോ പന ദ്വേ ധുരാനി പൂരേത്വാ അരഹത്തം പാപുണിസ്സതി, വിനയപിടകേ ച പാമോക്ഖോ ഭവിസ്സതി. അഥസ്സാഹം പരിസമജ്ഝേ പുബ്ബപത്ഥനം പുബ്ബാഭിനീഹാരഞ്ച കഥേത്വാ ഇമം ഭിക്ഖും വിനയധരാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസ്സാമീതി ഇമമത്ഥം പസ്സമാനോ സത്ഥാ ഥേരസ്സ അരഞ്ഞവാസം നാനുജാനീതി. ദസമം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ഉപാലിവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

ദുതിയപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

# ൩. തതിയപണ്ണാസകം

# (൧൧) ൧. സമണസഞ്ഞാവഗ്ഗോ

## ൧. സമണസഞ്ഞാസുത്തവണ്ണനാ

**൧൦൧**. തതിയസ്സ പഠമേ **സമണസഞ്ഞാ**തി സമണാനം ഉപ്പജ്ജനകസഞ്ഞാ. **സന്തതകാരീ**തി നിരന്തരകാരീ. **അബ്യാപജ്ഝോ**തി നിദ്ദുക്ഖോ. **ഇദമത്ഥംതിസ്സ ഹോതീ**തി ഇദമത്ഥം ഇമേ പച്ചയാതി ഏവമസ്സ ജീവിതപരിക്ഖാരേസു ഹോതി, പച്ചവേക്ഖിതപരിഭോഗം പരിഭുഞ്ജതീതി അത്ഥോ. ദുതിയം ഉത്താനത്ഥമേവ.

## ൩. മിച്ഛത്തസുത്തവണ്ണനാ

**൧൦൩**. തതിയേ **വിരാധനാ ഹോതീ**തി സഗ്ഗതോ മഗ്ഗതോ ച വിരജ്ഝനം ഹോതി. **നോ ആരാധനാ**തി ന സമ്പാദനാ ന പരിപൂരകാരിതാ ഹോതി. **പഹോതീ**തി പവത്തതി.

## ൪-൫. ബീജസുത്താദിവണ്ണനാ

**൧൦൪-൧൦൫**. ചതുത്ഥേ **യഥാദിട്ഠി സമത്തം സമാദിന്ന**ന്തി ദിട്ഠാനുരൂപേന പരിപുണ്ണം സമാദിന്നം സകലം ഗഹിതം. **ചേതനാ**തി തീസു ദ്വാരേസു നിബ്ബത്തിതചേതനാവ ഗഹിതാ. **പത്ഥനാ**തി ''ഏവരൂപോ സിയ''ന്തി ഏവം പത്ഥനാ. **പണിധീ**തി ''ദേവോ വാ ഭവിസ്സാമി ദേവഞ്ഞതരോ വാ''തി ചിത്തട്ഠപനാ. **സങ്ഖാരാ**തി സമ്പയുത്തകസങ്ഖാരാ. പഞ്ചമേ പുരേചാരികട്ഠേന **പുബ്ബങ്ഗമാ. അന്വദേവാ**തി തം അനുബന്ധമാനമേവ.

## ൬. നിജ്ജരസുത്തവണ്ണനാ

**൧൦൬**. ഛട്ഠേ **നിജ്ജരവത്ഥൂനീ**തി നിജ്ജരകാരണാനി. **മിച്ഛാദിട്ഠി നിജ്ജിണ്ണാ ഹോതീ**തി അയം ഹേട്ഠാ വിപസ്സനായപി നിജ്ജിണ്ണാ ഏവ പഹീനാ. കസ്മാ പുന ഗഹിതാതി? അസമുച്ഛിന്നത്താ. വിപസ്സനായ ഹി കിഞ്ചാപി നിജ്ജിണ്ണാ, ന പന സമുച്ഛിന്നാ. മഗ്ഗോ പന ഉപ്പജ്ജിത്വാ തം സമുച്ഛിന്ദതി, ന പുന വുട്ഠാതും ദേതി. തസ്മാ പുന ഗഹിതാ. ഏവം സബ്ബപദേസു യോജേതബ്ബോ. ഏത്ഥ ച സമ്മാവിമുത്തിപച്ചയാ ചതുസട്ഠി ധമ്മാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. കതമേ ചതുസട്ഠി? സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ അധിമോക്ഖട്ഠേന സദ്ധിന്ദ്രിയം പരിപൂരതി, പഗ്ഗഹട്ഠേന വീരിയിന്ദ്രിയം, ഉപട്ഠാനട്ഠേന സതിന്ദ്രിയം, അവിക്ഖേപട്ഠേന സമാധിന്ദ്രിയം, ദസ്സനട്ഠേന പഞ്ഞിന്ദ്രിയം പരിപൂരേതി, വിജാനനട്ഠേന മനിന്ദ്രിയം, അഭിനന്ദനട്ഠേന സോമനസ്സിന്ദ്രിയം, പവത്തസന്തതിആധിപതേയ്യട്ഠേന ജീവിതിന്ദ്രിയം പരിപൂരതി…പേ॰… അരഹത്തഫലക്ഖണേ അധിമോക്ഖട്ഠേന സദ്ധിന്ദ്രിയം…പേ॰… പവത്തസന്തതിആധിപതേയ്യട്ഠേന ജീവിതിന്ദ്രിയം പരിപൂരതീതി ഏവം ചതൂസു ച മഗ്ഗേസു ചതൂസു ച ഫലേസു അട്ഠട്ഠ ഹുത്വാ ചതുസട്ഠി ധമ്മാ പാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി.

## ൭. ധോവനാസുത്തവണ്ണനാ

**൧൦൭**. സത്തമേ **ധോവന**ന്തി അട്ഠിധോവനം. തസ്മിഞ്ഹി ജനപദേ മനുസ്സാ ഞാതകേ മതേ ന ഝാപേന്തി, ആവാടം പന ഖണിത്വാ ഭൂമിയം നിദഹന്തി. അഥ നേസം പൂതിഭൂതാനം അട്ഠീനി നീഹരിത്വാ ധോവിത്വാ പടിപാടിയാ ഉസ്സാപേത്വാ ഗന്ധമാലേഹി പൂജേത്വാ ഠപേന്തി. നക്ഖത്തേ പത്തേ താനി അട്ഠീനി ഗഹേത്വാ രോദന്തി പരിദേവന്തി, തതോ നക്ഖത്തം കീളന്തി.

## ൮-൧൦. തികിച്ഛകസുത്താദിവണ്ണനാ

**൧൦൮-൧൧൦**. അട്ഠമേ **വിരേചന**ന്തി ദോസനീഹരണഭേസജ്ജം. **വിരിത്താ ഹോതീ**തി നീഹടാ ഹോതി പനുദിതാ. നവമേ **വമന**ന്തി വമനകരണഭേസജ്ജം. ദസമേ **നിദ്ധമനീയാ**തി നിദ്ധമിതബ്ബാ. **നിദ്ധന്താ**തി നിദ്ധമിതാ.

## ൧൧. പഠമഅസേഖസുത്തവണ്ണനാ

**൧൧൧**. ഏകാദസമേ അങ്ഗപരിപൂരണത്ഥം സമ്മാദിട്ഠിയേവ **സമ്മാഞാണ**ന്തി വുത്താ. ഏവമേതേ സബ്ബേപി അരഹത്തഫലധമ്മാ അസേഖാ, അസേഖസ്സ പവത്തത്താ പച്ചവേക്ഖണഞാണമ്പി അസേഖന്തി വുത്തം.

## ൧൨. ദുതിയഅസേഖസുത്തവണ്ണനാ

**൧൧൨**. ദ്വാദസമേ **അസേഖിയാ**തി അസേഖായേവ, അസേഖസന്തകാ വാ. ഇമിനാ സുത്തേന ഖീണാസവോവ കഥിതോതി.

സമണസഞ്ഞാവഗ്ഗോ പഠമോ.

# (൧൨) ൨. പച്ചോരോഹണിവഗ്ഗോ

## ൧-൨. അധമ്മസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

**൧൧൩-൧൧൪**. ദുതിയസ്സ പഠമേ പാടിയേക്കം പുച്ഛാ ച വിസ്സജ്ജനാ ച കതാ. ദുതിയേ ഏകതോവ.

## ൩. തതിയഅധമ്മസുത്തവണ്ണനാ

**൧൧൫**. തതിയേ **ഉദ്ദേസം ഉദ്ദിസിത്വാ**തി മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ. **സത്ഥു ചേവ സംവണ്ണിതോ**തി പഞ്ചസു ഠാനേസു ഏതദഗ്ഗേ ഠപേന്തേന സത്ഥാരാ സംവണ്ണിതോ. **സമ്ഭാവിതോ**തി ഗുണസമ്ഭാവനായ സമ്ഭാവിതോ. **പഹോതീ**തി സക്കോതി. **അതിസിത്വാ**തി അതിക്കമിത്വാ. **ജാനം ജാനാതീ**തി ജാനിതബ്ബകം ജാനാതി. **പസ്സം പസ്സതീ**തി പസ്സിതബ്ബകം പസ്സതി. **ചക്ഖുഭൂതോ**തി ചക്ഖു വിയ ഭൂതോ ജാതോ നിബ്ബത്തോ. **ഞാണഭൂതോ**തി ഞാണസഭാവോ. **ധമ്മഭൂതോ**തി ധമ്മസഭാവോ. **ബ്രഹ്മഭൂതോ**തി സേട്ഠസഭാവോ. **വത്താ**തി വത്തും സമത്ഥോ. **പവത്താ**തി പവത്തേതും സമത്ഥോ. **അത്ഥസ്സ നിന്നേതാ**തി അത്ഥം നീഹരിത്വാ ദസ്സേതാ. **യഥാ നോ ഭഗവാ**തി യഥാ അമ്ഹാകം ഭഗവാ ബ്യാകരേയ്യ.

## ൪. അജിതസുത്തവണ്ണനാ

**൧൧൬**. ചതുത്ഥേ **അജിതോ**തി ഏവംനാമകോ. **ചിത്തട്ഠാനസതാനീ**തി ചിത്തുപ്പാദസതാനി. **യേഹീ**തി യേഹി ചിത്തട്ഠാനസതേഹി അനുയുഞ്ജിയമാനാ. **ഉപാരദ്ധാവ ജാനന്തി ഉപാരദ്ധസ്മാ**തി വിരദ്ധാ നിഗ്ഗഹിതാ ഏവം ജാനന്തി ''വിരദ്ധാ മയം, നിഗ്ഗഹിതാ മയം, ആരോപിതോ നോ ദോസോ''തി. **പണ്ഡിതവത്ഥൂനീ**തി പണ്ഡിതഭാവവത്ഥായ കാരണാനി.

## ൫-൬. സങ്ഗാരവസുത്താദിവണ്ണനാ

**൧൧൭-൧൧൮**. പഞ്ചമേ **ഓരിമം തീര**ന്തി ലോകിയം ഓരിമതീരം. **പാരിമം തീര**ന്തി ലോകുത്തരം പാരിമതീരം. **പാരഗാമിനോ**തി നിബ്ബാനഗാമിനോ. **തീരമേവാനുധാവതീ**തി സക്കായദിട്ഠിതീരംയേവ അനുധാവതി. **ധമ്മേ ധമ്മാനുവത്തിനോ**തി സമ്മാ അക്ഖാതേ നവവിധേ ലോകുത്തരധമ്മേ അനുധമ്മവത്തിനോ, തസ്സ ധമ്മസ്സാനുച്ഛവികായ സഹസീലായ പുബ്ബഭാഗപടിപത്തിയാ പവത്തമാനാ. **മച്ചുധേയ്യം സുദുത്തര**ന്തി മച്ചുനോ ഠാനഭൂതം തേഭൂമകവട്ടം സുദുത്തരം തരിത്വാ. **പാരമേസ്സന്തീ**തി നിബ്ബാനം പാപുണിസ്സന്തി.

ഓകാ **അനോകമാഗമ്മാ**തി വട്ടതോ വിവട്ടം ആഗമ്മ. **വിവേകേ യത്ഥ ദൂരമ**ന്തി യസ്മിം കായചിത്തഉപധിവിവേകേ ദുരഭിരമം, തത്രാഭിരതിമിച്ഛേയ്യ. **ഹിത്വാ കാമേ**തി ദുവിധേപി കാമേ പഹായ. **അകിഞ്ചനോ**തി നിപ്പലിബോധോ. **ആദാനപടിനിസ്സഗ്ഗേ**തി ഗഹണപടിനിസ്സഗ്ഗസങ്ഖാതേ നിബ്ബാനേ. **അനുപാദായ യേ രതാ**തി ചതൂഹി ഉപാദാനേഹി കിഞ്ചിപി അനുപാദിയിത്വാ യേ അഭിരതാ. **പരിനിബ്ബുതാ**തി തേ അപച്ചയപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതാ നാമാതി വേദിതബ്ബാ. ഛട്ഠം ഭിക്ഖൂനം ദേസിതം.

## ൯-൧൦. പച്ചോരോഹണീസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

**൧൧൯-൧൨൦**. സത്തമേ **പച്ചോരോഹണീ**തി പാപസ്സ പച്ചോരോഹണം. **പത്ഥരിത്വാ**തി സന്ഥരിത്വാ. **അന്തരാ ച വേലം അന്തരാ ച അഗ്യാഗാര**ന്തി വാലികാരാസിസ്സ ച അഗ്ഗിഅഗാരസ്സ ച അന്തരേ. അട്ഠമം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദേസിതം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പച്ചോരോഹണിവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

# (൧൩) ൩. പരിസുദ്ധവഗ്ഗവണ്ണനാ

**൧൨൩.** തതിയസ്സ പഠമേ **പരിസുദ്ധാ**തി നിമ്മലാ. **പരിയോദാതാ**തി പഭസ്സരാ. ദുതിയാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവാതി.

പരിസുദ്ധവഗ്ഗോ തതിയോ.

## (൧൪) ൪. സാധുവഗ്ഗവണ്ണനാ

**൧൩൪**. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **സാധുന്തി** ഭദ്ദകം സിലിട്ഠകം. ദുതിയാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവാതി. അരിയമഗ്ഗവഗ്ഗോ ഉത്താനത്ഥോയേവാതി.

സാധുവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

തതിയപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

**൪. ചതുത്ഥപണ്ണാസകം**

**൧൭൭**. ചതുത്ഥസ്സ പഠമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവാതി.

**൮. കമ്മനിദാനസുത്തവണ്ണനാ**

**൧൭൪**. അട്ഠമേ **ലോഭഹേതുകമ്പീ**തി പാണാതിപാതസ്സ ലോഭോ ഉപനിസ്സയകോടിയാ ഹേതു ഹോതി ദോസമോഹസമ്പയുത്തോപി. ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

**൯. പരിക്കമനസുത്തവണ്ണനാ**

**൧൭൭**. നവമേ **പരിക്കമനം ഹോതീ**തി പരിവജ്ജനം ഹോതി.

**൧൦. ചുന്ദസുത്തവണ്ണനാ**

**൧൭൬**. ദസമേ **കമ്മാരപുത്തസ്സാ**തി സുവണ്ണകാരപുത്തസ്സ. **കസ്സ നോ ത്വന്തി** കസ്സ നു ത്വം. **പച്ഛാഭൂമകാ**തി പച്ഛാഭൂമിവാസികാ. **കമണ്ഡലുകാ**തി കമണ്ഡലുധാരിനോ. **സേവാലമാലികാ**തി സേവാലമാലാ വിയ ധാരേന്തി. സേവാലപടനിവാസിതാതിപി വുത്തമേവ. **ഉദകോരോഹകാ**തി സായതതിയകം ഉദകോരോഹനാനുയോഗമനുയുത്താ. **ആമസേയ്യാസീ**തി ഹത്ഥേന പരിമജ്ജേയ്യാസി.

**൧൧. ജാണുസ്സോണിസുത്തവണ്ണനാ**

**൧൭൭**. ഏകാദസമേ **ഉപകപ്പതൂ**തി പാപുണാതു. **ഠാനേ**തി ഓകാസേ. **നോ അട്ഠാനേ**തി നോ അനോകാസേ. **നേരയികാനം ആഹാരോ** നാമ തത്ഥ നിബ്ബത്തനകമ്മമേവ. തേനേവ ഹി തേ തത്ഥ യാപേന്തി. **തിരച്ഛാനയോനികാനം** പന തിണപണ്ണാദിവസേന ആഹാരോ വേദിതബ്ബോ. **മനുസ്സാനം** ഓദനകുമ്മാസാദിവസേന , **ദേവാനം** സുധാഭോജനാദിവസേന, **പേത്തിവേസയികാനം** ഖേളസിങ്ഘാണികാദിവസേന. **യം വാ പനസ്സ ഇതോ അനുപ്പവേച്ഛന്തീ**തി യം തസ്സ മിത്താദയോ ഇതോ ദദന്താ അനുപവേസേന്തി. പേത്തിവേസയികാ ഏവ ഹി പരദത്തൂപജീവിനോ ഹോന്തി, ന അഞ്ഞേസം പരേഹി ദിന്നം ഉപകപ്പതി. **ദായകോപി അനിപ്ഫലോ**തി യം സന്ധായ തം ദാനം ദിന്നം, തസ്സ ഉപകപ്പതു വാ മാ വാ, ദായകേന പന ന സക്കാ നിപ്ഫലേന ഭവിതും, ദായകോ തസ്സ ദാനസ്സ വിപാകം ലഭതിയേവ.

**അട്ഠാനേപി ഭവം ഗോതമോ പരികപ്പം വദതീ**തി അനോകാസേ ഉപ്പന്നേപി തസ്മിം ഞാതകേ ഭവം ഗോതമോ ദാനസ്സ ഫലം പരികപ്പേതിയേവ പഞ്ഞാപേതിയേവാതി പുച്ഛതി. ബ്രാഹ്മണസ്സ ഹി "ഏവം ദിന്നസ്സ ദാനസ്സ ഫലം ദായകോ ന ലഭതീ"തി ലദ്ധി. അഥസ്സ ഭഗവാ പഞ്ഹം പടിജാനിത്വാ "ദായകോ നാമ യത്ഥ കത്ഥചി പുഞ്ഞഫലൂപജീവിട്ഠാനേ നിബ്ബത്തോ ദാനസ്സ ഫലം ലഭതിയേവാ"തി ദസ്സേതും **ഇധ ബ്രാഹ്മണാ**തിആദിമാഹ. **സോ തത്ഥ ലാഭീ ഹോതീ**തി സോ തത്ഥ ഹത്ഥിയോനിയം നിബ്ബത്തോപി മങ്ഗലഹത്ഥിട്ഠാനം പത്വാ ലാഭീ ഹോതി. അസ്സാദീസുപി ഏസേവ നയോ. സാധുവഗ്ഗോ ഉത്താനത്ഥോയേവാതി.

ജാണുസ്സോണിവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

ചതുത്ഥപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

# (൨൧) ൧. കരജകായവഗ്ഗോ

൨൧൧. പഞ്ചമസ്സ പഠമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

### ൩. സംസപ്പനീയസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൩. ഛട്ഠേ **സംസപ്പനീയപരിയായം വോ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മപരിയായ**ന്തി സംസപ്പനസ്സ കാരണം ദേസനാസങ്ഖാതം ധമ്മദേസനം. **സംസപ്പ**തീതി തം കമ്മം കരോന്തോ ആസപ്പതി പരിസപ്പതി വിപ്ഫന്ദതി. **ജിമ്ഹാ ഗ**തീതി തേന കമ്മേന യം ഗതിം ഗമിസ്സതി, സാ ജിമ്ഹാ ഹോതി. **ജിമ്ഹുപപത്തീ**തി തസ്സ യം ഗതിം ഉപപജ്ജിസ്സതി, സാപി ജിമ്ഹാവ ഹോതി. **സംസപ്പജാതികാ**തി സംസപ്പനസഭാവാ. **ഭൂതാ ഭൂതസ്സ ഉപപത്തി ഹോതീ**തി ഭൂതസ്മാ സഭാവതോ വിജ്ജമാനകമ്മാ സത്തസ്സ നിബ്ബത്തി ഹോതി. **ഫസ്സാ ഫുസന്തീ**തി വിപാകഫസ്സാ ഫുസന്തി.

### ൭-൮. സഞ്ചേതനികസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

൨൧൭-൨൧൮. സത്തമേ **സഞ്ചേതനികാന**ന്തി ചേതേത്വാ പകപ്പേത്വാ കതാനം. **ഉപചിതാന**ന്തി ചിതാനം വഡ്ഢിതാനം. **അപ്പടിസംവേദിത്വാ**തി തേസം കമ്മാനം വിപാകം അവേദിയിത്വാ. **ബ്യന്തീഭാവ**ന്തി വിഗതന്തഭാവം തേസം കമ്മാനം പരിച്ഛേദപരിവടുമതാകരണം. **തഞ്ച ഖോ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി തഞ്ച ഖോ വിപാകം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ. **ഉപപജ്ജ**ന്തി ഉപപജ്ജവേദനീയം അനന്തരേ അത്തഭാവേ. **അപരേ വാ പരിയായേ**തി അപരപരിയായവേദനീയം പന സംസാരപ്പവത്തേ സതി സഹസ്സിമേപി അത്തഭാവേതി. ഇമിനാ ഇദം ദസ്സേതി "സംസാരപ്പവത്തേ പടിലദ്ധവിപാകാരഹകമ്മേ ന വിജ്ജതി സോ ജഗതിപ്പദേസോ, യത്ഥ ഠിതോ മുച്ചേയ്യ പാപകമ്മാ"തി. **തിവിധാ**തി തിപ്പകാരാ. **കായകമ്മന്തസന്ദോസബ്യാപത്തീ**തി കായകമ്മന്തസങ്ഖാതാ വിപത്തി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദാനി വേദിതബ്ബാനി. അട്ഠമേ **അപണ്ണകോ മണീ**തി സമന്തതോ ചതുരസ്സോ പാസകോ.

### ൯. കരജകായസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൯. നവമേ **ദുക്ഖസ്സാ**തി വിപാകദുക്ഖസ്സ, വട്ടദുക്ഖസ്സേവ വാ. ഇമസ്മിം സുത്തേ മണിഓപമ്മം നത്ഥി. **ഏവം വിഗതാഭിജ്ഝോ**തി **ഏവ**ന്തി നിപാതമത്തം. യഥാ വാ മേത്തം ഭാവേന്താ വിഗതാഭിജ്ഝാ ഭവന്തി, ഏവം വിഗതാഭിജ്ഝോ. ഏവമസ്സ വിഗതാഭിജ്ഝതാദീഹി നീവരണവിക്ഖമ്ഭനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അകുസലനിസ്സരണാനി കഥേന്തോ **മേത്താസഹഗതേനാ**തിആദിമാഹ. **അപ്പമാണ**ന്തി അപ്പമാണസത്താരമ്മണതായ ചിണ്ണവസിതായ വാ അപ്പമാണം. **പമാണകതം കമ്മം** നാമ കാമാവചരകമ്മം. **ന തം തത്രാവതിട്ഠതീ**തി തം മഹോഘോ പരിത്തം ഉദകം വിയ അത്തനോ ഓകാസം ഗഹേത്വാ ഠാതും ന സക്കോതി, അഥ ഖോ നം ഓഘേ പരിത്തം ഉദകം വിയ ഇദമേവ അപ്പമാണം കമ്മം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ അത്തനോ വിപാകം നിബ്ബത്തേതി. **ദഹരതഗ്ഗേ**തി ദഹരകാലതോ പട്ഠായ.

**നായം കായോ ആദായഗമനിയോ**തി ഇമം കായം ഗഹേത്വാ പരലോകം ഗന്തും നാമ ന സക്കാതി അത്ഥോ . **ചിത്തന്തരോ**തി ചിത്തകാരണോ, അഥ വാ

ചിത്തേനേവ അന്തരികോ. ഏകസ്സേവ ഹി ചുതിചിത്തസ്സ അനന്തരാ ദുതിയേ പടിസന്ധിചിത്തേ ദേവോ നാമ ഹോതി, നേരയികോ നാമ ഹോതി, തിരച്ഛാനഗതോ നാമ ഹോതി. പുരിമനയേപി ചിത്തേന കാരണഭൂതേന ദേവോ നേരയികോ വാ ഹോതീതി അത്ഥോ. **സബ്ബം തം ഇധ വേദനീയ**ന്തി ദിട്ഠധമ്മവേദനീയകോട്ഠാസവനേതം വുത്തം. **ന തം അനുഗം ഭവിസ്സതീ**തി മേത്തായ ഉപപജ്ജവേദനീയഭാവസ്സ ഉപച്ഛിന്നത്താ ഉപപജ്ജവേദനീയവസേന ന അനുഗതം ഭവിസ്സതി. ഇദം സോതാപന്നസകദാഗാമിഅരിയപുഗ്ഗലാനം പച്ചവേക്ഖണം വേദിതബ്ബം. **അനാഗാമിതായാ**തി ഝാനാനാഗാമിതായ. **ഇധപഞ്ഞസ്സാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ പഞ്ഞാ ഇധപഞ്ഞാ നാമ, സാസനചരിതായ അരിയപഞ്ഞായ ഠിതസ്സ അരിയസാവകസ്സാതി അത്ഥോ. **ഉത്തരിവിമുത്തി**ന്തി അരഹത്തം. ദസമം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

കരജകായവഗ്ഗോ പഠമോ.

## (൨൨) ൨. സാമഞ്ഞവഗ്ഗവണ്ണനാ

**൨൨൭**. ദുതിയസ്സ പഠമം ആദിം കത്വാ സബ്ബാ പേയ്യാലതന്തി ഉത്താനത്ഥായേവാതി.

മനോരഥപൂരണിയാ അങ്ഗുത്തരനികായ-അട്ഠകഥായ

ദസകനിപാതസ്സ സംവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

# അങ്ഗുത്തരനികായേ

# ഏകാദസകനിപാത-അട്ഠകഥാ

# ൧. നിസ്സയവഗ്ഗോ

### ൧-൫. കിമത്ഥിയസുത്താദിവണ്ണനാ

**൧-൫**. ഏകാദസകനിപാതസ്സ പഠമാദീനി ഹേട്ഠാ വുത്തനയാനേവ. കേവലഞ്ഹേത്ഥ ആദിതോ പഞ്ചസു നിബ്ബിദാവിരാഗം ദ്വിധാ ഭിന്ദിത്വാ ഏകാദസങ്ഗാനി കതാനി. ഛട്ഠേ സിക്ഖാപച്ചക്ഖാനം അധികം.

### ൭-൮. പഠമസഞ്ഞാസുത്താദിവണ്ണനാ

**൭-൮**. സത്തമേ **അത്ഥേന അത്ഥോ**തി അത്ഥേന സദ്ധിമത്ഥോ. **ബ്യഞ്ജനേന ബ്യഞ്ജന**ന്തി ബ്യഞ്ജനേന സദ്ധിം ബ്യഞ്ജനം. **സംസന്ദിസ്സതീ**തി സമ്പവത്തിസ്സതി. **സമേസ്സതീ**തി സമാനം ഭവിസ്സതി. **ന വിഗ്ഗയ്ഹിസ്സതീ**തി ന വിരജ്ഝിസ്സതി. **അഗ്ഗപദസ്മി**ന്തി നിബ്ബാനേ. അട്ഠമേ പച്ചവേക്ഖണാ കഥിതാ.

### ൯. സദ്ധസുത്തവണ്ണനാ

**൯**. നവമേ **ദോണിയാ ബദ്ധോ**തി യവസസ്സദോണിയാ സമീപേ ബദ്ധോ. **അന്തരം കരിത്വാ**തി അബ്ഭന്തരേ കത്വാ. **ഝായതീ**തി ചിന്തേതി. **പജ്ഝായതീ**തി ഇതോ ചിതോ ച നാനപ്പകാരകം ഝായതി. **നിജ്ഝായതീ**തി നിരന്തരവസേന നിബദ്ധം ഝായതി. **പഥവിമ്പി നിസ്സായ ഝായതീ**തി സമാപത്തിയം സനികന്തികവസേനേതം വുത്തം. സമാപത്തിയഞ്ഹി സനികന്തികത്താ ഏസ ഖളുങ്കോ നാമ കതോ. **ആപാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

**കഥഞ്ച സദ്ധ ആജാനീയഝായിതം ഹോതീ**തി കഥം കാരണാകാരണം ജാനന്തസ്സ സിന്ധവസ്സ ഝായിതം ഹോതി. **യഥാ ഇണ**ന്തിആദീസു ഇണസദിസം ബന്ധനസദിസം ധനജാനിസദിസം കലിസങ്ഖാതമഹാപരാധസദിസഞ്ച കത്വാ അത്തനോ അഭിമുഖസ്സ പതോദസ്സ അജ്ഝോഹരണസങ്ഖാതം പതനം വിപസ്സതീതി അത്ഥോ. **നേവ പഥവിം നിസ്സായ ഝായതീ**തി സമാപത്തിസുഖനികന്തിയാ അഭാവേന പഥവിആരമ്മണായ ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനസഞ്ഞായ ന ഝായതി, നിയന്തിയാ അഭാവേനേവ സോ ആജാനീയോ നാമ ഹോതീതി. **ഝായതി ച പനാ**തി നിബ്ബാനാരമ്മണായ ഫലസമാപത്തിയാ ഝായതി. **പഥവിയം പഥവിസഞ്ഞാ വിഭൂതാ ഹോതീ**തി പഥവാരമ്മണേ ഉപ്പന്നാ ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനസഞ്ഞാ വിഭൂതാ പാകടാ ഹോതി. ''വിഭൂതാ, ഭന്തേ, രൂപസഞ്ഞാ അവിഭൂതാ അട്ഠികസഞ്ഞാ''തി ഇമസ്മിഞ്ഹി സുത്തേ സമതിക്കമസ്സ അത്ഥിതായ വിഭൂതതാ വുത്താ, ഇധ പന വിപസ്സനാവസേന അനിച്ചദുക്ഖാനത്തതോ ദിട്ഠത്താ വിഭൂതാ നാമ ജാതാ. **ആപോസഞ്ഞാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവമേത്ഥ ഹേട്ഠാ വിയ സമാപത്തിവസേന സമതിക്കമം അവത്വാ വിപസ്സനാചാരവസേന സമതിക്കമോ വുത്തോ. **ഏവം ഝായീ**തി ഏവം വിപസ്സനാപടിപാടിയാ ആഗന്ത്വാ ഉപ്പാദിതായ ഫലസമാപത്തിയാ ഝായന്തോ.

### ൧൦. മോരനിവാപസുത്തവണ്ണനാ

**൧൦**. ദസമേ **അച്ചന്തനിട്ഠോ**തി അന്തം അതീതത്താ അച്ചന്തസങ്ഖാതം അവിനാസധമ്മം നിബ്ബാനം നിട്ഠാ അസ്സാതി അച്ചന്തനിട്ഠോ. ഇമിനാ നയേന

സേസപദാനി വേദിതബ്ബാനി. **ജനേതസ്മി**ന്തി ജനിതസ്മിം , പജായാതി അത്ഥോ. **യേ ഗോത്തപടിസാരിനോ**തി യേ ജനാ തസ്മിം ഗോത്തേ പടിസരന്തി “അഹം ഗോതമോ, അഹം കസ്സപോ”തി, തേസു ലോകേ ഗോത്തപടിസാരീസു ഖത്തിയോ സേട്ഠോ. **അനുമതാ മയാ**തി മമ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സദ്ധിം സംസന്ദേത്വാ ദേസിതാ മയാ അനുഞ്ഞാതാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

നിസ്സയവഗ്ഗോ പഠമോ.

# ൨. അനുസ്സതിവഗ്ഗോ

## ൧-൨. മഹാനാമസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

**൧൧-൧൨**. ദുതിയസ്സ പഠമേ **നാനാവിഹാരേഹി വിഹരതന്തി** ഗിഹീനം നിബദ്ധോ ഏകോ വിഹാരോ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ അമ്ഹാകം അനിബദ്ധവിഹാരേന വിഹരന്താനം കേന വിഹാരേന കതരേന നിബദ്ധവിഹാരേന വിഹാതബ്ബന്തി പുച്ഛതി. **ആരാധകോതി** സമ്പാദകോ പരിപൂരകോ. **ധമ്മസോതസമാപന്നോ ബുദ്ധാനുസ്സതിം ഭാവേതീതി** ധമ്മസോതസമാപന്നോ ഹുത്വാ ബുദ്ധാനുസ്സതിം ഭാവേതി. ദുതിയേ **ഗിലാനാ വുട്ഠിതോതി** ഗിലാനോ ഹുത്വാ വുട്ഠിതോ.

## ൩. നന്ദിയസുത്തവണ്ണനാ

**൧൩**. തതിയേ **കല്യാണമിത്തേതി** സുമിത്തേ. ഏവമേത്ഥ കല്യാണമിത്തവസേന സങ്ഘാനുസ്സതി കഥിതാ. **കബളീകാരാഹാരഭക്ഖാനന്തി** കാമാവചരദേവാനം. **അസമയവിമുത്തോതി** അസമയവിമുത്തിയാ വിമുത്തോ ഖീണാസവോ.

## ൪. സുഭൂതിസുത്തവണ്ണനാ

**൧൪**. ചതുത്ഥേ **കോ നാമായം സുഭൂതീ ഭിക്ഖൂതി** ജാനന്തോപി സത്ഥാ കഥാസമുട്ഠാപനത്ഥം പുച്ഛതി. **സുദത്തസ്സ ഉപാസകസ്സ പുത്തോതി** അനാഥപിണ്ഡികം സന്ധായാഹ. അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ഹി പുത്തോ അത്തനോ ചൂളപിതു സന്തികേ പബ്ബജിതോ, അഥ നം സുഭൂതിത്ഥേരോ ആദായ സത്ഥു സന്തികം അഗമാസി. **സദ്ധാപദാനേസൂതി** സദ്ധാനം പുഗ്ഗലാനം അപദാനേസു ലക്ഖണേസു.

## ൫. മേത്തസുത്തവണ്ണനാ

**൧൫**. പഞ്ചമേ **സുഖം സുപതീതി** യഥാ സേസജനാ സമ്പരിവത്തമാനാ കാകച്ഛമാനാ ദുക്ഖം സുപന്തി, ഏവം അസുപിത്വാ സുഖം സുപതി. നിദ്ദം ഓക്കമന്തോപി സമാപത്തിം സമാപന്നോ വിയ ഹോതി. **സുഖം പടിബുജ്ഝതീതി** യഥാ അഞ്ഞേ നിത്ഥുനന്താ വിജമ്ഭമാനാ സമ്പരിവത്തന്താ ദുക്ഖം പടിബുജ്ഝന്തി, ഏവം അപ്പടിബുജ്ഝിത്വാ വികസമാനം വിയ പദുമം സുഖം നിബ്ബികാരോ പടിബുജ്ഝതി. **ന പാപകം സുപിനം പസ്സതീതി** സുപിനം പസ്സന്തോപി ഭദ്ദകമേവ സുപിനം പസ്സതി, ചേതിയം വന്ദന്തോ വിയ പൂജം കരോന്തോ വിയ ച ധമ്മം സുണന്തോ വിയ ച ഹോതി. യഥാ പനഞ്ഞേ അത്താനം ചോരേഹി സമ്പരിവാരിതം വിയ വാളേഹി ഉപദ്ദുതം വിയ പപാതേ പതന്തം വിയ ച പസ്സന്തി, ന ഏവം പാപകം സുപിനം പസ്സതി.

**മനുസ്സാനം പിയോ ഹോതീതി** ഉരേ ആമുക്കമുത്താഹാരോ വിയ സീസേ പിളന്ധിതമാലാ വിയ ച മനുസ്സാനം പിയോ ഹോതി മനാപോ. **അമനുസ്സാനം പിയോ ഹോതീതി** യഥേവ മനുസ്സാനം, അമനുസ്സാനമ്പി പിയോ ഹോതി വിസാഖത്ഥേരോ വിയ. വത്ഥു വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൫൭) മേത്താകമ്മട്ഠാനനിദ്ദേസേ വിത്ഥാരിതമേവ. **ദേവതാ രക്ഖന്തീതി** പുത്തമിവ

മാതാപിതരോ ദേവതാ രക്ഖന്തി. **നാസ്സ അഗ്ഗി വാ വിസം വാ സത്ഥം വാ കമതീ**തി മേത്താവിഹാരിസ്സ കായേ ഉത്തരായ ഉപാസികായ വിയ അഗ്ഗി വാ, സംയുത്തഭാണകചൂളസിവത്ഥേരസ്സേവ വിസം വാ, സംകിച്ചസാമണേരസ്സേവ സത്ഥം വാ ന കമതി നപ്പവിസതി, നാസ്സ കായം വികോപേതീതി വുത്തം ഹോതി. ധേനുവത്ഥുമ്പി ചേത്ഥ കഥയന്തി. ഏകാ കിര ധേനു വച്ഛകസ്സ ഖീരധാരം മുഞ്ചമാനാ അട്ഠാസി. ഏകോ ലുദ്ദകോ "തം വിജ്ഝിസ്സാമീ"തി ഹത്ഥേന സമ്പരിവത്തേത്വാ ദീഘദണ്ഡം സത്തിം മുഞ്ചി. സാ തസ്സാ സരീരം ആഹച്ച താലപണ്ണം വിയ വട്ടമാനാ ഗതാ , നേവ ഉപചാരബലേന ന അപ്പനാബലേന, കേവലം വച്ഛകേ ബലവഹിതചിത്തതായ. ഏവം മഹാനുഭാവാ മേത്താ.

**തുവടം ചിത്തം സമാധിയതീ**തി മേത്താവിഹാരിനോ ഖിപ്പമേവ ചിത്തം സമാധിയതി, നത്ഥി തസ്സ ദന്ധായിതത്തം. **മുഖവണ്ണോ വിപ്പസീദതീ**തി ബന്ധനാ പവുത്തതാലപക്കം വിയ ചസ്സ വിപ്പസന്നവണ്ണം മുഖം ഹോതി. **അസമ്മൂള്ഹോ കാലം കരോതീ**തി മേത്താവിഹാരിനോ സമ്മോഹമരണം നാമ നത്ഥി, അസമ്മൂള്ഹോ പന നിദ്ദം ഓക്കമന്തോ വിയ കാലം കരോതി. **ഉത്തരി അപ്പടിവിജ്ഝന്തോ**തി മേത്താസമാപത്തിതോ ഉത്തരി അരഹത്തം അധിഗന്തും അസക്കോന്തോ ഇതോ ചവിത്വാ സുത്തപ്പബുദ്ധോ വിയ ബ്രഹ്മലോകം ഉപപജ്ജതീതി.

### ൩. അട്ഠകനാഗരസുത്തവണ്ണനാ

**൧൭**. ഛട്ഠേ **ദസമോ**തി ജാതിഗോത്തവസേന ചേവ സാരപത്തകുലഗണനായ ച ദസമേ ഠാനേ ഗണീയതി, തേനസ്സ ദസമോത്വേവ നാമം ജാതം. **അട്ഠകനാഗരോ**തി അട്ഠകനഗരവാസീ. **കുക്കുടാരാമേ**തി കുക്കുടസേട്ഠിനാ കാരിതേ ആരാമേ.

**തേന ഭഗവതാ…പേ… സമ്മദക്ഖാതോ**തി ഏത്ഥ അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - യോ സോ ഭഗവാ സമതിംസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബകിലേസേ ഭഞ്ജിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ, തേന ഭഗവതാ തേസം തേസം സത്താനം ആസയാനുസയം ജാനതാ, ഹത്ഥതലേ ഠപിതം ആമലകം വിയ സബ്ബഞ്ഞേയ്യധമ്മേ പസ്സതാ, അപിച പുബ്ബേനിവാസാദീഹി ജാനതാ, ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ പസ്സതാ, തീഹി വാ വിജ്ജാഹി ഛഹി വാ പന അഭിഞ്ഞാഹി ജാനതാ, സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതേന സമന്തചക്ഖുനാ പസ്സതാ, സബ്ബധമ്മജാനനസമത്ഥായ പഞ്ഞായ ജാനതാ, സബ്ബസത്താനം ചക്ഖുവിസയാതീതാനി തിരോകുട്ടാദിഗതാനി ചാപി രൂപാനി അതിവിസുദ്ധേന മംസചക്ഖുനാ വാ പസ്സതാ, അത്തഹിതസാധികായ സമാധിപദട്ഠാനായ പടിവേധപഞ്ഞായ ജാനതാ, പരഹിതസാധികായ കരുണാപദട്ഠാനായ ദേസനാപഞ്ഞായ പസ്സതാ, അന്തരായികധമ്മേ വാ ജാനതാ, നിയ്യാനികധമ്മേ പസ്സതാ, അരീനം ഹതത്താ അരഹതാ, സമ്മാ സാമം സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേനാതി ഏവം ചതുവേസാരജ്ജവസേന ചതൂഹി കാരണേഹി ഥോമിതേന അത്ഥി നു ഖോ ഏകോ ധമ്മോ അക്ഖാതോതി.

**അഭിസങ്ഖത**ന്തി കതം ഉപ്പാദിതം. **അഭിസഞ്ചേതയിത**ന്തി ചേതയിതം കപ്പയിതം. **സോ തത്ഥ ഠിതോ**തി സോ തസ്മിം സമഥവിപസ്സനാധമ്മേ ഠിതോ. **ധമ്മരാഗേന ധമ്മനന്ദിയാ**തി പദദ്വയേനപി സമഥവിപസ്സനാസു ഛന്ദരാഗോ

വുത്തോ. സമഥവിപസ്സനാസു ഹി സബ്ബേന സബ്ബം ഛന്ദരാഗം പരിയാദിയിതും സക്കോന്തോ അരഹാ ഹോതി, അസക്കോന്തോ അനാഗാമീ ഹോതി. സോ സമഥവിപസ്സനാസു ഛന്ദരാഗസ്സ അപ്പഹീനത്താ ചതുത്ഥജ്ഝാനചേതനായ സുദ്ധാവാസേ നിബ്ബത്തതി. അയം ആചരിയാനം സമാനത്ഥകഥാ.

വിതണ്ഡവാദീ പനാഹ - ‘‘തേനേവ ധമ്മരാഗേനാതി വചനതോ അകുസലേന സുദ്ധാവാസേ നിബ്ബത്തതീ’’തി. സോ ‘‘സുത്തം ആഹരാഹീ’’തി വത്തബ്ബോ. അദ്ധാ അഞ്ഞം അപസ്സന്തോ ഇദമേവ ആഹരിസ്സതി. തതോ വത്തബ്ബോ ‘‘കിമ്പനിദം സുത്തം നീതത്ഥം, ഉദാഹു നേയ്യത്ഥ’’ന്തി. അദ്ധാ ‘‘നീതത്ഥ’’ന്തി വക്ഖതി. തതോ വത്തബ്ബോ - ഏവം സന്തേ അനാഗാമിഫലത്ഥികേന സമഥവിപസ്സനാസു ഛന്ദരാഗോ കത്തബ്ബോ ഭവിസ്സതി, ഛന്ദരാഗേ ഉപ്പാദിതേ അനാഗാമിഫലം പടിലദ്ധം ഭവിസ്സതി, മാ ‘‘സുത്തം മേ ലദ്ധ’’ന്തി യം വാ തം വാ ദീപേഹി. പഞ്ഹം കഥേന്തേന ഹി ആചരിയസ്സ സന്തികേ ഉഗ്ഗഹേത്വാ അത്ഥരസം പടിവിജ്ഝിത്വാ കഥേതും വട്ടതി. അകുസലേന ഹി സഗ്ഗേ, കുസലേന ച അപായേ പടിസന്ധി നാമ നത്ഥി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> ‘‘ന, ഭിക്ഖവേ, ലോഭജേന കമ്മേന, ദോസജേന കമ്മേന, മോഹജേന കമ്മേന ദേവാ പഞ്ഞായന്തി, മനുസ്സാ പഞ്ഞായന്തി, യാ വാ പനഞ്ഞാപി കാചി സുഗതിയോ. അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ലോഭജേന കമ്മേന, ദോസജേന കമ്മേന, മോഹജേന കമ്മേന നിരയോ പഞ്ഞായതി, തിരച്ഛാനയോനി പഞ്ഞായതി, പേത്തിവിസയോ പഞ്ഞായതി, യാ വാ പനഞ്ഞാപി കാചി ദുഗ്ഗതിയോ’’തി (അം॰ നി॰ ൬.൩൯) -

ഏവം സഞ്ഞാപേതബ്ബോ. സചേ സഞ്ജാനാതി, സഞ്ജാനാതു. നോ ചേ സഞ്ജാനാതി, ‘‘ഗച്ഛ പാതോവ വിഹാരം പവിസിത്വാ യാഗും പിവാ’’തി ഉയ്യോജേതബ്ബോ.

**അയം ഖോ, ഗഹപതി, ഏകധമ്മോ അക്ഖാതോ**തി ഏകം ധമ്മം പുച്ഛിതേന ‘‘അയമ്പി ഏകധമ്മോ അക്ഖാതോ, അയമ്പി ഏകധമ്മോ അക്ഖാതോ’’തി ഏവം പുച്ഛാവസേന കഥിതത്താ ഏകാദസപി ധമ്മാ ഏകധമ്മോ നാമ കതോ. അമതുപ്പത്തിഅത്ഥേന വാ സബ്ബേപി ഏകധമ്മോതി വത്തും വട്ടതി.

**നിധിമുഖം ഗവേസന്തോ**തി നിധിം പരിയേസന്തോ. **സകിദേവാ**തി ഏകപ്പയോഗേനേവ. കഥം പന ഏകപ്പയോഗേനേവ ഏകാദസന്നം നിധീനം അധിഗമോ ഹോതീതി? ഇധേകച്ചോ അരഞ്ഞേ ജീവിതവുത്തിം ഗവേസമാനോ ചരതി. തമേനം അഞ്ഞതരോ അത്ഥചരകോ ദിസ്വാ ‘‘കിം, ഭോ, ചരസീ’’തി പുച്ഛതി. സോ ‘‘ജീവിതവുത്തിം പരിയേസാമീ’’തി ആഹ. ഇതരോ ‘‘തേന ഹി സമ്മ ആഗച്ഛ, ഏതം പാസാണം പവട്ടേഹീ’’തി ആഹ. സോ തം പവട്ടേത്വാ ഉപരൂപരിട്ഠിതാ വാ കുച്ഛിയാ കുച്ഛിം ആഹച്ച ഠിതാ വാ ഏകാദസ കുമ്ഭിയോ പസ്സതി. ഏവം ഏകപ്പയോഗേന ഏകാദസന്നം അധിഗമോ ഹോതി.

**ആചരിയധനം പരിയേസിസ്സന്തീ**തി അഞ്ഞതിത്ഥിയാ ഹി യസ്സ സന്തികേ സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തി, തസ്സ സിപ്പുഗ്ഗഹണതോ പുരേ വാ പച്ഛാ വാ അന്തരന്തരാ വാ ഗേഹതോ നീഹരിത്വാ ധനം ദേന്തി. യേസം ഗേഹേ നത്ഥി, തേ ഞാതിസഭാഗതോ പരിയേസന്തി. യേസം തമ്പി നത്ഥി, തേ സഭാഗതോ

പരിയേസന്തി. തഥാ അലഭമാനാ ഭിക്ഖമ്പി ചരിത്വാ ദേന്തിയേവ. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

**കിം പനാഹ**ന്തി ബാഹിരകാ താവ അനിയ്യാനികേപി സാസനേ സിപ്പമത്തദായകസ്സ ധനം പരിയേസന്തി, അഹം പന ഏവംവിധേ നിയ്യാനികസാസനേ ഏകാദസവിധം അമതുപ്പത്തിപടിപദം ദേസേന്തസ്സ ആചരിയസ്സ പൂജം കിം ന കരിസ്സാമി, കരിസ്സാമിയേവാതി വദതി. **പച്ചേകം ദുസ്സയുഗേന അച്ഛാദേസീ**തി ഏകമേകസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏകേകം ദുസ്സയുഗം അദാസീതി അത്ഥോ. സമുദാചാരവചനം പനേത്ഥ ഏവരൂപം ഹോതി, തസ്മാ അച്ഛാദേസീതി വുത്തം. **പഞ്ചസതം വിഹാര**ന്തി പഞ്ചസതഗ്ഘനികം പണ്ണസാലം കാരേസീതി അത്ഥോ.

### ൭. ഗോപാലസുത്തവണ്ണനാ

**൬൭**. സത്തമേ തിസ്സോ കഥാ ഏകനാളികാ ചതുരസ്സാ നിസിന്നവത്തികാതി. തത്ഥ പാളിം വത്വാ ഏകേകസ്സ പദസ്സ അത്ഥകഥനം **ഏകനാളികാ** നാമ . അപണ്ഡിതഗോപാലകം ദസ്സേത്വാ, അപണ്ഡിതഭിക്ഖും ദസ്സേത്വാ, പണ്ഡിതഗോപാലകം ദസ്സേത്വാ, പണ്ഡിതഭിക്ഖും ദസ്സേത്വാതി ചതുക്കം ബന്ധിത്വാ കഥനം **ചതുരസ്സാ** നാമ. അപണ്ഡിതഗോപാലകം ദസ്സേത്വാ പരിയോസാനഗമനം, അപണ്ഡിതഭിക്ഖും ദസ്സേത്വാ പരിയോസാനഗമനം, പണ്ഡിതഗോപാലകം ദസ്സേത്വാ പരിയോസാനഗമനം, പണ്ഡിതഭിക്ഖും ദസ്സേത്വാ പരിയോസാനഗമനന്തി അയം **നിസിന്നവത്തികാ** നാമ. അയം ഇധ സബ്ബാചരിയാനം ആചിണ്ണാ.

**ഏകാദസഹി , ഭിക്ഖവേ, അങ്ഗേഹീ**തി ഏകാദസഹി അഗുണകോട്ഠാസേഹി. **ഗോഗണ**ന്തി ഗോമണ്ഡലം. **പരിഹരിതു**ന്തി പരിഗ്ഗഹേത്വാ വിചരിതും. **ഫാതിം കാതു**ന്തി വഡ്ഢിം ആപാദേതും. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം ലോകേ. **ന രൂപഞ്ഞൂ ഹോതീ**തി ഗണനതോ വാ വണ്ണതോ വാ രൂപം ന ജാനാതി. ഗണനതോ ന ജാനാതി നാമ അത്തനോ ഗുന്നം സതം വാ സഹസ്സം വാതി സങ്ഖ്യം ന ജാനാതി, സോ ഗാവീസു ഹടാസു വാ പലാതാസു വാ ഗോഗണം ഗണേത്വാ "അജ്ജ ഏത്തകാ ന ദിസ്സന്തീ"തി ദ്വേ തീണി ഗാമന്തരാനി വാ അടവിം വാ വിചരന്തോ ന പരിയേസതി. അഞ്ഞേസം ഗാവീസു അത്തനോ ഗോഗണം പവിട്ഠാസുപി ഗോഗണം ഗണേത്വാ "ഇമാ ഏത്തികാ ഗാവോ ന അമ്ഹാക"ന്തി യട്ഠിയാ പോഥേത്വാ ന നീഹരതി. തസ്സ നട്ഠാ ഗാവിയോ നട്ഠാവ ഹോന്തി. പരഗാവിയോ ഗഹേത്വാ ചരതി. ഗോസാമികാ ദിസ്വാ "അയം ഏത്തകം കാലം അമ്ഹാകം ധേനൂ ദുഹീ"തി തജ്ജേത്വാ അത്തനോ ഗാവിയോ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തി. തസ്സ ഗോഗണോപി പരിഹായതി, പഞ്ച ഗോരസപരിഭോഗതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി. വണ്ണതോ ന ജാനാതി നാമ "ഏത്തികാ ഗാവീ സേതാ, ഏത്തികാ രത്താ, ഏത്തികാ കാളാ, ഏത്തികാ ഓദാതാ, ഏത്തികാ കബരാ, ഏത്തികാ നീലാ"തി ന ജാനാതി. സോ ഗാവീസു ഹടാസു വാ പലാതാസു വാ...പേ॰... പഞ്ചഗോരസപരിഭോഗതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന ലക്ഖണകുസലോ**തി ഗാവീനം സരീരേ കതം ധനുസത്തിസൂലാദിഭേദം ലക്ഖണം ന ജാനാതി. സോ ഗാവീസു ഹടാസു വാ പലാതാസു വാ "അജ്ജ

അസുകലക്ഖണാ അസുകലക്ഖണാ ച ഗാവോ ന ദിസ്സന്തീ”തി…പേ॰… പഞ്ചഗോരസപരിഭോഗതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന ആസാടികം ഹാരേതാ**തി ഗുന്നം ഖാണുകണ്ടകാദീഹി പഹടട്ഠാനേസു വണോ ഹോതി. തത്ഥ നീലമക്ഖികാ അണ്ഡകാനി ഠപേന്തി, തേസം ആസാടികാതി നാമം. താനി ദണ്ഡകേന അപനേത്വാ ഭേസജ്ജം ദാതബ്ബം ഹോതി, ബാലോ ഗോപാലകോ തഥാ ന കരോതി. തേന വുത്തം - “ന ആസാടികം ഹാരേതാ ഹോതീ”തി. തസ്സ ഗുന്നം വണാ വഡ്ഢന്തി, ഗമ്ഭീരാ ഹോന്തി, പാണകാ കുച്ഛിം പവിസന്തി, ഗാവോ ഗേലഞ്ഞാഭിഭൂതാ നേവ യാവദത്ഥം തിണം ഖാദിതും ന പാനീയം പാതും സക്കോന്തി. തത്ഥ ഗുന്നം ഖീരം ഛിജ്ജതി, ഗോണാനം ജവോ ഹായതി, ഉഭയേസമ്പി ജീവിതന്തരായോ ഹോതി. ഏവമസ്സ ഗോഗണോപി പരിഹായതി…പേ॰… പഞ്ചഗോരസതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന വണം പടിച്ഛാദേതാ ഹോതീ**തി ഗുന്നം വുത്തനയേനേവ സഞ്ജാതോ വണോ ഭേസജ്ജം ദത്വാ വാകേന വാ ചീരകേന വാ ബന്ധിത്വാ പടിച്ഛാദേതബ്ബോ ഹോതി. ബാലഗോപാലകോ തം ന കരോതി. അഥസ്സ ഗുന്നം വണേഹി യൂസാ പഗ്ഘരന്തി, താ അഞ്ഞമഞ്ഞം നിഘംസന്തി. തേന അഞ്ഞേസമ്പി വണാ ജായന്തി. ഏവം ഗാവോ ഗേലഞ്ഞാഭിഭൂതാ നേവ യാവദത്ഥം തിണാനി ഖാദിതും…പേ॰… പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന ധൂമം കത്താ ഹോതീ**തി അന്തോവസ്സേ ഡംസമകസാദീനം ഉസ്സന്നകാലേ ഗോഗണേ വജം പവിട്ഠേ തത്ഥ തത്ഥ ധൂമോ കാതബ്ബോ ഹോതി. അപണ്ഡിതഗോപാലകോ തം ന കരോതി, ഗോഗണോ സബ്ബരത്തിം ഡംസാദീഹി ഉപദ്ദുതോ നിദ്ദം അലഭിത്വാ പുനദിവസേ അരഞ്ഞേ തത്ഥ തത്ഥ രുക്ഖമൂലാദീസു നിപജ്ജിത്വാ നിദ്ദായതി. നേവ യാവദത്ഥം തിണാനി ഖാദിതും…പേ॰… പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന തിത്ഥം ജാനാതീ**തി തിത്ഥമ്പി സമന്തി വാ വിസമന്തി വാ സഗാഹന്തി വാ നിഗ്ഗാഹന്തി വാ ന ജാനാതി. സോ അതിത്ഥേന ഗാവിയോ ഓതാരേതി. താസം വിസമതിത്ഥേ പാസാണാദീനി അക്കമന്തീനം പാദാ ഭിജ്ജന്തി. സഗാഹം ഗമ്ഭീരം തിത്ഥം ഓതിണ്ണേ കുമ്ഭീലാദയോ ഗാവോ ഗണ്ഹന്തി, “അജ്ജ ഏത്തികാ ഗാവോ നട്ഠാ, അജ്ജ ഏത്തികാ”തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജന്തി. ഏവമസ്സ ഗോ ഗണോപി പരിഹായതി…പേ॰… പഞ്ചഗോരസതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന പീതം ജാനാതീ**തി പീതമ്പി അപീതമ്പി ന ജാനാതി. ഗോപാലകേന ഹി “ഇമായ ഗാവിയാ പീതം, ഇമായ ന പീതം, ഇമായ പാനീയതിത്ഥേ ഓകാസോ ലദ്ധോ, ഇമായ ന ലദ്ധോ”തി ഏവം പീതാപീതം ജാനിതബ്ബം ഹോതി. അയം പന ദിവസഭാഗേ അരഞ്ഞേ ഗോഗണം രക്ഖിത്വാ “പാനീയം പായേസ്സാമീ”തി നദിം വാ തളാകം വാ ഓഗാഹേത്വാ ഗച്ഛതി. തത്ഥ മഹാഉസഭാ ച അനുസഭാ ച ബലവഗാവിയോ ച ദുബ്ബലാനി ചേവ മഹല്ലകാനി ച ഗോരൂപാനി സിങ്ഗേഹി വാ ഫാസുകാഹി വാ പഹരിത്വാ അത്തനോ ഓകാസം കത്വാ ഊരുപ്പമാണം ഉദകം പവിസിത്വാ യഥാകാമം പിവന്തി. അവസേസാ ഓകാസം അലഭമാനാ തീരേ ഠത്വാ കലലമിസ്സകം ഉദകം പിവന്തി വാ അപീതാ ഏവ വാ ഹോന്തി. അഥ സോ ഗോപാലകോ പിട്ഠിയം പഹരിത്വാ പുന അരഞ്ഞം പവേസേതി. തത്ഥ അപീതാ ഗാവിയോ പിപാസായ സുസ്സമാനാ യാവദത്ഥം

തിണാനി ഖാദിതും ന സക്കോന്തി. തഥ ഗുന്നം ഖീരം ഛിജ്ജതി. ഗോണാനം ജവോ ഹായതി...പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന വീഥിം ജാനാതീ**തി "അയം മഗ്ഗോ സമോ ഖേമോ, അയം വിസമോ സാസങ്കോ സപ്പടിഭയോ"തി ന ജാനാതി. സോ സമം ഖേമം മഗ്ഗം വജ്ജേത്വാ ഗോഗണം ഇതരമഗ്ഗം പടിപാദേതി. തഥ ഗാവോ സീഹബ്യഗ്ഘാദീനം ഗന്ധേന ചോരപരിസ്സയേന ച അഭിഭൂതാ ഭന്തമിഗസപ്പടിഭാഗാ ഗീവം ഉക്ഖിപിത്വാ തിട്ഠന്തി , നേവ യാവദത്ഥം തിണാനി ഖാദന്തി, ന പാനീയം പിവന്തി. തഥ ഗുന്നം ഖീരം ഛിജ്ജതി...പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന ഗോചരകുസലോ ഹോതീ**തി ഗോപാലകേന ഹി ഗോചരകുസലേന ഭവിതബ്ബം, പഞ്ചാഹികചാരോ വാ സത്താഹികചാരോ വാ ജാനിതബ്ബോ. ഏകദിസായ ഗോഗണം ചാരേത്വാ പുനദിവസേ തഥ ന ചാരേതബ്ബോ. മഹതാ ഹി ഗോഗണേന ചിണ്ണട്ഠാനം ഭേരിതലം വിയ സുദ്ധം ഹോതി നിത്തിണം, ഉദകമ്പി ആലുലീയതി. തസ്മാ പഞ്ചമേ വാ സത്തമേ വാ ദിവസേ പുന തഥ ചാരേതും വട്ടതി. ഏത്തകേന ഹി തിണമ്പി പടിവിരുഹതി, ഉദകമ്പി പസീദതി, അയം പന ഇമം പഞ്ചാഹികചാരം വാ സത്താഹികചാരം വാ ന ജാനാതി, ദിവസേ ദിവസേ രക്ഖിതട്ഠാനേയേവ രക്ഖതി. അഥസ്സ ഗോഗണോ ഹരിതതിണം ന ലഭതി, സുക്ഖതിണം ഖാദന്തോ കലലമിസ്സകം ഉദകം പിവതി. തഥ ഗുന്നം ഖീരം ഛിജ്ജതി...പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**അനവസേസദോഹീ ച ഹോതീ**തി പണ്ഡിതഗോപാലകേന ഹി യാവ വച്ഛകസ്സ മംസലോഹിതം സണ്ഠാതി, താവ ഏകം ദ്വേ ഥനേ ഠപേത്വാ സാവസേസദോഹിനാ ഭവിതബ്ബം. അയം വച്ഛകസ്സ കിഞ്ചി അനവസേസേത്വാ ദുഹതി. ഖീരപകോ വച്ഛോ ഖീരപിപാസായ സുസ്സതി, സണ്ഠാതും അസക്കോന്തോ കമ്പമാനോ മാതു പുരതോ പതിത്വാ കാലം കരോന്തി. മാതാ പുത്തകം ദിസ്വാ, "മയ്ഹം പുത്തകോ അത്തനോ മാതുഖീരം പാതും ന ലഭതീ"തി പുത്തസോകേന നേവ യാവദത്ഥം തിണാനി ഖാദിതും ന പാനീയം പാതും സക്കോതി, ഥനേസു ഖീരം ഛിജ്ജതി. ഏവമസ്സ ഗോഗണോപി പരിഹായതി...പേ॰... പഞ്ചഗോരസതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ഗുന്നം പിതിട്ഠാനം കരോന്തീതി **ഗോപിതരോ**. ഗാവോ പരിണായന്തി യഥാരുചിം ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തീതി **ഗോപരിണായകാ. തേ ന അതിരേകപൂജായാ**തി പണ്ഡിതോ ഹി ഗോപാലകോ ഏവരൂപേ ഉസഭേ അതിരേകപൂജായ പൂജേതി, പണീതം ഗോഭത്തം ദേതി, ഗന്ധപഞ്ചങ്ഗുലികേഹി മണ്ഡേതി, മാലം പിളന്ധേതി, സിങ്ഗേസു സുവണ്ണരജതകോസകേ ച ധാരേതി, രത്തിം ദീപം ജാലേത്വാ ചേലവിതാനസ്സ ഹേട്ഠാ സയാപേതി. അയം പന തതോ ഏകസക്കാരമ്പി ന കരോതി. ഉസഭാ അതിരേകപൂജം അലഭമാനാ ഗോഗണം ന രക്ഖന്തി, പരിസ്സയം ന വാരേന്തി. ഏവമസ്സ ഗോഗണോപി പരിഹായതി...പേ॰... പഞ്ചഗോരസതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. **ന രൂപഞ്ഞൂ ഹോതീ**തി "ചത്താരി മഹാഭൂതാനി ചതുന്നഞ്ച മഹാഭൂതാനം ഉപാദായരൂപ"ന്തി ഏവം വുത്തം രൂപം ദ്വീഹാകാരേഹി ന ജാനാതി ഗണനതോ വാ സമുട്ഠാനതോ വാ. **ഗണനതോ ന ജാനാതി** നാമ - "ചക്ഖായതനം സോതായതനം ഘാനായതനം ജിവ്ഹാകായരൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബായതനം, ഇത്ഥിന്ദ്രിയം പുരിസിന്ദ്രിയം

ജീവിതിന്ദ്രിയം കായവിഞ്ഞത്തി വചീവിഞ്ഞത്തി ആകാസധാതു ആപോധാതു രൂപസ്സ ലഹുതാ, മുദുതാ, കമ്മഞ്ഞതാ, ഉപചയോ, സന്തതി, ജരതാ, രൂപസ്സ അനിച്ചതാ, കബളീകാരോ ആഹാരോ''തി (ധ॰ സ॰ ൬൫൧-൬൬൧) ഏവം പാളിയാ ആഗതാ പഞ്ചവീസതി രൂപകോട്ഠാസാതി ന ജാനാതി. സേയ്യഥാപി സോ ഗോപാലകോ ഗണനതോ ഗുന്നം രൂപം ന ജാനാതി, തഥൂപമോ അയം ഭിക്ഖു. സോ ഗണനതോ രൂപം അജാനന്തോ രൂപം പരിഗ്ഗഹേത്വാ അരൂപം വവത്ഥപേത്വാ രൂപാരൂപം പരിഗ്ഗഹേത്വാ പച്ചയം സല്ലക്ഖേത്വാ ലക്ഖണം ആരോപേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മത്ഥകം പാപേതും ന സക്കോതി. സോ യഥാ തസ്സ ഗോപാലകസ്സ ഗോഗണോ ന വഡ്ഢതി, ഏവം ഇമസ്മിം സാസനേ സീലസമാധിവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനേഹി ന വഡ്ഢതി. യഥാ ച സോ ഗോപാലകോ പഞ്ചഹി ഗോരസേഹി പരിബാഹിരോ ഹോതി , ഏവമേവായം അസേഖേന സീലക്ഖന്ധേന അസേഖേന സമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തി വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധേനാതി പഞ്ചഹി ധമ്മക്ഖന്ധേഹി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**സമുട്ഠാനതോ ന ജാനാതി** നാമ - ''ഏത്തകം രൂപം ഏകസമുട്ഠാനം, ഏത്തകം ദ്വിസമുട്ഠാനം, ഏത്തകം തിസമുട്ഠാനം, ഏത്തകം ചതുസമുട്ഠാനം, ഏത്തകം നകുതോചി സമുട്ഠാതീ''തി ന ജാനാതി. സേയ്യഥാപി സോ ഗോപാലകോ വണ്ണതോ ഗുന്നം രൂപം ന ജാനാതി, തഥൂപമോ അയം ഭിക്ഖു. സോ സമുട്ഠാനതോ രൂപം അജാനന്തോ രൂപം പരിഗ്ഗഹേത്വാ...പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന ലക്ഖണകുസലോ ഹോതീ**തി ''കമ്മലക്ഖണോ ബാലോ, കമ്മലക്ഖണോ പണ്ഡിതോ''തി ഏവം വുത്തം കുസലാകുസലകമ്മം പണ്ഡിതബാലലക്ഖണന്തി ന ജാനാതി. സോ ഏവം അജാനന്തോ ബാലേ വജ്ജേത്വാ പണ്ഡിതേ ന സേവതി. ബാലേ വജ്ജേത്വാ പണ്ഡിതേ അസേവന്തോ കപ്പിയാകപ്പിയം കുസലാകുസലം സാവജ്ജാനവജ്ജം ഗരുകലഹുകം സതേകിച്ഛാതേകിച്ഛം കാരണാകാരണം ന ജാനാതി. തം അജാനന്തോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി. സോ യഥാ തസ്സ ഗോപാലകസ്സ ഗോഗണോ ന വഡ്ഢതി, ഏവം ഇമസ്മിം സാസനേ യഥാവുത്തേഹി സീലാദീഹി ന വഡ്ഢതി. സോ ഗോപാലകോ വിയ ച പഞ്ചഹി ഗോരസേഹി, പഞ്ചഹി ധമ്മക്ഖന്ധേഹി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന ആസാടികം ഹാരേതാ ഹോതീ**തി ''ഉപ്പന്നം കാമവിതക്ക''ന്തി ഏവം വുത്തേ കാമവിതക്കാദയോ ന വിനോദേതി. സോ ഇമം അകുസലവിതക്കം ആസാടികം അഹാരേത്വാ വിതക്കവസികോ ഹുത്വാ വിചരന്തോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി. സോ യഥാ തസ്സ ഗോപാലകസ്സ...പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന വണം പടിച്ഛാദേതാ ഹോതീ**തി ''ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നിമിത്തഗ്ഗാഹീ ഹോതീ''തിആദിനാ നയേന സബ്ബാരമ്മണേസു നിമിത്തം ഗണ്ഹന്തോ യഥാ സോ ഗോപാലകോ വണം ന പടിച്ഛാദേതി, ഏവം സംവരം ന സമ്പാദേതി. സോ വിവടദ്വാരോ വിചരന്തോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി...പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന ധൂമം കത്താ ഹോതീ**തി സോ ഗോപാലകോ ധൂമം വിയ ധമ്മദേസനാധൂമം ന കരോതി, ധമ്മകഥം വാ സരഭഞ്ഞം വാ ഉപനിസിന്നകകഥം വാ അനുമോദനം വാ ന കരോതി, തതോ നം മനുസ്സാ "ബഹുസ്സുതോ ഗുണവാ"തി ന ജാനന്തി. തേ ഗുണാഗുണം അജാനന്തോ ചതൂഹി പച്ചയേഹി സങ്ഗഹം ന കരോന്തി. സോ പച്ചയേഹി കിലമമാനോ ബുദ്ധവചനം സജ്ഝായം കാതും വത്തപടിവത്തം പൂരേതും കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി... പേ... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന തിത്ഥം ജാനാതീ**തി തിത്ഥഭൂതേ ബഹുസ്സുതഭിക്ഖൂ ന ഉപസങ്കമതി. അനുപസങ്കമന്തോ "ഇദം, ഭന്തേ, ബ്യഞ്ജനം കഥം രോപേതബ്ബം? ഇമസ്സ ഭാസിതസ്സ കോ അത്ഥോ? ഇമസ്മിം ഠാനേ പാളി കിം വദതി? ഇമസ്മിം ഠാനേ അത്ഥോ കിം ദീപേതീ"തി ഏവം ന പരിപുച്ഛതി ന പരിപഞ്ഹതി, ന ജാനാപേതീതി അത്ഥോ. തസ്സ തേ ഏവം അപരിപുച്ഛിതാ അവിവടഞ്ചേവ ന വിവരന്തി, ഭാജേത്വാ ന ദസ്സേന്തി, അനുത്താനീകതഞ്ച ന ഉത്താനിം കരോന്തി, അപാകടം ന പാകടം കരോന്തി. **അനേകവിഹിതേസു ച കങ്ഖാഠാനിയേസു ധമ്മേസൂ**തി അനേകവിധാസു കങ്ഖാസു ഏകകങ്ഖമ്പി ന പടിവിനോദേന്തി. കങ്ഖായേവ ഹി കങ്ഖാഠാനിയാ ധമ്മാ നാമ. തത്ഥ ഏകം കങ്ഖമ്പി ന നീഹരന്തീതി അത്ഥോ. സോ ഏവം ബഹുസ്സുതതിത്ഥം അനുപസങ്കമിത്വാ സകങ്ഖോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി. യഥാ വാ സോ ഗോപാലകോ തിത്ഥം ന ജാനാതി, ഏവം അയമ്പി ഭിക്ഖു ധമ്മതിത്ഥം ന ജാനാതി. അജാനന്തോ അവിസയേ പഞ്ഹം പുച്ഛതി, ആഭിധമ്മികം ഉപസങ്കമിത്വാ കപ്പിയാകപ്പിയം പുച്ഛതി, വിനയധരം ഉപസങ്കമിത്വാ രൂപാരൂപപരിച്ഛേദം പുച്ഛതി. തേ അവിസയേ പുട്ഠാ കഥേതും ന സക്കോന്തി. സോ അത്തനാ സകങ്ഖോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി... പേ... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന പീതം ജാനാതീ**തി യഥാ സോ ഗോപാലകോ പീതാപീതം ന ജാനാതി, ഏവം ധമ്മൂപസഞ്ഹിതം പാമോജ്ജം ന ജാനാതി ന ലഭതി. സവനമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥും നിസ്സായ ആനിസംസം ന വിന്ദതി, ധമ്മസ്സവനഗ്ഗം ഗന്ത്വാ സക്കച്ചം ന സുണാതി, നിസിന്നോ നിദ്ദായതി, കഥം കഥേതി, അഞ്ഞവിഹിതകോ ഹോതി. സോ സക്കച്ചം ധമ്മം അസ്സുണന്തോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി...പേ... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന വീഥിം ജാനാതീ**തി സോ ഗോപാലകോ മഗ്ഗാമഗ്ഗം വിയ "അയം ലോകിയോ, അയം ലോകുത്തരോ"തി അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം യഥാഭൂതം നപ്പജാനാതി. അജാനന്തോ ലോകിയമഗ്ഗേ അഭിനിവിസിത്വാ ലോകുത്തരം നിബ്ബത്തേതും ന സക്കോതി...പേ... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**ന ഗോചരകുസലോ ഹോതീ**തി സോ ഗോപാലകോ പഞ്ചാഹികസത്താഹികചാരേ വിയ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ "ഇമേ ലോകിയാ, ഇമേ ലോകുത്തരാ"തി യഥാഭൂതം നപ്പജാനാതി. അജാനന്തോ സുഖുമട്ഠാനേസു അത്തനോ ഞാണം ചരാപേത്വാ ലോകിയസതിപട്ഠാനേ അഭിനിവിസിത്വാ ലോകുത്തരം നിബ്ബത്തേതും ന സക്കോതി...പേ... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**അനവസേസദോഹീ ഹോതീ**തി പടിഗ്ഗഹണേ മത്തം അജാനന്തോ അനവസേസം ദുഹതി. നിദ്ദേസവാരേ പനസ്സ **അഭിഹട്ഠും പവാരേന്തീ**തി അഭിഹരിത്വാ പവാരേന്തി. എത്ഥ ദ്വേ അഭിഹാരാ വാചാഭിഹാരോ ച, പച്ചയാഭിഹാരോ ച. **വാചാഭിഹാരോ** നാമ മനുസ്സാ ഭിക്ഖുസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ "വദേയ്യാഥ, ഭന്തേ, യേനത്ഥോ"തി പവാരേന്തി. **പച്ചയാഭിഹാരോ** നാമ വത്ഥാദീനി വാ സപ്പിനവനീതഫാണിതാദീനി വാ ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖുസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ "ഗണ്ഹഥ, ഭന്തേ, യാവതകേന അത്ഥോ"തി വദന്തി. **തത്ര ഭിക്ഖു മത്തം ന ജാനാതീ**തി ഭിക്ഖു തേസു പച്ചയേസു പമാണം ന ജാനാതി. "ദായകസ്സ വസോ വേദിതബ്ബോ, ദേയ്യധമ്മസ്സ വസോ വേദിതബ്ബോ, അത്തനോ ഥാമോ വേദിതബ്ബോ"തി ഇമിനാ നയേന പമാണയുത്തകം അഗ്ഗഹേത്വാ യം ആഹരന്തി, തം സബ്ബം ഗണ്ഹാതീതി അത്ഥോ. മനുസ്സാ വിപ്പടിസാരിനോ ന പുന അഭിഹരിത്വാ പവാരേന്തി. സോ പച്ചയേഹി കിലമന്തോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി...പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

**തേ ന അതിരേകപൂജായ പൂജേതാ ഹോതീ**തി സോ ഗോപാലകോ മഹാഉസഭേ വിയ ഥേരേ ഭിക്ഖൂ ഇമായ ആവി ചേവ രഹോ ച മേത്താകായകമ്മാദികായ അതിരേകപൂജായ ന പൂജേതി. തതോ ഥേരാ "ഇമേ അമ്ഹേസു ഗരുചിത്തീകാരം ന കരോന്തീ"തി നവകേ ഭിക്ഖൂ ദ്വീഹി സങ്ഗഹേഹി ന സങ്ഗണ്ഹന്തി, നേവ ധമ്മസങ്ഗഹേന സങ്ഗണ്ഹന്തി, ന ആമിസസങ്ഗഹേന, ചീവരേന വാ പത്തേന വാ പത്തപരിയാപന്നേന വാ വസനട്ഠാനേന വാ കിലമന്തേപി നപ്പടിജഗ്ഗന്തി, പാളിം വാ അട്ഠകഥം വാ ധമ്മകഥാബന്ധം വാ ഗുള്ഹഗന്ഥം വാ ന സിക്ഖാപേന്തി. നവകാ ഥേരാനം സന്തികാ സബ്ബസോ ഇമേ ദ്വേ സങ്ഗഹേ അലഭമാനാ ഇമസ്മിം സാസനേ പതിട്ഠാതും ന സക്കോന്തി. യഥാ തസ്സ ഗോപാലകസ്സ ഗോഗണോ ന വഡ്ഢതി, ഏവം സീലാദീഹി ന വഡ്ഢന്തി. യഥാ ച സോ ഗോപാലകോ പഞ്ചഹി ഗോരസേഹി, ഏവം പഞ്ചഹി ധമ്മക്ഖന്ധേഹി പരിബാഹിരാ ഹോന്തി. സുക്കപക്ഖോ കണ്ഹപക്ഖേ വുത്തവിപല്ലാസവസേന യോജേത്വാ വേദിതബ്ബോ.

അനുസ്സതിവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

മനോരഥപൂരണിയാ അങ്ഗുത്തരനികായ-അട്ഠകഥായ

ഏകാദസകനിപാതസ്സ സംവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## നിഗമനകഥാ

ഏത്താവതാ ച -

ആയാചിതോ സുമതിനാ ഥേരേന **ഭദന്തജോതിപാലേന**;
കഞ്ചിപുരാദീസു മയാ പുബ്ബേ സദ്ധിം വസന്തേന.

വരതമ്ബപണ്ണിദീപേ മഹാവിഹാരമ്ഹി വസനകാലേപി;
പാകം ഗതേ വിയ ദുമേ വലഞ്ജമാനമ്ഹി സദ്ധമ്മേ.

പാരം പിടകത്തയസാഗരസ്സ ഗന്ത്വാ ഠിതേന സുമതിനാ;
പരിസുദ്ധാജീവേനാഭിയാചിതോ ജീവകേനാപി.

ധമ്മകഥായ നിപുണപരമനികായസ്സട്ഠകഥം ആരദ്ധോ;
യമഹം ചിരകാലട്ഠിതിമിച്ഛന്തോ സാസനവരസ്സ.

സാ ഹി മഹാഅട്ഠകഥായ സാരമാദായ നിട്ഠിതാ എസാ;
ചതുനവുതിപരിമാണായ പാളിയാ ഭാണവാരേഹി.

സബ്ബാഗമസംവണ്ണനമനോരഥോ പൂരിതോ ച മേ യസ്മാ;
എതായ **മനോരഥപൂരണീ**തി നാമം തതോ അസ്സാ.

എകൂനസട്ഠിമത്തോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗോപി ഭാണവാരേഹി;
അത്ഥപ്പകാസനത്ഥായ ആഗമാനം കതോ യസ്മാ.

തസ്മാ തേന സഹായം ഗാഥാഗണനായനയേന അട്ഠകഥാ;
തീഹാധികദിയഡ്ഢസതം വിഞ്ഞേയ്യാ ഭാണവാരാനം.

തീഹാധികദിയഡ്ഢസതപ്പമാണമിതി ഭാണവാരതോ എസാ;
സമയം പകാസയന്തീ മഹാവിഹാരാധിവാസീനം.

മൂലട്ഠകഥാസാരം ആദായ മയാ ഇമം കരോന്തേന;
യം പുഞ്ഞമുപചിതം തേന ഹോതു ലോകോ സദാ സുഖിതോതി.

പരമവിസുദ്ധസദ്ധാബുദ്ധിവീരിയപ്പടിമണ്ഡിതേന സീലാചാരജ്ജവമദ്ദവാദിഗുണസമുദയസമുദിതേന സകസമയസമയന്തരഗഹനജ്ഝോഗാഹനസമത്ഥേന പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയസമന്നാഗതേന തിപിടകപരിയത്തിപ്പഭേദേ സാട്ഠകഥേ സത്ഥുസാസനേ അപ്പടിഹതഞാണപ്പഭാവേന മഹാവേയ്യാകരണേന കരണസമ്പത്തിജനിതസുഖവിനിഗ്ഗതമധുരോദാരവചനലാവണ്ണയുത്തേന യുത്തമുത്തവാദിനാ വാദീവരേന മഹാകവിനാ പഭിന്നപടിസമ്ഭിദാപരിവാരേ ഛളഭിഞ്ഞാദിപ്പഭേദഗുണപ്പടിമണ്ഡിതേ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ സുപ്പതിട്ഠിതബുദ്ധീനം ഥേരാനം ഥേരവംസപ്പദീപാനം മഹാവിഹാരവാസീനം വംസാലങ്കാരഭൂതേന സുവിപുലവിസുദ്ധബുദ്ധിനാ **ബുദ്ധഘോസോ**തി ഗരൂഹി ഗഹിതനാമധേയ്യേന ഥേരേന കതാ അയം **മനോരഥപൂരണീ** നാമ അങ്ഗുത്തരനികായട്ഠകഥാ -

താവ തിട്ഠതു ലോകസ്മിം, ലോകനിത്ഥരണേസിനം;
ദസ്സേന്തീ കുലപുത്താനം, നയം ചിത്തവിസുദ്ധിയാ.

യാവ ബുദ്ധോതി നാമമ്പി, സുദ്ധചിത്തസ്സ താദിനോ;
ലോകമ്ഹി ലോകജേട്ഠസ്സ, പവത്തതി മഹേസിനോതി.

മനോരഥപൂരണീ നാമ

അങ്ഗുത്തരനികായ-അട്ഠകഥാ സബ്ബാകാരേന നിട്ഠിതാ.